

Armoede Uitbannen

Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie

December 2005

Hoe deze publicatie bestellen?

Deze publicatie bestaat in het Nederlands, in het Frans en in het Duits.

De kostprijs bedraagt € 5 + € 2,73 verzendkosten.

U kan deze publicatie bestellen bij de Infoshop Kancelarij Eerste Minister:

- door overschrijving op rekeningnummer 679-2003650-18
- per e-mail: shop@belgium.fgov.be

Vermeld duidelijk: "Verslag armoede uitbannen december 2005", de gewenste taal en het aantal exemplaren.

U kan deze publicatie ook afhalen in de Infoshop Kancelarij Eerste Minister.

De Infoshop is van maandag tot vrijdag doorlopend open van 9 tot 16 uur.

Infoshop Kancelarij Eerste Minister

Regentlaan 54

1000 Brussel

tel: 02/514 08 00

Deze publicatie vindt u ook terug op onze website: <http://www.armoedebestrijding.be>

VERSLAG December 2005

ARMOEDE UITBANNEN

Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie

**Steunpunt tot bestrijding van armoede,
bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting**

INLEIDING	13
ORIËNTATIE I Handelen met kennis van zaken	15
RESOLUTIE 1: INVESTEREN IN KWALITATIEVE EN KWANTITATIEVE GEGEVENSVERZAMELING	15
PISTE 1. <i>Meer kwalitatief onderzoek</i>	
PISTE 2. <i>Onderzoeken van de mogelijkheid van een archief met kwalitatieve data</i>	
PISTE 3. <i>Oplossen van de ondervertegenwoordiging van mensen in armoede in databanken</i>	
PISTE 4. <i>Behoud van de volkstelling</i>	
PISTE 5. <i>Verbeteren van de kwaliteit van de fiscale statistieken</i>	
PISTE 6. <i>Combineren van verschillende databanken</i>	
PISTE 7. <i>Meer gebruikmaken van gegevens van het terrein</i>	
PISTE 8. <i>Uitbouwen van de 'statistische capaciteit' in ons land</i>	
RESOLUTIE 2: KOMEN TOT EEN EVENWICHTIGE SET VAN INDICATOREN	18
PISTE 1. <i>Verdere uitbouw van een evenwichtige set van indicatoren</i>	
PISTE 2. <i>Analyse en interpretatie van het cijfermateriaal aangaande de verschillende indicatoren, met betrokkenheid van de actoren</i>	
PISTE 3. <i>Overleg m.b.t. de relevantie van een beperkte set van indicatoren, die kan dienen voor een regelmatige communicatie naar het brede publiek</i>	
PISTE 4. <i>Meer longitudinaal onderzoek</i>	
PISTE 5. <i>Verder overleg met betrekking tot de uitwerking van een absolute armoedemaat</i>	
RESOLUTIE 3: BETER AFSTEMMEN VAN ONDERZOEK, BELEID EN UITVOERING	19
PISTE 1. <i>Een systematischer gebruik van het indicatorenmateriaal door de beleidsverantwoordelijken</i>	
PISTE 2. <i>Onderzoeken van de mogelijkheid van een armoede-effectenrapport</i>	
PISTE 3. <i>Systematische evaluatie van maatregelen, met betrokkenheid van de verschillende actoren</i>	
RESOLUTIE 4: PARTICIPATIE VAN DE VERSCHILLENDE ACTOREN ONDERSTEUNEN	20
PISTE 1. <i>Verbeteren van de participatiemogelijkheden in het onderzoek naar armoede en sociale uitsluiting</i>	
PISTE 2. <i>Voldoende tijd en een aangepaste werkwijze voorzien in het onderzoeksproces, opdat een werkelijke participatie mogelijk zou zijn</i>	
PISTE 3. <i>Een grotere toegankelijkheid van de bestaande informatie</i>	
ORIËNTATIE II Een inkomen garanderen dat levensprojecten mogelijk maakt	23
RESOLUTIE 5: VERBETEREN VAN DE HOOGTE, DE REGELMAAT EN DE AUTONOMIE VAN HET INKOMEN	23
PISTE 1. <i>De lage lonen optrekken</i>	
PISTE 2. <i>De sociale uitkeringen verhogen en welvaartsvast maken</i>	
PISTE 3. <i>De koopkracht herstellen</i>	
PISTE 4. <i>De regelmaat van het inkomen bevorderen</i>	
PISTE 5. <i>Het bevorderen van een inkomen dat toelaat om een autonoom leven te leiden</i>	
RESOLUTIE 6: TOEZIEN OP DE MENSELIJKE WAARDIGHEID, ONGEACHT DE INKOMENSBRON	24
PISTE 1. <i>Categorieën definiëren met respect voor ieder's levenskeuze</i>	
PISTE 2. <i>Een nieuwe wetgeving betreffende de categorieën van het recht op maatschappelijke integratie laten voorafgaan aan een breed debat</i>	
RESOLUTIE 7: RECHT OP BESCHERMING VAN HET GEZIN EN OP HET WELZIJN VAN HET KIND GARANDEREN	25
PISTE 1. <i>Kinderbijslag moet een recht worden dat gekoppeld is aan het bestaan van het kind</i>	
PISTE 2. <i>Opnieuw specifieke kinderbijslag invoeren in het geval van bijzonder dure periodes voor de ouders</i>	

PISTE 3. *De financiële draagkracht van de ouders gedurende de plaatsing van één of meerdere van hun kinderen handhaven*

PISTE 4. *Evalueren van de recente maatregelen met betrekking tot het onderhoudsgeld*

RESOLUTIE 8: STRIJDEN TEGEN OVERMATIGE SCHULDENLAST

26

PISTE 1. *Iets doen aan de oorzaken van de met armoede verbonden overmatige schuldenlast*

PISTE 2. *De collectieve schuldenregeling hervormen, waarbij wordt voorzien in totale schuldkwijtschelding, behalve indien de betrokken persoon zich binnen de vijf jaar opnieuw in een gunstiger financiële situatie bevindt*

PISTE 3. *De toepassing versnellen van de verhoogde bedragen die vatbaar zijn voor overdracht of beslag op grond van het aantal kinderen ten laste*

PISTE 4. *De activiteiten van de gerechtsdeurwaarder juridisch herkadieren*

PISTE 5. *Formules voor sociaal krediet bevorderen*

PISTE 6. *Ijveren voor meer schuldbemiddelingsdiensten, ook binnen het middenveld, door hen voldoende financiering te garanderen*

RESOLUTIE 9: NAAR EEN EFFECTIEF RECHT OP EEN UNIVERSELE BANKDIENST

28

PISTE 1. *De basisbankdienst met alle mogelijke communicatiemiddelen promoten, meer in het bijzonder bij mensen in armoede*

PISTE 2. *De obstakels wegnemen voor de onvatbaarheid voor beslag van beschermde inkomsten die op een zichtrekening worden gestort*

ORIËNTATIE III Fiscaliteit als middel voor sociale cohesie

31

RESOLUTIE 10: BELASTING OP ARBEID EN OP KAPITAAL OPNIEUW IN EVENWICHT BRENGEN

31

RESOLUTIE 11: BELASTING OP ARBEID EN OP ONROERENDE EIGENDOM OPNIEUW IN EVENWICHT BRENGEN

32

RESOLUTIE 12: VOORZIEN IN MECHANISMEN DIE DE BELASTINGAFTREK COMPENSEREN VOOR GEZINNEN DIE NIET BELASTINGPLICHTIG ZIJN

32

RESOLUTIE 13: VOORRANG GEVEN AAN RECHTSTREEKSE FISCALITEIT IN PLAATS VAN AAN ONRECHTSTREEKSE FISCALITEIT

32

ORIËNTATIE IV Begeleiden naar autonomie

35

RESOLUTIE 14: VERDUIDELIJKEN VAN DE DOELSTELLINGEN VAN DE BEGELEIDING

35

PISTE 1. *Indicatoren voor de 'kwaliteit van begeleiding' ontwikkelen*

RESOLUTIE 15: HET CONTRACT ALS BEGELEIDINGSINSTRUMENT GEBRUIKEN EN NIET ALS EEN VORM VAN CONTROLE

36

PISTE 1. *Het contract evalueren als een begeleidingsinstrument*

PISTE 2. *Het evalueren van de mogelijke impact van het gebruik van het contract op het geen beroep doen op maatschappelijke dienstverlening*

PISTE 3. *Het loskoppelen van het contract en de sancties*

RESOLUTIE 16: DE GEBRUIKER BETREKKEN ALS ESSENTIELE ACTOR BIJ DE BEGELEIDING

37

PISTE 1. *Een personeelsnorm invoeren*

PISTE 2. *Het informeren van de gebruikers beschouwen als een prioriteit van het maatschappelijk werk*

PISTE 3. *De uitwerking van gemeenschappelijke informatie-instrumenten ondersteunen*

PISTE 4. *Zorgen voor duidelijke en voorspelbare begeleidingsprocedures*

PISTE 5. *De basisopleiding en de voortgezette opleiding van de maatschappelijke werkers verbeteren*

RESOLUTIE 17: HET VERBETEREN VAN DE TOEGANKELIJKHEID TOT DE DIENSTEN

39

PISTE 1. *Strategieën uitbouwen om bijzonder kwetsbare bevolkingsgroepen te bereiken*

PISTE 2. *De wachttijden inkorten*

PISTE 3. *Het organiseren van een respectvol onthaal voor de aanvragers*

PISTE 4. <i>De vertrouwelijkheid garanderen</i>	
PISTE 5. <i>Onthaalopleidingen organiseren</i>	
RESOLUTIE 18: SAMENHANG TUSSEN VOORZIENINGEN VERBETEREN	40
RESOLUTIE 19: SPECIFIEKE AANBEVELINGEN VOOR DE OCMW'S	40
PISTE 1. <i>De diversiteit van de praktijken van maatschappelijke dienstverlening (volgens de wet van 1976) evalueren en de mogelijkheid tot een gedeeltelijke harmonisatie overwegen</i>	
PISTE 2. <i>Het verhogen van het aandeel van de federale tussenkomst in het leefloon</i>	
PISTE 3. <i>Rekening houden met de omkaderingskosten, alsook met de materiële kosten en met de kosten voor de infrastructuur om de federale subsidiëring te bepalen</i>	
PISTE 4. <i>Het evalueren van de impact van de verhoogde subsidiëring toegekend voor bepaalde types hulp (professionele inschakeling,...)</i>	
ORIËNTATIE V De ouders ondersteunen bij de uitoefening van hun verantwoordelijkheden	43
RESOLUTIE 20: RESPECTEREN EN AANMOEDIGEN VAN SPONTANE SOLIDARITEIT	43
RESOLUTIE 21: PREVENTIEF BEGELEIDEN	44
PISTE 1. <i>De diensten de middelen geven om ook de meest uitgesloten gezinnen te bereiken</i>	
PISTE 2. <i>De diensten ontwikkelen die ouders en kinderen het best aanvaarden</i>	
PISTE 3. <i>De hulpaanvragen vanuit de gezinnen zelf aanmoedigen</i>	
RESOLUTIE 22: DE TOEPASSING VERBETEREN VAN DE DECRETEN INZAKE BIJZONDERE JEUGDBIJSTAND	45
PISTE 1. <i>De rol van de Comités voor Bijzondere Jeugdzorg bekendmaken bij de andere intervenanten en de begunstigden</i>	
PISTE 2. <i>Het imago van de Comités voor Bijzondere Jeugdzorg en hun begunstigden verbeteren</i>	
PISTE 3. <i>De professionals de tijd geven om te werken met de ouders en de jongeren</i>	
RESOLUTIE 23: ONDERSTEUNEN VAN HET GEZIN BIJ PLAATSING VAN KINDEREN	46
PISTE 1. <i>De motieven van de plaatsing preciseren</i>	
PISTE 2. <i>De nodige voorwaarden creëren om de relatie tussen ouders en kinderen in stand te houden</i>	
PISTE 3. <i>De gezinnen ondersteunen bij terugkeer na langdurige plaatsing</i>	
RESOLUTIE 24: BENADEREN VAN KINDEROPVANG ALS STEUN VOOR HET GEZIN, EN NIET ALLEEN IN FUNCTIE VAN WERKENDE OUDERS	46
PISTE 1. <i>De regels herzien voor de financiering van opvanginitiatieven die in het bijzonder een kwetsbaar publiek beogen</i>	
PISTE 2. <i>De inschrijvingsformaliteiten zoveel mogelijk vereenvoudigen</i>	
PISTE 3. <i>Gelegenheidsopvang ontwikkelen</i>	
RESOLUTIE 25: CAPACITEIT VAN OPVANGCENTRA VOOR GEZINNEN VERHOGEN	47
RESOLUTIE 26: INSPELEN OP DE GEVOLGEN VOOR HET GEZIN NA OPSLUITING VAN EEN VAN DE OUDERS	47
ORIËNTATIE VI Pedagogische en financiële engagementen nemen voor het waarborgen van het recht op onderwijs	49
RESOLUTIE 27: VERBETEREN VAN DE RELATIE TUSSEN DE GEZINNEN EN DE SCHOOL	49
PISTE 1. <i>Creëren van aangepaste kaders voor een verbeterd partnerschap tussen ouders en pedagogisch personeel</i>	
PISTE 2. <i>Organiseren van een onthaal op mensenmaat</i>	
PISTE 3. <i>Correct en creatief communiceren met de ouders</i>	
PISTE 4. <i>Veranker de gevoeligheid voor 'diversiteit en sociale ongelijkheid' op een structurele manier in de lerarenopleiding</i>	
RESOLUTIE 28: UITBREIDEN VAN HET SCHOOLS NETWERK VIA DE BREDE SCHOOL	50
PISTE 1. <i>Toepassing en verdieping van de 'brede school'</i>	
PISTE 2. <i>Verhoging slagkracht van de Lokale Overlegplatforms (onderwijs in de Vlaamse Gemeenschap)</i>	

RESOLUTIE 29: NAAR EEN EFFECTIEF RECHT OP KOSTELOZE ONDERWIJSTOEGANG	51
PISTE 1. <i>Decretale afbakening van kosteloze leermiddelen</i>	
PISTE 2. <i>Actief ontwikkelen van ‘recepten voor goedkoop onderwijs’ op schoolniveau</i>	
PISTE 3. <i>Aanklagen van wanpraktijken</i>	
PISTE 4. <i>Bewaken dat alle rechthebbenden genieten van een studiebeurs</i>	
PISTE 5. <i>Indexeren en fiks verhogen van studietoelagen en de maximumfactuur</i>	
PISTE 6. <i>Invoeren van een dertiende maand kinderbijslag</i>	
RESOLUTIE 30: ONTWIKKELEN VAN PUNCTUELE NAAR STRUCTURELE ONDERSTEUNING	52
PISTE 1. <i>Meer voorschoolse ondersteuning en maximaliseren van de participatie aan het kleuteronderwijs</i>	
PISTE 2. <i>Structureel financieren op basis van leerlingenkenmerken</i>	
PISTE 3. <i>Integreer losse ondersteuningsinitiatieven in het bestaande schoolbeleid</i>	
PISTE 4. <i>De ‘Centres Psycho-Médico-Sociaux’ (CPMS) en de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB): meer tijd voor persoonlijk contact met ouders en leerlingen</i>	
PISTE 5. <i>Verminderen van overstap naar het Buitengewoon Onderwijs (BuO) en erkennen van het inclusief onderwijs</i>	
RESOLUTIE 31: BESTRIJDEN VAN SOCIALE SEGREGATIE OP DE SCHOOLMARKT	54
PISTE 1. <i>Evenwicht brengen op de schoolmarkt</i>	
PISTE 2. <i>Versterken en bekendmaken van het recht op inschrijving</i>	
PISTE 3. <i>Ontschotten van onderwijstypes in een comprehensief onderwijssysteem</i>	
PISTE 4. <i>Een debat over de rol van de onderwijsnetten</i>	
RESOLUTIE 32: ATTRACTIEF MAKEN VAN BEROEPSONDERWIJS	55
PISTE 1. <i>Leveren van meer inspanningen voor het behalen van basisvaardigheden</i>	
PISTE 2. <i>Versterking van remediërende onderwijsvormen</i>	
PISTE 3. <i>Verruim en differentieer de leeromgeving voor laag opgeleiden of mensen zonder diploma</i>	
RESOLUTIE 33: STRUCTUREEL AANPAKKEN VAN LAAGGELETTERDHEID	56
PISTE 1. <i>Accurate en systematische detectie en samenhangende aanpak van laaggeletterdheid</i>	
PISTE 2. <i>Een samenhangende strategie tegen de digitale kloof, met ondersteuning van vormingsinitiatieven</i>	
ORIËNTATIE VII Garanderen van het recht tot deelname, bijdrage en opbouw van cultuur	57
RESOLUTIE 34: DE FUNDAMENTELE ROL VAN CULTUUR IN DE SAMENLEVING ERKENNEN	57
RESOLUTIE 35: INVESTEREN IN PARTICIPATIE EN OPBOUW VAN CULTUUR	58
PISTE 1. <i>Erkennen en ondersteunen van de sociaal-culturele initiatieven</i>	
PISTE 2. <i>De concepten en opdrachten verduidelijken</i>	
RESOLUTIE 36: WEGNEMEN VAN DE DREMPELS TEN AANZIEN VAN HET CULTUURAAANBOD	59
PISTE 1. <i>Sensibiliseren en responsabiliseren van de culturele sector tot openheid naar elk publiek</i>	
PISTE 2. <i>Aangepaste en toegankelijke informatie</i>	
PISTE 3. <i>De financiële drempels overwinnen</i>	
PISTE 4. <i>Verbeteren van de mogelijkheden inzake vervoer en mobiliteit</i>	
PISTE 5. <i>Erkennen en ontwikkelen van de begeleiding</i>	
PISTE 6. <i>De meerwaarde van een buurtgericht aanbod</i>	
RESOLUTIE 37: VERHOGEN VAN SAMENWERKING EN OVERLEG	60
RESOLUTIE 38: SENSIBILISEREN EN VORMEN	61
PISTE 1. <i>De sociale en culturele actoren opleiden</i>	
PISTE 2. <i>Sensibiliseren in het onderwijs</i>	
PISTE 3. <i>Sensibiliseren van de media</i>	

ORIËNTATIE VIII Het bevorderen van de kwaliteit van de arbeid en van een sociale economie	63
RESOLUTIE 39: HET BEVORDEREN VAN DE VERSCHILLENDE DIMENSIES VAN DE KWALITEIT VAN DE ARBEID	63
PISTE 1. <i>Meer jobzekerheid</i>	
PISTE 2. <i>Flexibiliteit van de arbeidstijd in functie van meer levenskwaliteit</i>	
PISTE 3. <i>Aanpassen van de lonen aan de welvaartsevolutie</i>	
PISTE 4. <i>Meer garanties voor een wettelijke sociale bescherming voor alle jobs</i>	
PISTE 5. <i>Het verbeteren van de inhoudelijke kwaliteit van jobs</i>	
PISTE 6. <i>Meer vormingsmogelijkheden op de werkvloer</i>	
RESOLUTIE 40: UITWERKEN VAN EEN GLOBAAL BELEID VAN KWALITEIT VAN ARBEID	66
PISTE 1. <i>Kwaliteit van de arbeid als beleidsdoelstelling op alle beleidsniveaus</i>	
PISTE 2. <i>Het ontwikkelen van indicatoren die de globale kwaliteit van de arbeid meten</i>	
RESOLUTIE 41: WERKLOOSHEIDSBESTRIJDING OPNIEUW OP DE VOORGROND PLAATSEN	67
PISTE 1. <i>Versterken van de werkloosheidsbestrijding</i>	
PISTE 2. <i>Garanderen van werkloosheidsuitkeringen als actief middel in armoedebestrijding</i>	
PISTE 3. <i>Het waarderen van niet-betaalde activiteiten uitgeoefend door werkzoekenden</i>	
RESOLUTIE 42: STREVEN NAAR EEN GLOBALE TRAJECTBEGELEIDING	69
PISTE 1. <i>Begeleiding op maat garanderen voor personen in een preciaire toestand</i>	
PISTE 2. <i>Opleidingen verbreden en toegankelijker maken</i>	
RESOLUTIE 43: STIMULEREN VAN EEN SOCIALER ECONOMIE	70
PISTE 1. <i>Herzien van economische beslissingen op Europees en internationaal niveau</i>	
PISTE 2. <i>Meer kwalitatieve en duurzame jobcreatie</i>	
ORIËNTATIE IX Socio-economische gezondheidsongelijkheden bestrijden	73
RESOLUTIE 44: HANDHAVEN VAN EEN BETAALBARE GEZONDHEIDSZORG	73
PISTE 1. <i>Een maximaal dekkende verplichte ziekteverzekering</i>	
PISTE 2. <i>Remgelden verlagen</i>	
PISTE 3. <i>Correctiemechanismen verfijnen</i>	
PISTE 4. <i>Derdebetalersregeling veralgemenen</i>	
PISTE 5. <i>Naar een ruimere toepassing van het forfaitair betalingssysteem in de eerstelijnszorg</i>	
RESOLUTIE 45: NIET-FINANCIËLE DREPELS BESTRIJDEN	74
PISTE 1. <i>Een goede informatieverstrekking en -doorstroming uitbouwen</i>	
PISTE 2. <i>Dialog met de medische wereld verbeteren</i>	
PISTE 3. <i>Administratieve procedures vereenvoudigen</i>	
PISTE 4. <i>Rekening houden met menselijke noden</i>	
RESOLUTIE 46: MEER HARMONISERING VAN OCMW-PRAKTIJKEN	75
RESOLUTIE 47: UITSLUITING VAN MEDISCHE ZORGEN TEGENGAAN	76
PISTE 1. <i>Een duidelijk wetgevend kader scheppen inzake de dringende medische hulpverlening</i>	
PISTE 2. <i>De wettelijke voorzieningen betreffende de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging uitbreiden voor alle minderjarigen</i>	
PISTE 3. <i>Mensen terug aansluiting doen vinden bij het ziekenfonds</i>	
RESOLUTIE 48: DE EERSTELIJNSGEZONDHEIDSZORG VERSTERKEN	77
PISTE 1. <i>Een voldoende aanbod van eerstelijnszorg verzekeren</i>	
PISTE 2. <i>Kenmerken van goed georganiseerde en toegankelijke wachtdiensten identificeren en veralgemenen</i>	
RESOLUTIE 49: PREVENTIE TOEGANKELIJK MAKEN VOOR IEDEREEN	77
PISTE 1. <i>Preventie prioritair op kinderen richten en de betrokken instellingen hiervoor middelen geven</i>	
PISTE 2. <i>Meer preventie op de eerste lijn</i>	

PISTE 3. *Gezondheids promotie op buurtniveau ondersteunen*

PISTE 4. *Sport promoten*

PISTE 5. *Preventiemaatregelen evalueren*

RESOLUTIE 50: AANDACHT HEBBEN VOOR GEESTELIJK WELZIJN

78

PISTE 1. *'Psychiatriseren van de armoede' tegengaan*

PISTE 2. *Een kwaliteitsvolle toegankelijke geestelijke gezondheidszorg voor ieder*

ORIËNTATIE X Een duurzaam huisvestingsbeleid voeren

81

RESOLUTIE 51: MIDDELEN INVOEREN OM DE PRIVATE HUURPRIJZEN TE REGULEREN

81

PISTE 1. *De onroerende fiscaliteit fundamenteel herzien en moduleren*

PISTE 2. *De huurprijzen objectief bepalen*

PISTE 3. *Huurtoelagen invoeren, gekoppeld aan prijsomkadering en nieuwe woningen*

RESOLUTIE 52: EEN FEDERAAL FONDS VOOR DE HUURWAARBORGEN OPRICHTEN

82

RESOLUTIE 53: DE SOCIALE VERHUURKANTOREN (SVK'S) STIMULEREN EN BETER WAPENEN

83

PISTE 1. *Een grootse communicatiecampagne voeren over de SVK's (en de APL's in Wallonië)*

PISTE 2. *De SVK's doeltreffende middelen ter beschikking stellen waardoor zij kunnen wegen op de onderhandelingen met de eigenaars*

PISTE 3. *Maak SVK's tot verplichte partners wanneer een eigenaar premies aanvraagt om een voor verhuur bestemd gebouw te renoveren*

PISTE 4. *Ken aan SVK's een actieve rol toe bij de gewestelijke regelgeving over de opeising van leegstaande gebouwen*

PISTE 5. *Garandeer een toereikende financiering van de SVK's*

RESOLUTIE 54: DE FINANCIERINGSBRONNEN VOOR OPENBARE HUISVESTING DIVERSIFIËREN EN HUN SOCIALE OPDRACHT HERDEFINIËREN

84

PISTE 1. *De financieringsbronnen voor openbare huisvesting herzien en diversifiëren, met name door partnerschap tussen de openbare sector en de privé-sector*

PISTE 2. *Het aantal sociale woningen voor kroostrijke gezinnen vermeerderen*

PISTE 3. *Opnieuw investeren in een kwalitatieve sociale begeleiding*

RESOLUTIE 55: DE 'SOCIALE MIX' VAN DE WOONOMGEVING BASEREN OP UITEENLOPENDE GRONDEN

85

RESOLUTIE 56: DE DUBBELE MYTHE VAN TOEGANG TOT EIGENDOM DOORPRIKKEN

85

PISTE 1. *Hulp bij eigendomsverwerving beperken en beter oriënteren*

PISTE 2. *Meer rechtvaardigheid tussen de statuten van huurder en eigenaar garanderen*

RESOLUTIE 57: BIJZONDERE AANDACHT BESTEDEN AAN DE SCHRIJNENDSTE SITUATIES

86

PISTE 1. *Geen uitdrijving zonder engagement voor herhuisvesting*

PISTE 2. *Tenuitvoerlegging van de gewestelijke wetgeving inzake leegstaande gebouwen*

PISTE 3. *De toepassing van de wetgeving op het referentieadres evalueren en controleren*

RESOLUTIE 58: ALTERNATIEVE VORMEN VAN WONEN ERKENNEN

87

PISTE 1. *Alternatieve vormen van wonen daadwerkelijk aanvaarden, en daartoe de nodige maatregelen nemen*

PISTE 2. *Communicatiecampagnes voeren om stigmatisering en discriminatie tegen te gaan*

PISTE 3. *Een open benadering van het concept alternatieve woonvormen, waarbij de participatie van bewoners cruciaal is*

RESOLUTIE 59: EEN FEITELIJK RECHT OP ENERGIE INVOEREN

87

PISTE 1. *Het recht op energie in de Grondwet inschrijven*

PISTE 2. *Een ombudsdienst oprichten die onafhankelijk werkt van gelijk welke leverancier*

PISTE 3. *Garanderen van effectieve toegang tot een minimum aan gas en elektriciteit*

PISTE 4. *Verbod op totale afsluiting behalve in geval van kwade trouw of fraude.*

PISTE 5. *De BTW op energiefacturen verlagen van 21 % naar 6 %*

PISTE 6. *Duidelijke informatie verstrekken over de liberalisering*

- PISTE 7. *Verscherpen van de controle op de leveranciers en meer in het bijzonder de strijd aanbinden tegen de praktijk van wilde verkoop*
- PISTE 8. *De werking van de LAC (Lokale Adviescommissie) in Vlaanderen en de CLAC (Commission Locale d'Avis de Coupure) in Wallonië evalueren en heroriënteren*
- PISTE 9. *In hulp voorzien voor de laagste inkomens*

ORIËNTATIE XI Justitie als hefboom voor een daadwerkelijke rechtsgelijkheid voor iedereen	89
RESOLUTIE 60: VERHELPEN VAN HET 'NIET BEROEP DOEN' OP JUSTITIE	89
RESOLUTIE 61: CENTRALE ACTOREN VAN DE JURIDISCHE BIJSTAND BETER UITRUSTEN	89
PISTE 1. <i>Zorgen voor een vertegenwoordiging van minder begunstigde rechtsonderhorigen</i>	
PISTE 2. <i>Ijveren voor een daadwerkelijke vertegenwoordiging van de verschillende geledingen van de Commissie voor Juridische Bijstand</i>	
PISTE 3. <i>Een systeem van voorzitterschap bij roterend invoeren</i>	
PISTE 4. <i>De bevoegdheden van de CJB's uitbreiden</i>	
PISTE 5. <i>De financiële middelen van de CJB's opnieuw bekijken</i>	
PISTE 6. <i>Het driepartijensysteem invoeren</i>	
RESOLUTIE 62: VERBETEREN VAN DE INFORMATIE OVER RECHTSBIJSTAND	90
PISTE 1. <i>De informatieve opdracht van de CJB's evalueren</i>	
PISTE 2. <i>'Proactieve' stappen ondernemen aanmoedigen</i>	
PISTE 3. <i>Een juridisch bijstandsregister opstellen</i>	
RESOLUTIE 63: DE FINANCIËLE TOEGANG TOT JUSTITIE VERGEMAKKELIJKEN	91
PISTE 1. <i>De maxima verhogen voor de inkomens die recht geven op gratis juridische tweedelijnsbijstand</i>	
PISTE 2. <i>De verschillende voorstellen om de financiële barrières die de toegang tot het gerecht bemoeilijken samen met de betrokkenen bestuderen</i>	
PISTE 3. <i>Debatteren over de terugvordering in termen van gelijke toegankelijkheid tot justitie</i>	
RESOLUTIE 64: VEREENVOUDIGEN VAN DE AANVRAAGPROCEDURE NAAR JURIDISCHE TWEDELIJNSBIJSTAND EN RECHTSBIJSTAND	92
PISTE 1. <i>Eén enkele procedure invoeren om juridische tweedelijnsbijstand en rechtsbijstand aan te vragen</i>	
PISTE 2. <i>Het aantal vereiste bewijsstukken tot een minimum beperken</i>	
PISTE 3. <i>De lijst van personen met een laag inkomen vervolledigen</i>	
PISTE 4. <i>Bepaalde databanken toegankelijk maken voor de beroepsmensen die bij de juridische tweedelijnsbijstand betrokken zijn</i>	
PISTE 5. <i>Artikel 508/9 § 1 van het Gerechtelijk Wetboek schrappen</i>	
RESOLUTIE 65: VERBETEREN VAN DE COMMUNICATIE TUSSEN DE GERECHTELIJKE AUTORITEIT EN DE BURGER	93
PISTE 1. <i>Modellen van rechtsplegingsakten die iedereen kan lezen, algemeen gebruiken</i>	
PISTE 2. <i>Vonnissen begrijpelijker maken</i>	
PISTE 3. <i>Altijd een kopie van het vonnis naar de partijen sturen</i>	
PISTE 4. <i>De griffiers een didactische rol geven</i>	
RESOLUTIE 66: VERBETEREN VAN DE OPLEIDING VAN PROFESSIONALS	94
RESOLUTIE 67: EVALUEREN VAN DE TOEPASSING VAN DE BEMIDDELINGSWET	94
ORIËNTATIE XII Het vormen van beroepskrachten, actoren in de armoedebestrijding	95
RESOLUTIE 68: INVENTARISEREN VAN VORMINGSBEHOEFTE EN VASTLEGGEN VAN PRIORITEITEN	95
RESOLUTIE 69: INBOUWEN VAN MEER AANDACHT VOOR DIVERSITEIT IN DE BASISOPLEIDING	96
PISTE 1. <i>Werk maken van de voorstelling omtrent armoede</i>	

PISTE 2. *In het leerplan een groter belang hechten aan vakken die sterk met armoede te maken hebben*

PISTE 3. *Ervaringsgerichte kennis aanmoedigen*

PISTE 4. *Diversiteit in de studentenpopulatie stimuleren*

RESOLUTIE 70: VERZEKEREN VAN NASCHOLING

97

PISTE 1. *Vorming stimuleren en middelen voor vorming garanderen*

PISTE 2. *Onthaalbedienden vormen*

ORIËNTATIE XIII Beleidsvoorwaarden in de strijd tegen armoede bewaken

99

RESOLUTIE 71: DE BESTAANDE KENNIS VOLLEDIG BENUTTEN

99

RESOLUTIE 72: EEN ALGEMEEN BELEID VOEREN

99

RESOLUTIE 73: REKENING HOUDEN MET DIVERSITEIT

100

RESOLUTIE 74: DE PARTICIPATIE VAN ALLEN BEVORDEREN

100

RESOLUTIE 75: WAKEN OVER DE COHERENTIE VAN HET BELEID

101

RESOLUTIE 76: EEN CULTUUR VAN EVALUATIE VAN HET BELEID INVOEREN

102

DE OPVOLGING

103

Bijlage 1. Lijst van personen die betrokken waren bij de opmaak van het verslag

105

Bijlage 2. Opvolging van het tweede tweejaarlijkse verslag – december 2003

113

Bijlage 3. Samenwerkingsakkoord betreffende de bestending van het armoedebeleid

115

In de lijn van het Algemeen Verslag over de Armoede beschouwt het samenwerkingsakkoord – overeengekomen in 1998 tussen de federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten – armoede als een schending van de rechten van de mens. In die optiek kan de strijd tegen armoede zich op geen enkele manier laten verstaan als een berustend aanvaarden of het beheersen van een bepaald percentage mensen dat uitgesloten wordt. Wel integendeel, het vereist een niet aflatende focus op een aantal ambitieuze doelstellingen die niet gemakkelijk te bereiken zijn. Ze beogen het respect voor fundamentele rechten en voor de waardigheid van elke mens. In deze universalistische definitie van armoede, is het eindpunt de opheffing van alle mogelijke vormen van sociale, economische, culturele en politieke uitsluiting.

Streven naar het uitbannen van armoede is een ingewikkelde en collectieve onderneming, waarvoor de mobilisatie nodig is van iedereen. In de geest van zijn opdracht heeft het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting met dit verslag alvast “een bijdrage aan politiek debat en politieke actie” willen leveren.

De volgorde van de verschillende teksten is noodzakelijkerwijs willekeurig. Dat men over de volgorde geen unanimiteit bereikte, hoeft niet te verbazen. Het wijst op de ondeelbaarheid van de rechten van de mens, op de noodzaak van een globale, multidisciplinaire aanpak waarbij selectieve en gesegmenteerde maatregelen vermeden moeten worden.

Elke tekst volgt dezelfde structuur, van algemeen naar specifiek. Een globale oriëntatie wordt opgesplitst in resoluties die op hun beurt een aantal concrete pistes omvatten.

Hoewel de sociale zekerheid geen apart thema is dat door het Steunpunt wordt behandeld, is het alomtegenwoordig in dit verslag. Het loopt als een rode draad doorheen de oriëntaties over inkomen, fiscaliteit, arbeid, gezondheid en beleidsvoorwaarden. Het systeem van sociale zekerheid speelt ontegensprekelijk een sleutelrol in het voorkomen van armoede en bestaansonzekerheid.

Het overleg binnen het Steunpunt en 10 jaar Algemeen Verslag over de Armoede

Het vermelde samenwerkingsakkoord vertrouwt het Steunpunt de opdracht toe om een tweemaaljaarlijks verslag op te stellen dat bijdraagt aan de coherentie in de strijd tegen armoede. Om dit te realiseren doet het Steunpunt beroep op een aantal permanente overleggroepen. Daar de teksten het resultaat zijn van debat en gedachtewisseling, vormen deze groepen de spil van de werking van het Steunpunt. De activiteiten van een overleggroep krijgen vorm op langere termijn: het tijdsaspect is bijzonder belangrijk voor het installeren van een vertrouwensbasis en een duurzame dialoog.

Naast structureel overleg, werden in 2005 een groot aantal eenmalige ontmoetingsmomenten georganiseerd in het kader van 10 jaar Algemeen Verslag over de Armoede (AVA). In uitvoering van het federaal regeerakkoord, namen de minister van Maatschappelijke Integratie en de Interministeriële Conferentie Maatschappelijke Integratie het initiatief tot een maatschappelijk debat over armoede en sociale uitsluiting in België. Er werden ontmoetingsmomenten georganiseerd door de Koning Boudewijnstichting (KBS) in de tien provincies en in Brussel. Het Steunpunt werd aangezocht om het debat inhoudelijk te ondersteunen: in de eigen overleggroepen werden discussienota's voorbereid. Deze teksten vormden het uitgangspunt bij de provinciale ontmoetingsmomenten. Het Steunpunt nam nadien deel aan deze momenten om nota te nemen van de signalen en de getuigenissen.

De inhoud van dit verslag is dus het resultaat van verschillende vormen van debat en overleg.

Het verslag 2005: naar een politieke agenda

Aanvankelijk waren heel wat actoren terughoudend en uitten zij twijfels over de zin van het huidige dialoogproces rond armoede. Ze gaven meermaals te kennen dat er in het verleden te weinig antwoord kwam op vragen en voorstellen die ze richtten aan de beleidsvoerders. Ze menen dat het uitblijven van antwoorden de dialoogmethode in diskrediet dreigt te brengen. Niettemin hebben de meesten onder hen deelgenomen aan het proces, in de hoop op een daadwerkelijk debat met de beleidsvoerders.

Er is geopteerd voor een concreet en politiek concept, met de bedoeling een debat ten gronde te stimuleren. Met andere woorden, de verwachtingen van de mensen die dagelijks de strijd leveren tegen armoede, zijn groot.

Achteraan zijn de namen opgenomen van mensen die hebben bijgedragen aan de totstandkoming van dit verslag. Zonder de inbreng van deze grote groep bevoorrechte getuigen had het niet kunnen verschijnen: mensen in armoede en hun organisaties, hulpverleners, wetenschappers, vormingswerkers, beleidsmedewerkers, enzovoort. Het Steunpunt bedankt iedereen voor de moed, expertise en betrokkenheid om mee te werken aan dit proces.

De presentatie van dit rapport is geen eindpunt op zich. Zoals het slot van dit verslag benadrukt, wordt het voorgesteld aan de Interministeriële Conferentie Maatschappelijke Integratie. Daarna is het aan de regeringen en parlementen – en hun adviesorganen – om verdere politieke opvolging te geven aan de aanbevelingen van dit rapport.

Ingegeven door de doelstelling van deze publicatie en omwille van de leesbaarheid, werd het aantal referenties en cijfers beperkt tot een minimum. Voor meer achtergrond verwijzen we naar een uitgebreide inventaris die recent door het Steunpunt werd samengesteld. Deze thematisch opgebouwde lijst van publicaties, documenten en rapporten is consulteerbaar op de website. De site bevat eveneens een rubriek “feiten en cijfers”. Aan de hand van statistisch materiaal dat uit allerlei bronnen is samengebracht, wordt een aantal vaak gestelde vragen in verband met armoede en sociale uitsluiting in België beantwoord.

Handelen met kennis van zaken

Statuut van de tekst

Deze oriëntatie is het resultaat van de werkzaamheden van de begeleidings- en opvolgingsgroep van het project 'Een andere benadering van armoede-indicatoren. Onderzoek – actie – vorming'. Deze groep kwam, in een uitgebreidere samenstelling, ook tweemaal samen in functie van de bespreking van voorliggende tekst. De overleggroep 'Indicatoren' vergadert sinds 2002.

Type deelnemers: verenigingen waar armen het woord nemen, statistische diensten en administraties van de verschillende overheden, mutualiteiten, wetenschappers.

Kennis is essentieel om doelmatig te handelen in de strijd tegen armoede en sociale uitsluiting. Een betere kennis moet kunnen leiden tot de verbetering van het beleid en de toepassing ervan op het terrein.

De voorbije jaren hebben talrijke initiatieven het licht gezien: het onderzoek binnen wetenschappelijke instellingen en studiediensten, de kennisverzameling binnen armenverenigingen en verschillende actoren op het terrein, verschillende dialoogervaringen op lokaal en bovenlokaal niveau.

Cijfers zijn een belangrijk instrument voor het beter kennen van de situatie en voor het evalueren en eventueel bijsturen van beleidsmaatregelen. Met cijfers en de interpretatie ervan, wil men de omvang van armoede aangeven, deze beschrijven, zoeken naar risicofactoren, enzovoort. Maar cijfers alleen volstaan niet om een completer beeld te krijgen van de problematiek. Een cijfermatige aanpak moet gebruikt worden in combinatie met andere middelen, zoals meer kwalitatieve methoden en analyses (die informatie kunnen aanbrengen over het leven in armoede en de levenstrajecten die mensen in armoede afleggen) en resultaten van overleg met mensen in armoede en andere actoren. De combinatie van deze verschillende werkwijzen kan een completer beeld geven van armoede en sociale uitsluiting. Overleg tussen de verschillende actoren, met respect voor ieder zijn inbreng en deskundigheid (kennis uit wetenschappelijk onderzoek, kennis van 'het terrein', ervaringskennis, ...), kan hierbij tevens een belangrijke meerwaarde hebben.

De aandacht voor de combinatie van kwantitatief en kwalitatief materiaal en voor het overleg tussen de verschillende actoren is ook terug te vinden in het 'Samenwerkingsakkoord tussen de federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten betreffende de bestendiging van het armoedebeleid' (zie bijlage 3 van dit verslag): "Na overleg met de wetenschappelijke wereld, de bevoegde administraties en instellingen, de sociale partners en de organisaties waar de armen het woord nemen, zullen de ondertekenende partijen onderzoeken welke kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren en instrumenten kunnen gebruikt en/of uitgewerkt worden om de evolutie op alle in artikel 2 bedoelde gebieden te analyseren, opdat de bevoegde overheden op de meest passende manier kunnen ingrijpen" (art. 3 van het samenwerkingsakkoord in bijlage 3).

RESOLUTIE 1: INVESTEREN IN KWALITATIEVE EN KWANTITATIEVE GEGEVENSVERZAMELING

PISTE 1. Meer kwalitatief onderzoek

Kwalitatief onderzoek levert een belangrijke bijdrage in het onderzoek naar armoede en sociale uitsluiting, meer bepaald in het onderzoeken van de structuren en mechanismen in de creatie en bestendiging van armoedesituaties. In kwalitatief onderzoek kan de diversiteit in levenssituaties ook meer aan bod komen.

Deelnemers van het project 'Onderzoek – actie – vorming'¹ dat rond armoede-indicatoren werd uitgevoerd hebben ook de manier waarop armoede door mensen wordt beleefd sterk benadrukt. In kwalitatief onderzoek kan dit aspect, dat verband houdt met de menselijke gevoelens, beter tot uiting komen.

In België zijn reeds interessante kwalitatieve onderzoeksprojecten gerealiseerd, maar het blijft het kleinere broertje van het kwantitatief onderzoek. Er is nood aan veel meer kwalitatief onderzoek en aan een overzicht van het reeds gerealiseerde werk, uitgevoerd door verschillende onderzoeksploegen en gefinancierd door verschillende overheden. Kwalitatief onderzoek vraagt bovendien voldoende middelen en tijd om het op een goede manier te kunnen realiseren.

¹ In dit project is een groep mensen uit armenverenigingen, administraties, diensten en wetenschapsinstellingen tijdens een dialoogproces van anderhalf jaar (2002-2003) op zoek gegaan naar indicatoren die armoede op een goede manier kunnen omschrijven. Het eindrapport is te raadplegen op: <http://www.armoedebestrijding.be/publicatiessteunpuntindicatoren.htm>.

PISTE 2. Onderzoeken van de mogelijkheid van een archief met kwalitatieve data

Een aantal wetenschappers pleit ook voor de uitbouw van een archief met kwalitatieve data, waarbij het rijke materiaal dat bij een kwalitatief onderzoek telkens weer wordt verzameld (vaak in de vorm van uitgebreide interviewteksten) niet meer verloren zou gaan maar opnieuw consulteerbaar zou zijn voor verder of ander onderzoek². Wel moet hierbij nagedacht worden hoe de geïnterviewden geïnformeerd kunnen worden over de doeleinden van toekomstig onderzoek, en kan de vraag gesteld worden of bij een secundaire data-analyse (dus zonder contact met de geïnterviewden) de onderzoeker niet te ver van de realiteit die de mensen dagelijks ondervinden verwijderd zal zijn.

PISTE 3. Oplossen van de ondervertegenwoordiging van mensen in armoede in databanken

Grootschalige datasets, opgebouwd op basis van enquêtes of administratieve databanken, zijn van groot belang voor onderzoek. Een bijzondere problematiek bij databanken betreft de ondervertegenwoordiging van mensen in armoede³.

Vooraf bij enquêtes, omdat ze gebaseerd zijn op een steekproef, bestaat de kans dat mensen in armoede er ondervertegenwoordigd zijn. Twee fenomenen kunnen hiertoe leiden:

1. Een samenstelling van de steekproef die niet overeenkomt met het geheel van de bevolking (of m.a.w. de steekproef is niet representatief): mensen en groepen die in armoede leven hebben meer kans om niet in de steekproef opgenomen te zijn. Steekproeven van de PSBH (Panel Studie van de Belgische Huishoudens) en nu ook EU-SILC (Survey on Income and Living Conditions) baseren zich op het Rijksregister van de natuurlijke personen, waardoor volgende groepen worden uitgesloten: mensen die illegaal in het land verblijven, mensen zonder vaste verblijfsplaats, ... Bovendien worden mensen die leven in een collectief huishouden (bv. instelling, home, ...) niet bevraagd in EU-SILC. De gezondheidsenquête heeft wel bijvoorbeeld mensen die in een rustoord leven in haar steekproef opgenomen.
2. Non-respons: als de in de initiële steekproef geselecteerde personen niet aan de enquête deelnemen (bv. door veelvoudige verhuis, of in het geval van weigering wegens wantrouwen ten aanzien van het initiatief). Dit is vooral een probleem indien de non-respons meer voorkomt bij sommige categorieën van mensen dan bij andere. Waarschijnlijk draagt dit fenomeen ook bij tot een ondervertegenwoordiging van mensen die in armoede leven.

Ook in administratieve databanken ontbreken bepaalde personen en groepen.

Er dienen verdere inspanningen en middelen te worden voorzien met betrekking tot volgende pistes:

– Uitbreiding van enquêtes qua omvang

Opdat men over betrouwbare gegevens zou kunnen beschikken aangaande de verschillende groepen en situaties inzake armoede, dienen de steekproeven bij enquêtes voldoende groot uitgevoerd te worden. Hier past het om in het bijzonder te verwijzen naar de Brusselse problematiek hieromtrent. Op basis van de PSBH en het ECHP⁵ was het onmogelijk om voor het Brusselse Gewest een betrouwbaar cijfer inzake monetaire armoede te berekenen, omdat het Brusselse deel van de steekproef te klein was. Voor het huidige EU-SILC-instrument dat de bron is voor het grootste deel van de armoedecijfers van de volgende jaren in nationaal en Europees verband stelt zich hetzelfde probleem. Dit betekent dat Brussel – een regio met duidelijke indicaties van een grote armoedeproblematiek (cf. onder andere het hoge percentage leefloontrekkers) – “de bal gemist heeft en dat ook in de toekomst weinig armoede-indicatoren voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest beschikbaar zullen zijn die in een Europese context kunnen worden vergeleken”⁶. Vandaar de vraag naar een voldoende grote steekproef bij bevragingen, opdat er ook cijfers zouden kunnen worden verstrekt voor alle Gewesten en Gemeenschappen en – ideaal gezien – voor stedelijke en rurale gebieden.

– Verbetering van de representativiteit van de steekproeven van enquêtes en van de administratieve databanken

Er dient verder onderzoek te gebeuren hoe groepen die momenteel in de steekproef van een enquête of een administratieve databank ontbreken, toch kunnen worden opgenomen. Daarnaast kan ook worden nagegaan of er aanvullende onderzoeken met betrekking tot deze groepen dienen te gebeuren, aangepast aan de levensomstandigheden van deze mensen⁷.

² K. Levecque en J. Vranken, 'De valorisatie van federale socio-economische databanken voor onderzoek naar armoede en sociale uitsluiting', in: *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 1^e trimester 2000, p. 200.

³ Zie artikel: G. Adriaenssens, i.s.m. R. Peña-Casas en L. Passot, 'De ondervertegenwoordiging van arme mensen in databanken', in: *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 3^e trimester 2003, p. 379-396.

⁴ Het gaat hier onder andere om groepen als bejaarden in een rustoord, gedetineerden, psychiatrische patiënten, ... waarnaar in het overleg over armoede toch regelmatig wordt verwezen.

⁵ De PSBH werd voor de eerste maal georganiseerd in 1992, en maakte van 1994 tot 2001 tevens deel uit van het ECHP (European Community Household Panel).

⁶ Observatorium voor gezondheid en welzijn Brussel, *9de armoederapport Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, 2004, p. 66.

⁷ In 2006 zal er, op vraag van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting en met steun van de POD Wetenschapsbeleid, een onderzoeksproject starten betreffende de vraag hoe bepaalde groepen die momenteel niet bevraagd worden in het kader van EU-SILC aan de hand van een bijkomende, aanvullende bevraging toch bereikt kunnen worden.

– Verder onderzoek rond het fenomeen van ‘non-respons’

Een aantal mensen, die wel in de steekproef zijn opgenomen, kunnen niet worden bevestigd omwille van moeilijkheden om hen te contacteren of hun weigering om te antwoorden. Onderzoek naar ‘non-respons’ zou vooral moeten gaan over de grootte van dit fenomeen en de redenen ervoor.

– Kruising met administratieve databanken

Zie piste 6.

PISTE 4. *Behoud van de volkstelling*

In 2001 werd de volkstelling (de socio-economische enquête) uitgevoerd. Verschillende actoren benadrukken het belang van deze enquête en de rijkdom van de verzamelde gegevens. Het is bijvoorbeeld één van de weinige bronnen voor gegevens met betrekking tot de huisvestingssituatie van de bevolking; de gegevens gaan bovendien tot op wijkniveau.

Momenteel wordt onderzocht of de enquête kan worden vervangen door administratieve databanken; het is nog onduidelijk of deze enquête dus in 2011 wordt herhaald (tot nu toe werd de enquête elke 10 jaar uitgevoerd). De vraag wordt algemeen gesteld om opnieuw – in 2011 – een dergelijke enquête uit te voeren. Wel vragen de verschillende actoren om er aandacht voor te hebben dat de bevestiging op een niet-bedreigende manier wordt uitgevoerd.

Tevens wordt gevraagd om het doel van de bevestiging en de privacy-garanties met betrekking tot de behandeling van de gegevens beter naar de bevolking te communiceren. Deze vraag betreft niet alleen de volkstelling, maar alle bevestigingen.

PISTE 5. *Verbeteren van de kwaliteit van de fiscale statistieken*

De fiscale statistieken zouden een goede basis kunnen vormen voor heel wat kennis over het inkomen van de bevolking. Momenteel worden enkel de gegevens per belastingaangifte opgenomen in de statistieken. Dat betekent dat mensen die geen belastingen betalen omdat hun inkomen te laag is, niet worden opgenomen in de statistieken.

De mogelijkheden van de fiscale statistieken, in combinatie met andere databanken, moeten verder worden onderzocht.

PISTE 6. *Combineren van verschillende databanken*

Er wordt gepleit voor verdergaande inspanningen m.b.t. de koppeling van verschillende databanken.

Voor de EU-SILC-enquête zou een effectieve koppeling met administratieve databanken al betekenen dat een aantal vragen over de inkomenssituatie – die vanuit de EU verplicht zijn en veel tijd innemen – niet meer hoeven gesteld te worden, en er in de enquête ruimte vrijkomt voor niet-monetaire vragen.

De Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid, meer bepaald de ‘datawarehouse arbeidsmarkt’, biedt heel wat mogelijkheden: men krijgt een breed overzicht van de situaties waarin huishoudens leven, er is geen probleem van selectieve uitval bij longitudinaal onderzoek, een koppeling met bestanden buiten de sociale zekerheid behoort tot de mogelijkheden, maar ... de gegevens betreffen enkel de mensen die administratief in orde zijn⁸.

PISTE 7. *Meer gebruikmaken van gegevens van het terrein*

Men dient meer gebruik te maken van de gegevensverzameling op ‘het terrein’ door de instellingen die er actief zijn⁹. Tijdens het project ‘Onderzoek – actie -vorming’ werd door de deelnemers opgemerkt dat er heel wat registratiegegevens voorhanden zijn binnen verschillende instellingen. Het gebruik van deze gegevens vermijdt tegelijk dat er een bevestiging (met het risico van niet-bereik en ondervetegenwoordiging van bepaalde groepen) dient te worden opgezet. In eerste instantie zal moeten gezocht worden op welke manier de informatie op een gestandaardiseerde manier verstrekt kan worden.

We willen hierbij wijzen – als illustratie – op een aantal aspecten waarover het Steunpunt in zijn evaluatieproces in het kader van het 10-jarig bestaan van het Algemeen Verslag over de Armoede (AVA) geen antwoord vond:

- Relatie tussen aanbod en vraag inzake sociale woningen, volgens gezinsgrootte (in tegenstelling tot het Vlaamse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest beschikt het Waalse Gewest hieromtrent niet over gegevens);
- Het aantal uithuiszettingen.

⁸ K. Levecque en J. Vranken, ‘De valorisatie van federale socio-economische databanken voor onderzoek naar armoede en sociale uitsluiting’, in: *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 1^e trimester 2000, p. 211.

⁹ Zie bijvoorbeeld de opname van de gegevens inzake voedselbanken in de Jaarboeken Armoede en Sociale Uitsluiting van Vranken e.a.

PISTE 8. *Uitbouwen van de 'statistische capaciteit' in ons land*

Om de verschillende bovenstaande voorstellen te kunnen realiseren, dient er te worden geïnvesteerd in een grotere 'statistische capaciteit'¹⁰. Als men beleid wil sturen op basis van cijfers moet er tegelijk geïnvesteerd worden in de productie van recente, nauwgezette basisgegevens, in de daarbij horende kwaliteitsbewaking en in de verwerking ervan.

RESOLUTIE 2: KOMEN TOT EEN EVENWICHTIGE SET VAN INDICATOREN

Een 'indicator' is een meetinstrument dat dient om een bepaalde aspect van een problematiek te evalueren (bijvoorbeeld aantal mensen onder een bepaalde inkomensgrens, of het aantal mensen die leven in een ongezonde woning, ...). Men gebruikt dus indicatoren om over bepaalde aspecten van armoede te praten. Men kan indicatoren gebruiken in het kader van onderzoek, evaluatie, het vastleggen van doelstellingen, ... De keuze voor de meting van een bepaald aspect van de problematiek weerspiegelt steeds een bepaalde manier van benaderen van deze problematiek.

PISTE 1. *Verdere uitbouw van een evenwichtige set van indicatoren*

Er dient verder gewerkt te worden aan de uitbouw van een evenwichtige set van indicatoren, die het multidimensionaal karakter van armoede en de complexiteit van armoedesituaties zo veel mogelijk tot zijn recht laat komen. Op dit vlak zijn er reeds heel wat waardevolle inspanningen gebeurd: onderzoekswerk door verschillende wetenschappelijke instellingen¹¹, de werkzaamheden in het kader van het Nationaal Actieplan Sociale Insluiting (en meer bepaald de werkgroep indicatoren, gecoördineerd door de FOD Sociale Zekerheid)¹², verslagen en rapporten over armoede en sociale uitsluiting opgesteld door de verschillende overheden in België¹³, het project 'Onderzoek – actie – vorming'¹⁴, ... Momenteel wordt er binnen de werkgroep indicatoren (Nationaal Actieplan voor Sociale Insluiting) onder andere verder gebouwd op de inzichten van het project 'Onderzoek – actie – vorming' en worden pistes onderzocht met betrekking tot 'kwaliteit van de arbeid', 'schuldoverlast' en 'inkomen na aftrek van huisvestingskosten'. In het kader van een Europees onderzoeksproces werd onderzocht hoe gender kan worden ingebracht in armoede-indicatoren door een samenwerkingsverband van onderzoeksgroepen uit verschillende landen¹⁵.

De keuze en de uitwerking van de verschillende monetaire en niet-monetaire indicatoren vergt nog verder onderzoek en overleg, met betrokkenheid van actoren op het terrein, in een continue denkproces. Daarnaast kan er verder worden geleerd uit de ervaringen in de andere EU-lidstaten.

PISTE 2. *Analyse en interpretatie van het cijfermateriaal aangaande de verschillende indicatoren, met betrokkenheid van de actoren*

In het kader van het Nationaal Actieplan Sociale Insluiting is een eerste aanzet gegeven voor de interpretatie van het cijfermateriaal. Duiding van dit cijfermateriaal is uiteraard belangrijk voor de interpretatie ervan door de beleidsmakers, maar ook in de communicatie naar het brede publiek toe. In deze interpretatie is het belangrijk dat de verschillende actoren van armoedebestrijding betrokken zijn: wetenschappers, vertegenwoordigers van overheidsadministraties, beroepskrachten van verschillende organisaties en instellingen van het terrein, mensen die in armoede leven. De bestaande overleggroep 'indicatoren' binnen het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (met vertegenwoordigers van deze verschillende actoren) kan – in samenwerking met de FOD Sociale Zekerheid en in een uitgebreidere samenstelling – in dit interpretatiewerk een bijdrage leveren.

PISTE 3. *Overleg m.b.t. de relevantie van een beperkte set van indicatoren, die kan dienen voor een regelmatige communicatie naar het brede publiek*

Bijzondere aandacht dient te gaan naar de communicatie – op een begrijpelijke manier – van cijfers en indicatoren rond armoede en sociale uitsluiting naar de bevolking en de media. Een aantal mensen pleit hierbij voor de opmaak van een beperkt indicatorenoverzicht, waarbij de vorm en de selectie van de indicatoren bepaald wordt via een overleg tussen de verschillende actoren, en dat op regelmatige basis gecommuniceerd zou worden. Dit idee ligt in het verlengde van wat in het samenwerkingsakkoord aan het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting wordt gevraagd (art. 2 en art. 3¹⁶). De bestaande

¹⁰ Dit wordt ook vermeld in het 'Gezamenlijk verslag over sociale bescherming en sociale integratie' van de Commissie van de Europese Gemeenschappen', 27.01.2005 (te raadplegen op: http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_inclusion/docs/com_nl.pdf).

¹¹ Zie o.a. het Jaarboek Armoede en sociale uitsluiting (met telkens een hoofdstuk met statistieken op verschillende domeinen van sociale uitsluiting, eveneens te raadplegen op www.ua.ac.be/oases), de publicaties van het Centrum voor Sociaal Beleid (<http://webhost.ua.ac.be/csb/>), de werkzaamheden van het 'Institut pour un Développement Durable' (<http://www.iddweb.be/>), ...

¹² De indicatorenbijlage van het Nationaal Actieplan Sociale Insluiting 2005-2006 is te raadplegen op http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_inclusion/docs/2005/be_annex_nl.pdf.

¹³ Voor een overzicht, zie: www.armoedebestrijding.be, rubriek 'publicaties'.

¹⁴ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *Een andere benadering van armoede-indicatoren, Onderzoek – actie – vorming*, Brussel, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, maart 2004. Te raadplegen op <http://www.armoedebestrijding.be/publicatiessteunpuntindicatoren.htm>.

¹⁵ In dit Europees onderzoek zijn als Belgische partners het Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, de vereniging Leren Ondernemen (Leuven), de onderzoeksgroep Oases (UA) en de vzw Flora betrokken.

¹⁶ Te raadplegen op: www.armoedebestrijding.be; art. 3 wordt tevens in de inleiding van deze oriëntatie vermeld.

overleggroep 'indicatoren' binnen het Steunpunt, kan zich – in samenwerking met de FOD Sociale Zekerheid – verder buigen over de vraag naar de relevantie en eventuele vormgeving van een dergelijke beperkte set van indicatoren.

PISTE 4. Meer longitudinaal onderzoek

De nood aan longitudinaal onderzoek (waarbij dezelfde mensen op verschillende tijdstippen worden bevraagd of gevolgd) wordt regelmatig in overleg aangaande verschillende thema's vernoemd. Deze vraag kan trouwens geplaatst worden in de geest van het geheel aan oriëntaties in dit Verslag: wanneer en op welke manier krijgen mensen een werkelijk toekomstperspectief (kwaliteit van jobs, inkomen, een degelijke opleiding, ...)? Eerder dan zich af te vragen hoe mensen kunnen overleven.

Enkele concrete voorbeelden inzake nuttig longitudinaal onderzoek betreffen:

- Onderzoek rond de trajecten van kinderen die in een instelling of een pleeggezin worden geplaatst;
- Onderzoek inzake de trajecten van mensen die door OCMW's via activeringsmaatregelen aan het werk worden gezet;
- Transgenerationele dynamieken.

PISTE 5. Verder overleg met betrekking tot de uitwerking van een absolute armoedemaat

Heel wat indicatoren die in Europees verband – in het kader van de Nationale Actieplannen Sociale Insluiting – worden gebruikt zijn gebaseerd op een relatieve armoedemaat¹⁷, m.n. het armoederisicopercentage dat het percentage van de bevolking aangeeft dat niet beschikt over een equivalent inkomen dat minstens gelijk is aan 60 procent van het mediaan inkomen¹⁸.

Eén van de kritieken m.b.t. een relatieve armoedemaat is de arbitraire bepaling van de armoedegrens. Voor een aantal actoren is het de aanleiding om een combinatie voor te stellen met een absolute armoedemaat¹⁹. Een aantal mensen vindt een absolute armoedemaat – onder andere wegens de tastbaarheid ervan – een interessante piste, in complementariteit met een relatieve armoedemaat. Anderen staan eerder huiverachtig tegenover een dergelijke armoedemaat wegens de gevaren ervan. In elk geval worden volgende voorwaarden bij de ontwikkeling van een absolute armoedemaat naar voor geschoven:

- De uitwerking ervan moet absoluut in overleg met de verschillende actoren gebeuren (zie o.a. de beslissing wat al of niet in de korf van 'noodzakelijke goederen en diensten' moet worden opgenomen);
- De armoedemaat mag geen politieke of sociale norm worden;
- De uitwerking van een dergelijke maat vraagt een goede planmatige aanpak;
- Er moeten voldoende tijd en middelen zijn voor de uitwerking ervan.

Initiatieven in andere landen kunnen voor het overleg rond deze piste inspirerend werken (zie bijvoorbeeld de ervaringen in Italië, de VS en Quebec²⁰).

RESOLUTIE 3: BETER AFSTEMMEN VAN ONDERZOEK, BELEID EN UITVOERING

PISTE 1. Een systematischer gebruik van het indicatorenmateriaal door de beleidsverantwoordelijken

Verscheidene vertegenwoordigers vanuit de wetenschappelijke wereld en de overheidsadministraties betreuren dat het indicatorenmateriaal te weinig wordt aangewend door de politieke verantwoordelijken, en dat er heel weinig aansluiting lijkt te zijn tussen het materiaal afkomstig van onderzoek en de beleidsmaatregelen die worden genomen. Tegelijk moeten de verschillende partners in het debat zich echter ook afvragen of de keuze van de indicatoren niet moet worden herbekeken opdat ze meer een hulp zouden zijn in functie van de beleidsbeslissingen.

¹⁷ Een relatieve armoedemaat bepaalt een inkomensgrens in verhouding tot een bepaalde, centrale waarde in de inkomensverdeling binnen een bevolking. De relatieve armoedegrens wordt bijgevolg bepaald op het algemene welvaartsniveau van de bevolking en evolueert ook op basis daarvan.

¹⁸ Equivalent inkomen = rekening houdend met de omvang van het huishouden en de leeftijd van de leden van het huishouden. Mediaan inkomen = men klasseert alle inkomens van de laagste tot de hoogste en men neemt het inkomen dat zich juist in het midden situeert.

¹⁹ Onder de absolute armoedemaat wordt hier de budgetnorm begrepen. Deze methode van bepaling van een armoedegrens houdt in dat een korf van minimaal noodzakelijke goederen en diensten wordt samengesteld. De monetaire waarde van deze korf is dan de armoedegrens. In België werden interessante oefeningen gedaan inzake het bepalen van een armoedegrens op basis van een lijst van noodzakelijke goederen en diensten, zowel binnen een universiteit (zie K. van den Bosch) als binnen een vereniging (zie Recht-Op).

²⁰ Zie S. Michaux, C. Cotton en K. Bishop, *Exploration de questions méthodologiques liées à la création de la mesure de faible revenu du panier de consommation de Développement Ressources Humaines Canada*, <http://www.statcan.ca/bsolc/francais/bsolc?catno=75F0002M2004001>.

PISTE 2. Onderzoeken van de mogelijkheid van een armoede-effectenrapport

Bij de uitwerking van een beleidsmaatregel zou meer moeten bekeken worden welke de mogelijke gevolgen kunnen zijn voor mensen die in een armoedesituatie leven. In verschillende overlegmomenten en tevens tijdens het project 'Onderzoek – actie – vorming' werd heel sterk op het belang gewezen van een doorgedreven evaluatie van de impact van beleidsmaatregelen op het leven in armoede:

*"(1) Acties mogen nooit los worden gezien van het meten van hun efficiëntie. (2) Het succes van een maatregel hangt sterk af van de manier waarop de betrokken doelgroep ze opvat. Het is dan ook van belang meer rekening te houden met individuele trajecten en menselijke gevoelens die hiermee samenhangen (respect van de waardigheid, erkenning van diversiteit). (3) De evaluatie van acties moet de impact van geplande maatregelen aantonen op de duurzame inschakeling van de betrokken doelgroepen in een kwalitatieve job, een gezonde woning, een tevredenstellende gezondheidstoestand, een gewone schoolcyclus, ..."*²¹.

Reeds lange tijd wordt het idee van een armoede-effectenrapport naar voor geschoven. Er dient nog te worden onderzocht in welke vorm een dergelijk onderzoeksinstrument een meerwaarde zou kunnen bieden in de uitwerking van goede beleidsmaatregelen. De voorbeelden van effectenrapporten in andere sectoren kunnen inspirerend zijn met betrekking tot de mogelijkheden en de beperkingen van een dergelijk instrument.

PISTE 3. Systematische evaluatie van maatregelen, met betrokkenheid van de verschillende actoren

Twee elkaar aanvullende evaluaties werden uitgevoerd: één door een onderzoeksinstelling, aangeduid door de betrokken minister, en één door het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting in het kader van zijn overleggroep 'OCMW-wetgeving en -uitvoering'. Bij de invoering van een beleidsmaatregel zou er na een bepaalde periode systematisch een evaluatie voorzien moeten worden. Bij deze evaluatie dienen de verschillende actoren zoveel mogelijk betrokken te worden. Als voorbeeld willen we verwijzen naar de wet betreffende het recht op maatschappelijke integratie.

RESOLUTIE 4: PARTICIPATIE VAN DE VERSCHILLENDE ACTOREN ONDERSTEUNEN

PISTE 1. Verbeteren van de participatiemogelijkheden in het onderzoek naar armoede en sociale uitsluiting

De personen die in armoede leven vragen om te participeren in het onderzoek naar armoede en sociale uitsluiting. Een doelstelling van het Europese proces rond sociale inclusie betreft trouwens de participatie van alle actoren.

De mensen in armoede drukken een sterke bezorgdheid uit met betrekking tot het gebrek aan participatiemogelijkheden: *"Attention, on parle de nos vies!"*²². Vanuit het project 'Onderzoek – actie – vorming' werd de term 'waakzaamheid' naar voor geschoven: "Bij het afsluiten van het hoofdstuk met betrekking tot de menselijke gevoelens, hebben de deelnemers gewezen op het feit dat, wanneer men van enquêtes wil gebruikmaken, het noodzakelijk was dat te doen met behulp van een werkgroep met daarin vertegenwoordigers van de mensen in armoede. De nadruk werd gelegd op de enquêtes. Maar algemeen gesteld blijkt het verzamelen, het gebruiken en het interpreteren van gegevens betreffende armoede delicaat te zijn, waar ze ook vandaan komen. Zowel het opstellen van indicatoren als het gebruik ervan vergen een grote voorzichtigheid opdat men, zowel voor wat betreft de manier waarop over armoede wordt gepraat als voor de wijze waarop het armoedebeleid wordt geëvalueerd, de voeling met de realiteit zoals door de mensen in armoede beleefd, garandeert. Het trefwoord dat door een afgevaardigde van een administratie werd gebruikt was 'waakzaamheid' en dit woord werd nadien door de andere deelnemers weerhouden"²³.

Participatie aan de meting van armoede en sociale uitsluiting moet zich uiten in een betrokkenheid in de verschillende fasen van een onderzoeksproces:

- Omschrijving van armoede – en concreter de onderzoeksvraag – en de keuze van indicatoren;
- De vormgeving van de bevraging;
- De interpretatie van de onderzoeksresultaten.

Er zijn verschillende mogelijkheden om deze participatie concreet te maken:

²¹ Een deelnemster vanuit een administratie op de persvoorstelling van het eindverslag van het project 'Onderzoek – actie – vorming', te raadplegen op: <http://www.armoedebestrijding.be/publications/Indicatoren/pers%20bijdrage%20wetenschap.pdf>.

²² *"Let op, men praat over ons leven!"* Een vertegenwoordiger van een vereniging waar armen het woord voeren tijdens een overlegmoment m.b.t. 'kennis en indicatoren' in het kader van het derde Tweejaarlijkse verslag van het Steunpunt (september 2005).

²³ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *Een andere benadering van armoede- indicatoren, Onderzoek – actie – vorming*, Brussel, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, maart 2004, p. 162.

- Meer aandacht en middelen voor participatief en actie-onderzoek, waarin mensen in armoede niet louter object van onderzoek zijn maar mede-actor²⁴;
- Systematische aandacht voor de betrokkenheid van de verschillende actoren in de begeleiding van een onderzoeksproject;
- Een overleggroep, met vertegenwoordiging van de verschillende actoren, die – ad hoc – feedback kan geven aan onderzoekers met betrekking tot het opzet, de vormgeving en de interpretatie van hun onderzoek. Het gaat hier niet om een ‘controlegroep’, maar eerder om een soort ‘denktank’.

PISTE 2. *Voldoende tijd en een aangepaste werkwijze voorzien in het onderzoeksproces, opdat een werkelijke participatie mogelijk zou zijn*

Een participatieve werkwijze stelt een aantal voorwaarden. Zo zullen wetenschappers (en hun opdrachtgevers) bijvoorbeeld de onderzoekskalender – zowel qua inhoud als qua timing – moeten afstemmen op de groepen waarmee ze samenwerken. Ook zullen de verschillende partners elkaar de erkenning moeten geven van de plaats die ze elk kunnen innemen in het zoekproces.

Het project ‘Onderzoek – actie – vorming’ heeft geleerd dat een betrokkenheid van mensen in armoede bij het onderzoekswerk en het debat met betrekking tot armoede-indicatoren slechts mogelijk is indien hierbij voldoende ondersteuning voorzien is.

PISTE 3. *Een grotere toegankelijkheid van de bestaande informatie*

Daarnaast moeten we ook het belang – in het kader van participatie en betrokkenheid van de verschillende actoren – onderstrepen van de toegankelijkheid van de bestaande informatie. De vraag kan ook gesteld worden of momenteel alle pertinente gegevens of onderzoeksresultaten voldoende – en begrijpbaar – beschikbaar zijn voor geïnteresseerde burgers, ambtenaren, wetenschappers, ...

²⁴ In de tekst werd eerder al verwezen naar het project ‘Onderzoek – actie – vorming’ en het project rond het gender-aspect van indicatoren. Daarnaast kan er ook verwezen worden naar: ‘Krachtig opvoeden ondanks armoedesituaties’ (uitgevoerd door de Interuniversitaire groep Onderzoek en Armoede in samenwerking met Centrum Kauwenberg), ‘Naar het middelpunt der armoede?’ (uitgevoerd door de onderzoeksgroep Casum, eveneens in samenwerking met Centrum Kauwenberg) en het onderzoek rond woonomstandigheden, uitgevoerd door het Centre interdisciplinaire Droits Fondamentaux et Lien Social des Facultés universitaires Notre Dame de la Paix de Namur in samenwerking met de verenigingen Luttes Solidarités Travail (LST) en Temps pour la Recherche d’Outils Conviviaux (TROC).

Een inkomen garanderen dat levensprojecten mogelijk maakt

Statuut van de tekst

De problematiek van het inkomen is niet op specifiek overleg gestoeld. Deze thematiek is echter vaak aangehaald tijdens de 11 door de Koning Boudewijnstichting georganiseerde provinciale ontmoetingen (10 provincies + Brussel) en in de overleggroepen van het Steunpunt.

Er wordt algemeen erkend dat armoede een complex fenomeen is met meerdere dimensies, een fenomeen dat zich niet louter tot het financiële aspect beperkt. Dit doet echter niets af aan het feit dat arm zijn ook betekent te moeten leven of overleven met een ontoereikend inkomen. Het is nuttig daaraan te herinneren, omdat lage inkomens de neiging vertonen te verminderen ten opzichte van de levensduurte. We stellen bovendien vast dat de inkomensongelijkheid blijft toenemen²⁵.

Een waardig inkomen moet gezien worden als een middel om een toekomst uit te bouwen, om eigen projecten op te zetten, om zich te ontplooiën en niet om van dag tot dag in zijn levensonderhoud te voorzien.

RESOLUTIE 5: VERBETEREN VAN DE HOOGTE, DE REGELMAAT EN DE AUTONOMIE VAN HET INKOMEN

Drie elementen bepalen op doorslaggevende wijze of iemand al dan niet zijn projecten kan uitvoeren: de hoogte van het inkomen, de regelmaat ervan, maar ook de autonomie die het verstrekt. In de huidige samenleving zijn deze elementen nog altijd sterk verbonden met de gepresteerde arbeid.

PISTE 1. De lage lonen optrekken

De maatschappelijk werkers van de OCMW's vestigen de aandacht op de stijgende vraag naar sociale bijstand van werknemers die niet langer de eindjes aan elkaar kunnen knopen. De recente evolutie van de arbeidsmarkt gaat immers gepaard met een stagnatie van de lage lonen, en meer in het bijzonder van die van deeltijdwerknemers of uitzendkrachten.

Deze evolutie heeft de politici ertoe verplicht herverdelingsmechanismen in te voeren opdat de gezinnen met de laagste inkomens hun levensstandaard kunnen behouden. Die mechanismen hebben betrekking op verschillende domeinen: toekenning van stookoliepremies, maximumfactuur voor gezondheidszorgen, enzovoort. Die gedeeltelijke en welgerichte oplossingen werken de nadelen die voortvloeien uit een laag inkomen slechts op een onvolkomen manier weg (zie piste 5). Bovendien leiden ze tot discriminatie tussen verschillende categorieën en tot perverse effecten zoals de 'werkloosheidsval'.

Om die perverse effecten te vermijden, draagt een meer algemene maatregel de voorkeur weg, met name de verhoging van de lage lonen. De problematiek die de spanning tussen het bedrag van de lage lonen en die van de uitkeringen veroorzaakt, pleit eveneens voor een stijging van die algemene maatregel.

In die context wordt momenteel het spoor gevolgd van een verhoging van de netto-inkomens van de lage lonen, dit door hun socialezekerheidsbijdragen te verminderen. Die oplossing heeft echter het fundamentele nadeel de financiering van de sociale zekerheid te ondermijnen. De stijging van de brutolonen heeft het voordeel dat deze financiering niet in het gedrang komt, zo onderstrepen deelnemers aan het overleg (zie oriëntatie Arbeid (VIII)).

²⁵ De Gini-coëfficiënt is een maat voor ongelijkheid. De coëfficiënt bedraagt 0 in geval van volledige inkomensgelijkheid en 1 in geval van totale ongelijkheid. De evolutie die deze index in België kent, is veelbetekenend.

Gini-coëfficiënt	voor belastingen	na belastingen
1985	0.344	0.267
1990	0.362	0.297
2000	0.381	0.309
2001	0.392	0.319

Bron: NIS

PISTE 2. *De sociale uitkeringen verhogen en welvaartsvast maken*

In het licht van de inkomensdrempel die op Europees niveau gehanteerd wordt om het risico op armoede te bepalen²⁶, blijkt duidelijk hoe zwak de sociale uitkeringen scoren. Dit geldt in het bijzonder voor de uitkeringen toegekend in het kader van het recht op maatschappelijke integratie maar ook voor het gewaarborgd inkomen voor bejaarden, de integratietegemoetkoming voor gehandicapte personen, de minimumbedragen van de werkloosheidsuitkeringen, de invaliditeitsuitkering,... Deze alarmerende vaststelling wordt ook unaniem erkend door de actoren op het terrein.

Een snelle verhoging van de sociale uitkeringen is dan ook onontbeerlijk. Die dient trouwens te gebeuren binnen een meer globale reflectie over het niveau van alle sociale uitkeringen en het minimumloon.

PISTE 3. *De koopkracht herstellen*

De gezondheidsindex (de index van de consumptieprijs zonder tabak, alcohol, benzine en diesel) wordt gebruikt om de lonen en sociale uitkeringen aan de prijsevolutie aan te passen. Op die manier blijft de koopkracht van de loontrekkenden en de sociale uitkeringstrekkers behouden.

Maar sommige uitgaven, die opgenomen zijn in de korf van goederen en diensten om de index van de consumptieprijs te bepalen, lijken ondergewaardeerd en zouden een hogere weging moeten krijgen. Het aandeel van de huurprijs bijvoorbeeld bedraagt momenteel 5,5 %, wat niet overeenstemt met het fors toegenomen reële budget dat gezinnen met lage inkomens daaraan spenderen (zie oriëntatie wonen (X)).

PISTE 4. *De regelmaat van het inkomen bevorderen*

Opdat er gepland, gespaard kan worden en om preventief tegen armoede te strijden moet een inkomen ook constant en regelmatig zijn. Maar door de toenemende flexibilisering van arbeidscontracten kenmerkt de loopbaan van werknemers zich meer en meer door statuutwijzigingen. Zo wordt een baan van bepaalde duur gevolgd door een periode van werkloosheid, die dan weer onderbroken wordt door uitzendarbeid,... De gevolgen van die evolutie zijn niet alleen nefast voor de inkomensstabiliteit, maar ook voor de levenskwaliteit in het algemeen.

PISTE 5. *Het bevorderen van een inkomen dat toelaat om een autonoom leven te leiden*

Heel wat deelnemers aan het overleg beklemtonen dat de strijd tegen financiële armoede meer en meer de caritatieve toer op gaat, en dat ten nadele van de structurele solidariteit. Op allerlei gebieden neemt het aantal selectieve maatregelen in belangrijke mate toe. Om een leven te kunnen leiden dat verondersteld wordt te stroken met de menselijke waardigheid, beschikt de behoeftige persoon vaak over een gevarieerde en variabele 'package'. Grosso modo bestaat die uit een som geld, voedingspakketten, een stookoliepremie, een 'medische kaart', kortingsbonnen om deel te kunnen nemen aan vooraf bepaalde culturele activiteiten, een studiebeurs die gedeeltelijk de studies van de kinderen dekt, gratis juridische bijstand voor het geval er een procedure zou worden overwogen... De samenstelling van die 'package' hangt af van de vele aanvragen die moeten worden ingediend en van de bewijzen van behoeftigheid die moeten worden afgeleverd. Dit alles is bovendien aan een regelmatige controle onderworpen. De fragmentering van inkomens treft meer in het bijzonder de leefloontrekkers. De procedures zijn talrijk, ingewikkeld, ontmoedigend en zelfs stigmatiserend. Door die hulp bovendien toe te kennen aan een welomschreven categorie, worden anderen benadeeld die het evenmin goed hebben. Dit geldt bijvoorbeeld voor personen die een slecht betaalde baan vinden en daardoor de 'voordelen' verliezen die voortvloeien uit het statuut van rechthebbende.

RESOLUTIE 6: TOEZIEN OP DE MENSELIJKE WAARDIGHEID, ONGEACHT DE INKOMENSBRON

Mensen verkiezen een inkomen uit arbeid boven een vervangingsinkomen of sociale bijstand: de inkomensbron is van belang, voor de persoon die het inkomen ontvangt, maar ook voor de anderen die anders aankijken tegen iemand die zijn brood 'verdient' dan tegen iemand die 'leeft' van de werkloosheid of het leefloon. "Ik ben werkloos. Ik ben uitgemaakt als luiaard. Je wordt met de vinger gewezen. Ik heb niet gevraagd om werkloos te zijn. Ik heb werk gezocht. Ik was zelfs bereid eender welk werk te aanvaarden. Maar ik heb niets gevonden"²⁷. Behalve deze negatieve percepties sluiten sociale uitkeringen bepaalde deuren: over het algemeen is huisvesting zoeken bijvoorbeeld nog moeilijker (eigenaars weigeren te verhuren aan mensen die geen inkomen uit arbeid hebben).

²⁶ De armoederisicograad wordt gedefinieerd als het percentage personen met een equivalent beschikbaar inkomen lager dan 60 % van het mediaan nationaal equivalent beschikbaar inkomen. De notie van equivalentie laat toe om rekening te houden met de grootte van het huishouden. Volgens de enquête ECHP 2001, gebaseerd op de inkomens van 2000, stemde 60 % van het mediaan equivalent inkomen overeen met 9.295 euro/jaar (775 euro/maand) voor een alleenstaande persoon en 19.520 euro/jaar (1.627 euro/maand) voor een koppel met twee kinderen. Bij wijze van vergelijking : in 2005 bedroeg het bedrag van het leefloon 625,6 euro/maand voor een alleenstaande en 834,14 euro/maand voor een gezin ongeacht de omvang ervan.

²⁷ Getuigenis, in: Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *Een andere benadering van armoede-indicatoren, Onderzoek Actie Vorming*, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, maart 2004, p. 64.

PISTE 1. *Categorieën definiëren met respect voor ieder's levenskeuze*

De categorisering van zij die recht hebben op maatschappelijke integratie, zoals in de werkloosheidsverzekering, doet vragen rijzen. Die categorisering komt immers niet altijd even adequaat tegemoet aan de diverse bestaande gezinsvormen en leidt tot perverse effecten. De niet-individualisering van sociale rechten zet, door de laagte van de inkomens, er niet alleen toe aan familiale of vriendschappelijke solidariteit te verbreken, maar spoort het individu er ook toe aan strategieën te ontwikkelen die niet zozeer met misdrijf dan wel met overleven te maken hebben: zwartwerk, domiciliëring op een 'postbusadres',... Tijdens het overleg is vooral vastgesteld dat over het algemeen de sociale uitkeringstrekker wordt bestraft en met de vinger gewezen, terwijl het derden zijn die van dergelijke praktijken rijker worden, zoals de eigenaars van die 'echt-valse woningen'.

De in het kader van het recht op maatschappelijke integratie en werkloosheidsverzekering ingevoerde controleprocedures worden door de rechthebbenden als een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer vaak beschouwd. Ze voeden de argwaan van de instanties die de uitkeringen moeten toekennen, wat potentiële rechthebbenden kan afschrikken om hun rechten te laten gelden.

PISTE 2. *Een nieuwe wetgeving betreffende de categorieën van het recht op maatschappelijke integratie laten voorafgaan aan een breed debat*

De categorieën van begunstigden van het recht op maatschappelijke integratie hebben op korte tijd diverse wijzigingen gekend. Ze hebben het voorwerp uitgemaakt van opeenvolgende beroepen bij het Arbitragehof. Deze veranderingen die bij de rechthebbenden en de maatschappelijk werkers tot onzekerheid en onbegrip leiden, zouden zonder twijfel aan legitimiteit winnen indien alle betrokken actoren zouden deelnemen aan het debat.

RESOLUTIE 7: RECHT OP BESCHERMING VAN HET GEZIN EN OP HET WELZIJN VAN HET KIND GARANDEREN

Het inkomen is een van de elementen ter bescherming van het gezinsleven. Kinderen grootbrengen is duur. Het aandeel van het budget dat gaat naar de opvoeding is des te groter naarmate het inkomen lager is, zelfs indien in absolute cijfers welgestelde ouders meer uitgeven voor hun kinderen (zie oriëntatie Fiscaliteit (III)).

Naast materiële gevolgen – leven in een ongezonde, overbevolkte woning, geneeskundige verzorging uitstellen, schoolkosten niet kunnen betalen,... maakt geldgebrek 'nerveus': geldproblemen lokken gezinsruzijs uit. Er ontstaan geregeld spanningen,..."²⁸.

PISTE 1. *Kinderbijslag moet een recht worden dat gekoppeld is aan het bestaan van het kind*

"Wij kunnen niet zonder de kinderbijslag", zeggen de ouders tijdens de overleggrondes. Kinderbijslag is een onontbeerlijke bijkomende bron van inkomsten ondanks het feit dat het bedrag ervan gezinnen niet altijd in staat stelt een leven boven de armoedegrens te leiden. Kinderbijslag is des te belangrijker omdat die door heel wat reglementeringen gebruikt wordt als criterium om te bepalen of een kind al dan niet ten laste is (bijvoorbeeld: berekening van de huurprijs en de oppervlakte van sociale woningen, korting voor kroostrijke gezinnen bij de NMBS,...).

De verenigingen waar armen het woord nemen verkiezen de omschrijving 'recht gekoppeld aan het bestaan van het kind' boven 'recht van het kind'. Het gaat immers niet om een recht van het kind maar om een recht van de ouders op steun voor de opvoeding die de kinderen genieten.

Die uitdrukking betekent dat zodra er een kind wordt geboren, het recht geldt. Momenteel wordt het recht pas geopend zodra het aan iemand toegewezen wordt. En dat kan heel wat voeten in de aarde hebben, zo melden ons verantwoordelijken van centra voor gezinsopvang. Het is moeilijk om het professioneel parcours te achterhalen van mensen met een chaotisch leven, die vaak zelf niet over schriftelijke sporen van hun loopbaan beschikken. Sommigen ijveren voor de afschaffing van het begrip van de 'toegewezen persoon' en leggen er de klemtoon op dat kinderbijslag binnen de sociale zekerheid moet blijven.

'Een recht gekoppeld aan het bestaan van het kind' verwijst ook naar de notie gelijkheid van kinderen en bijgevolg naar de verschillende toegekende bedragen, en naar de financiering van het kinderbijslagstelsel. Het stelsel voor loontrekkende werknemers stoelt op een sterke solidariteit, wat echter niet kan worden gezegd van het stelsel voor zelfstandigen. Om die solidariteit te versterken, wordt voorgesteld de bijdragen niet langer te begrenzen.

²⁸ Algemeen Verslag over de Armoede, ATD Vierde Wereld, Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten (afdeling Maatschappelijk Welzijn), Koning Boudewijnstichting, 1994, p. 30.

PISTE 2. *Opnieuw specifieke kinderbijslag invoeren in het geval van bijzonder dure periodes voor de ouders*

Voor heel wat gezinnen, en zeker voor de gezinnen die nooit kunnen sparen, vormt het begin van het schooljaar elke keer opnieuw een financiële uitdaging. Vele deelnemers aan de provinciale debatten vragen om een dertiende maand kinderbijslag in te voeren die in augustus gestort zou worden. (zie ook oriëntatie onderwijs VI).

Een aantal deelnemers is ook vragende partij voor bijkomend vakantiegeld.

PISTE 3. *De financiële draagkracht van de ouders gedurende de plaatsing van één of meerdere van hun kinderen handhaven*

Het kind, al is het geplaatst, betekent een kost voor de ouders (aandeel in de bijdrage; kosten in verband met het behoud van de nodige banden voor de voorbereiding van de terugkeer; kosten in verband met voorwaarden voor de terugkeer, zoals bijvoorbeeld een verhuis; ...).

Tot 1982 erkende de wetgever dat een geplaatst kind, hetzij in een instelling, hetzij in een onthaalgezin, nog een financiële last betekende voor zijn ouders. Deze laatste bleven nog een deel van de kinderbijslag ontvangen. In 1982²⁹, laste de wetgever een onderscheid in naargelang het type van plaatsing en oordeelde, dat in geval van opvang door een particulier, deze laatste de last van het kind totaal op zich nam. De ouders van het geplaatste kind hebben van dan af niets meer te ontvangen.

Sinds 2003, kunnen de kinderbijslagen opnieuw gedeeltelijk worden toegekend aan de ouders van geplaatste kinderen in een onthaalgezin, dit onder de vorm van een forfaitair bedrag³⁰. De toepassing van deze wetsbepaling zou geëvalueerd moeten worden, en in het bijzonder het gebruik dat wordt gemaakt van de mogelijke inhouding van dit forfaitaire bedrag, "als... de bijslag-trekkende geen regelmatig contact meer onderhoudt met het kind of geen blijk meer geeft van belangstelling voor het kind"³¹.

De verenigingen herinneren eraan dat het moeilijk is om het contact te bewaren. Buiten de financiële hindernissen, zijn de psychologische barrières talrijk: ouders voelen zich minder waard in de ogen van hun kinderen; zij beleven moeilijk de breuk tijdens ieder bezoek... De verenigingen stellen de vraag over welke mogelijkheden ouders beschikken om hun gehechtheid te betuigen zoals door de wet vereist³².

Vandaag de dag echter kunnen de ouders van geplaatste kinderen in een onthaalgezin niet langer genieten van gegarandeerde kinderbijslagen, ook niet van gedeeltelijke kinderbijslagen. Deze situatie vraagt om een oplossing omdat ze de gezinnen die reeds erg kwetsbaar zijn, verder verzwakt. Deze gezinnen beschikken namelijk meestal niet over een arbeidsinkomen. Het is ook moeilijker om contact te houden met geplaatste kinderen in een onthaalgezin dan met kinderen die in een instelling ondergebracht zijn.

PISTE 4. *Evalueren van de recente maatregelen met betrekking tot het onderhoudsgeld*

Het onderhoudsgeld stelt enorme problemen. Wanneer de gescheiden ouders beiden over een laag inkomen beschikken, dan lijkt de situatie uiterst complex.

De Dienst voor alimentatievorderingen, waarop de schuldenaar een beroep kan doen, is nu operationeel. Er wordt gevraagd zijn impact op de meest kwetsbare ouders te evalueren: doen zij er een beroep op?; Biedt het een hulp voor hen?

De specifieke hulp die gecreëerd is voor de schuldenaars die recht hebben op maatschappelijke integratie of op equivalente sociale hulp³³ verdient evenzeer een evaluatie.

RESOLUTIE 8: STRIJDEN TEGEN OVERMATIGE SCHULDENLAST

De jongste jaren zijn er heel wat wetgevende initiatieven uitgewerkt tegen overmatige schuldenlast: de wet betreffende de collectieve schuldenregeling; goedkeuring van de wet op het consumentenkrediet van 1991, waarbij de kredietgevers een grotere verantwoordelijkheid wordt toegekend; de wet op de minnelijke invordering van schulden; striktere reglementering van de praktijken van de incassobureaus; invoering van een 'positief' register bij de Centrale voor Kredieten aan Particulieren (Nationale Bank), waarbij alle kredieten geregistreerd worden; enzovoort. We kunnen ons enkel maar verheugen over die betekenisvolle vooruitgang.

²⁹ Koninklijk Besluit n°122 van 30 december 1982 (B.S. 24 juni 2003).

³⁰ Art. 70 ter van de samengeordende wetten betreffende de kinderbijslag voor loonarbeiders ingelast via art. 101 van de programmawet (1) van 24 december 2002 en het Koninklijk Besluit van 11 juni 2003 (B.S. van 24 juni 2003) tot vaststelling van het bedrag en de toekenningsmodaliteiten van de forfaitaire bijslag.

³¹ Art.4 van het Koninklijk Besluit van 11 juni 2003

³² Dezelfde vraag werd gesteld tijdens de debatten inzake 'de verlatenverklaring' (1987) en de afschaffing van deze wettelijke bepaling, artikel 370bis van het Belgisch Burgerlijk wetboek (1999) waarin ook sprake was van 'onverschilligheid' van de ouders. Over dit onderwerp, zie het eerste twejaarlijks verslag van het Steunpunt, juni 2001, p. 119-121.

³³ Organieke wet betreffende de OCMW's van 8 juli 1976, art. 68 quinquies (B.S., 5 augustus 1976).

Overmatige schuldenlast blijft echter een plaag en kent een verontrustende evolutie: ver van het cliché van de 'onverantwoorde consument' zijn er heel wat actoren op het terrein die melden dat de schulden steeds meer betrekking hebben op vitale levensbehoeften.

PISTE 1. *Iets doen aan de oorzaken van de met armoede verbonden overmatige schuldenlast*

Zoals het in het 9de Rapport over de staat van de armoede in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt benadrukt: "Tal van mensen gaan 'overlevingsschulden' aan om in hun basisbehoeften te kunnen voorzien: huur, voeding, energie, kleding, gezondheidszorg, school of mobiliteit,... Het zijn over het algemeen de huurkosten die het budget blijvend uit evenwicht brengen, net als de algemene stijging van de kostprijs voor goederen en diensten de voorbije jaren"³⁴. Tegelijkertijd is vastgesteld³⁵ dat in gezinnen die in armoede leven geregeld drie types schulden terugkeren: schoolkosten, kosten voor gezondheidszorg (meer in het bijzonder ziekenhuiskosten) en achterstallige betalingen van gas- en elektriciteitsrekeningen.

De idee dat overmatige schuldenlast altijd kan worden vermeden door mensen (opnieuw) beter hun budget te leren beheren, leidt echter een hardnekkig leven.

Strijden tegen overmatige schuldenlast impliceert in eerste instantie strijden tegen de oorzaken ervan, met name de ontoereikendheid van sommige inkomens en de toegenomen financiële ontoegankelijkheid van basisrechten zoals het recht op gezondheidszorg, het recht op huisvesting (met inbegrip van energie), het recht op onderwijs, enzovoort.

PISTE 2. *De collectieve schuldenregeling hervormen, waarbij wordt voorzien in totale schuldkwijtschelding, behalve indien de betrokken persoon zich binnen de vijf jaar opnieuw in een gunstiger financiële situatie bevindt*

De wet betreffende de collectieve schuldenregeling is nog op vele punten voor verbetering vatbaar en stelt vooral problemen voor mensen met erg lage inkomens. De wet stipuleert immers dat de schuldkwijtschelding slechts gedeeltelijk mag zijn maar dat tegelijkertijd het inkomen dat aan de schuldenaar wordt gelaten niet tot onder het leefloon mag zakken. Bijgevolg was deze procedure tot 2003 niet van toepassing op leefloontrekkers. Op 30 januari 2003³⁶ heeft het Arbitragehof evenwel gesteld dat een totaal en definitief onvermogen persoon ook de voordelen van die procedure moet kunnen genieten.

Sindsdien heerst er dus juridische onzekerheid en bestaan er heel wat verschillende – al dan niet creatieve – praktijken tussen de diverse arrondissementen, omdat de totale schuldkwijtschelding nog niet in de wet is opgenomen. Een wetsontwerp van 2004, dat de procedure ten gronde wijzigt en ook in die mogelijkheid voorziet voor de meest behoeftigen, werd goedgekeurd op 24 november 2005³⁷. De toepassing ervan zal nog een tijdje op zich laten wachten.

PISTE 3. *De toepassing versnellen van de verhoogde bedragen die vatbaar zijn voor overdracht of beslag op grond van het aantal kinderen ten laste*

In 2000 wou de Belgische wetgever de bedragen die vatbaar zijn voor overdracht of beslag verhogen met 54 euro (index 2005) per kind ten laste. De initiële tekst kende echter een toepassingsprobleem en werd ingetrokken. Vanaf dan leggen twee koninklijke besluiten van 27 december 2004 enerzijds de definitie van het begrip 'kind ten laste' en anderzijds de regels van de bewijslast vast. Maar... die verhoging is nog altijd niet ingevoerd: er wordt gewacht tot het ministerieel besluit dat het aangiftemodel voor kinderen ten laste vastlegt in het Belgisch Staatsblad wordt gepubliceerd. Naar het schijnt stellen er zich nog diverse technische problemen.

PISTE 4. *De activiteiten van de gerechtsdeurwaarder juridisch herkaderen*

"Sommige deurwaarders blijven maar mensen opjagen die hun schulden overduidelijk niet kunnen aflossen. We kunnen wel honderd keer zeggen dat Mijnheer X of Mevrouw Y in een gemeubelde studio woont en leefloon trekt, niets helpt. Ze willen kost wat kost een steen uitwringen. Er worden steeds meer handelingen gesteld, en de kosten nemen explosief toe. Dergelijke praktijken moeten een halt worden toegeroepen" (vzw Dignitas, 2005).

De verenigingen dringen er in groten getale op aan om de wettelijke middelen ter bescherming tegen de morele druk die schuldeisers en deurwaarders uitoefenen te verbeteren indien de toestand van onvermogen naar behoren is vastgesteld³⁸. Artikel 866 van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt immers: *"De proceshandelingen en akten die nietig zijn of nodeloze kosten veroorzaken door toedoen van een ministerieel ambtenaar, komen te zijnen laste; hij kan bovendien worden veroordeeld tot schadevergoeding jegens de partij"*. Zoals uit aangehaalde getuigenis blijkt, zijn in de praktijk 'frustratoire handelingen' – dat wil zeggen kwetsende, nutteloze en ongerechtvaardigde handelingen – schering en inslag en blijven die ten koste van de betrokken persoon. Artikel 866 Ger. W. blijft in de praktijk zo goed als dode letter.

³⁴ Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 9de Armoederapport Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Brussel, april 2004, p. 85.

³⁵ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *Een andere benadering van armoede-indicatoren, Onderzoek - Actie – Vorming*, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, p. 65.

³⁶ Arrest 18/2003, <http://www.arbitrage.be/public/n/2003/2003-018n.pdf>

³⁷ Parlementair document 51K1309.

³⁸ Dat is ook één van de eisen die het 9de Brusselse Rapport naar voren schuift, cf. supra.

Bovendien zijn de gerechtsdeurwaarders buiten het toepassingsgebied van de wet op de minnelijke invordering van schulden gelaten. Die wet bakent de mogelijke actiemiddelen van de incassobureaus veel strikter af en verbiedt de schuldenaar andere onkosten aan te rekenen dan deze waarin de algemene voorwaarden van de oorspronkelijke schuldeiser voorzien. Er wordt voor gepleit om die wet eveneens op gerechtsdeurwaarders toepasbaar te maken.

PISTE 5. Formules voor sociaal krediet bevorderen

Iedereen wordt ertoe aangezet om meubelen, toestellen, ... op krediet te kopen. Sommigen beklemtonen trouwens ook dat onze maatschappij dermate geëvolueerd is dat goederen en diensten die een tiental jaar geleden nog als luxe werden bestempeld nu volledig ingeburgerd zijn: "We kunnen ons bepaalde dingen niet permitteren en krijgen dan de opmerking van mensen: 'En ge hebt wel een GSM gekocht?' En dan? Het idee van mensen is dan dat je toch niet zó arm kan zijn omdat je een GSM hebt" (De Keeting)³⁹.

Voor mensen met een bescheiden inkomen zijn deze 'kredietopeningen' (in de vorm van bankkaarten, bijvoorbeeld) gemakkelijk toegankelijk. Bovendien worden dergelijke formules gepromoot met verleidelijke, zelfs agressieve reclame, waardoor er dus vaak gebruik van wordt gemaakt. Dergelijke kredietvorm is echter ontzettend duur. Zodra de maximale kredietlijn bereikt is, wordt het heel moeilijk het aangegane krediet terug aan te zuiveren. In veel dossiers van overmatige schuldenlast is er dan ook sprake van dergelijke schuld.

In het Waals Gewest werkt de vzw Osiris⁴⁰ sinds 2001 aan een project over begeleid sociaal krediet ('Prêt 5 sur 5'). Dat voorziet in de begeleiding van een verbruikerskrediet dat wordt toegekend om mensen met een bescheiden inkomen in staat te stellen nuttige aankopen te verrichten, die een meerwaarde opleveren in het dagelijkse leven. Bedoeling is om mensen of gezinnen die in armoede leven tegen een voorkeurtarief geld te lenen en hen te begeleiden tijdens de terugbetalingsperiode. Het begeleid sociaal krediet is zelfs een preventiemiddel tegen overmatige schuldenlast, in die zin dat er op wordt toegezien door gespecialiseerde sociale diensten en dat het beantwoordt aan een aantal eenvoudige regels waardoor het risico aanzienlijk wordt beperkt. De vzw Osiris heeft sindsdien zijn project uitgebreid naar Brussel.

PISTE 6. IJveren voor meer schuldbemiddelingsdiensten, ook binnen het middenveld, door hen voldoende financiering te garanderen

Alle schuldbemiddelingsdiensten delen de volgende vaststelling: het wordt steeds moeilijker om snel een afspraak te verlenen aan mensen die bang en ten einde raad zijn, en er ontstaan lange wachtlijsten.

Hoewel een schuldbemiddelingsprocedure op zich niet alle situaties optimaal kan regelen, kunnen de erkende diensten de mensen wel helpen om een beter zicht te krijgen op hun toestand en om hun rechten te laten gelden: de geldigheid van een schuldverdring nagaan, onderhandelen over de opschorting van een nakend beslag terwijl het administratieve dossier opnieuw in orde wordt gemaakt, bemiddelen met de incassobureaus en deurwaarders, enz.

Ook het opstellen van de verzoekschriften voor collectieve schuldenregeling vergt administratieve hulp. Deze hulp zal des te meer waard zijn zodra de hervorming van de wet, die in totale schuldkwijtschelding voorziet voor de meest uit de hand gelopen situaties, van toepassing zal zijn.

De erkende verenigingen kampen nochtans met een onderfinanciering ten opzichte van de OCMW's.

RESOLUTIE 9: NAAR EEN EFFECTIEF RECHT OP EEN UNIVERSELE BANKDIENST

In het AVA werd het volgende opgemerkt: "Ook arme mensen hebben recht op bankdiensten; het spreekt voor zich dat misbruik vermeden moet worden, maar weet men ook dat sommige banken leefloontrekkers een rekening weigeren?"⁴¹

Uit de provinciale ontmoetingen is duidelijk gebleken dat het probleem van de bankuitsluiting nog niet van de baan is. Door de evolutie van de maatschappij en de betalingswijzen is leven zonder bankrekening nog moeilijker en duurder geworden. Mensen die zich in dergelijke toestand bevinden, hebben immers geen enkel ander alternatief dan hun verrichtingen aan het loket van een postkantoor uit te voeren. De prijs van die verrichtingen is aanzienlijk gestegen. Momenteel kost een storting op een postrekening €0,75, een storting op een bankrekening €2,5. Ook om een circulaire cheque te innen moet €2,5 worden betaald. Voor mensen die in armoede leven en die al hun betalingsverrichtingen zo moeten uitvoeren, is dit een aanzienlijk bedrag.

Daarbij komen dan nog eens de overwegingen van psychologische aard: een bankrekening maakt het veel makkelijker om inkomsten te innen en vormt een ontgensprekelijk veiligheidsinstrument (diefstal, verlies, ...).

³⁹ J. De Maeseneer (promotor), *Toegankelijkheid in de gezondheidszorg. Eindrapport. Deelrapport 5: acties om de toegankelijkheid te verbeteren*, Universiteit Gent, Vakgroep Huisartsgeneeskunde en Eerstelijnsgezondheidszorg, 2003, p. 36.

⁴⁰ Zie <http://www.credal.be/osiris/>.

⁴¹ Algemeen Verslag over de Armoede, Franse versie p. 377, (deze tekst staat niet in de Nederlandse versie van het AVA).

De wet van 24 maart 2003⁴² heeft de basisbankdienst⁴³ ingevoerd. Onder bepaalde voorwaarden kan iedereen in gelijk welke instelling een zichtrekening openen waarmee een aantal basisverrichtingen kunnen worden uitgevoerd (deposito's, geld afhalen, overschrijvingen, doorlopende betalingsopdrachten, domiciliëringen). Dergelijke rekening kost forfaitair €12 per jaar. De problemen blijven evenwel bestaan.

PISTE 1. *De basisbankdienst met alle mogelijke communicatiemiddelen promoten, meer in het bijzonder bij mensen in armoede*

De bankinstellingen moedigen dit systeem nauwelijks aan en er blijven meldingen komen van weigeringen om een rekening te openen. Dit gebeurt niet alleen voor mensen met een laag inkomen, maar ook voor asielzoekers. De overheid moet op grote schaal over deze basisbankdienst informeren, en moet duidelijk meedelen dat een afwijzing het voorwerp kan uitmaken van een gratis klacht bij de Bemiddelingsdienst Banken-Krediet-Beleggingen.

PISTE 2. *De obstakels wegnemen voor de onvatbaarheid voor beslag van beschermde inkomsten die op een zichtrekening worden gestort*

De basisbankdienst kampt ook nog met een andere, heel concrete moeilijkheid: er kan beslag worden gelegd op de sommen die op een bankrekening beschikbaar zijn. Velen durven dan ook geen rekening te openen, uit angst om hun geld kwijt te raken.

De wet van 14 juni 2004⁴⁴ wilde dat probleem oplossen. Bedoeling was immers te voorzien in de onvatbaarheid voor beslag van 'beschermde inkomsten' (kinderbijslag, leefloon, gewaarborgd inkomen voor bejaarden,...) die op een rekening worden gestort door op het rekeninguittreksel een bijzondere code daaraan toe te kennen. Het uitvoeringsbesluit van die wet is echter nooit genomen en bovendien heeft de minister van Justitie in juni 2005 geconcludeerd dat het wegens juridische en technische problemen onmogelijk is die wet toe te passen.

Deze oriëntatie is vertaald uit het Frans.

⁴² Wet van 24 maart 2003 ter invoering van een basisbankdienst (B.S. 15 mei 2003).

⁴³ Deze wet vloeit met name voort uit een studie over bankuitsluiting die het Ministerie van Economische Zaken besteld heeft en die in 2000 is uitgevoerd door het Réseau Financement Alternatif (zie http://www.rfa.be/fr/servbank/plus_besoins.php).

⁴⁴ Wet betreffende de onvatbaarheid voor beslag en de onoverdraagbaarheid van de bedragen waarvan sprake is in de artikelen 1409, 1409bis en 1410 van het Gerechtelijk Wetboek wanneer die bedragen op een zichtrekening gecrediteerd zijn (B.S. 2 juli 2004).

Fiscaliteit als middel voor sociale cohesie

Statuut van de tekst

Er bestaat momenteel geen overleggroep die zich specifiek buigt over fiscaliteit. Nochtans hebben de mensen die op het terrein actief zijn tijdens de 11 door de Koning Boudewijnstichting georganiseerde provinciale ontmoetingen (10 provincies en Brussel) en tijdens de werkzaamheden van de overleggroepen van het Steunpunt verschillende signalen gegeven.

Fiscaliteit is tot nog toe buiten beeld gebleven als instrument in de strijd tegen armoede. Zij speelt nochtans een bepalende rol in de herverdeling van rijkdom en biedt een aantal interessante mogelijkheden. In het Steunpunt wordt nog geen specifiek overleg gewijd aan fiscaliteit, maar uit vele signalen blijkt dat het onderwerp van groot belang is. Daarom worden er in dit stadium alvast een aantal krijtlijnen geschetst en bepaalde vragen ter bespreking opgeworpen. Die moeten later beslist nog verder worden uitgediept.

De opeenvolgende fiscale hervormingen, waarbij een daling van de belastingdruk werd aangekondigd, worden vaak positief onthaald. Iedereen vindt, al dan niet terecht, 'dat hij te veel belastingen betaalt'. In een context waar de lage inkomens, die hun koopkracht zien afkalven, steeds in aantal neigen toe te nemen, worden dergelijke maatregelen gunstig verwelkomd (zie oriëntatie Inkomen (II)).

Maar fiscaliteit is een ingewikkelde materie, en om te kunnen oordelen over het rechtvaardig karakter ervan moet rekening worden gehouden met veel diverse analyses: wie wordt belast, op wat en met welke voet? Worden sommige personen, sommige sectoren te veel belast, andere te weinig?

De fiscale keuzes bepalen de aard van de maatschappij waarin we willen leven. Fiscaliteit is met name essentieel op twee vlakken:

1. Zij zorgt ervoor dat de openbare diensten voor iedereen toegankelijk blijven: openbaar vervoer, onderwijs, sociale huisvesting, kinderopvang, justitie, enz. Zo komt een algemeen beleid van belastingverlaging erop neer dat sommige behoeften niet langer collectief worden gedragen. Iedereen moet aan die behoeften voldoen op grond van zijn persoonlijke inkomsten, wat erop neerkomt dat de meest behoeftigen gestraft worden.
2. Zij heeft een rechtstreekse invloed op de toename of afname van ongelijkheid, met name door de manier waarop de belastingvoet zich verhoudt ten opzichte van de inkomsten en door de manier waarop de hoogste inkomens worden behandeld ten opzichte van de laagste inkomens.

Van de drie productiefactoren – arbeid, kapitaal en eigendom – wordt arbeid het meest belast.

RESOLUTIE 10: BELASTING OP ARBEID EN OP KAPITAAL OPNIEUW IN EVENWICHT BRENGEN

Hoewel er bijzondere aandacht zou worden besteed aan de lage lonen, met de bekommernis dat werken daadwerkelijk meer opbrengt dan inactiviteit, getuigen de opeenvolgende maatregelen echter veeleer van een bescheiden aanpak. Zo is sinds januari 2005 het 'belastingkrediet' vervangen door de 'werkbonus'. Binnen het stelsel van het belastingkrediet ontvingen de lage inkomens via fiscale weg een krediet van 45 euro. Om het uitgesteld effect van deze maatregel te bestrijden, is die vervangen door de werkbonus, waarbij de sociale bijdragen van iemand die minder dan 1670 euro bruto per maand verdient onmiddellijk worden verminderd. Dat komt dus neer op een stijging van het nettoloon. Het belastingkrediet is voor dit jaar echter met terugwerkende kracht afgeschaft, waardoor de betrokken werknemer zijn 45 euro verliest. De op die manier doorgevoerde besparing dient om de nieuwe maatregel te financieren, met name een vermindering van de persoonlijke bijdragen ten bedrage van 10 euro per maand. In de praktijk komt dit dus neer op een minderinkomst van 35 euro. Na verloop van tijd kan de werkbonus voordelig worden, maar er is nog niet vastgelegd hoe die verder gefinancierd zal worden.

De actoren wijzen op de bestaande wanverhouding tussen dit type constructie en de bedeesde aanpak van financiële inkomsten, die slechts in geringe mate geïnventariseerd en belast worden: behoud van het bankgeheim, geen belasting op grote vermogens, beurswinsten of vennootschapsaandelen, voortbestaan van anonieme effecten aan toonder⁴⁵, enz.

⁴⁵ Er is nochtans bepaald dat vanaf 31 december 2007 geen nieuwe uitgiften meer mogen worden gedaan. Tegen eind 2013 moet dit systeem, met omzetting van de oude effecten, verdwenen zijn. Een wet in die zin zou in de loop van de komende maanden moeten worden goedgekeurd.

Met de discussie over de financiering van de sociale zekerheid op de achtergrond is in deze context recentelijk de Algemene Sociale Bijdrage (ASB), een formule die alles behalve nieuw is, opnieuw ter sprake gekomen, zonder dat dit echter geleid heeft tot de beslissing om die daadwerkelijk in te voeren. De ASB zou van toepassing zijn op alle reële bruto-inkomsten – lonen, beroepsinkomsten van zelfstandigen, sociale uitkeringen, roerende inkomsten, spaargeld en beleggingen, huurinkomsten, winsten van bedrijven... – waarbij de andere voorheffingen worden afgeschaft. Volgens sommige actoren is de ASB absoluut noodzakelijk om de sociale zekerheid te financieren en om een einde te maken aan een onophoudelijk en oneindig debat: het is op termijn onhoudbaar om de sociale zekerheid bijna alleen te blijven financieren met bijdragen van werknemers en werkgevers. Al in 1996 hebben de Verenigingen Partners van het AVA een pleidooi in die zin gehouden⁴⁶.

RESOLUTIE 11: BELASTING OP ARBEID EN OP ONROERENDE EIGENDOM OPNIEUW IN EVENWICHT BRENGEN

De oriëntatie Wonen (X) beklemtoont dat de onroerende fiscaliteit herzien moet worden om op die manier de huurmarkt te reguleren.

Los daarvan is het verrassend vast te stellen hoe groot de kloof is tussen de belasting op huurinkomsten enerzijds en deze op inkomsten uit arbeid anderzijds. De reële huurinkomsten ontsnappen immers aan de belastingen, die enkel maar geheven worden op het kadastraal inkomen van 1975 (geïndexeerd vanaf 1990) waarbij geen rekening wordt gehouden met de indeling van het gebouw. De eigenaar geniet eveneens een forfaitaire belastingvrijstelling van 40% voor onderhouds- en renovatiewerken, zonder dat hij daarvoor evenwel de nodige bewijzen moet aandragen.

RESOLUTIE 12: VOORZIEN IN MECHANISMEN DIE DE BELASTINGAFTREK COMPENSEREN VOOR GEZINNEN DIE NIET BELASTINGPLICHTIG ZIJN

Het voordeel dat wordt toegekend onder de vorm van belastingaftrek bestaat op vele vlakken. Het komt echter niet de gezinnen ten goede die niet belastingplichtig zijn omdat hun inkomen te laag is.

In de oriëntatie Huisvesting (en meer in het bijzonder in de resolutie die betrekking heeft op de dubbele mythe van toegang tot eigendom) wordt stilgestaan bij het Mattheuseffect ten gevolge van steun voor eigendomsverwerving en renovatie, steun die grotendeels de vorm aanneemt van belastingaftrek. Terwijl alle lagen van de bevolking worden aangemoedigd om een eigen woning te verwerven, mag het duidelijk zijn dat de hulp nagenoeg tot nul wordt herleid indien het inkomen van de (kandidaat-)eigenaar nauwelijks of zelfs niet belastbaar is. Daar tegenover staat dat, hoe meer inkomsten een huishouden heeft, hoe meer investeringen er worden toegestaan, die niet alleen de levensstandaard verbeteren (energiebesparing, bijvoorbeeld) en de waarde van het patrimonium doen toenemen, maar ook recht geven op belastingaftrek.

Datzelfde Mattheuseffect merken we in gezinszaken. Een kind kost arme gezinnen relatief gezien meer dan rijke gezinnen. Denken we bijvoorbeeld maar aan de fiscale aftrekbaarheid van kinderopvang, die trouwens recentelijk is uitgebreid van kinderen van 0 tot 3 jaar tot de opvang van 3- tot 12-jarigen⁴⁷. Die maatregel komt de inkomsten van mensen met een bescheiden inkomen dus amper ten goede. Een eenoudergezin, waarvan de ouder opleiding volgt of een laag betaalde baan heeft, bijvoorbeeld, heeft deze voordelen niet, terwijl het net die ouder is die ze het meest nodig heeft. Uitgaande van het algemeen belang en van een gelijkkansenopectiek vinden sommigen dat het globale aanbod moet worden uitgebreid en dat de kwaliteit van de opvang moet worden verbeterd in plaats van belastingvermindering na te streven. Vrijwillig afstand doen van belastinginkomsten bevoordeelt vooral de meest gegoede categorieën (zie oriëntatie Gezin (V), resolutie 24).

RESOLUTIE 13: VOORRANG GEVEN AAN RECHTSTREEKSE FISCALITEIT IN PLAATS VAN AAN ONRECHTSTREEKSE FISCALITEIT

De onrechtstreekse fiscaliteit (BTW, accijnzen) leidt tot sociale ongelijkheid omdat die alle inkomenscategorieën zonder enig onderscheid en op dezelfde manier treft.

⁴⁶ In: Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid nr. 3, *Bijdrage van de Verenigingen Partners van het Algemeen Verslag over de Armoede met betrekking tot de modernisering van de sociale zekerheid*, september 1996, p. 501-519.

⁴⁷ De aftrekbaarheid heeft betrekking op opvang die tijdens de schoolvakanties georganiseerd wordt door kleuter- en lagere scholen en de erkende, gesubsidieerde en gecontroleerde instellingen (ONE, Kind en Gezin, Duitstalige Gemeenschap). Jeugdkampen en speelpleinwerking vallen ook onder deze reglementering.

Er wordt gepleit voor een daling van de onrechtstreekse fiscaliteit op producten die behoren tot de primaire levensbehoeften en waaraan arme gezinnen een groot deel van hun middelen besteden. Die eis komt duidelijk tot uitdrukking voor, bijvoorbeeld, de BTW op energie (zie oriëntatie Wonen (X)). Sommige verenigingen brengen in herinnering dat het BTW-tarief voor uitgaven in restaurants ook is verlaagd. Sommigen opperen daar bezwaren tegen door naar voren te schuiven dat de Staat op die manier alternatieve inkomsten voor de sociale zekerheid derft; daarop repliceren de actoren dat er andere financieringsbronnen moeten en kunnen gezocht worden (zie voorgaande pistes).

Deze oriëntatie is vertaald uit het Frans.

Begeleiden naar autonomie

Statuut van de tekst

Deze oriëntatie is gebaseerd op de werkzaamheden van de overleggroep over maatschappelijke dienstverlening, die sinds 2002 samenkomt en wordt georganiseerd door het Steunpunt. Ze stoelt ook op de 11 regionale ontmoetingen (10 provincies + Brussel) die de Koning Boudewijnstichting heeft georganiseerd in het kader van 10 jaar Algemeen Verslag over de Armoede. Deze transversale oriëntatie over de begeleiding overstijgt niettemin het kader van de maatschappelijke dienstverlening. Ze inspireert zich ook op ander overleg, bijvoorbeeld op datgene dat gevoerd is rond bijzondere jeugdbijstand.

Type deelnemers: verenigingen waar armen het woord nemen, rechthebbenden op maatschappelijke dienstverlening, private en publieke sociale diensten, maatschappelijke werkers, gewestelijke federaties van OCMW-maatschappelijke werkers, de Verenigingen van steden en gemeenten, administraties en openbare diensten, gewestelijke arbeidsbemiddelingsdiensten, het Observatorium voor gezondheid en welzijn, vakbonden, ziekenfondsen, onderzoekers.

De mensen die in armoede leven, worden meer dan anderen geconfronteerd met sociaal beleid dat hen (willens nillens) verplicht deel te nemen aan een begeleidingsproces op verschillende manieren.

Eerst werd de maatschappelijke begeleiding opgelegd aan mensen die genoten van een vervangingsinkomen en die werden opgevolgd door het OCMW of door gewestelijke arbeidsbemiddelingsdiensten. Maar langzamerhand werden er ook andere begeleidingsvormen ontwikkeld op basis van het nieuw sociaal beleid. Deze nieuwe vormen zijn o.a.: budgetbegeleiding, psychologische begeleiding, integrale jeugdhulp, begeleiding bij het zoeken naar een woning, schoolbegeleiding...

Vandaag betekent arm zijn vaak 'gevolgd worden', soms door verschillende sociale werkers en diensten. De maatschappelijke begeleiding vindt men terug in alle domeinen en in alle etappes van het persoonlijke, familiale of professionele leven van een individu.

Het Algemeen Verslag over de Armoede (AVA) heeft deze realiteit aangekaart en legde er de nadruk op dat het 'verslag over de armen gericht aan de instellingen' moet evolueren naar een procedure die hen toelaat hun rechten te laten gelden. 'De hulpverleners leren oog te hebben voor sociale ellende, er wordt ervaring opgedaan uit de individuele en de collectieve strijd, de mensen die in armoede leven informeren over hun rechten, eigen keuze van de vorm van de hulpverlening, actieve betrokkenheid bij het dossier voor hulpverlening en een duidelijke definiëring van de verbintenissen van elkeen, meer garanties en zekerheid over toekomstgerichte vormen van hulp (vorming, gezondheid, huisvesting...): stuk voor stuk ideeën die de bestaande relatie van mensen die onder armoede lijden met de hulpverlenende instanties hebben, te veranderen in een partnerschap met de overheid'⁴⁸.

Het is de begeleiding in het algemeen, onafhankelijk van de instelling die ermee belast is, die we in een eerste fase zullen aankaarten. Het OCMW maakt als eerstelijnsdienst in de armoedebestrijding het voorwerp uit van specifieke aanbevelingen die moeten bijdragen tot de verbetering van de kwaliteit van de begeleiding die het biedt.

RESOLUTIE 14:

VERDUIDELIJKEN VAN DE DOELSTELLINGEN VAN DE BEGELEIDING

In de jaren '90 kende het sociale beleid van de overheid een omwenteling toen sommigen de vaststelling maakten dat de welvaartsstaat zich in een crisis bevond omdat ze niet in staat was om een antwoord te bieden op de 'nieuwe sociale kwestie'⁴⁹, met name het zich voordoen van armoede als gevolg van structurele werkloosheid. Er werd vervolgens overgegaan van een algemeen sociaal beleid, gebaseerd op het verlenen van onvoorwaardelijke en onpersoonlijke rechten, naar de bevordering van een actieve welvaartsstaat, die 'het recht op werken' vooropstelt in plaats van 'een inkomen'. Met deze rechten gaan ook verplichtingen gepaard, zoals het zich verbinden tot acties op het vlak van professionele inschakeling⁵⁰.

Deze evolutie gaf aanleiding tot heel wat onderzoek over het maatschappelijke werk: er werden nieuwe concepten (activering, inschakeling, integratie, begeleiding, enz.) en nieuwe methodologieën ontwikkeld ("case-work", "Permanent armoede-overleg", ervaringsdeskundigen,...).

⁴⁸ *Algemeen Verslag over de Armoede*, ATD Vierde Wereld, Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten (afdeling Maatschappelijk Welzijn), Koning Boudewijnstichting, 1994, p. 402.

⁴⁹ Pierre Rosanvallon, *La nouvelle question sociale. Repenser l'Etat-providence*, Parijs, Le Seuil, 1995.

⁵⁰ Robert Castel, *Les métamorphoses de la question sociale. Une chronique du salariat*, Parijs, Gallimard, 1995.

De activering en de individualisering vormen de twee meest veelzeggende kenmerken van de begeleiding zoals ze onlangs werd ontwikkeld. Daarbij versterken beide benaderingen elkaar wederzijds. Ze geven eerder de voorkeur aan maatregelen voor tewerkstelling of voor opleiding dan aan de toekenning van een gewoon vervangingsinkomen. En ze geven eerder de voorkeur aan de aanpassing van de begeleiding en van het parcours dan aan de situatie en de behoeften van de rechthebbende.

Toch wordt deze evolutie, die door heel wat actoren als positief wordt ervaren, op twee punten bekritiseerd. In wezen leiden de individualisering en de activering tot een responsabilisering van de begunstigen ten aanzien van hun eigen situatie. De twee benaderingen kunnen daarnaast een verduistering van de collectieve verantwoordelijkheid tot gevolg hebben. Tot slot wordt aan de begeleiding op maat verweten dat ze heel theoretisch blijft. In werkelijkheid staat ze onder druk van een versterkte tewerkstellingslogica.

PISTE 1. *Indicatoren voor de 'kwaliteit van begeleiding' ontwikkelen*

De tendensen die hierboven worden beschreven kunnen leiden tot spanningen. Ze werpen ook vragen op over de beroepsethiek en de deontologie van de maatschappelijke werkers. Werkers herinneren er ons herhaaldelijk aan dat tussen emancipatorisch maatschappelijk werk en controle, tussen individualisering en normalisering de objectieven dikwijls vaag blijven en zelfs tegenstrijdig.

De deelnemers aan het project onderzoek-actie-vorming hebben gevraagd dat er indicatoren zouden worden ontwikkeld die de verschillende vormen van begeleiding zouden evalueren. Meer bepaald gaat het over de manier waarop de begeleiding de begunstigde meer zelfstandig maakt⁵¹. Alle betrokken actoren dienen aan dit denkwerk deel te nemen: de beleidsverantwoordelijken, de beroepsmensen, de verenigingen, de rechthebbenden,...

RESOLUTIE 15:

HET CONTRACT ALS BEGELEIDINGSINSTRUMENT GEBRUIKEN EN NIET ALS EEN VORM VAN CONTROLE

De toenemende contractualisering van de hulp is alomtegenwoordig in de gehele sociale sector. Illustraties hiervan vormen het geïndividualiseerde project voor maatschappelijke integratie (OCMW), de overeenkomst (Integrale Jeugdhulp) en het contract voor tewerkstellingsproject (gewestelijke diensten voor arbeidsbemiddeling).

Het contract wordt door de verdedigers van het systeem gezien als een constructieve dwingende maatregel, een pedagogisch instrument, dat toelaat de relatie tussen de overheidsinstelling en de rechthebbenden te definiëren: het respecteren van de termijnen, de objectieve verduidelijking van de plichten van elke partij, een constructieve dynamiek op het vlak van werk, een betere planning, transparantie bij de uiteenzettingen, enz.

De principiële bezwaren tegen het contract, die reeds in 1994 werden opgesomd in het AVA en die door talrijke verenigingen werden overgenomen, blijven nochtans actueel.

- De contractuele partijen, een persoon (dikwijls zonder inkomen) en een instelling vertegenwoordigd door een maatschappelijke werker, staan niet op voet van gelijkheid.
- In tegenstelling tot de contractuele relatie die bestaat tussen een werkgever en een werknemer, of tussen huurder en verhuurder, is het zo dat de sociale dienst een monopolie geniet. Is de contractuele redenering, die geldig is in een context van wederzijdse belangen, wel degelijk gerechtvaardigd, zeker als het gaat om het laatste sociale vangnet?

Bovendien worden de perverse effecten van de invoering van het contract aan de kaak gesteld.

- De flexibiliteit waarmee het contract kan worden onderhandeld doet ons de vraag stellen naar de juridische zekerheid en gelijkheid voor de rechthebbenden. Als het contract slecht is voorbereid, kan het zich omvormen tot een uitsluitingsmiddel.
- Het gebruik van een contract geeft ook aanleiding tot perverse effecten in de vorm van controles: de inbreuk op het privé-leven en het infantiliseren van de gebruikers, het opleggen van normen en waarden die niet werden gekozen.
- De evaluatie van de wet met betrekking tot het recht op maatschappelijke integratie heeft aangetoond dat in de meerderheid van de gevallen de rechthebbenden die een contract hadden er de draagwijdte niet van hadden begrepen. Soms hadden ze zelfs helemaal niet begrepen wat ze hadden ondertekend. De complexiteit van de bepalingen en procedures waarvan een contract het voorwerp uitmaakt, lijkt niet bij te dragen tot het verzekeren van zijn pedagogische kwaliteit⁵².

⁵¹ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *Een andere benadering van armoede-indicatoren, Onderzoek actie vorming*, Brussel, Centrum voor gelijkheid van kansen, maart 2004, p. 135.

⁵² Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *Een bijdrage tot de evaluatie van de wet met betrekking op het recht op maatschappelijke integratie*, Brussel, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, 2004; <http://www.armoedebestrijding.be/publications/evaluatieocmw.pdf>.

PISTE 1. *Het contract evalueren als een begeleidingsinstrument*

Om de voordelen en de nadelen van een contract te kunnen verduidelijken, dient men een ernstige evaluatie te maken van de contractualiseringspraktijk.

- Een overzicht maken van de clausules die in de contracten opgenomen zijn.
- Analyseren van de redenen waarom contracten niet worden nageleefd en in welke gevallen dit gesanctioneerd wordt.
- Evalueren welke categorieën het meest getroffen worden door de sancties en wat de inhoud ervan is.
- Evalueren van de toepassing van de sancties en van hun impact op de evolutie van de situatie van de mensen en hun levensomstandigheden.
- Analyseren van de redenen waarom een contract niet voorgesteld wordt aan bepaalde personen en wat de gevolgen hiervan zijn voor hun verdere opvolging.

PISTE 2. *Het evalueren van de mogelijke impact van het gebruik van het contract op het geen beroep doen op maatschappelijke dienstverlening*

Het geen beroep doen op hulp is een in België nog altijd miskende realiteit. Het stelt de realiteit van de toegang tot de rechten in vraag en het houdt nauw verband met de politieke keuzes en de administratieve organisatie. Dit aspect zou het onderwerp moeten uitmaken van nieuw, diepgaand onderzoek.

PISTE 3. *Het loskoppelen van het contract en de sancties*

Het niet naleven van een contract door de ene of de andere partij, mag geen mogelijkheid tot sancties bieden, zoals dit momenteel het geval is. Het zou eerder moeten leiden tot een herziening van de inhoud van de overeenkomst. Het pedagogische aspect van de aanpak kan zo behouden blijven, zonder dat het de bestaanszekerheid van de gebruiker bedreigt.

RESOLUTIE 16: DE GEBRUIKER BETREKKEN ALS ESSENTIELE ACTOR BIJ DE BEGELEIDING

‘Wij hebben de indruk dat we onze situatie niet meer meester zijn, de indruk dat de maatschappelijke werker ons leven “leidt” in onze plaats. De problemen ontstaan meestal door een gebrek aan dialoog, aan communicatie, aan tijd om naar elkaar te luisteren, om elkaar te begrijpen en vertrouwen te krijgen. Dit veroorzaakt reacties van angst, wantrouwen, van “leugens” om een minimum aan vrijheid en intimiteit te kunnen bewaren’⁵³.

Uit het overleg dat door het Steunpunt is gevoerd, komt naar voren dat de relatie tussen de maatschappelijke werker en de rechthebbende het bereiken van een partnerschap op het oog moet hebben. Zowel de verenigingen als de beroepsmensen zijn deze mening toegedaan. Dit partnerschap, met een institutionele omkadering, impliceert dat de gebruiker wordt behandeld ‘als volwaardig persoon’.

De relatie tussen maatschappelijk werker en gebruiker wordt inderdaad gekenmerkt door een relatie van permanente onderhandeling. Deze onderhandelingen, die de rijkdom van het maatschappelijke werk vertegenwoordigen (het werken op basis van gemeenschappelijk overeengekomen objectieven) kunnen ook als een bron van zwakte worden ervaren door de rechthebbende. Meer bepaald wanneer hij zich stereotiepe oplossingen ziet opleggen die weinig aangepast zijn aan zijn persoonlijke situatie. De werkelijke betrokkenheid van de gebruikers bevorderen, zou aan de grondslag van het maatschappelijke werk moeten liggen.

PISTE 1. *Een personeelsnorm invoeren*

Tijd blijkt een bepalende factor te zijn in de relatie tussen de rechthebbende en de maatschappelijke werker: luisteren naar de aanvrager, begrijpen wat hij wil zeggen, hem helpen om de aanvraag te formuleren, hem informatie geven over de voorwaarden en procedures, een project uitwerken, over een contract onderhandelen,... Al deze stappen vereisen tijd, die volgens talrijke maatschappelijke assistenten steeds meer geteld wordt, meer bepaald in de OCMW's en de Comités voor Bijzondere Jeugdbijstand (CBJ).

Het is bijgevolg belangrijk de nodige voorwaarden te creëren om de beroepsmensen meer tijd te geven voor de rechthebbenden. Dit kan door het introduceren van een personeelsnorm die rekening houdt met de verschillende kenmerken van de bestaande diensten. Deze norm zou soepel en genuanceerd moeten zijn volgens de kenmerken van elk dienst en de ‘omgeving’ (de sociaal-economische kenmerken van de streek, het type van institutionele en verenigingsactoren, de mobiliteit,...).

⁵³ Mouvement Luttés Solidarités Travail, *La dignité ... parlons-en!*, Brussel, Luc Pire, 2003.

PISTE 2. *Het informeren van de gebruikers beschouwen als een prioriteit van het maatschappelijk werk*

Beschikken over betrouwbare informatie is een essentieel element om de aanvragers toegang te verlenen tot hun rechten of om ze op te eisen. Heel dikwijls hebben de aanvragers weinig school gelopen en hebben ze moeilijkheden om voorwaarden, procedures,... te begrijpen. Zij ontwikkelen daarbij ook vaak een heel negatief zelfbeeld, waardoor zij zich ongemakkelijk voelen in de sociale stappen die ze ondernemen.

De evaluatie van de wet inzake het recht op maatschappelijke integratie⁵⁴, geleid door het Steunpunt, heeft aangetoond dat het tevredenheidsgevoel van de ondervraagde personen over de verkregen informatie duidelijk rechtstreeks verband houdt met de mogelijkheid om zich gemakkelijk tot zijn maatschappelijk werker te kunnen richten om vragen te stellen. Deze vraag naar informatie is zodoende rechtstreeks gekoppeld aan de kwaliteit van de relatie tussen de maatschappelijke werkers en de hulpzoekers. De moeilijkheid om complexe informatie volledig en op een begrijpelijke manier door te geven, kan worden opgevangen door een relatie in de vorm van een partnerschap tussen de rechthebbende en de maatschappelijke werker. Het is niet zozeer de gekregen informatie die van belang is, maar veeleer het feit dat men moet kunnen beschikken over de middelen om informatie in te winnen.

Het informeren van de gebruikers moet dan ook beschouwd worden als een echte opdracht van het maatschappelijke werk, die even belangrijk is als de andere taken. Een collectieve benadering (praatgroepen, ateliers,...) zou ook een oplossing kunnen bieden voor de moeilijkheden die men ondervindt bij het communiceren van de informatie.

- De maatschappelijk werker moet de tijd nemen om een zo duidelijk mogelijke mondelinge uitleg te verschaffen en moet erover waken dat hij goed wordt begrepen. Een mondelinge uitleg hoeft niet noodzakelijk uitgebreid te zijn tijdens een eerste onderhoud. De gebruiker, in de positie van aanvrager, is niet altijd psychologisch klaar om al tijdens het eerste gesprek ingewikkelde informatie in zich op te nemen.
- De schriftelijke informatie moet gegeven worden in een eenvoudige taal en moet synthetisch zijn (met behulp van brochures, via affichering, in de kranten,...). Maar ook al is het essentieel om te beschikken over een informatiebrochure, dan nog betekent dit geenszins dat er geen mondelinge informatie moet worden gegeven bij het onthaal (bijvoorbeeld de brochure overlopen).
- De informatie kan ook worden overgemaakt via andere actoren (huisarts, buurthuizen, ziekenhuizen,...), via openbare diensten (de post, het gemeentehuis, de administratieve loketten,...) en via geschreven en audiovisuele media.

PISTE 3. *De uitwerking van gemeenschappelijke informatie-instrumenten ondersteunen*

De moeilijkheid om complexe en overvloedige informatie over te maken, wordt nog versterkt door het gebrek aan communicatie-instrumenten. Het blijkt dus onontbeerlijk om gemeenschappelijke instrumenten en methodologieën voor de sociale diensten te ontwikkelen. De deelname van de verenigingen van gebruikers en maatschappelijke werkers bij dit werk zou deze instrumenten zeker relevanter maken. Het feit ook dat alle beroepsmensen zouden beschikken over dezelfde instrumenten, zou bijdragen tot een meer homogeen begrip van wetten en reglementen. Het zou dus leiden tot een grotere harmonisatie onder de praktijken.

PISTE 4. *Zorgen voor duidelijke en voorspelbare begeleidingsprocedures*

Sommige begeleidingsvormen zetten een hele, min of meer formele, procedure op gang, wat ontzettend veel administratief werk vraagt met het opstellen van dossiers, het invullen van formulieren,... De administratieve opvolging is onontbeerlijk om een gelijke behandeling van de aanvragen te waarborgen. Maar het kan al heel snel overrompend worden en onbegrijpelijk overkomen, zowel voor de aanvrager als voor de maatschappelijke werker.

De evaluatie van de wet met betrekking tot het recht op maatschappelijke integratie heeft aangetoond dat de rechthebbenden vaak moeilijkheden hebben om de zin van de procedures te begrijpen. Voor hen komen deze procedures over als overbodige en nutteloze pesterijen.

De aanvragers laten deelnemen aan het hulpproces vereist aandacht te hebben voor een aantal principes.

- In de mate van het mogelijke proberen te vermijden dat de mensen verdrinken in de administratieve procedure die nodig is om hulp te krijgen, zeker in het kader van bijstandsstelsels.
- Zich baseren op de vraag van de persoon en die vraag respecteren.
- Begrip creëren voor de zin van de administratieve procedure en de gevraagde documenten; alle nodige informatie en aanknopingspunten geven die nodig zijn om deze procedure tot een goed einde te brengen.
- Het persoonlijke dossier transparant opstellen samen met de betrokken aanvrager en hem op elk ogenblik de toegang verlenen tot het geheel van zijn dossier.

⁵⁴ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *op. cit.*

PISTE 5. *De basisopleiding en de voortgezette opleiding van de maatschappelijke werkers verbeteren*

Het meerdimensionale karakter van de armoede, de snelle evolutie van de wetgeving en de diversiteit van het publiek vereisen dat elke maatschappelijke werker, wat ook zijn bevoegdheidsgebied is, een permanente opleiding volgt, supervisie krijgt, enz.

Talrijke verenigingen vragen ook dat de maatschappelijke assistenten opleidingen zouden kunnen volgen die hen toelaten om beter de realiteit en de standpunten van de rechthebbenden te begrijpen. Het idee van 'co-opleidingen' werd gelanceerd: zowel de gebruikers als de maatschappelijke assistenten hebben er belang bij om het standpunt van de andere te kennen (zie de oriëntatie gewijd aan de vorming van beroepskrachten (XII)).

RESOLUTIE 17: HET VERBETEREN VAN DE TOEGANKELIJKHEID TOT DE DIENSTEN

De hindernissen tot de toegang en het niet beroep doen op sommige hulpdiensten door mensen die in armoede leven, zijn problemen waar de verenigingen van mensen in armoede altijd de aandacht op vestigen. De hinderpalen zijn niet alleen van objectieve aard (slechte geografische toegankelijkheid, de stipte openingsuren, een gebrek aan informatie,...) maar ook van subjectieve aard (vrees voor stigmatisering, inbreuken op het privé-leven,...).

PISTE 1. *Strategieën uitbouwen om bijzonder kwetsbare bevolkingsgroepen te bereiken*

Er moeten inspanningen gebeuren om de informatie tot bij de meest kwetsbare bevolkingsgroepen te brengen – bejaarden, daklozen, analfabeten, personen van buitenlandse herkomst, enz. – door, bijvoorbeeld, meer straathoekwerk te ontwikkelen of de contacten met sommige bevoorrechte actoren te verbeteren (huisartsen, scholen, ...).

PISTE 2. *De wachttijden inkorten*

De soms heel lange wachttijden worden aangegeven als een factor die de toegankelijkheid belemmert. Dit leidt tot frustraties en agressiviteit bij de mensen, die sowieso al te lijden hebben onder stress en onrust. Soms moet men ook 'wachten voor niets': mensen die slecht geïnformeerd zijn en in de rij staan aan het verkeerde loket ... In zulke omstandigheden een eerste onderhoud hebben, wordt dan nog moeilijker.

Het wachten is onvermijdelijk, maar het kan draaglijk worden gemaakt dankzij duidelijke regels en een onbetwistbare volgorde om aan de beurt te komen en dankzij een geschikte infrastructuur.

Er moet een evenwicht gezocht worden tussen de werktijd 'met gesloten kantoren', de werkperioden "op afspraak" en de permanentietijden waarbij de kantoren openstaan voor iedereen.

PISTE 3. *Het organiseren van een respectvol onthaal voor de aanvragers*

Er bestaan verscheidene intake-procedures (toelatingsprocedures): in sommige gevallen gaat de aanvrager eerst via een loket dat hem of haar doorverwijst naar de gepaste dienst of maatschappelijke werker; in andere situaties wordt de aanvrager rechtstreeks ontvangen door de maatschappelijke werker die zijn referentiepersoon zal worden.

Het is aanbevolen een lijst op te maken van de onthaalprocedures en meer specifiek van de praktische planning en administratie (intake, permanentie,...). Hieruit kunnen de voor- en nadelen ervan voor zowel de gebruikers als de instelling, evenals de goede praktijken, gehaald worden.

PISTE 4. *De vertrouwelijkheid garanderen*

Om een constructief en respectvol eerste gesprek te voeren, heeft men de tijd en de ruimte nodig die de vertrouwelijkheid van het gesprek garanderen. Vele diensten hebben een gebrek aan voldoende infrastructuur, in het bijzonder een gebrek aan ontmoetingsplaatsen, om de geheimhouding van het gesprek te garanderen en om een kwaliteitsvol onthaal te kunnen verzekeren.

PISTE 5. *Onthaalopleidingen organiseren*

Zie de oriëntatie gewijd aan de vorming van beroepskrachten (XII).

RESOLUTIE 18: SAMENHANG TUSSEN VOORZIENINGEN VERBETEREN

Het belang van aanvullende relaties tussen verschillende instanties, zoals tussen OCMW's en de private sociale diensten, wordt steeds meer benadrukt. Niet om bijzondere individuele of gezinssituaties te omkaderen, maar wel om aan de verschillende organisaties de mogelijkheid te bieden om elkaar beter te leren kennen. Op die manier kunnen ze te weten komen wat de ene of de andere doet, zodat niet 'iedereen alles doet'. Dankzij een dergelijke aanpak kan men ook pingpong-praktijken vermijden en de nodige middelen samenbrengen voor het ontwikkelen van projecten en acties (bijvoorbeeld initiatieven voor socio-professionele inschakeling).

Initiatieven die in deze richting gaan, bestaan al: het lokaal sociaal beleid en de sociale huizen in het Vlaams Gewest, de 'coordinations sociales' (sociale coördinatie) in het Waalse en het Brusselse Gewest en de 'maisons d'emploi' (huizen voor tewerkstelling) in het Waals Gewest.

Het zou nuttig zijn deze initiatieven te evalueren om ze te verbeteren mocht dit nodig blijken.

RESOLUTIE 19: SPECIFIEKE AANBEVELINGEN VOOR DE OCMW'S

Het OCMW is vandaag een eerstelijnsinstelling in de strijd tegen armoede. Het kent een minimuminkomen toe, met name het leefloon, aan diegenen die beantwoorden aan de wettelijke voorwaarden en het biedt de meest gepaste sociale hulp aan mensen van wie het bestaan wordt erkend als niet overeenkomstig de menselijke waardigheid.

De aanbevelingen die volgen, zijn specifiek voor de OCMW's. Ze zouden moeten bijdragen tot de verbetering van de kwaliteit van de begeleiding die ze bieden.

PISTE 1. *De diversiteit van de praktijken van maatschappelijke dienstverlening (volgens de wet van 1976) evalueren en de mogelijkheid tot een gedeeltelijke harmonisatie overwegen*

Het probleem van de ongelijkheid van de sociale hulp al naargelang het OCMW wordt dikwijls aangekaart, zowel door de gebruikers als door de professionelen. Bijvoorbeeld: sommige OCMW's geven hulp bij de huisvesting, andere nooit, sommige kennen een terugbetaling toe voor de gezondheidszorgen, andere doen dat niet.

Iedereen staat achter het principe van de maatschappelijke dienstverlening die bedoeld is om aan elke persoon de mogelijkheid te geven om een menswaardig bestaan te leiden. Toch is er veel kritiek over de manier waarop dit in de praktijk wordt toegepast. Elk OCMW is namelijk vrij om een eigen beleid te voeren, waardoor de verschillen in de bijstand in de ogen van de aanvragers onbegrijpelijk en zelfs partijdig overkomen.

Omdat de OCMW's de hulpverlening op verschillende wijze aanpakken, hebben de rechthebbenden niet het gevoel dat ze een rechtssubject zijn. Dit wordt versterkt door het feit dat almaar meer rechthebbenden moeten aankloppen bij de maatschappelijke dienstverlening om hun kosten voor huisvesting, energie of gezondheidszorg te betalen. Hun leefloon volstaat dan niet meer om deze kosten te dragen. De maatschappelijke hulpverlening lijkt eerder verband te houden met de middelen waarover het OCMW beschikt dan met de situatie waarin de persoon zich bevindt en die normaal als basis zou moeten dienen zoals de wet het voorschrijft.

Maar voor de harmonisatie van de maatschappelijke dienstverlening is er een genuanceerde aanpak nodig, zo zeggen medewerkers van de OCMW's. Door de maatschappelijke dienstverlening eenvormig te maken, bestaat het risico dat men tot een minimumdefinitie van het concept van de menselijke waardigheid komt. Daarom is het zo belangrijk dat het concept van de menselijke waardigheid juist in een soepel kader wordt gehouden en dat de mogelijkheid blijft om het aan te passen volgens de moeilijkheden waarmee de aanvrager wordt geconfronteerd.

Sommigen hebben daarom voorgesteld om de verschillende praktijken van de OCMW's per subregio te inventariseren en om te bestuderen in welke mate een harmonisatie van sommige praktijken zou kunnen overwogen worden. (zie ook oriëntatie Gezondheid (IX), resolutie 46).

PISTE 2. *Het verhogen van het aandeel van de federale tussenkomst in het leefloon*

De financiering van het OCMW is een bijzonder complex gegeven, in die zin dat er verschillende financieringsbronnen zijn. Ze gebeurt door de federale, de regionale of de gemeentelijke overheid. Daarbij zijn er nog de eigen inkomsten van de OCMW's, die gegenereerd worden uit hun patrimonium of uit de bezoldiging van een aantal diensten.

Momenteel betaalt de federale overheid 50 % van het leefloon terug aan de OCMW's. Dit kan oplopen tot 60 % voor OCMW's die ten minste 500 rechthebbenden tellen en tot 65 % bij minstens 1.000 rechthebbenden.

Zowel de Verenigingen van Steden en Gemeenten als het verenigingsleven hebben een verhoging van de tussenkomst van de federale staat in het leefloon geëist. De huidige vorm van financiering heeft als gevolg dat een deel van de herverdeling tussen de rijken en de armen op gemeentelijk vlak naar de achtergrond wordt verdrongen. Aan de armsten kan geen hulp worden gegeven door gemeenten die zelf verarmd zijn. Een verhoogde bijdrage van de federale staat zou tevens het ontradende beleid kunnen afzwakken dat enkele OCMW's voeren om een stijgend aantal aanvragers te vermijden.

De Verenigingen van Steden en Gemeenten vragen dat 90 % van het leefloon aan de OCMW's wordt terugbetaald, ongeacht het aantal rechthebbenden dat in de gemeente verblijft. De verenigingen verlangen dan weer dat het leefloon volledig door de federale Staat wordt betaald.

PISTE 3. *Rekening houden met de omkaderingskosten, alsook met de materiële kosten en met de kosten voor de infrastructuur om de federale subsidiëring te bepalen*

De wet inzake het recht op maatschappelijke integratie voorziet de tenlasteneming van 250 euro per dossier voor de personeelskosten van de centra⁵⁵. Zowel de Verenigingen van Steden en Gemeenten als de Federaties van maatschappelijke assistenten hebben zich verheugd over dit initiatief. Nochtans herinneren deze organisaties eraan dat het theoretische begrip 'dossier' in de praktijk niet al het werk van de maatschappelijk werkers dekt. Het recente stookoliefonds bijvoorbeeld heeft geleid tot administratief werk dat helemaal niet door deze subsidie wordt gedekt.

Het personeel dat niet strikt belast is met de toepassing van de wet over het recht op maatschappelijke integratie, maar er toch toe bijdraagt (de administratieve medewerkers bijvoorbeeld) zou ook moeten kunnen genieten van een subsidie. Hetzelfde geldt voor de infrastructuur en het materieel.

PISTE 4. *Het evalueren van de impact van de verhoogde subsidiëring toegekend voor bepaalde types hulp (professionele inschakeling,...)*

De wet inzake het recht op maatschappelijke integratie voorziet financiële voordelen voor de OCMW's in verschillende situaties. Het OCMW krijgt in bepaalde gevallen een hogere toelage van de federale staat (beroepsopleiding of tewerkstelling), heeft de mogelijkheid om de bedragen te behouden die ze terugvorderen bij onderhoudsplichtigen voor gebruikers die ingeschreven zijn voor studies van voltijds onderwijs,...

Sommige verenigingen hebben vragen bij de toekenning van specifieke aanvullende subsidies. Deze financiële voordelen zouden inderdaad het sluiten van contracten of de tewerkstelling van rechthebbenden aanmoedigen ten nadele van andere acties die beter gepast zijn in hun situatie. Bovendien worden aan deze subsidies geen kwaliteitseisen gekoppeld (welk werk wordt aangeboden, onder welke voorwaarden en omstandigheden en met welke perspectieven?).

De financiering 'à la carte' van bepaalde opdrachten lijkt niet gepast en vergt veel administratief werk en rapporten.

Het is dus aanbevolen om een evaluatie te maken van de gegrondheid om bepaalde kwaliteitscriteria te verbinden aan subsidies bestemd voor tewerkstelling én van de noodzaak om een financiering te voorzien voor activiteiten die maatschappelijke ontplooiing beogen buiten het kader van de arbeidsmarkt.

Deze oriëntatie is vertaald uit het Frans.

⁵⁵ Art. 40 van de wet van 26 mei 2002 inzake het recht op maatschappelijke integratie (B.S. 31 juli 2002). Het Ministerie voor Maatschappelijke Integratie heeft een vermeerdering van dit bedrag met 70 euro aangekondigd, zodat de toelage per dossier 320 euro zou bedragen in 2007.

De ouders ondersteunen bij de uitoefening van hun verantwoordelijkheden

Statuut van de tekst

Deze oriëntatie stoelt op de 11 regionale ontmoetingen (10 provincies + Brussel) die de Koning Boudewijnstichting heeft georganiseerd en op het overleg dat het Steunpunt over dit onderwerp gevoerd heeft.

De overleggroep over de bijzondere jeugdbijstand in de Franse Gemeenschap vergadert sinds 1998; deze over kinderopvang heeft in de loop van 2004 vergaderd. Voor de redactie van dit rapport is specifiek overleg georganiseerd in 2005.

Type deelnemers: verenigingen waar armen het woord nemen, vertegenwoordigers uit de administratie en openbare diensten alsook actoren uit de sector van de kinderopvang en van de bijzondere jeugdbijstand, maatschappelijke werkers van OCMW's, verenigingen ter verdediging van jongeren en van het gezin, onderzoekers, relais sociaux (Wallonië), centra voor algemeen welzijnswerk (Vlaanderen), Observatorium voor gezondheid en welzijn van Brussel, vrederechters.

De begeleiding van de ouders op zich verdient bijzondere aandacht; daarom wordt er een specifieke oriëntatie aan gewijd in plaats van opgenomen te worden in het algemeen deel over begeleiding (oriëntatie IV). Het gezin speelt immers een cruciale rol in de strijd tegen de armoede, tegelijk als plaats waar de ongelijkheid zich voortzet en als plaats waar aan die armoede weerstand wordt geboden. Tijdens de provinciale ontmoetingsmomenten werd het gezin meermaals expliciet bestempeld als *essentiële hefboom tegen de armoede* (Vlaams-Brabant, Waals-Brabant, Luik, Limburg). Deze verklaringen liggen in het verlengde van deze uit het Algemeen Verslag over de Armoede (AVA): "... De bescherming van het gezinsleven is de motor die de armsten doet handelen ... Dit hoofdstuk wil getuigen over de absolute noodzaak om een op het gezin gericht armoedebestrijdingsbeleid te voeren"⁵⁶.

Om als gezin te kunnen bestaan, moeten bepaalde voorwaarden vervuld zijn. Ondersteuning bij de opvoeding van de kinderen zal nooit het gebrek aan inkomen, een ongezonde woning, een slechte job of zelfs werkloosheid kunnen ondervangen (zie in het bijzonder de oriëntaties Inkomen (II), Arbeid (VIII) en Wonen (X)). De oriëntaties met betrekking tot die thema's maken bijgevolg integraal deel uit van de oriëntatie over de ondersteuning van de ouders. "*Het thema van het gezin omvat alle andere thema's*", zo werd vaak tijdens het overleg gezegd. Toch kan hulp die tegemoetkomt aan de verwachtingen van de ouders en de kinderen bijdragen tot de bescherming van het gezin, basisstructuur voor de ontwikkeling van persoonlijkheid en socialisering.

RESOLUTIE 20:

RESPECTEREN EN AANMOEDIGEN VAN SPONTANE SOLIDARITEIT

Gezinnen aanvaarden spontane initiatieven vanuit hun onmiddellijke omgeving veel beter dan inmenging van buitenaf, omdat die hen de controle over hun situatie niet uit handen nemen.

De deelnemers aan het overleg vinden dat de politieke wereld te veel wil reglementeren, terwijl hun rol er juist zou moeten in bestaan om dergelijke initiatieven te ondersteunen. "*Door kleine acties die elke dag opnieuw door de mensen zelf gedragen worden, kunnen er gigantische stappen worden gezet*" (provinciaal ontmoetingsmoment Luik). Sommigen gebruiken de term 'deprofessionalisering' van de hulp, waarbij benadrukt wordt dat het mogelijk is om personen uit de onmiddellijke omgeving te vinden die bereid zijn om verantwoordelijkheden op te nemen teneinde plaatsing van kinderen te vermijden, bijvoorbeeld.

Die initiatieven kosten niet veel geld, maar desondanks dat betreuren heel wat actoren op het terrein de gelegenheidsfinanciering, per project, die dan ook nog eens sterk in tijd beperkt is.

De rijkdom van deze benadering is terug te vinden in de werking met 'steungezinnen'. "*Steungezinnen zijn een manier waarbij een kind bij een ander gezin kan verblijven, los van een crisissituatie. Als het over de opvoeding gaat hebben ouders die in armoede leven meestal weinig mensen om erover te praten, behalve dan met de hulpverleners. De opvoeding van de kinderen kan een gemeenschappelijk vertrekpunt zijn bij deze contacten. Vanuit een wederzijds respect tussen de ouders kan langs beide kanten de leefwereld worden verruimd. Het ondersteunende netwerk voor de kinderen en ouders groeit op deze manier aan. Het steungezin bevestigt ook de ouders in hun ouder-zijn, zij nemen de rol van de ouders niet over. Ouders van de generatiearme gezinnen worden als vader of moeder gezien en erkend. Op deze manier willen we ook werken aan solidariteit en ontmoeting tussen gezinnen*"⁵⁷.

⁵⁶ Algemeen Verslag over de Armoede, ATD Vierde Wereld België en de Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten (Afdeling Maatschappelijk Welzijn), Koning Boudewijnstichting, 1994, p. 27.

⁵⁷ Toelichting verstrekt door Centrum Kauwenberg.

Zowel private als openbare diensten voor gezinshulp stellen vast dat zij de armste, de meest geïsoleerde gezinnen die op geen enkel netwerk van kennissen, familie of burens meer kunnen rekenen niet bereiken. De nooddiensten bevestigen die vaststelling: niet zelden hebben de gezinnen die zij onderdak bieden – er zijn steeds vaker dakloze gezinnen met kinderen – daarvoor geen enkel contact gehad met een organisme dat hen zou kunnen helpen, zoals het OCMW of de Comit es voor Bijzondere Jeugdzorg (CBJ) bijvoorbeeld. De ouders daarentegen zeggen dan weer vaak dat ze niet ondersteund worden. De uitdaging bestaat er dan ook in om het contact tussen die diensten en de gezinnen preventief mogelijk te maken.

PISTE 1. *De diensten de middelen geven om ook de meest uitgesloten gezinnen te bereiken*

Ouders en kinderen die op eigen initiatief geen beroep doen op een dienst toch in staat stellen de ondersteuning te genieten die dergelijke dienst biedt: ziehier een noodzakelijke maar delicate stap. Proactief werken vereist dat er personeel beschikbaar is dat de gezinnen in hun eigen omgeving kan gaan opzoeken en dat de nodige tijd kan nemen om hen te ontmoeten. Het veronderstelt eveneens opleiding in begeleiding van kwetsbare bevolkingsgroepen, opdat die begeleiding emancipatorisch zou zijn en niet zou afglijden naar controle (zie oriëntaties Begeleiding (IV) en Vorming (XII)). Tot slot moet er een gunstige voedingsbodem voor dergelijke aanpak gecreëerd worden.

Sommige diensten zijn goed geplaatst om alle gezinnen, ook de armste, te bereiken. Kind en Gezin en ONE, bijvoorbeeld, komen, op enkele uitzonderingen na, op het moment van een geboorte in contact met alle ouders. Die organismen treden dus al heel vroeg in de gezinsgeschiedenis op, en kunnen bijgevolg een grote rol spelen in het ontwikkelen van de vaardigheden van de (toekomstige) ouders. Die diensten correct uitrusten is  en prioriteit (financiële middelen maar ook mogelijkheden tot vorming (zie oriëntatie (XII)). Begrijpen waarom sommige potentiële begunstigden verkiezen zich daar ver af te houden en de werkwijze bijgevolg bijsturen, is een andere.

PISTE 2. *De diensten ontwikkelen die ouders en kinderen het best aanvaarden*

Ouders en kinderen appreciëren het meest de diensten die zonder mandaat ageren: men denkt dat zij meer garanties bieden omdat ze aan niemand rekenschap moeten afleggen. Op die manier kunnen de gezinnen hun situatie meester blijven. Maar die diensten kampen met een gebrek aan middelen en bestaan ook niet overal. Er zijn op dit ogenblik bijvoorbeeld lange wachtlijsten voor thuisbegeleiding zonder mandaat. Tijdens die wachttijd worden de moeilijkheden waarmee de gezinnen worstelen steeds omvangrijker en steeds talrijker.

PISTE 3. *De hulpaanvragen vanuit de gezinnen zelf aanmoedigen*

Heel wat ouders zeggen dat ze slechts een beroep doen op een dienst als ze echt geen andere uitweg meer zien; ze stellen die stap het liefst zo lang mogelijk uit. Ze voegen er aan toe dat ze aarzelen hun kennissen aan te raden om professionele hulp te zoeken. Heel dikwijls, bijvoorbeeld, is het een tussenpersoon van het parket of een andere intervenant (school, ziekenhuis, buur...) die de ouders in contact brengt met een CBJ, wat hen van bij het begin al buitenspel zet. "Hulpverlening zal maar doeltreffend zijn als het milieu het gerucht verspreidt dat ze niet gevaarlijk is" (deelnemer aan een overlegmoment). Het AVA verduidelijkt de term 'gevaarlijk': "Heel de hulpverlening is er niet op uit om hun kinderen terug thuis te krijgen of thuis te houden, daarom wordt de hulpverlening door de armen afgewezen"⁵⁸. "Deze angst op zich is al een gevaar omdat het verhindert dat gezinnen hulp vragen"⁵⁹.

In een eerste fase zouden de praktijken van OCMW's, CBJ's, die door de begunstigden ervan als positief worden ervaren geinventariseerd moeten worden, met de bedoeling om die binnen de sector bekend te maken en te zien in welke mate ze kunnen worden veralgemeend. Dergelijke inventaris zou ook kunnen bijdragen tot de door de begunstigden gewenste harmonisering van de praktijken, omdat zij wegens de grote verscheidenheid aan houdingen van de professionals zich daar niet altijd in terugvinden en de indruk krijgen dat ze op een willekeurige manier worden behandeld.

Een voorbeeld van een CBJ-praktijk die als positief wordt beschouwd: indien er contact wordt gelegd als gevolg van een melding, dan moet vooraleer wordt overgegaan tot de volgende stap eerst het gezin op de hoogte worden gebracht, en moet de persoon of de instantie die aan de oorsprong ligt van de aanvraag worden uitgenodigd om deel te nemen aan het eerste onderhoud tussen het CBJ en het betrokken gezin.

⁵⁸ Algemeen Verslag over de Armoede, p. 27.

⁵⁹ Le premier contact entre une famille et un service de l'aide à la jeunesse, Etat des réflexions de l'Agora, Octobre 2005, Ministère de la Communauté française.

De geest van de decreten met betrekking tot bijzondere jeugdbijstand wordt, in de drie Gemeenschappen, door de betrokken gezinnen gewaardeerd: de teksten kennen prioriteit toe aan hulp binnen het eigen levensmilieu en geven, anders dan hun benaming zou kunnen laten uitschijnen, ook de ouders een plaats binnen het hulpproces. Maar betrokken actoren, zowel professionals als ouders en jongeren zelf, stellen vast dat de toepassing van die teksten moeilijk blijft. Dat kan door verschillende redenen verklaard worden: de wijze waarop de Comit es voor Bijzondere Jeugdzorg door zowel intervenanten van andere sectoren als begunstigde gepercipieerd worden, bijvoorbeeld, maar ook het tijdgebrek van de professionals (zie ook oriëntatie Inkomen (II), resolutie 7).

PISTE 1. *De rol van de Comit es voor Bijzondere Jeugdzorg bekendmaken bij de andere intervenanten en de begunstigde*

De professionals van de bijzondere jeugdzorg stellen vast dat hun opdracht buiten de sector slecht gekend is. Sommige hulpdiensten denken dat het CBJ zich bezighoudt met controle; zij verwijzen de personen dus niet op een adequate manier naar het CBJ. Dit gebrek aan kennis helpt de idee te verspreiden dat de dienst veeleer een bedreiging dan een ondersteuning vormt voor de gezinnen. Het eerste contact met de bijzondere jeugdzorg verloopt dan ook soms moeilijk.

Er zou tijdens de opleiding van de toekomstige werknemers van de sector correcte informatie moeten worden verstrekt over de geest van en de wetgeving over de bijzondere jeugdbijstand. Ook bijeenkomsten van verschillende diensten, buiten de werkvergaderingen over specifieke situaties, zouden ertoe kunnen bijdragen die noodzakelijke kennis te verbeteren (zie oriëntatie Vorming (XII)).

Om te verhinderen dat gezinnen van het kastje naar de muur worden gestuurd, is samenwerking tussen hulpverleningsinstanties belangrijk. Het Vlaamse decreet 'Integrale jeugdzorg'⁶⁰ lijkt een interessant initiatief in die zin dat het de afgrenzingen beoogt te verminderen tussen verschillende sectoren, zoals het Algemeen Welzijnswerk, de Bijzondere Jeugdbijstand, Kind en Gezin, Centra voor Leerlingenbegeleiding... en integraal wil werken, vertrekkend vanuit de vraag en behoefte van de hulpvrager. Het decreet voorziet dat deze nieuwe vormen van samenwerking en afstemming geëvalueerd en eventueel bijgestuurd worden, wat tot op heden nog niet gebeurd is gelet op de zeer recente afkondiging van dit decreet. Het is belangrijk dat alle betrokken actoren, waaronder de armste gezinnen, hierbij betrokken worden.

PISTE 2. *Het imago van de Comit es voor Bijzondere Jeugdzorg en hun begunstigde verbeteren*

Een van de eerste taken van de CBJ's is de mensen doorverwijzen naar de gepaste diensten, maar de professionals zeggen dikwijls te twijfelen: komt die inmenging het gezin wel altijd ten goede? Mensen die te maken hebben met een Comité voor Bijzondere Jeugdzorg worden, alleen al door dat feit op zich, vaak beschouwd als mensen die problemen hebben en die er dreigen te veroorzaken. Soms evalueert een sociale huisvestingsmaatschappij de aanvraag van een bepaald gezin negatief omdat het in contact staat met een CBJ.

Het is absoluut noodzakelijk dat de bijzondere jeugdbijstand beter en correcter bekend wordt gemaakt bij de bevolking. Daarnaast moet het beeld worden bijgeschaafd dat de maatschappij heeft over mensen die steeds dieper in de bestaansonzekerheid wegzakken (zie oriëntatie Cultuur (VII)).

PISTE 3. *De professionals de tijd geven om te werken met de ouders en de jongeren*

De gezinnen in de loop van heel het hulpproces de plaats geven die de wetgeving hen toekent: dat betekent brieven schrijven in een begrijpelijke taal in plaats van standaardbrieven op te sturen, dat betekent luisteren naar de gezinnen alvorens een oplossing te zoeken, op het terrein gaan, indien dat wenselijk is de ouders en de kinderen bij hen thuis gaan opzoeken, verslagen schrijven die rekening houden met de verschillende standpunten,... De professionals zeggen dat ze niet over voldoende tijd beschikken om al die taken te vervullen. "Alles is altijd dringend", zeggen ze. Verschillende beroepslui hebben ook aan de kaak gesteld dat afwezig personeel niet vervangen wordt.

Verenigingen betreuren dat sommige begeleidingen, zelfs als ze goed verlopen, te snel worden beëindigd. Personen zouden moeten ondersteund worden zolang ze dit wensen. Deze beperkingen in tijd worden soms uitdrukkelijk door de wetgeving opgelegd.

⁶⁰ Decreet van 7 mei 2004 betreffende de integrale jeugdhulp (B.S. 11 oktober 2004).

Kinderen plaatsen is een ernstige maatregel, die slechts kan worden genomen indien alle andere middelen uitgeput zijn. Ook vandaag is de plaatsing van kinderen te vaak gekoppeld aan de armoede waarin hun gezin leeft, terwijl de positieve effecten van dergelijke maatregel op de toekomst van het kind geenszins bewezen zijn. De betrokken gezinnen zijn terzake expliciet; ze hebben het over een 'ontworteling' die op lange termijn schadelijk is voor het kind. Indien plaatsing ondanks alles toch noodzakelijk blijft, dringt een doorgedreven ondersteuning van de ouders zich op (zie oriëntatie Inkomens (II) resolutie 7).

PISTE 1. *De motieven van de plaatsing preciseren*

Indien dat niet gebeurt, kunnen noch de professionals noch de gezinnen een project uitwerken, met andere woorden de situatie die aan de oorsprong ligt van de plaatsing verbeteren, voorwaarden voor de terugkeer van het kind in meetbare doelstellingen vastleggen, de duur van de maatregel evalueren, de respectieve verantwoordelijkheden van de instelling, het pleeggezin, de ouders en het kind en de andere betrokken intervenanten bepalen. De praktijken verschillen sterk van het ene gerechtelijke arrondissement tot het andere.

PISTE 2. *De nodige voorwaarden creëren om de relatie tussen ouders en kinderen in stand te houden*

- De afstand tussen de verblijfplaats van het kind en van het gezin beperken om regelmatig contact te bevorderen, behalve in geval van een gemotiveerd en gespecialiseerd tegenadvies; beide plaatsen moeten bereikbaar zijn met het openbaar vervoer. Tijdens meerdere provinciale ontmoetingsmomenten werd benadrukt dat dit momenteel vaak niet het geval is, zeker niet in landelijke gebieden. De zaken worden nog ingewikkelder voor ouders van kroostrijke gezinnen, die zich moeten organiseren op grond van de verschillende uurregelingen van hun kinderen. Kosten voor het openbaar vervoer kunnen ook een hindernis zijn; verenigingen vragen een tussenkomst in de vervoerskosten.
- De contactfaciliteiten en bezoeksomstandigheden uitbreiden voor heel de oorspronkelijke omgeving van het kind in de mate dat het kind zelf of zijn ouders dat wensen. Het kind moet een kennissenetwerk kunnen behouden waarop het, zodra het de instelling of het pleeggezin verlaat, zoveel mogelijk kan terugvallen; zolang er een kans blijft bestaan op terugkeer binnen het gezin, moet men de drang om terug te keren blijven aanwakkeren.
- Indien er meerdere broers en zussen worden geplaatst, moet in de mate van het mogelijke geprobeerd worden om hen samen te laten opgroeien (dikwijls worden ze om redenen van leeftijd, schoolopleiding of opvoedproject van elkaar gescheiden).

PISTE 3. *De gezinnen ondersteunen bij terugkeer na langdurige plaatsing*

Zowel de professionals als de ouders stellen vast dat de kinderen naar huis terugkeren zonder enige begeleiding om het gezin opnieuw te leren samenleven. Ouders zeggen soms dat ze de indruk krijgen hun kinderen na een plaatsing niet meer te kennen. Heel wat mensen die deelgenomen hebben aan de ontmoetingen ter voorbereiding van dit rapport, merkten op dat, hoewel de vormen van plaatsing momenteel heel gediversifieerd zijn, een maatregel die voor een korte termijn wordt genomen vaak uitmond in een plaatsing van lange duur.

De effectieve opvangmogelijkheden voor kinderen⁶¹ variëren aanzienlijk naargelang het sociaal statuut. De beschikbare plaatsen in de onthaalstructuren (en de vraag overschrijdt ruimschoots het aanbod) worden prioritair ingevuld door kinderen van ouders die werken. De vrijgemaakte budgetten om het aanbod te verhogen getuigen van dezelfde prioriteit. Door het gebrek aan plaatsen wordt er te weinig tegemoetgekomen aan de vraag van andere ouders die hun kinderen zouden willen laten opvangen, temeer omdat het sociale netwerk van gezinnen in armoede kwetsbaar is. Sommige deelnemers aan de voorbereidende werkzaamheden van dit rapport zijn van mening dat opvang als een recht voor alle kinderen opvatten, aanzet tot een voluntaristisch beleid op gebied van het scheppen van plaatsen voor kinderopvang en tot positieve discriminaties ten gunste van kansarme gezinnen (inzake de financiering van de kinderopvang, zie de oriëntatie Fiscaliteit (III)).

PISTE 1. *De regels herzien voor de financiering van opvanginitiatieven die in het bijzonder een kwetsbaar publiek beogen*

Deze structuren ondervinden ontzettend veel moeilijkheden om hun werking gefinancierd te krijgen, werking die aangepast is aan de niet altijd rechtlijnige trajecten van gezinnen in armoede, terwijl de subsidiëringmiddelen uitermate gesegmenteerd zijn.

⁶¹ Hier verwijzen we naar dagopvang, buiten de structuren van de bijzondere jeugdbijstand.

PISTE 2. *De inschrijvingsformaliteiten zoveel mogelijk vereenvoudigen*

Gezinnen die in betere omstandigheden leven vervullen die formaliteiten sneller, waardoor zij makkelijker toegang krijgen tot structuren die voor iedereen openstaan, en dat ten nadele van ouders en gezinnen uit minder bevoorrechte milieus.

PISTE 3. *Gelegenheidsopvang ontwikkelen*

Tijdens de ontmoetingen ter voorbereiding van dit verslag werd er gepleit voor de oprichting van heel soepele opvangplaatsen, die onmiddellijk kunnen inspelen op gerichte aanvragen voor korte duur. Ouders uit minder bevoorrechte milieus verliezen soms in meer of mindere mate de controle over hun toestand en kunnen hun aanvragen niet altijd plannen. Ze moeten vaak en snel verhuizen, moeten vele stappen ondernemen en bewijzen aandragen om rechten te verkrijgen die verbonden zijn aan een inkomensvoorwaarde, moeten zich overhaast verzorgen omdat ze niet de middelen hebben om dat vroeger te doen, ...

Dergelijk aanbod is noodzakelijk, maar mag niet ontwikkeld worden ten nadele van de kwaliteit van de opvang. Sommigen stellen zich de vraag of dergelijke formules wenselijk zijn voor jonge kinderen.

RESOLUTIE 25: CAPACITEIT VAN OPVANGCENTRA VOOR GEZINNEN VERHOGEN

Verenigingen waar armen het woord nemen staan erop dat gezinnen, wat hen ook mag overkomen, kunnen samen blijven indien zij dit wensen.

Deze vraag is actueler dan ooit, omdat het aantal ouders met kinderen – koppels of alleenstaande ouders – die zonder woning komen te staan onrustwekkend toeneemt en er maar weinig kans bestaat dat die trend op korte termijn zal worden omgebogen. Wegens het gebrek aan structuren die hele gezinnen onderdak kunnen bieden, vallen die gezinnen uit elkaar, wat hen nog kwetsbaarder maakt. Het gaat hier natuurlijk slechts om een humanitaire noodmaatregel voor een extreme situatie. Tegelijkertijd moet de bouw en de renovatie van financieel toegankelijke woningen voor gezinnen met kinderen worden voortgezet (zie oriëntatie Wonen (X)).

RESOLUTIE 26: INSPELEN OP DE GEVOLGEN VOOR HET GEZIN NA OPSLUITING VAN EEN VAN DE OUDERS

Zoals de problematiek van de psychiatrisering van de armoede (zie oriëntatie Gezondheid (IX)), stelt zich het fenomeen van de criminalisering in dezelfde mate. De gevangenis helpt, zoals een psychiatrische instelling, in bepaalde gevallen het gemis van een sociaal antwoord op situaties van grote armoede op te vangen. Tegen deze achtergrond werden volgende verklaringen afgelegd.

Stigmatiserende overwegingen en acties vanwege de publieke opinie en de diensten dragen bij tot een nog grotere kwetsbaarheid van de gezinsrelaties, die reeds door de opsluiting onder druk staan. Impulsen geven om deze negatieve voorstellingen te veranderen is één van de voorstellen van de voorbereidende werkzaamheden van dit rapport.

De manier waarop het bezoekrecht wordt georganiseerd en de ondersteuningsmogelijkheden voor de gezinnen die dat wensen, zijn cruciale elementen voor het behoud van de gezinssolidariteit. Die steun kan verschillende vormen aannemen: zorgen voor vervoer van de kinderen tussen hun woonplaats en de gevangenis, de bezoeklokalen gezellig inrichten, rekening houden met de schooluren bij de bepaling van de bezoeken,...

Deze oriëntatie is vertaald uit het Frans.

Pedagogische en financiële engagementen nemen voor het waarborgen van het recht op onderwijs

Statuut van de tekst

Volgende oriëntatie stopt op de 11 regionale ontmoetingen (10 provincies + Brussel) die de Koning Boudewijnstichting heeft georganiseerd en op het overleg dat het Steunpunt over dit onderwerp heeft gevoerd. De overleggroep 'onderwijs' werd in januari 2005 door het Steunpunt opgericht, en kwam drie keer samen.

Type deelnemers: terreinwerkers uit het onderwijs, de verenigingen waar armen het woord nemen en de buitenschoolse organisaties zoals brugfiguren of huiswerkbegeleiders, de begeleiders van Lokale Overlegplatforms (lop's) en van de Centra voor Leerlingenbegeleiding, alsook vertegenwoordigers uit de academische wereld, het beleid en het middenveld.

Afgaand op de beleidsteksten over onderwijs, staat het buiten kijf dat de overheid sinds het Algemeen Verslag over de Armoede (AVA - 1994) meer gevoelig is geworden voor gelijke kansen in het onderwijs. Of het onderwijs daarmee al rechtvaardiger geworden is of effectiever is als hefboom in de bestrijding van armoede, is een vraag die onbeantwoord blijft.

Het tweeledige uitgangspunt van het AVA blijft uiterst relevant: het onderwijs kan een belangrijke weg zijn naar een betere sociale positie, maar zorgt tegelijk voor het reproduceren van sociale ongelijkheid. Onderzoekers bespeuren in ons land een onderwijsstelsel waar de beroepsstatus en het opleidingsniveau van de ouders doorslaggevend zijn voor de resultaten op school. Het zijn wetenschappelijke bevindingen die ondersteund worden door talloze getuigenissen van ouders. Langs de ene kant beschouwen ouders het onderwijs als een bondgenoot in hun streven naar een betere toekomst. Langs de andere kant ervaren zij dat het onderwijs onvoldoende oog heeft voor de ontwikkeling van kinderen die opgroeien in moeilijke omstandigheden.

De actoren pleiten ervoor om de tegenstellingen tussen de ouders en de school niet op de spits te drijven. In het pedagogisch project horen de ervaringen en de leefwereld van het kind centraal te staan.

RESOLUTIE 27: VERBETEREN VAN DE RELATIE TUSSEN DE GEZINEN EN DE SCHOOL

Een van de tot op heden minst geconcretiseerde aanbevelingen uit het AVA is het pleidooi voor een versterkt partnerschap tussen het instituut 'school' en de arme gezinnen. De noodzaak om een samenwerking op te zetten met de ouders, kan niet genoeg onderlijnd worden. *"Dikwijls horen we dat ouders beter zouden moeten weten wat de verwachtingen van de school zijn, maar wat doet de school om te weten wat de ouders verwachten?"*, vraagt een maatschappelijk assistent zich af tijdens het ontmoetingsmoment in Namen. Uit verschillende getuigenissen is op te maken dat scholen meestal niet toelaten om hun denk- en werkwijze ter discussie te stellen. De actoren benadrukken dat de rol van de directies om een open sfeer te bewerkstelligen, te lang onderbelicht is gebleven. De directeur kan richting geven aan de hele pedagogische ploeg.

Waarden en normen in het instituut van de 'school' zijn verschillend van die in het 'gezin'. Het is een verschil dat weinig gekend is en waarmee de 'school' weinig rekening houdt. Ze slaagt er niet in om kinderen uit arme gezinnen te initiëren in de schoolcultuur, en gaat er integendeel van uit dat deze aangeboren is bij alle leerlingen. Misverstanden en een slechte verstandhouding tussen de gezinnen en de school zijn het resultaat. De juiste aanpak ligt in de analyse van het probleem: ruim de misverstanden uit de weg door ze uit te leggen, bestrijd de slechte verstandhouding door overleg.

PISTE 1. *Creëren van aangepaste kaders voor een verbeterd partnerschap tussen ouders en pedagogisch personeel*

In de bestaande structuren waar ouders, onderwijzend personeel en leerlingen samen rond de tafel zitten (cf. Participatieraden in het Franstalig en Nederlandstalig onderwijs), zijn de ouders die leven in armoede ondervertegenwoordigd, zometwants afwezig. De gebruikelijke agenda en werkwijze laten hen niet toe om hun inbreng te doen.

Participatie vergt uiteenlopende competenties: spreken voor publiek, collectieve benadering van problemen, consensus zoeken, argumenteren en onderhandelen. Het gaat om vaardigheden die weinig verspreid zijn bij de gemiddelde ouder, en zeker niet bij mensen die in armoede leven. Projecten en initiatieven op schoolniveau die ouders helpen om deze competenties te verwerven, verdienen verdere ondersteuning.

Om minder mondige ouders het woord te geven en om een relatie van partnerschap te smeden tussen deze laatste, het onderwijzend personeel en de directie is er nood aan professionele begeleiding. Ervaringen op het terrein leren dat tussenfiguren de rand-

voorwaarden kunnen realiseren die de basis vormen voor duurzame relaties. Actoren zoals de schoolbemiddelaars (Franstalige Gemeenschap) en het onderwijsopbouwwerk (Vlaamse Gemeenschap) verdienen erkenning en een duidelijke opdrachtbepaling, autonoom van de school.

PISTE 2. *Organiseren van een onthaal op mensenmaat*

Een menselijk onthaal – vanaf de inschrijving – is een eerste voorwaarde om te komen tot een partnerschapsrelatie met kinderen en ouders. De school moet voldoende ruimte voorzien om contact met de ouders mogelijk te maken. Vooral het inschrijvingsgesprek wordt belangrijk geacht, omdat daar de toon wordt gezet: wanneer de directie een welwillend oor heeft voor de verwachtingen en de onzekerheden van de ouders, wanneer zij de regels en de waarden van de ‘school’ duidelijk overbrengt, kan men op een eerlijke en volwaardige manier tot overeenstemming komen. Ook in het verdere verloop van het schooljaar hebben ouders nood aan een referentiefiguur in het lerarenkorps, zodat men gemakkelijk bij andere mensen in de school terecht kan. Dit kan door het versterken van de rol van de klastitularis.

PISTE 3. *Correct en creatief communiceren met de ouders*

Alle mogelijke communicatiemiddelen moeten aangewend worden om boodschappen helder over te brengen en de relatie tussen de school en de gezinnen verstaanbaar te maken: met brieven, door rechtstreekse contacten of aan de telefoon, huisbezoeken, tekeningen, affiches, video’s, enzovoort.

Gezien het pertinente probleem van analfabetisme en ongeletterdheid bij ouders, is het gebruik van eenvoudige en heldere schriftelijke communicatie onontbeerlijk. Eenvoudig taalgebruik mag niettemin uitmonden in simplistische boodschappen: de argumenten, de verklaringen, de verhelderingen dienen aanwezig te blijven, zoniet dreigt de boodschap te verwateren of dreigt de relatie met de ouders te verzuren.

PISTE 4. *Veranker de gevoeligheid voor ‘diversiteit en sociale ongelijkheid’ op een structurele manier in de lerarenopleiding*

Goede praktijken op het vlak van de relatie tussen school-gezinnen staan of vallen bij de competenties van het onderwijzend personeel. Regelmatig werd tijdens de debatten gewezen op het belang van de lerarenopleiding. De kennis van het gezin en van de diversiteit aan opvoedingsvormen – met een invalshoek armoede en sociale uitsluiting – dient structureel te worden ingebed in de initiële en voortgezette lerarenopleiding (zie oriëntatie Vorming (XII)).

Aandacht voor armoede in de lerarenopleiding en de nascholing kan door toekomstige leraars een programma onderwijssociologie aan te bieden dat toelaat om de natuur en de draagwijdte van de opvoeding en de ontwikkeling van het kind te begrijpen. In het Franstalig onderwijs zijn al enkele uren sociologie opgenomen, al zijn deze onvoldoende om het geheel inzichtelijk te maken. Een andere aanpak is te vinden bij een aantal Nederlandstalige hogescholen, waar projecten lopen rond huiswerkbegeleiding, waardoor de studenten ervaringsgericht kennismaken met precare thuissituaties. Het is een kwestie van dit structureel vast te leggen.

Er is vraag naar meer diversiteit in de studentenpopulatie van de lerarenopleiding. De opleidingscentra zouden meer inspanningen moeten en kunnen leveren om studenten op te leiden met uiteenlopende achtergronden.

RESOLUTIE 28: UITBREIDEN VAN HET SCHOOLS NETWERK VIA DE BREDE SCHOOL

Het belang van lokale ontwikkelingsplatforms waar alle partners in armoedebestrijding kunnen communiceren, stimuleren en uitwisselen loopt als een rode draad doorheen de gesprekken 10 jaar na het AVA. Het is in het bijzonder een actueel thema in het grootstedelijk onderwijs. Deelnemers aan het overleg benadrukken dat de uiteenlopende vormen van subsidies op lokaal niveau gebundeld moeten worden. Door versplintering tegen te gaan, nemen de mogelijkheden toe om lokaal samen te werken.

PISTE 1. *Toepassing en verdieping van de ‘brede school’*

Een ‘brede school’ is een duurzame samenwerking van een school met andere instellingen of partners voor de ontwikkeling van kinderen. De aanwezigheid van de wijkgezondheidscentra, het jeugdwerk, culturele centra, onderwijsopbouwwerk, armoedeorganisaties, enzovoort werpt haar vruchten af voor een kwaliteitsvolle opvoedingsondersteuning. Samenwerken met schoolexterne partners biedt een antwoord op de overbevraging van het pedagogisch personeel in de school. Het bredeschoolmodel resulteert ook in een betere aanwending van de infrastructuur op buurtniveau.

Schoolverantwoordelijken hebben een forum nodig om verantwoordelijken van andere relevante sectoren te ontmoeten. Hierdoor kan er een geïntegreerd beleid ontwikkeld worden op het niveau van de buurt of een regio (zie ook oriëntatie Cultuur (VII)). In het Franstalig onderwijs werd in het kader van de ‘Zones Education Prioritaires’ (ZEP) een zekere expertise opgedaan om partner-

schappen in en rond de school te versterken. Het is betreurenswaardig dat deze niet gevaloriseerd werd met het decreet 'Discriminations Positives'. Na de consultaties in het kader van het Strategisch Contract voor het Franstalig onderwijs zijn de verwachtingen hierover hooggespannen⁶².

PISTE 2. *Verhoging slagkracht van de Lokale Overlegplatforms (onderwijs in de Vlaamse Gemeenschap)*

Het Lokale Overlegplatform (LOP) in het Nederlandstalig onderwijs moet op termijn een rol van betekenis spelen op het vlak van gelijke onderwijskansen. Voor de eerste keer zitten alle onderwijsinstellingen van een stad of regio rond dezelfde tafel. De teneur tijdens de debatten is dat het LOP nog veel tijd en ondersteuning nodig heeft. Knelpunt is de erg zwakke vertegenwoordiging van ouders die met sociale uitsluiting in het onderwijs geconfronteerd worden. De onderwijswereld is daarentegen oververtegenwoordigd. De agenda is technisch. De structuur is log, en niet alle deelnemers zitten met dezelfde doelstelling rond de tafel.

Toch blijven de LOP's een nuttig instrument omdat de belangrijkste belanghebbende partijen een gemeenschappelijke agenda hebben: gelijke kansen in het onderwijs. De betrokkenen wijzen op het belang van een meer gemeenschappelijke opdrachtverklaring en verhoogde aandacht voor het dialoogproces. Ten slotte zouden de bijeenkomsten niet langer overheerst mogen worden door het inschrijvingsrecht. Gelijke kansen in het lokaal onderwijsbeleid raakt immers heel wat andere facetten.

RESOLUTIE 29: NAAR EEN EFFECTIEF RECHT OP KOSTELOZE ONDERWIJSTOEGANG

Schoolkosten nemen sneller toe dan de gemiddelde levensduurte. Een gevolg van de toegenomen onderwijskosten is een grotere ongelijkheid tussen scholen onderling. *"Een goede school mag niet gelijk staan aan duur en een slechte school niet aan goedkoop"*, zo zei een schooldirecteur tijdens het ontmoetingsmoment in Brugge.

Private schoolkosten zijn een sociaal feit dat reeds uitgebreid in kaart werd gebracht: het gaat om kosten die verband houden met het schoollopen en die de ouders aan de school betalen in ruil voor uiteenlopende goederen en diensten. Het gaat voornamelijk om culturele en sportieve activiteiten.

Scholen die – soms bewust – hoge kosten aanrekenen, zijn ontoegankelijk voor mensen met een laag inkomen. De meest gehoorde klachten betreffen de 'extra-muros-activiteiten' die alsmar duurder worden, en de oplopende kosten in het technisch- en beroepsonderwijs.

PISTE 1. *Decretale afbakening van kosteloze leermiddelen*

De overheid dient haar verantwoordelijkheid om de kosteloosheid van de onderwijs toegang te realiseren, ernstig te nemen. Zelfs al lijkt werkelijke en volledige kosteloosheid vandaag utopisch, toch dient de overheid een cruciale vraag te beantwoorden: Wat is materieel gesproken noodzakelijk voor het behalen van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen?. Vervolgens zouden de scholen voldoende garanties moeten krijgen om die kosten met hun werkingstoelagen te kunnen dekken.

PISTE 2. *Actief ontwikkelen van 'recepten voor goedkoop onderwijs' op schoolniveau*

Niet alleen de centrale overheid, ook de scholen dragen een dubbele verantwoordelijkheid: zij dienen aandacht te hebben voor een kostenbesparend beleid en zij moeten een kritische blik houden op de kosten van uiteenlopende activiteiten.

PISTE 3. *Aanklagen van wanpraktijken*

Wanpraktijken op het gebied van schoolkosten zijn onvoldoende gekend bij de overheid. Individuele ouders of verenigingen maken weinig gebruik van de bestaande informatie of van kanalen – zoals de Commissie Zorgvuldig Bestuur in het Nederlandstalig onderwijs – om de kat de bel aan te binden.

De overheid zou deze kanalen nog meer bekendheid kunnen geven en de procedures kunnen vergemakkelijken. Armenorganisaties zouden hun rol kunnen spelen in het sensibiliseren van schooldirecties, door mee betrokken te worden in het leveren van adviezen inzake schoolkosten.

Daarenboven zouden initiatieven om de kosten te verminderen en de solidariteit tussen scholen te bevorderen, meer verspreid en verder uitprobeerde moeten worden.

⁶² In 'Contrat pour l'école. 10 priorités pour nos enfants' zijn de prioriteiten van het Franstalig onderwijs tot 2013 vastgelegd. Het document omvat vier constatering, zes objectieven, tien prioriteiten en een vijftigtal concrete maatregelen. De doelstelling is omvattend: het onderwijsniveau omhoog trekken, segregatie en leerachterstand bestrijden, meer leerlingen een diploma doen halen en extra aandacht geven aan wie het moeilijk heeft om de basiscompetenties aan te leren. Zie <http://www.contrateducation.be>

PISTE 4. *Bewaken dat alle rechthebbenden genieten van een studiebeurs*

Ondanks de inspanningen van de laatste tien jaar, pleit men voor nog minder administratieve last, meer informatie en verder onderzoek naar een automatische toekenning van de beurs bij het begin van het schooljaar. Het gebeurt nog dat de uitbetaling laattijdig plaatsvindt. Een aantal ouders – zoals woonwagenbewoners, vluchtelingen of daklozen – leven in precare omstandigheden en komen er niet toe om een studiebeurs aan te vragen. Zij weten niet of onvoldoende waar en wanneer ze een beursaanvraag kunnen indienen.

PISTE 5. *Indexeren en fiks verhogen van studietoelagen en de maximumfactuur*

Over één aspect inzake studietoelagen is er unanimititeit: de hoogte van de beurzen is helemaal niet aangepast aan de werkelijke studiekosten.

Over de vraag of er meer leerlingen in aanmerking moeten komen voor een studiebeurs, is er onenigheid.

Een eerste groep vraagt een verruiming van de inkomensgrenzen (hogere maximumgrens).

Een tweede groep vindt dat het systeem vooral ten goede moet komen aan de laagste inkomens. Daarom is men gekant tegen het optrekken van de maximum-inkomensgrenzen.

Een laatste minderheidsgroep neemt het grondwettelijk recht op kosteloze onderwijs toegang als uitgangspunt en is gekant tegen de idee van studiebeurzen. Selectieve maatregelen bieden voor de rechthebbenden immers niet de garantie dat alle kosten gedekt zijn en leiden tot stigmatiserende effecten bij mensen in armoede.

Meer eenstemmigheid bereikt men over de idee van een maximumfactuur, al gaat ook dit in tegen het principe van het gratis onderwijs. De school, de scholengroep of een regionaal/stedelijk netwerk van scholen houdt zich dan aan een (gezamenlijk) plafond voor de schoolkosten. Deze maatregel wordt beschouwd als een grote stap vooruit in het beperken van de schooluitgaven.

PISTE 6. *Invoeren van een dertiende maand kinderbijslag*

Het begin van het nieuwe schooljaar is voor vele gezinnen telkens een financiële uitdaging. Tijdens de ontmoetingsmomenten in de provincies pleiten deelnemers voor de herinvoering van een dertiende maand kinderbijslag, die wordt uitbetaald in augustus (zie ook oriëntatie Inkomen (II)).

RESOLUTIE 30: ONTWIKKELEN VAN PUNCTUELE NAAR STRUCTURELE ONDERSTEUNING

Bij de opmaak van het AVA werd geijverd voor meer aandacht, ondersteuning en omkadering van leerlingen die het lastig hebben op school. Zowel in het Franstalig als in het Nederlandstalig onderwijs is werk gemaakt van een doelgroepenbeleid. Naar aanleiding van deze maatregelen is er in scholen al heel wat pedagogische expertise ontwikkeld in het begeleiden van leerlingen. Zonder af te doen aan de verdiensten van ondernomen acties, is men het erover eens dat ze niet afdoende zijn.

Het komt erop neer om te evolueren naar een onderwijssysteem met een meer actief pedagogische praktijk waar evaluatie en remediëring permanent zijn ingebouwd.

PISTE 1. *Meer voorschoolse ondersteuning en maximaliseren van de participatie aan het kleuteronderwijs*

Het bestrijden van onderwijsongelijkheid begint best zo vroeg mogelijk. De overleggroep pleit voor de uitbouw van 'voorschoolse stimuleringsprogramma's' voor ouders en kinderen. Meer concreet is er vraag naar een samenwerkingsproject tussen het kleuteronderwijs en 'Kind en Gezin', om vóór en tijdens het kleuteronderwijs aan achterstandspreventie te doen, met nauwe betrokkenheid van de ouders.

Het kleuteronderwijs is een belangrijke hefboom, het is de plaats bij uitstek om kinderen in alle rust voor te bereiden op hun 'beroep als leerling'.

Hoewel een grote meerderheid van de kinderen is ingeschreven vanaf drie jaar, is de participatie aan het kleuteronderwijs van kinderen onder de leeftijd van vijf jaar weinig regelmatig. Dit is vooral het geval bij zogenaamde kansengroepen: ouders zien de kleuterschool eerder als een plaats waar gespeeld wordt en vriendjes worden gemaakt, en minder als een belangrijke leerplek voor een verdere ontplooiing. De uitdaging ligt in het verlagen van culturele - en taalbarrières. Los van de vraag of een leerplichtverlaging opportuun is, dienen de inzet en de voornaamste rol van het kleuteronderwijs ondubbelzinnig benadrukt te worden.

PISTE 2. *Structureel financieren op basis van leerlingenkenmerken*

De initiatieven die ontstonden in het kader van 'ZEP' en later van 'discriminations positives'⁶³ zijn onvoldoende om in de scholen van de Franstalige gemeenschap het verschil te maken. De ambitieuze uitgangspunten van het decreet 'D+' contrasteren met de middelen en de ondersteuning die de overheid ervoor heeft voorzien. Een punt van kritiek betreft ook de wijze van financiering. Momenteel gebeurt die op basis van de samenstelling van de buurt. Er wordt geopperd om de verdeling van een verhoogd budget afhankelijk te maken van de leerlingenkenmerken per school. Er worden wel nog een aantal methodologische vragen gesteld bij de toegenomen leerlingenmobiliteit en bij de gegevensverzameling op schoolniveau.

Het aspect van financiering wordt eveneens aangehaald in het Nederlandstalig onderwijs: middelen in het kader van het GOK-decreet⁶⁴ dienen meer gericht te worden ingezet. Het is aan te bevelen de beschikbare middelen beter te bundelen en in te zetten in scholen(groepen) die er het meeste nood aan hebben. De plannen om op termijn een nieuw financieringssysteem te ontwikkelen voor het leerplichtonderwijs, worden goed onthaald. Wanneer werkingskosten van scholen gebaseerd zouden zijn op school- en leerlingkenmerken, biedt dat de mogelijkheid om scholen die inspanningen leveren voor kansarme leerlingen op een billijke en duurzame manier te ondersteunen.

PISTE 3. *Integreer losse ondersteuningsinitiatieven in het bestaande schoolbeleid*

Tekenend voor de weinig structurele aanpak, is de vaststelling dat initiatieven voor bepaalde doelgroepen niet zelden leiden tot geïsoleerde praktijken. De projecten vinden plaats in de marge van andere schoolse activiteiten, terwijl de aandacht voor sociale uitsluiting eerder deel zou moeten uitmaken van een globaal schoolbeleid. Maatregelen tot positieve discriminatie zijn idealiter eindig om op termijn ingang te vinden in het algemeen beleid. Het is aan te bevelen om losstaande projecten te integreren in bestaande beleidsplannen.

Nog heel wat directeurs en leerkrachten vinden de aandacht voor sociale ongelijkheid in het onderwijs overdreven. De overheid speelt een sleutelrol om scholen te sensibiliseren over het probleem van de ongelijkheid in het onderwijs. Er is nood aan toegankelijke info over de beschikbare instrumenten en bestaande good practices, om ze te introduceren in alle scholen. Het is nodig om ervaringen uit te wisselen, problemen en oplossingen bespreekbaar te maken en de aandacht voor de problematiek aan te wakkeren.

PISTE 4. *De 'Centres Psycho-Médico-Sociaux' (CPMS) en de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB): meer tijd voor persoonlijk contact met ouders en leerlingen*

Binnen de centra zou de individuele begeleiding van ouders en leerlingen die leven in armoede meer prioriteit moeten krijgen. De werklast is te groot om voldoende aandacht te besteden aan het persoonlijk contact. Bij het begeleiden van leerlingen en ouders zou nog meer onafhankelijkheid van scholen moeten nagestreefd worden. Bij de centra zelf leeft de vraag naar een duidelijkere taakomschrijving, een betere omkadering en een deskundige ondersteuning.

Een taak die door de CPMS en de CLB's veelal wordt onderschat, betreft de opdracht om, in het kader van een globaal schoolbeleid, voortdurend de aandacht te vestigen op problemen van sociale uitsluiting in de school.

PISTE 5. *Verminderen van overstap naar het Buitengewoon Onderwijs (BuO) en erkennen van het inclusief onderwijs*

Kinderen uit arme gezinnen komen verhoudingsgewijs meer terecht in buitengewoon onderwijs (BuO). Soms spelen vooroordelen mee in de verwijzing en krijgen ouders te weinig achtergrondinformatie. Meer nascholing voor het pedagogisch personeel en strengere regels inzake verwijzingen zijn nodig, al kan de oriëntering naar het BuO kan niet enkel op conto van directies en CPMS of CLB geschreven worden. Leerlingen en ouders kiezen eveneens voor het BuO omdat het een basisomkadering biedt die in het gewoon onderwijs achterwege blijft.

Het 'inclusief onderwijs' zou hierop een antwoord kunnen bieden, zij het niet dat het ontwerpdecreet in Vlaanderen strandde op tegenstand van ouders, leerkrachten en de scholen van het buitengewoon onderwijs zelf. Tegenstanders van het inclusief onderwijs betogen dat kinderen uit arme gezinnen beter gediend zijn met het BuO. Momenteel is dat correct, zo zeggen de voorstanders van inclusief onderwijs, maar op lange termijn is dat onhoudbaar. Het is meer dan wenselijk om de onderhandelingen opnieuw op te starten. Scholen moeten de noodzakelijke middelen en ondersteuning krijgen om inclusief onderwijs mogelijk te maken.

⁶³ Decreet van 30 juni 1998, "Décret visant à assurer à tous les élèves des chances égales d'émancipation sociale, notamment par la mise en œuvre de discriminations positives" (B.S. 22 augustus 1998).

⁶⁴ Decreet 14 september 2002, "Decreet betreffende gelijke onderwijskansen I", (B.S. 18 september 2002).

België biedt ouders een vergaande vrije schoolkeuze. De scholen nemen positie in op de schoolmarkt en zij richten zich al dan niet bewust tot een bepaalde doelgroep. Het resultaat is een grote ongelijkheid tussen de scholen onderling. Het scherp onderscheid tussen rijke en arme scholen wordt ervaren als een groot probleem aan beide kanten van de taalgrens. Verminderen van sociale segregatie in de onderwijsinstellingen worden dan ook als een heel belangrijke uitdaging naar voor geschoven.

PISTE 1. *Evenwicht brengen op de schoolmarkt*

De conclusies van de Commissie voor Interculturele Dialoog zijn duidelijk. Een hoge concentratie van leerlingen van buitenlandse origine in scholen (in de volksmond 'gettoscholen' genoemd) zorgt voor heel wat problemen in de scholen. Daarenboven constateert de commissie dat 'een school met een hoge concentratie aan leerlingen van vreemde afkomst ook (en vooral) een school (is) met leerlingen die het sociaal en economisch moeilijk hebben. Maatregelen voor steun en ontsluiting van scholen in moeilijkheden moeten dus behouden blijven, en zelfs opgevoerd worden.'⁶⁵

Zogenaamde 'gettoscholen' komen er deels ook omdat andere scholen zich met allerlei strategieën zoveel mogelijk trachten af te schermen voor leerlingen van vreemde en volkse origine. De Commissie voor Interculturele Dialoog pleit voor overleg en samenwerking tussen scholen (van verschillende netten) op buurtniveau om de leerlingen harmonieuzer te verdelen, zowel op sociale als op culturele basis. Daarnaast dient de overheid kredieten te voorzien voor scholen die zich vrijwillig engageren voor een beleid van culturele diversifiëring.

PISTE 2. *Versterken en bekendmaken van het recht op inschrijving*

De bepalingen omtrent het inschrijvingsrecht worden beschouwd als een vooruitgang. Maar, er blijven hiaten. Weigeringen van leerlingen gebeuren eerder subtiel (ontradingen) en kunnen door de huidige decretale bepalingen niet worden tegengehouden.

Het principe van het absoluut inschrijvingsrecht wordt wel positief onthaald, maar men vreest dat heel wat begeleiding en ondersteuning nodig is om concrete resultaten te boeken. Ouders uit achtergestelde gezinnen schrijven hun kinderen laat in, en de scholen van eerste keuze, die kansrijke leerlingen aantrekken, zitten dan al lang vol. Ouders wiens kinderen geweigerd worden, leggen geen klacht neer en op die manier kunnen scholen toch ongestraft onder hun verplichtingen uitkomen. Ouders moeten meer geïnformeerd worden over de rechten die het beleid hen wil garanderen.

Ondanks de recente wijzigingen in de Vlaamse regelgeving⁶⁶, blijft het noodzakelijk om naast meer schoolautonomie ook schooloverstijgende rechten en plichten voor scholen en ouders vast te leggen, zoniet dreigen kwetsbare leerlingen en ouders altijd aan het kortste eind te trekken.

PISTE 3. *Ontschotten van onderwijstypes in een comprehensief onderwijssysteem*

Kenmerkend voor de ongelijkheid van het onderwijs is de hiërarchie tussen 'sterke' en 'zwakke' richtingen, die op dit moment (minstens impliciet) de bedoeling hebben om de differentiatie naar vaardigheden en verdiensten te reproduceren. In de praktijk vertaalt dit hiërarchisch schoolsysteem zich voortdurend in een sociale differentiatie bij de oriëntering van de leerlingen.

Een onderwijsmodel dat garant staat voor de meest gelijke behandeling van alle leerlingen vertrekt van een gezamenlijk leerplan, zonder open of verborgen voorbestemming voor het algemeen, technisch of beroepsonderwijs. 'Zwakke' en 'sterke' leerlingen blijven langer bij elkaar in heterogene groepen en de studiekeuze wordt uitgesteld tot rond de leeftijd van 16 jaar. Internationaal onderzoek ondersteunt het succes van het comprehensief systeem.

Nu al experimenteren de 'voortrekkersscholen' in de Vlaamse Gemeenschap met een modulair leersysteem waarbij de schotten tussen het algemeen, het technisch en het beroeps secundair onderwijs geleidelijk worden afgebouwd. Er wordt gepleit voor een meer doorgedreven comprehensieve aanpak met ruimte voor de cognitieve, sociale, motorische, technische, technologische en creatieve vaardigheden van de leerlingen.

Een onderwijssysteem met een gemeenschappelijk basisprogramma heeft weliswaar ernstige financiële implicaties. Zonder fikse investeringen in het basisonderwijs en een degelijke omkadering voor de leerlingen die het moeilijk hebben, kan een dergelijke benadering niet succesvol zijn.

PISTE 4. *Een debat over de rol van de onderwijsnetten*

De concurrentie tussen de onderwijsinstellingen maakt nog altijd tongen los. Zowel in Vlaanderen als in Franstalig België zijn kritische geluiden te horen. De concurrentie tussen het vrij en officieel onderwijs wordt beschouwd als weinig efficiënt en zinloos. Een onderwijssysteem met een eenvormige netstructuur, zo concludeerden de deelnemers in Luik, is de beste garantie voor gelijke

⁶⁵ Commissie voor Interculturele Dialoog, *Eindverslag en Getuigenissen*, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, mei 2005.

⁶⁶ Decreet 15 juli 2005, "Decreet houdende wijziging van het decreet van 28 juni 2002 betreffende gelijke onderwijskansen" B.S. 30 augustus 2005.

onderwijskansen en kwalitatief onderwijs voor iedereen. *“We beschouwen het als een haalbare utopie”*. Op korte termijn dienen netoverschrijdende onderwijsinitiatieven verder gestimuleerd te worden.

Anderen vinden dat goed en gelijk onderwijs losstaat van de structuur ervan. Zij menen dat het bekampen van de netten nodeloos veel energie kost en dat men niet op of over het randje van de grondwettelijke bepalingen van de onderwijsvrijheid kan gaan.

RESOLUTIE 32: ATTRACTIEF MAKEN VAN BEROEPSONDERWIJS

“Wat de volwaardige integratie van beroepsgeschoolde jongeren betreft, boeken we weinig eclatante vorderingen. Te weinigen oefenen het beroep uit waarvoor ze een opleiding genoten: elk werk is goed, als het maar betaald wordt; (...) hun algemene kennis blijft zwak; vooral de abominabele taalbeheersing valt op, de schaamteloosheid waarmee schrijffouten vergoelikt worden, het in zekere zin gedoogde analfabetisme tijdens de schoolopleiding; de bevestiging van de traditionele rolpatronen is nergens groter.”⁶⁷

Meerdere deelnemers verklaren de uitval van leerlingen door hun gebrek aan ambitie en perspectief. Voor jongeren die in armoede opgroeien is de situatie op de arbeidsmarkt dikwijls nog uitzichtlozer dan voor anderen.

Laaggeschoolden zonder diploma secundair onderwijs hebben significant meer te kampen met geletterdheidsproblemen. Het onderwijs is thans een efficiënt instrument om talenten te ontplooiën en vervolgens een plaats te verwerven op de arbeidsmarkt. Naast regulier leerplichtonderwijs, is er een belangrijke rol weggelegd voor het beleid inzake vorming en opleiding, met meer aandacht voor laaggeschoolden.

PISTE 1. *Leveren van meer inspanningen voor het behalen van basisvaardigheden*

Er is een duidelijk pleidooi voor het herstel van de beroepsschool als plek van algemene intellectueel-sociaal-humane vorming. De school moet voorrang blijven genieten als maatschappelijk centrum, waar leerlingen basisvaardigheden onder de knie kunnen krijgen: het gaat dan om functionele geletterdheid, informatieverwerking en probleemoplossend denken.

De beroepsschool dient de jongere voor te bereiden op polyvalentie en arbeidsintegratie in de diepte. De versmalling tot één type werkgever verhoogt daarentegen de maatschappelijke kwetsbaarheid.

PISTE 2. *Versterking van remediërende onderwijsvormen*

Drop-out van leerlingen bracht de moeilijkheden aan het licht in het ‘Enseignement de Promotion Sociale’ (EPS) in Franstalig België en in het tweedekansonderwijs (TKO) in Vlaanderen. De toenemende uitval in het secundair onderwijs zorgt voor een grotere vraag naar alternatieve, remediërende onderwijsvormen. In deze onderwijsvormen neemt het beroepsaanbod een steeds belangrijker plaats in, en de verjonging van het cursistenpubliek is een realiteit. Deze onderwijstypes kennen dikwijls een kansarm publiek, en hebben nood aan betere financiële en pedagogische omkadering.

Ten slotte verdienen alternatieve remediërende onderwijsvormen een permanente ondersteuning van het beleid. Het gaat bijvoorbeeld om ‘time-out’-projecten of opvangscholen voor leerlingen die tijdelijk niet in het gewoon onderwijs opgevangen kunnen worden.

PISTE 3. *Verruim en differentieer de leeromgeving voor laag opgeleiden of mensen zonder diploma*

Ook op vlak van levenslang leren, speelt het Mattheuseffect: hoe hoger geschoold, hoe groter de participatie aan bijkomende vorming. Laaggeschoolden dreigen meer nog dan vroeger uit de boot te vallen en keren zich af van een kennismaatschappij die hen nog weinig te bieden heeft.

Opleiding moet breder en minder restrictief zijn. Het aanbod is te beperkt, weinig toegankelijk en ligt veelal in een productiviteitslogica, in plaats van op het niveau van de ontwikkeling en de doorgroeimogelijkheden van laaggekwalificeerde werknemers. Ten slotte dient gezegd dat de ambitieuze uitgangspunten van de Lissabonstrategie voor laaggeschoolde werknemers doorkruist worden door toegenomen flexibilisering, preciaire arbeidscontracten en structurele werkloosheid. Deze piste krijgt een meer uitgewerkt kader onder de oriëntatie arbeid (VIII).

⁶⁷ W. Huyghe, ‘Het beroepsonderwijs: retour à l’école’, in: *Samenleving en Politiek*, jaargang 1994 - 9, 1994.

'De eisen aan geletterdheid in de groeiende kenniseconomie worden hoger, en de groep die de aansluiting mist, blijkt navenant te groeien. Tegelijkertijd blijkt de deelname aan onderwijs en vorming mondjesmaat te zijn en bovendien lang niet altijd tot de gewenste verhoging van geletterdheid te leiden. (...) De kans op een maatschappelijke tweedeling tussen de *knows* and *know nots* (...) wordt steeds groter'⁶⁸.

Daarnaast blijkt dat een aanzienlijk deel van de bevolking over onvoldoende vaardigheden beschikt om te kunnen omgaan met nieuwe informatie- en communicatietechnologie (ICT). De informatiemaatschappij houdt nieuwe kansen in, maar een nieuwe tweedeling dreigt tussen wie op de elektronische snelweg zit en anderen die zich moeten beperken tot secundaire wegen. Vele ICT-toepassingen veronderstellen dat men aangesloten is op internet en bovendien over de vaardigheden beschikt om van de elektronische dienstverlening gebruik te maken.

PISTE 1. *Accurate en systematische detectie en samenhangende aanpak van laaggeletterdheid*

Voor een diepgaande aanpak van de problematiek is er nood aan detectie en analyse. Zo is het aan te bevelen dat het Nationaal Actieplan Sociale Insluiting (NAP) een accurate indicator bevat van laaggeletterdheid die slaat op de hele bevolking, en niet enkel op een schoolgaande populatie.

Onderwijs alleen kan het probleem van laaggeletterdheid niet oplossen. Daarvoor is een structureel en samenhangend beleid van alle beleidsmakende instanties en organisaties nodig: opleidingsverstrekkers, overheidsdiensten, werkgevers en werknemers en welzijnsorganisaties. Het 'Plan Geletterdheid' in de Vlaamse Gemeenschap is een voorbeeld waar een begin wordt gemaakt met een geïntegreerd beleid om het aantal laaggeletterden de komende jaren terug te dringen.

De strijd tegen laaggeletterdheid staat in verschillende beleidsplannen ingeschreven. Het is aan te bevelen de impact van beleid en acties regelmatig te evalueren met alle betrokken actoren.

PISTE 2. *Een samenhangende strategie tegen de digitale kloof, met ondersteuning van vormingsinitiatieven*

Het debat rond de informatiemaatschappij en de zogenaamde 'digitale kloof' is sinds het AVA uiteraard geïntensifieerd. ICT speelt een almaar indringender rol en heeft directe consequenties voor het dagelijkse leven. Uiteenlopende beleidsinitiatieven, zoals het meest recente Nationaal Actieplan tegen de Digitale Kloof, hebben de bedoeling om beetje bij beetje de digitale kloof te overbruggen. Op het terrein is te beluisteren dat de verschillende overheidsniveaus al jarenlang gangmakers zijn van van elkaar geïsoleerde en vaak beperkte initiatieven⁶⁹.

Maatregelen ten aanzien van mensen in armoede dienen rekening te houden met hun algemene levensomstandigheden en tegemoet te komen aan hun behoeften en wensen. Het is aan te bevelen dat verenigingen waar mensen in armoede zich herkennen voortdurend bij het evaluatie- en bijsturingproces van het Nationaal Plan betrokken worden.

ICT dient de strijd tegen laaggeletterdheid mede te ondersteunen. Maatregelen kunnen zich inspireren op de ervaringen van verenigingen en vormingsorganisaties die werkzaam zijn op het terrein van alfabetisering.

Er is nood aan een opwaardering van de professionele en systematische inzet van sociale netwerken, met evenveel aandacht voor mondelinge als voor digitale communicatie. Er wordt aanbevolen dat de overheid kleinschalige waardevolle vormingsinitiatieven, dicht bij de betrokkenen, zou ondersteunen. De federale overheid lijkt alvast het belang van de lokale projecten en de rol van het maatschappelijke middenveld te beseffen.

⁶⁸ UNESCO in Ella Bohnenn, Christine Ceulemans, Carry van de Guchte e.a. *Laaggeletterd in de Lage Landen. Hoge prioriteit voor beleid*. Den Haag, Nederlandse Taalunie, 2004, p. 46.

⁶⁹ Colloquium 'E-inclusie in de praktijk' n.a.v. het globaal plan voor de bestrijding van de digitale kloof van Minister van Maatschappelijke Integratie op 3 juni 2004, zie o.a. presentatie E. Goubin via <http://www.memori.be/DOWNLOADS/digikloofict.doc>.

Garanderen van het recht tot deelname, bijdrage en opbouw van cultuur

Statuut van de tekst

Volgende oriëntatie stoelt op de 11 regionale ontmoetingen (10 provincies + Brussel) die de Koning Boudewijnstichting heeft georganiseerd en op 2 overlegmomenten die het Steunpunt in samenwerking met *Kunst en democratie* en *Culture et démocratie* heeft georganiseerd.

Type deelnemers: verenigingen waar armen het woord nemen, medewerkers van culturele initiatieven en instellingen, medewerkers van sociaal-artistieke initiatieven, medewerkers van OCMW's en wetenschappers.

De actoren op het terrein benadrukken dat ze het heel belangrijk vinden dat cultuur in zijn geheel wordt benaderd. Via cultuur drukken mensen immers hun waarden, visie en ideeën uit. Het is via cultuur dat mensen met elkaar communiceren en aan het maatschappelijk leven deelnemen. De Unesco definieert het begrip cultuur als alles wat een maatschappij of een groep kenmerkt en elk menselijk wezen zijn identiteit geeft. Deze definitie, die algemeen wordt aanvaard, erkent behalve de kunsten en de letteren, ook de levenswijze, fundamentele rechten van de mens, waarden, tradities en geloof als culturele fenomenen.

Elke gemeenschap, elke persoon heeft zijn of haar eigen cultuur (of culturen). Het cultuurbeleid dient dan ook op de bevolking in haar geheel en in al haar diversiteit te worden gericht.

Het is bovendien erg belangrijk om cultuur als een transversaal gegeven te beschouwen, zowel op het terrein als op het vlak van beleid. Cultuur heeft immers betrekking op alle domeinen van het leven. Zo hebben de culturele waarden en gebruiken invloed op hoe mensen gezondheid, opvoeding, werk, enzovoort benaderen.

RESOLUTIE 34:

DE FUNDAMENTELE ROL VAN CULTUUR IN DE SAMENLEVING ERKENNEN

In het Algemeen Verslag over de Armoede (AVA) wordt ruime aandacht besteed aan cultuur en cultuurparticipatie. Er werd gekozen voor de titel 'recht tot deelname, bijdrage en opbouw van cultuur'. Dit staat voor een brede benadering van het cultuurconcept⁷⁰.

De aandacht voor het cultuurthema en voor cultuurparticipatie is sinds het AVA onmiskenbaar gestegen, maar toch moeten we vaststellen – op basis van meerdere onderzoeken en van talrijke signalen en getuigenissen vanuit het terrein – dat het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing voor heel wat mensen nog steeds geen verworvenheid is.

Als we spreken over participatie in cultuur, gaat het enerzijds over de toegankelijkheid van het culturaanbod en anderzijds over het zelf actief opbouwen van cultuur. Deze twee aspecten zijn allebei belangrijk, maar vooral op het vlak van de 'actieve participatie' moet er meer steun komen (bijvoorbeeld voor de 'éducation permanente' in de Franse Gemeenschap en de sociaal-artistieke projecten in de Vlaamse Gemeenschap).

Door verschillende actoren wordt tevens gevraagd de blik te verruimen tot vrijetijdsbesteding en sport⁷¹.

Daarnaast wordt ook aandacht gevraagd voor de notie 'participatie' op zich, in zijn betekenis en de toepassing ervan, zodat bijvoorbeeld een paternalistische invulling ervan voorkomen kan worden. Participatie mag niet dwangmatig worden. Het gaat erom de keuze open te houden voor iedereen.

Cultuurparticipatie wordt voorgesteld als een echt wapen in de strijd tegen uitsluiting. Vertrekkend vanuit een bepaalde vorm van verantwoordiging, kan cultuurparticipatie uitgesloten mensen, die geconfronteerd worden met een problematiek, een onrecht, ... helpen bewuster te maken, zich te uiten en gehoord te worden, creatief te zijn, oplossingen te zoeken, hun leven zelf in handen te nemen en hun plaats in de samenleving op te eisen.

⁷⁰ *Algemeen Verslag over de Armoede*, ATD Vierde Wereld België en de Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten (Afdeling Maatschappelijk Welzijn), Koning Boudewijnstichting, 1994, p. 296-297.

⁷¹ Zie o.a. het eindverslag van het vooruitgangs- en toekomstcongres inzake de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting in Vlaanderen, 2004, te raadplegen op: <http://www.wvc.vlaanderen.be/armoede>.

PISTE 1. *Erkennen en ondersteunen van de sociaal-culturele initiatieven*

Deelnemen aan artistieke activiteiten is een manier om je uit te drukken en te veranderen; het is een echte verrijking voor mensen die worden uitgesloten. Participatie heeft invloed op de persoonlijke ontwikkeling en versterkt de sociale banden. Het is een essentiële hefboom die mee voor integratie en preventie zorgt en die een aanvulling betekent op de traditionele kanalen, zoals werk en opleiding. Het houdt rekening met de kwaliteiten, het potentieel en de interesses van mensen, veel meer dan met hun tekortkomingen en problemen.

“Via het project ‘Met Eigen Woorden’ en recent via het nieuwe project ‘Uitbelicht’ krijgen mensen met armoede-ervaring die nooit eerder de kans hadden zich cultureel te uiten, via woordkunst en andere kunstvormen, de kans creatief naarbuiten te brengen wat diep in hen leeft. Meedoen aan zo’n project betekent voor de deelnemers veel meer dan wat er te zien valt op het podium. Het haalt hen uit hun isolement, brengt onvermoede talenten naar boven en bevestigt mensen in hun eigenwaarde. Het maakt hen sterker om ook ‘in het gewone leven’ stappen te durven te zetten. Dergelijke projecten zijn van onschatbare waarde in de armoedebestrijding, precies omdat er gewerkt wordt met de positieve krachten in mensen! ... Mensen die zelf meedoen aan ‘actieve cultuuropbouw’ ontdekken vaak gaandeweg een honger ‘naar meer’ en meer dan eens groeit er zo, ongemerkt, toeleiding tot andere vormen van cultuur...”⁷².

Maar dit soort van initiatieven heeft vaak te lijden onder een gebrek aan erkenning door zowel de beleidsmakers als de actoren op het terrein, ongeacht of ze nu uitgaan van de culturele dan wel van de sociale sector. En ook de beschikbare middelen zijn meestal onvoldoende.

Samenwerking tussen de culturele en sociale sector op alle niveaus (op het terrein en in het beleid) moet worden aangemoedigd, en er moeten samenwerkingsverbanden worden bevorderd die rekening houden met de specifieke eigenschappen en doelstellingen van alle betrokkenen (door overleg, een betere verdeling van de budgetten, aangepaste opleiding, ...). Hoewel ze ongeveer dezelfde doelstellingen hebben, zijn de samenwerkingsvormen, de voorzieningen, de voorgeschiedenis en de context in de Vlaamse en de Franse Gemeenschap toch verschillend.

In de Vlaamse Gemeenschap bestaat sinds 2000 een financiële ondersteuning voor sociaal-artistieke projecten. Deze aparte subsidiëring zal vanaf 2006 worden opgenomen in het lokale cultuurbeleid, het kunstendecreet en het decreet op het cultureel erfgoed. Een evaluatie⁷³ van de projecten tot 2003 toont aan dat er sprake is van een steeds meer doorgedreven artistieke benadering. Er is ook een verschraving van de doelgroep (vooral projecten voor jongeren). Het sociale lijkt ten koste te gaan van het artistieke. Steeds minder projectsubsidies gaan naar initiatiefnemers uit de welzijnssector, waaronder de verenigingen waar armen het woord nemen. Daardoor is ook de oorspronkelijke bedoeling van de subsidies teloorgegaan. Dit pleit voor meer samenwerking tussen cultuur en welzijn. De budgetten zouden evenwichtig verdeeld moeten worden over beide sectoren. Verenigingen wijzen ook op de hoge eisen die aan het in te dienen dossier worden gesteld, waardoor er een hoge drempel is met betrekking tot de intekening en goedkeuring van een project.

In de Franse Gemeenschap is men zich al jaren bewust van de sociale rol van kunstenaar en cultuur. Daarom wordt ook voor structurele voorzieningen gezorgd: de ‘éducation permanente’, de culturele centra, de centra voor expressie en creativiteit, de beweging voor ‘théâtre-action’ ... en recent ‘Article 27’⁷⁴. Vanuit het terrein wordt echter het gebrek aan een duurzame financiering, coördinatie, communicatie, informatie en overleg sterk aangeklaagd.

PISTE 2. *De concepten en opdrachten verduidelijken*

Het is belangrijk om een duidelijk en uniform beleid te ontwikkelen, los van sectoren en bevoegdheden.

Om de verschillen (tussen elite- en populaire kunst, tussen kunstwerken en socio-cultureel werk, tussen kunstenaar en amateur, ...) weg te werken en het werk van elkeen te kunnen erkennen, moeten de concepten, de inzet en de doelstellingen duidelijk worden gedefinieerd.

Ook een gezamenlijke deontologie, basisprincipes en werkcriteria zijn essentieel. Zo worden onevenwichten voorkomen, zoals deze waarmee de sociaal-artistieke projecten in de Vlaamse Gemeenschap de laatste tijd worden geconfronteerd (nadruk op artistieke projecten ten nadele van het sociale aspect).

Om spanningen, concurrentie of misverstanden te voorkomen, is het ook essentieel dat de opdrachten en de rol van elke betrokkene opnieuw worden gedefinieerd. Een aantal bestaande initiatieven uit de culturele sector, die voortdurend heel veel moeite hebben om aan voldoende middelen te geraken, drukken hierbij hun frustratie uit over het feit dat tegelijk OCMW's extra middelen krijgen om culturele projecten te ontwikkelen.

⁷² Bijdrage vanuit de Vierdewereldgroep ‘Mensen voor Mensen’ vzw – Aalst, in het kader van de bundel ‘Debatopener’ van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting.

⁷³ M. Van Looveren, *Genese van sociaal-artistieke projecten*, onuitgegeven manuscript, Vrije Universiteit Brussel, 2004.

⁷⁴ De vzw Article 27 werkt aan de bewustmaking rond cultuur en het vergemakkelijken van de toegang tot elke vorm van cultuur, voor iedereen die in moeilijke en/of economische omstandigheden leeft. De organisatie verspreidt onder andere tickets waarvoor de mensen uit de doelgroepen een eigen bijdrage van 1,25 euro betalen.

Als we het over toegang tot cultuur hebben, bedoelen we vooral de toegang tot het artistieke aanbod (voorstellingen, musea, tentoonstellingen, concerten, diverse culturele manifestaties). Verschillende factoren blijven de toegang tot cultuur belemmeren. Naast de financiële drempel zijn er ook praktische beperkingen (een gebrek aan informatie, mobiliteit, kinderopvang, enzovoort) en psychologische en sociale drempels⁷⁵.

PISTE 1. *Sensibiliseren en responsabiliseren van de culturele sector tot openheid naar elk publiek*

De culturele sector moet bij de planning en de organisatie van haar activiteiten de totale samenleving – in haar diversiteit – voor ogen houden. Dit vergt een kennis van het terrein, en een dialoog met vertegenwoordigers van de verschillende groepen in die bevolking. Maar opdat de culturele actoren alle bevolkingsgroepen, in al hun (culturele, sociale...) diversiteit, zouden kunnen ontvangen en met hen kunnen werken, is het nodig dat hun opdracht duidelijk is en moeten ze de nodige middelen (opleiding, financiële middelen, ...) krijgen en moeten de contacten tussen de sociale en culturele sector worden bevorderd.

PISTE 2. *Aangepaste en toegankelijke informatie*

Vooraleer men naar een voorstelling of tentoonstelling kan gaan, moet men er natuurlijk weet van hebben. De bestaande informatiemiddelen schieten vaak tekort op het vlak van begrijpbaarheid, leesbaarheid, beschikbaarheid (zie bijvoorbeeld het stijgend belang van toegang te hebben tot internet om informatie te verkrijgen⁷⁶), enzovoort. Een ondersteuning door de Gemeenschap van de verschillende cultuurinstellingen en -initiatieven op het vlak van informatie en communicatie kan ongetwijfeld stimulerend werken.

De media worden heel vaak genoemd als een belangrijke actor, voor sensibilisering en bekendmaking van initiatieven.

PISTE 3. *De financiële drempels overwinnen*

De voorbije jaren zijn een aantal initiatieven op de verschillende niveaus (lokaal, gemeenschap, federaal) ontstaan om de toegang tot cultuur te verbeteren.

- Federaal: het koninklijk besluit om de culturele participatie van de OCMW-gebruikers aan te moedigen;
- Gemeenschappen: Fonds ter verhoging van de cultuurparticipatie van mensen met een laag inkomen (Vlaamse Gemeenschap); de vzw Article 27 stelt tickets aan 1,25 euro ter beschikking (Franse Gemeenschap);
- Gemeenten: een grote verscheidenheid aan cultuurwaardebonnen, kortingskaarten, gratis toegangskarten, ...

Deze maatregelen hebben zeker meer kansen geboden inzake toegang tot cultuurinitiatieven, maar kennen toch een aantal kritieken: ondoorzichtigheid van de verschillende systemen, risico op stigmatisering, een te lage tegemoetkoming in de prijzen, een slechte geografische spreiding (niet in alle gemeenten kunnen mensen genieten van een kortingssysteem), een beperkte keuze inzake aanbod.

Deze maatregelen moeten worden geharmoniseerd, veralgemeend, vereenvoudigd en verspreid.

Volgende principes worden vanuit het terrein naar voor geschoven:

- Een kortingssysteem waarbij vooral geen stigmatisering in de hand wordt gewerkt;
- Een systeem dat een grote keuzevrijheid toelaat. Zelf kunnen kiezen uit het aanbod is van belang om echt van participatie te kunnen spreken. Verschillende verenigingen vinden dat de toegang tot 'commerciële vormen' van cultuur nog te beperkt is, en vragen zich af waarom de bestaande maatregelen niet uitgebreid worden naar films, musicals, enzovoort;
- Een duidelijk en doorzichtig systeem dat op gemeenschapsniveau wordt georganiseerd, en dus zowel in stedelijk als plattelandsgedebied wordt toegepast.

PISTE 4. *Verbeteren van de mogelijkheden inzake vervoer en mobiliteit*

In verschillende provinciale uitwisselingsmomenten die in het kader van het 10-jarig bestaan van het AVA werden georganiseerd kwam de mobiliteitsproblematiek, in het bijzonder in de plattelandsgedebieden, aan bod. Daar is het vaak moeilijk een voorstelling te gaan bijwonen, en dan nog met het openbaar vervoer naar huis te kunnen terugkeren. Deze mobiliteitsproblematiek maakt het cultuuraanbod voor een aantal mensen quasi onbereikbaar.

⁷⁵ Een bevraging van Welzijnsschakels en het Vlaams Forum Armoedebestrijding bij mensen in armoede wees erop dat een aantal niet-financiële aspecten minstens evenveel als drempel vernoemd worden als het gebrek aan financiële middelen. Zie: Welzijnsschakels en Vlaams Forum Armoedebestrijding, *Cultuur voor iedereen? Een praktijkonderzoek omtrent de verhoging van de cultuurparticipatie voor armen*, Brussel, 2002, p. 29-38.

⁷⁶ Zie ook oriëntatie Onderwijs (VI), resolutie 33.

PISTE 5. Erkennen en ontwikkelen van de begeleiding

De ervaring leert dat de participatie van mensen in armoede aan de bestaande cultuurinitiatieven evenredig is met de actieve toeleiding die op het terrein gebeurt.

Heel wat socio-culturele organisaties en verenigingen waar armen het woord nemen realiseren in de praktijk dit toeleidingswerk, maar voelen zich daar heel weinig in gewaardeerd en gesteund. Naar de mensen stappen, naar hen luisteren, hun vertrouwen winnen, ze voorbereiden, ze motiveren en fysiek begeleiden; het kost allemaal tijd, maar het is wel noodzakelijk als men de meest kwetsbare groepen wilt bereiken. Er werden enkele initiatieven in deze zin genomen.

Zo staan bijvoorbeeld in het kader van het 'Fonds ter verhoging van de cultuurparticipatie van mensen met een laag inkomen' sociale organisaties in voor de toeleiding en de omkadering; de Vlaamse Gemeenschap komt 80 procent tussen in de kostprijs (tickets en vervoer). De overige 20 procent betaalt de deelnemer zelf. Maar het gaat eigenlijk om een louter financiële tegemoetkoming en dus geen omkadering van toeleiding, zoals de overheid het voorstelt.

In de Franse Gemeenschap heeft 'Article 27', er zich bewust van zijnde dat er naast de financiële problemen ook andere 'drempels' meespelen, een aantal pedagogische initiatieven en instrumenten ontwikkeld om een breder publiek te bereiken: begeleiding binnen sociale organisaties voor doelgroepen en/of beroepskrachten, samenbrengen van mensen uit de sociale en culturele sectoren, een ambassadeursdienst (artiesten en cultuurliefhebbers die sensibilisering verrichten), organisatie van culturele uitstappen en creatieve ateliers, initiatievmomenten in de hedendaagse kunst, een 'kijkerscomité', overzichten van cultuurinstellingen en -initiatieven, ...⁷⁷.

De laatste jaren worden meer en meer culturele instellingen gesensibiliseerd en ontstaan er initiatieven om specifieke doelgroepen te ontvangen (bijvoorbeeld 'Sesam, museum open u' in de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België of 'Een brug tussen Twee Werelden' in de Munt). Deze projecten moeten aan een groeiende vraag voldoen, vooral wat de begeleiding en toeleiding van mensen in armoede betreft. Maar ook al lukt het soms om middelen te vinden om bezoekers gratis toegang te bieden, toch zijn er jammer genoeg bijna nooit middelen om personeel te betalen. Dergelijke initiatieven vragen om extra middelen, maar omdat deze federale instellingen niet kunnen rekenen op een financiering voor het begeleidingsluik (omdat de bevoegdheden zijn verdeeld) blijven die middelen beperkt.

Een bijkomende ondersteuning moet de toeleidingsopdracht honoreren en versterken.

PISTE 6. De meerwaarde van een buurtgericht aanbod

Toegankelijkheid betekent ook nabijheid: een buurtgericht aanbod heeft duidelijk een meerwaarde, men moet naar de mensen toe stappen. Maar dit veronderstelt vaak ook een goed uitgebouwde ontmoetingsplaats op buurt- of wijkniveau. Door een buurtgericht aanbod te bevorderen worden allerlei drempels vermeden.

RESOLUTIE 37: VERHOGEN VAN SAMENWERKING EN OVERLEG

Op het terrein wordt heel sterk de nood en de waarde van samenwerking en overleg tussen de verschillende sectoren en de verschillende niveaus ervaren. Er bestaan veel en goede initiatieven, maar te veel is sprake van versnippering en een gebrek aan afstemming. Het probleem wordt aangehaald van aparte initiatieven met aparte doelgroepen (bijvoorbeeld een OCMW-aanbod voor OCMW-cliënten). Er wordt gepleit voor het honoreren en ondersteunen van wat reeds bestaat (in plaats van steeds nieuwe initiatieven), maar dit in combinatie met een veel grotere samenwerking en afstemming.

In de Vlaamse Gemeenschap gaat het hier in het bijzonder om culturele initiatieven, welzijnsorganisaties (inclusief de armenverenigingen) en scholen (de school wordt heel veel genoemd als de plaats waar jongeren op een laagdrempelige manier kennis kunnen maken met cultuur). Ook de meerwaarde van een buurtgerichte aanpak en concepten als die van de 'brede school' dienen hier vermeld te worden.

In de Franse Gemeenschap wordt onder andere verwezen naar de 'Mouvement du théâtre-action' die verschillende uitwisselingen heeft georganiseerd: *"De Mouvement du théâtre-action heeft zich van bij het begin tot doel gesteld te spelen voor een minimale financiële bijdrage in achterzalen van cafés, werkplaatsen, wijkcentra, zalen op het platteland, jeugdhuizen, klaslokalen in vakscholen, enz., daar waar het 'niet-publiek' zich bevindt. En dit met het doel te werken met gemarginaliseerde mensen, hen in staat te stellen gebruik te maken van hun recht om hun eigen standpunt op het leven te laten kennen, om legitimiteit te geven aan hun eigen verbeelding(swereld) (...) doorheen de theateropvoering waarvan zij de auteurs en acteurs zijn. (...) Deze ontmoetingen, eerst tussen de leden van het atelier tijdens een lange periode van creatie, en vervolgens met het publiek (eerst hun kennissen, de burens, daarna in andere wijken, in andere dorpen of steden, soms in het buitenland, ...) hebben aanleiding gegeven tot het creëren van vele discussiefora tussen verscheidene culturele en sociale actoren, en andere mensen die ook leven in uitsluiting, armoede, marginaliteit, clandestiniteit"*. (een vertegenwoordiger van de 'Mouvement du théâtre-action', 2005)

⁷⁷ A. Clé, *Culturele, sportieve en sociale participatie. Het OCMW aan zet!*, Een praktijkgids, Kunst en Democratie / Culture et Démocratie, 2005, p. 74.

De vaststelling van versnippering en gebrek aan afstemming geldt ook op beleidsvlak. De verschillende overheidsniveaus (gemeentelijk, gemeenschapsniveau en federaal) zouden meer met elkaar moeten overleggen met betrekking tot de uitwerking van hun cultuurbeleid.

Verschillende actoren pleiten voor de oprichting van een platform (federaal, gemeenschapsniveau, lokaal), waarbij de verschillende actoren (sociaal, cultureel, onderwijs, politiek), waaronder de personen die in armoede leven, zich nauwer betrokken kunnen voelen. Dergelijke overlegplatforms zijn onmisbaar om de situatie te evalueren, de verschillende actoren te ontmoeten, gezamenlijke doelstellingen en strategieën vast te leggen, en gezamenlijke, coherente en duurzame initiatieven te voorzien.

Voor de Vlaamse Gemeenschap is er het decreet lokaal cultuurbeleid⁷⁸ (13 juli 2001). Het decreet geeft de gemeenten die dat wensen de kans om een kwalitatief en integraal cultuurbeleid te ontwikkelen, op maat van de gemeente. De gemeente engageert zich dan om een beleidsplanningsproces op te starten waarbij de verschillende lokale culturele actoren worden betrokken. Een cultuurbeleidscoördinator moet dan worden aangesteld. Voor de uitvoering van dit gemeentelijk cultuurbeleidsplan voorziet het decreet in een supplementaire subsidie van 1 euro per inwoner voor de ondersteuning van bijzondere en vernieuwende initiatieven. Via deze supplementaire subsidie wil men mogelijkheden bieden op vlak van de verhoging van de cultuurparticipatie van mensen in armoede. In onderzoek met betrekking tot deze regelgeving kan de meerwaarde ervan nagegaan worden. Welke effecten zijn er, en hoe kunnen gemeenten hierrond gestimuleerd worden?

Een structurele en degelijke ondersteuning van dergelijke samenwerkingsverbanden en -trajecten kan de slaagkansen ervan vergroten.

“Met een zaal op het Kiel onder het beheer begonnen wij (CC De Kern) met veel enthousiasme, vanuit onze veilige werkplek in Wilrijk, initiatieven uit te denken. Stereotiep denken bleek – zoveel werd ons na enkele niet echt geslaagde initiatieven duidelijk – ook in onze hoofden sterk aanwezig te zijn. Vanzelfsprekend wilden we steeds tot een zo ruim mogelijke participatie komen. Nobel, maar het lukte niet.

Voorzover we uit onze ervaringen leerden, waren er twee duidelijke redenen waarom we faalden: we dachten te zeer in programmatische termen en we misten een netwerk om op terug te vallen. Omdat we sterk programmatorisch dachten, maar niets op een continue basis in de wijk konden realiseren, kregen we de sporadische activiteiten niet of nauwelijks gecommuniceerd naar de bewoners.

Uit de samenwerking met ‘Een paar Apart’ groeide concreet het initiatief Cultuurcafé de Rits. Na een relatief lange experimentele zoekfase is het cultuurcafé geworden wat het nu is: café en cultuurhuis in één; je kan er terecht voor een drankje, een praatje aan de toog én je kan er genieten van een kwalitatief programma in een democratisch en toegankelijk kader. Maar de weg die we hiervoor moesten afleggen was niet altijd even eenvoudig: in de eerste plaats was het voor de drie partners een zoeken naar onderlinge afstemming (qua visies, doelstellingen, taakverdeling, ...) maar evenzeer een zoektocht naar een interessant aanbod (dat alle lagen van de bevolking aanspreekt) en gelijktijdig een zoekactie naar artiesten die in minder ideale omstandigheden (kleine ruimte, direct contact met het kritische en zeer divers publiek, en tegen minimale vergoeding) wilden optreden”⁷⁹.

Nu is er frequent sprake van verkokering. Wat in de ene sector gebeurt, wordt niet meer afgewogen tegen wat in de andere sector plaatsvindt. Armoede is een kwestie van alle levensdomeinen. Als men alleen al kijkt naar de sectoren onderwijs, welzijn en cultuur, zijn er een aantal concrete raaklijnen te bemerken. Er wordt onder andere gevraagd naar meer aandacht voor cultuur binnen onderwijs en verenigingen, de oprichting van wijkgerichte cultuurcentra, overleg met vertegenwoordigers van de verschillende bevolkingsgroepen in een gemeente met betrekking tot het aanbod van een cultureel centrum ...

RESOLUTIE 38: SENSIBILISEREN EN VORMEN

Cultuur is een geheel van elementen dat de relatie met de wereld vormgeeft, het verbindt alle aspecten van het leven. Cultuur is een drijvende kracht voor democratie. De actoren in het overleg zijn vragende partij om plaatsen te voorzien waar culturele sector, sociale sector, kunstenaars, mensen die in armoede leven en hun verenigingen en alle andere betrokkenen elkaar kunnen ontmoeten. Door middel van vorming, praktijkuitwisselingen en informatie-instrumenten kunnen samenwerking, netwerking en cross-overs tussen beleidssectoren bevorderd worden.

PISTE 1. De sociale en culturele actoren opleiden

Vorming voor culturele werkers en sociale werkers is nodig, onder andere rond de integratie van de werkmethoden uit beide sectoren en het samenbrengen van een diversiteit aan deskundigheden in het werkveld. Soms is er sprake van spanningen tussen sociale werkers en culturele werkers. Niet zelden beschikt de één wel over de middelen maar niet over de nodige expertise en competenties of omgekeerd. Het is een opdracht om raakvlakken te zoeken en ontmoetingen tussen beide sectoren te organiseren. We verwijzen in dit verband naar de “Ontmoetingsdagen” georganiseerd door Article 27, Culture et Démocratie en de Franse Gemeenschap of naar de initiatieven van Cultuur Lokaal en Kunst en Democratie.

⁷⁸ <http://www.wvc.vlaanderen.be/lokaalcultuurbeleid/gemeenten/index.htm>

⁷⁹ Een getuigenis uit een bijdrage van het Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen met betrekking voor de bundel ‘DEBAT-OPENER’ van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting.

Een beleid in functie van participatie aan kunst en cultuur kan niet beperkt worden tot een wervingsbeleid van musea en theaters. Cultuur heeft een uitgesproken sociale functie; het heeft een versterkend en netwerkend effect. Het verdient aanbeveling om te onderzoeken welke vormingsconcepten ruimte bieden aan persoonlijkheidsontwikkeling, gemeenschapsvorming en culturele emancipatie.

PISTE 2. *Sensibiliseren in het onderwijs*

De relatie tussen onderwijs en cultuur ligt voor de hand. De school dient een creatieve leeromgeving te zijn waar leerlingen en onderwijzend personeel op een actieve manier in contact kunnen worden gebracht met kunst en cultuur. Op school moet elk kind de kans krijgen om zich (op welke manier dan ook) artistiek te ontwikkelen. Er wordt in deze ook verwezen naar het concept van de 'brede school' in de oriëntatie Onderwijs (IV).

PISTE 3. *Sensibiliseren van de media*

Tijdens het overleg werd verwezen naar de rol van televisie. Meer algemeen spelen de media een belangrijke rol in de verspreiding van het cultureel aanbod en de diversiteit ervan.

De berichtgeving bepaalt ook mee het beeld dat mensen over armen hebben. Alle media hebben een sensibiliserende opdracht inzake sociale uitsluiting. In positieve zin kunnen zij mensen bewustmaken voor armoede; in negatieve zin kunnen zij stereotypen en vooroordelen over de armen instandhouden. De Onderzoeksgroep Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad (OASeS) werkte samen met mensen uit de hulpverlening, het middenveld en de media een aantal aanbevelingen uit voor de media: hoe kunnen zij tot een genuanceerde maar krachtige berichtgeving over armoede komen en hoe kunnen mensen op het terrein daartoe bijdragen⁸⁰. Het thema 'beeldvorming en armoede' verdient meer aandacht bij alle betrokkenen.

⁸⁰ M. Van De Velde en J. Vranken, *Bruggen over woelig water. (Hoe) kunnen de hulpverlening, het middenveld en de media de kloof tussen armen en de rest van de samenleving overbruggen?*, Universiteit Antwerpen, OASeS, Antwerpen, 2005.

Het bevorderen van de kwaliteit van de arbeid en van een sociale economie

Statuut van de tekst

Volgende oriëntatie stoelt op de 11 regionale ontmoetingen (10 provincies + Brussel) die de Koning Boudewijnstichting heeft georganiseerd en op het overleg dat het Steunpunt over dit onderwerp heeft gevoerd. De overleggroep 'Arbeid en tewerkstelling' vergadert sinds 2003.

Type deelnemers: verenigingen waar armen het woord nemen, vakbondsvertegenwoordigers, comités van werkzoekenden, verenigingen en koepelverenigingen uit de sociale economie, diensten actief op vlak van socio-professionele inschakeling en beroepsopleiding, buurt- en nabijheidsdiensten, gewestelijke arbeidsbemiddelingsdiensten, subregionale tewerkstellingscomités, Plaatselijke Werkgelegenheidsagentschappen (PWA's), private en publieke sociale diensten, integratiediensten, maatschappelijk werkers, OCMW's, opbouwwerkers, wetenschappelijke onderzoekers.

"Werk vormt een cruciale dam tegen armoede en sociale uitsluiting"⁸¹. Deze stelling wordt door vele beleidsvoerders bijna als een natuurwet voorgesteld. Ze is stevig verankerd in de beleidsdoelstellingen. Op de Europese Raad van Lissabon (2000) kwamen de lidstaten overeen om een tewerkstellingsgraad van 70 % te behalen in 2010.

Maar het Algemeen Verslag over de Armoede (AVA) beklemtoonde reeds dat het hebben van een job geen garantie vormt om uit armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting te raken. Een job betekent niet voor iedereen een verbetering van zijn levensomstandigheden. Het laatste decennium kenmerkt zich alvast door de creatie van heel wat preciaire jobs die personen in een kwetsbare maatschappelijke situatie houden.

Heel wat deelnemers aan de debatten legden een verband tussen deze negatieve evolutie op de arbeidsmarkt voor werknemers en werkzoekenden enerzijds en de sociale onveiligheid anderzijds. Een band die volgens hen sterk beïnvloed wordt door dominante tendensen als flexibilisering en globalisering.

Deze tendens kan volgens hen wel gekeerd worden, op voorwaarde dat de kwaliteit van arbeid voorop wordt gesteld, beleidsdoelstellingen in termen van werkloosheidsbestrijding worden uitgewerkt, en een sociale en creatieve economie wordt ontwikkeld.

RESOLUTIE 39:

HET BEVORDEREN VAN DE VERSCHILLENDE DIMENSIES VAN DE KWALITEIT VAN DE ARBEID

Hieronder worden een aantal dimensies vermeld van de kwaliteit van de arbeid. Ze kunnen volgens de deelnemers aan de debatten niet zomaar van elkaar losgekoppeld worden, maar bepalen samen het niveau van de kwaliteit van de arbeid. De dimensies zijn tot stand gekomen op basis van verschillende debatmomenten, en van publicaties van verenigingen, instellingen en onderzoekers op het terrein.

PISTE 1. Meer jobzekerheid

De evolutie op het vlak van jobstabiliteit en -zekerheid is negatief, terwijl deze aspecten een sleutelrol spelen bij het waarborgen van de kwaliteit van de arbeid.

De toename van het aantal tijdelijke jobs (contracten van bepaalde duur, interimcontracten,...) heeft nadelige gevolgen voor zowel de stabiliteit van het inkomen als voor de toekomstperspectieven van personen en huishoudens. Beleidsvoerders verklaren vaak dat de tewerkstellings- en activeringsmaatregelen voor laaggeschoolde werknemers (bijvoorbeeld dienstencheques) een springplank bieden naar meer kwaliteitsvolle jobs. Sommige actoren op het terrein en een aantal onderzoekers plaatsen hier vraagtekens bij⁸².

Daarnaast is de stabiliteit van contracten van onbepaalde duur sterk afgenomen als gevolg van bijvoorbeeld de bedrijfssluitingen en de herstructureringen.

⁸¹ Nationaal Actieplan voor Sociale Insluiting 2001-2003 (NAPincl), p. 18, <http://socialassistance.fgov.be/NI/Themes/AB/NAPincl-integraal-NL-VOLLEDIG11-6.doc>.

⁸² Zie onder andere: Europese stichting tot de verbetering van de levens- en arbeidsomstandigheden, *Temporary agency work in the European Union*, 2002, <http://www.fr.eurofound.eu.int/publications/files/EF0202NL.pdf>

In een mondiale economie die hoe langer hoe meer beroep doet op flexibele arbeidscontracten als concurrentiemiddel en als drukkingsmiddel op de lonen, is het keren van deze evolutie niet vanzelfsprekend. De deelnemers aan het overleg zagen weinig heil in het financieel sanctioneren van jobinstabiliteit (bijvoorbeeld sanctioneren van het aanbieden van contracten van bepaalde duur van minder dan één jaar). De voorstellen tijdens de debatten gingen eerder in de richting van het financieel belonen van jobstabiliteit. De overheid zou het goede voorbeeld kunnen geven door contracten van onbepaalde duur als principe te nemen bij jobcreatie in publieke diensten. Tegenover lokale besturen zouden de hogere overheden werkzekerheid kunnen hanteren als subsidiecriteria. En sociale economie-ondernemingen zouden financieel beloond kunnen worden voor het aanbieden van duurzame contracten.

Bij 'reguliere' ondernemingen⁸³ liggen wetgevende initiatieven minder voor de hand. Toch formuleren een aantal deelnemers concrete voorstellen in die zin.

- Zo pleiten sommigen voor een strengere wetgeving op het vlak van interimarbeid omdat in de praktijk interimarbeid hoe langer hoe meer gebruikt wordt voor de vervanging van vaste werknemers, iets wat de wet nochtans uitsluit⁸⁴.
- Een tweede voorstel richt zich op het beperken en op het doorzichtiger maken van de wettelijke mogelijkheden om opeenvolgende contracten van bepaalde duur aan te bieden.
- Een derde piste gaat over het koppelen van kwaliteitsvereisten (waaronder meer jobstabiliteit) aan verlagingen van werkgeversbijdragen.
- Een andere mogelijkheid is het verankeren en financieel vergoeden van jobstabiliteit in het kader van het maatschappelijk verantwoord ondernemen of bij het toekennen van sociale labels.
- Enkele voorstellen beogen een vergoeding voor de hoge maatschappelijke kosten (bijvoorbeeld op het vlak van gezondheid) die de creatie van flexibele jobs met zich meebrengt. Zo is het mogelijk een fonds op te richten dat gespijsd wordt via bijvoorbeeld heffingen op bedrijfswinsten. De opbrengsten uit dit fonds kunnen dan ingezet worden voor de opleiding van werkzoekenden en werknemers in flexibele jobs. De opleidingskansen van deze laatste liggen namelijk een stuk lager dan die van werknemers met contracten van onbepaalde duur.
- Een laatste voorstel richt zich op de herstructureringen. Volgens sommigen kan de overheid hier preventiever op inspelen (via uitgebreider sociaal plan, meer opleidingsmogelijkheden,...) omdat reeds vooraf gekend is welke bedrijven gevoelig zijn voor herstructureringen. Anderen stelden zich de vraag of een echte preventie niet eerder het voorkomen van de herstructureringen zelf als doel moet hebben. Maatregelen die in die richting gaan, dienen ideaal gezien op een internationaal beleidsniveau genomen te worden.

PISTE 2. Flexibiliteit van de arbeidstijd in functie van meer levenskwaliteit

Het argument dat meer flexibele arbeidsuren tegemoetkomen aan de wensen van de werknemer, klopt in de praktijk vaak niet. Er wordt hieromtrent bijvoorbeeld verwezen naar nacht- en ploegenarbeid en naar deeltijdarbeid. Deeltijdarbeid wordt verhoudingsgewijs meer uitgeoefend door laaggeschoolden (vooral vrouwen) in weinig betaalde en gewaardeerde sectoren. Een deel van hen werkt er onvrijwillig bij gebrek aan voltijdse jobs of omdat bijvoorbeeld randvoorwaarden bij het uitoefenen van een job (zoals mobiliteit of kinderopvang) voor hen financieel onhaalbaar zijn of gewoonweg ontbreken. Onvrijwillig deeltijdse jobs scoren verhoudingsgewijs ook laag op andere kwaliteitsdimensies.

Heel wat deelnemers aan het overleg vinden dat er maatregelen nodig zijn om eenzijdig (door de werkgever) opgelegde flexibiliteit in te perken. Hoewel dergelijke maatregelen ingaan tegen de huidige tendens van toenemende flexibilisering, vinden zij dat ze vanuit maatschappelijk oogpunt (gezondheidstoestand, respect voor gezinsleven, gelijke kansenbeleid man/vrouw,...) noodzakelijk zijn. Deze inperking van de flexibiliteit zou kunnen gebeuren door de bestaande regelgeving te herzien en/of door het collectief en individueel overleg op dit vlak beter uit te bouwen. Bestaande praktijken uit reguliere en sociale economie-ondernemingen kunnen als voorbeeld dienen.

De wetgever kan ook onrechtstreeks ingrijpen. Arbeidsduurvermindering werd in dit opzicht meerdere keren aangehaald tijdens de debatten als een punt dat opnieuw op de politieke agenda zou moeten komen. Een ander voorstel richt zich zowel tot de zelfstandige ondernemers van kleinhandelzaken als tot de personen die ze tewerkstellen. De openingsuren van deze zaken zouden moeten garanderen dat deze personen een behoorlijk evenwicht kunnen bereiken tussen hun gezins- en hun beroepsleven.

⁸³ Onder reguliere economie verstaat men doorgaans de markt- en de overheidseconomie. De sociale economie omvat de ondernemingen die maatschappelijke meerwaarden (milieuvriendelijkheid, sociaal inschakelen van personen met een kwetsbare arbeidsmarktpositie, eerlijke handel, democratische besluitvorming,...) vooropstellen. In deze tekst wordt voor de duidelijkheid hetzelfde onderscheid gemaakt. Sommigen menen evenwel dat private bedrijven die maatschappelijk verantwoord ondernemen ook deel uitmaken van de sociale economie. Bepaalde vormen van sociale economie, zoals invoegbedrijven, bevinden zich dan weer op het snijpunt met de reguliere economie omdat aan het maken van winst meer belang wordt gehecht. Een belangrijke oorzaak hiervoor ligt in de wijze van subsidiëring van deze bedrijven.

⁸⁴ Wet van 24 juli 1987 betreffende de tijdelijke arbeid, de uitzendarbeid en het ter beschikking stellen van werknemers ten behoeve van gebruikers, (B.S., 20 augustus 1987).

PISTE 3. Aanpassen van de lonen aan de welvaartsevolutie

Lonen worden vandaag de dag doorgaans benaderd in termen van kosten voor de onderneming. Dit is echter een eenzijdige benadering. Lonen kan men evengoed bekijken in termen van voordelen of baten, zowel vanuit economisch (garanderen van koopkracht, gemotiveerde werknemers,...) als maatschappelijk oogpunt (publieke interventies op domeinen zoals gezondheidszorg en huisvesting dalen,...). Lonen zijn, zoals in oriëntatie Inkomen (II) ook wordt aangegeven, een preventief middel in de strijd tegen armoede.

De kloof tussen het brutominimumloon en het gemiddelde brutoloon is de laatste decennia toegenomen⁸⁵. Ook de kloof tussen de brutominimumlonen en de welvaart (in termen van nationaal inkomen per hoofd van de bevolking) werd groter. De netto lage lonen hebben daarentegen de laatste jaren wel een inhaalbeweging gekend in vergelijking met de gemiddelde nettolonen.

De beleidsvoerders hebben de laatste jaren geopteerd voor het optrekken van de netto lage lonen via selectieve maatregelen. Zo werden de werknemersbijdragen op lage lonen verminderd of tot nul herleid. Voor sommige deelnemers aan het overleg is deze piste niet meer dan logisch: mensen die tegen lage lonen werken, zouden volgens hen geen (para)fiscale⁸⁶ bijdragen mogen betalen. Maar de verlaging (in percentage) of afschaffing van de werknemersbijdragen krijgt ook heel wat negatieve kritiek. Het ondermijnt het stelsel van de sociale zekerheid. Het verlaat ten eerste het principe van de bijdrage van elke werknemer aan het stelsel in functie van zijn financiële draagkracht. Het leidt ten tweede tot een onevenredige solidariteit tussen personen met lage lonen en deze met hogere lonen doordat de uitkeringen van deze laatsten de laatste decennia nauwelijks verhoogd zijn.

Sommige deelnemers pleiten voor het optrekken van de brutominimumlonen. Als algemene maatregel heeft het als voordeel geen nieuwe inkomensval te creëren wanneer iemand een job zou aanvaarden met een hoger loon. Het laat werkzoekenden beter toe om af te wegen wat het financiële voordeel zal zijn bij het aanvaarden van een baan in vergelijking met een uitkering. En het responsabiliseert de werkgevers op het vlak van maatschappelijk verantwoord ondernemen.

PISTE 4. Meer garanties voor een wettelijke sociale bescherming voor alle jobs

Daar waar in het verleden sommige tewerkstellings- en activeringsmaatregelen geen volledig recht gaven op sociale bescherming (geen loonbescherming, geen volledige pensioenrechten,...), is deze situatie tijdens het laatste decennium geregulariseerd. Deze piste richt zich daarom in de eerste plaats op de situaties waar er sprake is van overtreding van het arbeidsrecht.

– Strijden tegen sociale fraude met aandacht voor de realiteit op het terrein

Indien er sprake is van ontduiking van socialezekerheidsbijdragen heeft dit de afwezigheid van een wettelijk gewaarborgde sociale bescherming van de werknemer als gevolg.

Het niet-aangegeven werk is de best gekende vorm van sociale fraude. Een andere veel voorkomende vorm is schijnzelfstandigheid. Daarnaast bemoeilijken sommige wettelijke praktijken zoals onderaanneming de controle van de sociale wetten en zijn ze daarom ook fraudegevoelig.

Sociale fraude is moeilijk in kaart te brengen en vaak ook moeilijk op te sporen. Maar het opvoeren van de strijd ertegen is noodzakelijk. Sociale fraude ondermijnt de sociale solidariteit doordat het tot minder ontvangsten voor de sociale zekerheid leidt. Bovendien oefent het een neerwaartse druk uit op de arbeidsvoorwaarden in andere jobs, zeker in sectoren met veel lageloonarbeid of in sectoren die zich in een erg concurrentiële context bevinden.

Voor een systematische aanpak van sociale fraude zouden in de eerste plaats de diensten voor sociale inspectie veel meer middelen en personeel moeten krijgen dan nu het geval is. Het opdrijven van het aantal controles op het aanbod van dergelijke jobs is een tweede vereiste. België hinkt op beide vlakken achterop in vergelijking met het merendeel van de EU-landen. Voor een efficiënte aanpak van de schijnzelfstandigheid lijkt het ook wenselijk na te gaan of het onderscheid tussen een werknemers- en zelfstandigenstatuut niet beter verduidelijkt kan worden. Eén van de essentiële kenmerken van een arbeidsovereenkomst, met name de onderwerping van de werknemer aan het gezag van de werkgever, laat nu nog te veel interpretatieruimte toe, met als gevolg rechtsonzekerheid en financiële gevolgen voor beide partijen.

Wil de strijd tegen sociale fraude meer zijn dan symptoombestrijding en niet tot meer precariteit leiden door de betrokken werknemers een tweede keer te straffen, is aandacht voor de situatie van volgende personen noodzakelijk: personen met lage sociale uitkeringen en lonen, zelfstandigen met lage inkomens, personen die moeilijk toegang hebben tot de arbeidsmarkt als gevolg van hun verblijfsstatuut of type arbeidskaart,...

– Verbeteren van het sociaal statuut van zelfstandigen

Ook bij zelfstandigen is er sprake van toegenomen bestaansonzekerheid. Als één van de antwoorden hierop werd hun sociaal statuut verbeterd, onder andere door hun dekking op het vlak van gezondheidszorgen verplicht uit te breiden naar de zogenaamde kleine risico's. Sedert 1 juli 2005 ontvangen ook de meewerkende echtgenoten geboren na 1956 een verplicht volwaardig

⁸⁵ Het brutoloon is samengesteld uit dit basis- of nettoloon plus de bedrijfsvoorheffing (= een voorafbetaling aan de belastingen), de sociale werkgeversbijdrage en eventuele bijkomende financiële voordelen toegekend aan de werknemer.

⁸⁶ Er bestaan twee vormen van parafiscale bijdragen, met name sociale werkgeversbijdragen en sociale werknemersbijdragen.

statuut. Vanaf deze leeftijdsgrens betalen al deze personen éénzelfde verhoogde bijdrage. Een evaluatie van deze maatregel kan zicht geven op de verschillende situaties: in sommige gevallen kunnen deze bijdragen de inkomensituatie van bepaalde huishoudens verder bemoeilijken, terwijl bijvoorbeeld de pensioenrechten die hierdoor opgebouwd worden slechts een kleine verhoging van het pensioen met zich meebrengen.

Een verdere verbetering van het sociaal statuut is aangewezen, waarbij echter niet kan worden voorbijgegaan aan de discussie rond de financiële overdracht van middelen vanuit het sociale zekerheidsstelsel voor werknemers naar het sociale zekerheidsstelsel van zelfstandigen.

PISTE 5. *Het verbeteren van de inhoudelijke kwaliteit van jobs*

Vele laagbetaalde werknemers oefenen weinig zinvolle arbeid uit, met demotivatie en ziekteverzuim als gevolg. Dit heeft vaak te maken met een te sterke opsplitsing van taken. Een rijker takenpakket brengt in vele gevallen nochtans voordelen met zich mee, zoals het beter aanwenden van vaardigheden, minder ziekteverzuim en meer kans op participatie op andere maatschappelijke domeinen. Dit kan evenwel leiden tot jobstress, gezondheidsproblemen, indien geen rekening wordt gehouden met de mogelijkheden van de werknemer. Dit geldt zeker voor personen met een mentale of psychische problematiek. Meer inspraak van zowel de werknemer, het team waarin hij werkt als de collectieve inspraakstructuren (syndicale vertegenwoordiging, ondernemingsraad,...) bij het uitwerken van het takenpakket is daarom aangewezen.

De overheid kan een belangrijke rol spelen bij het creëren van een kwaliteitsvollere arbeidsorganisatie, door het bundelen van de kennis en de positieve praktijkvoorbeelden (zowel in de reguliere als in de sociale economie) in dit domein en door het stimuleren van een personeelsbeleid met meer aandacht voor laaggeschoolden.

PISTE 6. *Meer vormingsmogelijkheden op de werkvloer*

De vorming die men krijgt op de werkvloer bepaalt in belangrijke mate de kansen op een andere (en betere) job. In België zijn deze vormingsinspanningen nog altijd ontoereikend. Dit geldt in het bijzonder ten aanzien van laaggeschoolden en laagbetaalden. Als gevolg hiervan riskeren zij te blijven steken in weinig kwaliteitsvolle jobs.

Wat de inhoud van de vorming betreft stelt zich eveneens een probleem. De nadruk ligt te veel op 'instrumentele' taken en leerprocessen (te veel gericht op specifieke taakomschrijvingen). Meer 'expressieve en sociale' opleidingen gericht op het aanleren van verschillende vaardigheden, zouden hun doorstromingskansen ten goede komen. Er is met andere woorden nood aan levensbreed leren.

De overheid kan op dit vlak een belangrijke rol spelen door de toegang tot maatregelen als opleidingskrediet, educatief verlof, enzovoort, voor personen in kwaliteitsarme jobs te verhogen. De sociale partners kunnen dan weer een grotere verantwoordelijkheid opnemen door bijvoorbeeld de middelen uitgetrokken voor sectorale opleidingsfondsen te verhogen.

RESOLUTIE 40: UITWERKEN VAN EEN GLOBAAL BELEID VAN KWALITEIT VAN ARBEID

PISTE 1. *Kwaliteit van de arbeid als beleidsdoelstelling op alle beleidsniveaus*

De beleidsvoerders en de ondernemingen die kwaliteit van de arbeid vooropstellen, beschouwen het concept nu te veel als een containerbegrip of als een begrip dat in balans ligt met andere beleidsdoelstellingen. Op die manier blijft de promotie van kwaliteitsvolle jobs te veel een lege doos of wordt het tegengewerkt door bijvoorbeeld tewerkstellingsobjectieven of maatregelen op economisch en monetair vlak. Dit lijkt het lot te worden van de kwaliteit van de arbeid in de Europese werkgelegenheidsstrategie.

Het concept herwaarderen op Europees vlak is een eerste belangrijke uitdaging temeer dat de Europese werkgelegenheidsstrategie het beleid van de lidstaten sterk beïnvloedt.

Maar de Belgische federale en gewestelijke regeringen kunnen volgens de deelnemers nu al zelf belangrijke stappen zetten, bijvoorbeeld door op regelmatige basis de vooruitgang op alle dimensies in kaart te brengen. Het Belgisch rapport over de kwaliteit van de arbeid (2002) zou dan bijvoorbeeld een structureel karakter kunnen krijgen. Daarnaast zouden het Nationaal Actieplan voor de Werkgelegenheid 2004 en het Nationaal Actieplan Sociale Insluiting de verschillende dimensies beter kunnen integreren.

Ook binnen het kader van het nieuwe Samenwerkingsakkoord tussen de federale overheid, de Gewesten en de Duitstalige Gemeenschap betreffende de meerwaardeneconomie 2005-2008⁸⁷ zijn er mogelijkheden. Dit akkoord blijft, net als het vorige, de nadruk leggen op kwalitatiever en duurzamer ondernemerschap (aandacht voor duurzame ontwikkeling, ecologische aspecten,...) en een kwalitatievere omkadering van de werknemers (betere arbeidsorganisatie, methodieken gericht op een betere afstemming van het gezins- en beroepsleven,...). Een meerwaardeneconomie vereist ook het uitdrukkelijk opnemen van de globale arbeids-

⁸⁷ Te raadplegen op: <http://socialeconomy.fgov.be/ContentSite/SASE/Samenwerkingsakkoord%202005%20-%202008.doc>.

kwaliteit van werknemers. Dit zou op zijn beurt een belangrijke budgettaire verhoging met zich meebrengen, zeker indien men wil dat de reguliere ondernemingen meer dan nu het geval is gebruik maken van dit akkoord.

PISTE 2. *Het ontwikkelen van indicatoren die de globale kwaliteit van de arbeid meten*

Om de verschillende dimensies van de kwaliteit van de arbeid in kaart te kunnen brengen, heeft men goede indicatoren nodig. De laatste jaren werd er belangrijke vooruitgang geboekt bij de ontwikkeling van dergelijke indicatoren. De resultaten hiervan zijn al gedeeltelijk verwerkt in de Nationale Actieplannen Sociale Insluiting. De laatste Nationale Actieplannen voor de Werkgelegenheid leveren eveneens interessant materiaal op. Bij het ontwikkelen en kruisen van indicatoren, dient de kennis van de betrokken actoren gevaloriseerd te worden⁸⁸.

Een essentieel aspect dat onderzoeks- en beleidsmatig momenteel te vaak uit het oog wordt verloren, is de wijze waarop een persoon verschillende kwaliteitsdimensies (bijvoorbeeld jobzekerheid en vormingsmogelijkheden) combineert voor een zelfde tewerkstelling. Enkel op die manier kan men een volledig zicht krijgen op de precarisering in bepaalde jobs. Dit kan gekoppeld worden aan het ontwikkelen en op punt stellen van de zogenaamde precariseringsgraad. Ook de opvolging van de persoonlijke arbeidstrajecten doorheen de tijd verdient meer aandacht. Het laat toe om zicht te krijgen op de doorstromingsmogelijkheden naar banen van betere kwaliteit. Een beter gebruik van de onderzoeksresultaten van het 'Datawarehouse arbeidsmarkt' (een databank waar de Kruispuntbank gebruik van maakt) bij de beleidsbeslissingen is in dit opzicht aangewezen.

Wat momenteel het meest problematisch lijkt te zijn, is de interpretatie van bepaalde indicatoren door de beleidsvoerders. Zo is de rechtvaardiging om de inschakeling op de arbeidsmarkt als eerste prioriteit te hanteren in de strijd tegen armoede en sociale uitsluiting in belangrijke mate gebaseerd op een vergelijking van de armoederisicograad tussen huishoudens met als belangrijkste bron van inkomen een arbeidsinkomen (5 %) en huishoudens die hoofdzakelijk of uitsluitend afhankelijk zijn van een vervanging-sinkomen (50 %)⁸⁹. Hierdoor gaat het beleid onder meer voorbij aan het aantal werknemers in interimjobs, het aantal werknemers met geringe werkzekerheid (bijvoorbeeld in sectoren gevoelig voor herstructurering of delokalisering), het aantal laagbetaalde werknemers met weinig promotiemogelijkheden, ... Deelnemers aan het overleg wijzen er trouwens op dat de groep werklozen die onder de armoedegrens leven en de groep werkenden die onder de armoedegrens leven, in absolute cijfers bijna even groot zijn.

RESOLUTIE 41: WERKLOOSHEIDSBESTRIJDING OPNIEUW OP DE VOORGROND PLAATSEN

PISTE 1. *Versterken van de werkloosheidsbestrijding*

De versterkte controle tegenover werklozen is voor een groot deel het gevolg van een wijziging van prioriteiten op de verschillende beleidsniveaus. De Europese werkgelegenheidsstrategie, ingevoerd in 1997, geeft hiertoe de aanzet. Het verhogen van de tewerkstellings- of activiteitsgraad komt in de plaats van het verminderen van de werkloosheidsgraad. Deze beleidsoriëntatie draagt bij tot het verhullen van de verantwoordelijkheid van de werkgevers en de overheid in het sociaal-economisch beleid. De kwestie van de werkloosheid wordt voortaan spontaan gekoppeld aan het verhaal van de 'niet-inzetbare' en 'niet-actieve' werkloze. De tewerkstellings- en activiteitsgraad wordt verbonden aan een financiële logica, met name het behoud van het financiële draagvlak voor de sociale zekerheid en vooral de betaling van de toekomstige pensioenen. De kwestie van de kwaliteit van de banen verzeilt op die manier op de achtergrond. Ook het feit dat het toenemend aantal deeltijdse jobs en het afnemend aantal stabiele jobs tot minder ontvangsten leiden voor de sociale zekerheid, raakt ondergesneeuwd. Tegelijk zet dit een rem op noodzakelijke verhogingen van de sociale uitkeringen⁹⁰.

In het licht van het voorgaande vinden sommige actoren het niet meer dan logisch om opnieuw de verlaging van de werkloosheidsgraad als beleidsprioriteit te verankeren, in dezelfde mate en op hetzelfde niveau als de verhoging van de tewerkstellingsgraad en van de kwaliteit van de arbeid.

PISTE 2. *Garanderen van werkloosheidsuitkeringen als actief middel in armoedebestrijding*

– Plan ter activering van werklozen

Het plan ter activering van het zoekgedrag van werklozen is voor heel wat deelnemers het voorbeeld bij uitstek van de wijze waarop de overheid zijn verantwoordelijkheid ontloopt op het vlak van tewerkstelling. Het plan gaat er van uit dat de inspanningen van de werklozen bij de zoektocht naar een job onvoldoende zijn. Daarbij negeert het onder andere het gebrek aan duur-

⁸⁸ Zie: Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *Een andere benadering van armoede-indicatoren, Onderzoek actie vorming*, 2003, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, p. 85- 112.

⁸⁹ Nationaal Actieplan voor Sociale Insluiting 2001-2003 (NAPinCl), p. 16-17.

⁹⁰ Zie ook: Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *In dialoog, twejaarlijks verslag* Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, 2003, p. 158-161.

zame jobcreatie en de problematiek van preciaire jobs. En het gaat voorbij aan het belang van een werkloosheidsuitkering die blijvend beschermt wanneer het risico van werkloosheid zich voordoet. Anders gezegd: zolang de economie niet bijdraagt tot het creëren van voldoende duurzame jobs, is een werkloosheidsuitkering die niet uitdooft na bepaalde tijd een onontbeerlijk element in de armoedebestrijding.

De ervaringen van de betrokkenen lijken de verschuiving van de verantwoordelijkheid in de richting van de werkzoekenden enkel te bevestigen. Het aantal genomen sancties (500 gesanctioneerde werklozen op 31 januari 2004 – situatie tijdens de uitvoering van de eerste fase van het activeringsplan) die volgens verenigingen vooral de meest kwetsbaren treffen⁹¹, vormt daarbij slechts één indicator. De angst voor sancties zet de werkzoekenden aan om op alle mogelijke wijzen hun inspanningen op het vlak van inschakeling te bewijzen, met het risico dat ze hierbij afstand gaan doen van hun rechten.

Deelnemers aan het overleg wijzen er ook op dat de diensten die instaan voor de activering en begeleiding vaak geen raad weten met een aantal familiale situaties, meer bepaald wanneer bij een samenwonend koppel de ene partner veel aandacht en tijd moet wijden aan de andere partner omwille van een handicap of een chronische ziekte⁹².

Andere signalen wijzen erop dat de gewestelijke arbeidsbemiddelingsdiensten overgaan tot een louter administratieve uitreiking van bewijzen van zoekgedrag. Op die manier hopen ze het begeleidingstraject en hun relatie met werkzoekenden niet in het gedrang brengen. Enkel menen dat dit plan tot positieve effecten leidt of zal leiden. Het gaat dan vooral over het stimuleren van de rol van gewestelijke arbeidsbemiddelingsdiensten op het vlak van begeleiding en opleiding van werkzoekenden.

Het plan ondergraaft volgens velen het recht op een werkloosheidsuitkering. De meeste deelnemers pleiten voor een onmiddellijke intrekking van het plan. Een grondige kwalitatieve en kwantitatieve evaluatie is een minimumvereiste. De officiële resultaten van het plan die tot nu toe gepresenteerd worden, kunnen immers bezwaarlijk als een evaluatie worden beschouwd. Het bepalen van evaluatiecriteria dient te gebeuren in overleg met het terrein. De volgende onderzoeksvragen zouden in elk geval aan bod moeten komen:

- Naar welk soort jobs worden de ‘geactiveerde’ werkzoekenden toegeleid?
 - Hoe verlopen de onderhandelingen tussen de werkzoekenden en de facilitatoren tewerkgesteld bij de RVA? Is er sprake van evenwichtige onderhandelingen? In hoeverre kunnen de werkzoekenden hun rechten laten gelden? Krijgen ze ruimte om niet-passende dienstbetrekkingen te weigeren?
 - Wat is het gevolg van het activeringsplan voor het vervolg van het begeleidingstraject?
 - Welke gevolgen zijn er voor werkzoekenden die sancties krijgen? Kunnen zij vervolgens hun rechten doen gelden bij het OCMW?
- **Aanpassen van de bedragen van de werkloosheidsuitkeringen aan de welvaart (zie oriëntatie over Inkomen (II)).**
- **Herzien van toelaatbaarheids- en toekenningsvoorwaarden bij het recht op een werkloosheidsuitkering.**

Deze piste gaat enerzijds over de voorwaarden die de toelating tot het werkloosheidsstelsel regelen en anderzijds over de toekenning van de uitkering zelf.

In het eerste geval stelt zich de vraag of het nog langer zinvol is de toegang tot het werkloosheidsstelsel (en tot sociale zekerheidsstelsels in het algemeen) enkel te baseren op het aantal gepresteerde voltijdse arbeidsdagen.

In het tweede geval stelt zich de vraag of de notie ‘passende dienstbetrekking’ als criterium voor het al of niet aanvaarden van werk nog wel voldoende overeenstemt met de realiteit op de arbeidsmarkt, met name de evolutie naar meer preciaire jobs. Door een aantal kwaliteitsdimensies te integreren die hoger vermeld staan, zou de werkzoekende meer garanties hebben om een job te aanvaarden die zijn levenskwaliteit verhoogt. Dit zou ook de werkgevers kunnen aanzetten om betere jobs aan te bieden.

PISTE 3. Het waarderen van niet-betaalde activiteiten uitgeoefend door werkzoekenden

“Het vrijwilligerswerk wordt niet bestraft indien men werkt, maar wel als men werkloos is. Zo ken ik gevallen van mensen door hun OCMW of door de RVA verhinderd werden zich aan te sluiten bij een vereniging, wilden ze hun uitkering niet verliezen. Men wil zogezegd de emancipatie en ontplooiingskansen van de armen bevorderen, terwijl men de repressie op hen opdrijft door hen op te sluiten in een circuit van controles” (vereniging waar armen het woord nemen, Namen).

Het verrichten van onbetaalde arbeid en activiteiten ten dienste van vrienden, buurt, in het verenigingsleven,... vormt voor mensen in armoede en werkzoekenden vaak nog de enige mogelijkheid om hun waardigheid terug te vinden. Hoewel deze arbeid precies bijdraagt tot zelfontplooiing en participatie aan de samenleving, wordt ze volgens sommige deelnemers nog altijd ontmoedigd of zelfs bestraft door de regelgeving in sociale uitkeringsstelsels of door de toepassing ervan.

⁹¹ Zie onder andere <http://www.stopchasseauxchomeurs.be/fichiers/statistiquecontrolerecherche311204.pdf>.

⁹² Bijdrage van ATD Vierde Wereld in het kader van het overleg met betrekking tot het Tweejaarlijkse verslag van het Steunpunt, 26 september 2005.

Er dient nagegaan te worden welke belemmeringen er zijn bij de huidige regelgeving in de sociale uitkeringsstelsels en bij de uitvoering ervan. Een andere vraag is of het nieuwe statuut over het vrijwilligerswerk een invloed zal hebben op de belemmeringen⁹³.

RESOLUTIE 42: STREVEN NAAR EEN GLOBALE TRAJECTBEGELEIDING

Indien de situatie van werknemers meer precair wordt, zal de begeleiding van werkzoekenden naar de arbeidsmarkt in termen van levenskwaliteit weinig of geen positief effect sorteren. Integendeel, een job van slechte kwaliteit of een job die niet aangepast is aan de vaardigheden van de persoon, kan leiden tot demotivatie bij werkzoekenden en tot verlies aan capaciteiten nuttig bij het uitoefenen van een job. Daarbij komt dat de begeleiding dikwijls te vlug gericht is op doorstroming naar de arbeidsmarkt, of te weinig rekening houdt met de vaak complexe problematiek van bepaalde personen. Het activeringsbeleid ten aanzien van werkzoekenden bijt hiermee in zijn eigen staart.

PISTE 1. Begeleiding op maat garanderen voor personen in een precaire toestand

Een traject naar een job (via beroepsoriëntatie, opleiding, jobprospectie,...) voor personen in een precaire toestand zal weinig kans op slagen hebben indien geen rekening wordt gehouden met hun problemen op andere levensdomeinen. De druk op professionele inschakeling kan er zelfs toe leiden dat hun problemen op deze domeinen ernstiger worden, iets wat ook werd aangegeven in oriëntatie over Begeleiding (IV).

Er is dus nood aan een integrale aanpak bij begeleiding naar de arbeidsmarkt, of dit nu gebeurt door OCMW's of door gewestelijke arbeidsbemiddelingsdiensten. Een andere voorwaarde is het garanderen van inspraak van werkzoekenden tijdens de verschillende fases van het begeleidingstraject.

Of de situatie op dit vlak verbeterd is, valt niet zomaar op te maken op basis van de gevoerde debatten. Verenigingen gaven doorgaans aan dat de toename van de druk op professionele inschakeling een nadelig effect heeft op de kwaliteit van de aangeboden trajecten. Volgens hen wordt vooral aan kwetsbare werkzoekenden een 'papieren' trajectbegeleiding aangeboden.

De gewestelijke arbeidsbemiddelingsdiensten zelf geven eerder aan dat de kwaliteit van de trajecten doorheen de jaren verbeterd is. Methodieken als jobcoaching, het inzetten van consulenten en ervaringsdeskundigen of een beter afgestemde informatie ten aanzien van bepaalde doelgroepen zijn volgens hen hiervoor verantwoordelijk. Maar sommige personen uit deze diensten geven aan dat de toenemende druk op een vlotte professionele inschakeling, zeker met het recente plan ter activering van de werklozen, een begeleiding op maat bemoeilijkt.

Een regelmatige opvolging en evaluatie van de begeleidingspraktijk van gewestelijke arbeidsdiensten, met inspraak van andere actoren die trajectbegeleiding verzorgen én met inspraak van verenigingen die werkzoekenden groeperen, lijkt in elk geval aangewezen. De resultaten hiervan zouden vervolgens moeten leiden tot eventuele bijsturing van de doelstellingen en de praktijk inzake begeleiding.

PISTE 2. Opleidingen verbreden en toegankelijker maken

De vaststellingen tussen de opleidingen voor werkzoekenden en werknemers zijn voor een stuk gelijklopend: de aandacht gaat te veel uit naar specifieke vaardigheden voor een bepaalde job ten nadele van het aanleren van 'brede' vaardigheden, wat de kansen op aanwerving in verschillende jobs zou bevorderen.

Hoewel het erop lijkt dat de toegang tot opleidings- en werkervaringsprogramma's verbeterd is, blijven er volgens verschillende deelnemers knelpunten bestaan. Zo zou bijvoorbeeld het richten van vele programma's op zeer kwetsbare groepen (zoals langdurig werklozen) de toegang tot programma's voor bijna langdurig werklozen bemoeilijken. Maar wanneer er geen voorwaarden worden gebonden aan de toegang, worden in de praktijk enkel de meest 'rendabele' werkzoekenden weerhouden. Toegangs criteria die rekening houden met verschillende kenmerken van werkzoekenden (niet enkel de duur van het recht op een uitkering, maar bijvoorbeeld ook de moeilijkheden die iemand kent op andere domeinen) dienen daarom overwogen te worden. Dit zou eveneens tot een gelijkmatiger instroom kunnen leiden van de verschillende groepen op basis van hun graad van maatschappelijke kwetsbaarheid.

Een specifiek probleem vormt de toegang tot opleidingsprogramma's voor personen die in het bezit zijn van buitenlandse diploma's (vaak hogergeschoolde kandidaat-asielzoekers en erkende vluchtelingen). De niet-erkenning van hun diploma's leidt ertoe dat ze in opleidingen terechtkomen die niet aangepast zijn aan hun noden en dat ze jobaanbiedingen voorgesteld krijgen die evenmin tegemoetkomen aan hun wensen en vaardigheden. Deze kwestie vraagt om meer beleidsaandacht, temeer de arbeidsmarktpositie van deze groep personen al kwetsbaar is door het optreden van discriminatiemechanismen.

⁹³ Wet van 3 juli 2005 betreffende de rechten van vrijwilligers, (B.S., 29 augustus 2005).

Het verhogen van de kwaliteit van de arbeid is noodzakelijk, maar stuit op zijn grenzen indien er geen ingrepen gebeuren in de wijze waarop de economie momenteel functioneert. Dit betekent dat de economie opnieuw dient beschouwd te worden als een maatschappelijk gegeven dat niet losstaat van politieke keuzes en politieke regulering.

PISTE 1. *Herzien van economische beslissingen op Europees en internationaal niveau*

Internationale instellingen als de Wereldhandelsorganisatie, de Wereldbank en het Internationaal Muntfonds streven het afbreken van handelsbarrières tussen verschillende landen na en het privatiseren van publieke diensten. Dit gebeurt onder andere in het kader van de GATS-akkoorden (Algemeen Akkoord over de Handel in Diensten). De Europese Unie begon met privatiseringen begin de jaren '80 en liberaliseerde gaandeweg het goederen- en kapitaalverkeer. Momenteel is een richtlijn van de Europese Commissie in bespreking die het vrij verkeer van diensten wil invoeren⁹⁴.

Volgens heel wat verenigingen slagen deze maatregelen er niet in duurzame welvaart noch welzijn te creëren⁹⁵. De vrijheid van de goederen-, kapitaal- en dienstenmarkt leidt volgens hen integendeel tot meer onvrijheid en brengt schade toe aan het ecosysteem. Armere gebieden worden gedwongen hun publieke diensten af te bouwen en hun markten open te stellen voor grote buitenlandse ondernemingen. Dit leidt tot ontwrichting van lokale economieën, terwijl deze voor de betrokken personen een cruciale rol vervullen op het vlak van bestaanszekerheid. In rijkere gebieden leidt dit evengoed tot meer bestaansonzekerheid:

- De toenemende concurrentie maakt het voor lokale besturen en KMO's almaar moeilijker om stabiele tewerkstelling te garanderen;
- Dit geldt ook voor publieke diensten: enkele deelnemers aan de provinciale debatten menen dat dit bijvoorbeeld meer en meer het geval is voor de Post als het gevolg van de herstructureringen die daar de laatste decennia plaatsvonden;
- Het jobvolume daalt, bepaalde jobs worden gedelokaliseerd en meer precare jobs komen in de plaats;
- Indien er al een daling is van de prijzen, gebeurt dit ten koste van het inkomen van diegenen die het beginproduct vervaardigen (bijvoorbeeld landbouwers);
- De strengere betalingsvoorwaarden van de private spelers leiden tot schuldoverlast voor heel wat consumenten.

Een diepgaande evaluatie van deze maatregelen die de sociale en ecologische gevolgen in rekening brengt, met participatie van de actoren op het terrein, is een minimumvereiste. Ook de rol en de bevoegdheden van bovengenoemde internationale instellingen dienen te worden geëvalueerd. Daarnaast zal de slagkracht van de Internationale Arbeidsorganisatie versterkt moeten worden⁹⁶.

Een opwaartse harmonisering van de sociale rechten, vergezeld van bijvoorbeeld een 'non-regressive clause' (die niet toelaat wetten of besluiten uit te vaardigen die tot een lagere sociale bescherming leiden dan deze rechten) is een optie⁹⁷. Daarnaast dienen diensten die een hoog algemeen belang nastreven (zoals gezondheidszorg) gevrijwaard te worden van concurrentiemechanismen.

PISTE 2. *Meer kwalitatieve en duurzame jobcreatie*

Er is geen structureel tekort aan arbeid, wel aan betaalde jobs. Deze uitspraak was een rode draad bij vele debatten. Door het oprukken van de concurrentie- en winstlogica en de afbraak van publieke diensten worden maatschappelijke noden nu niet of niet voldoende vervuld. Dit geldt bijvoorbeeld in de welzijnssector. Het heeft zijn gevolgen voor zowel de arbeidsvoorwaarden van de werknemers in deze sector als voor de gebruikers van deze diensten. In het algemeen worden de mogelijkheden tot jobcreatie (in bijvoorbeeld de energiesector) onderbenut.

Het verhogen van publieke investeringen in dienstverlenende sectoren is een eerste piste. Ten aanzien van sociale economie-ondernemingen en buurt- en nabijheidsdiensten zou de overheid garant moeten staan voor voldoende en structurele middelen. Zoniet zal dit enkel tot meer precarisering leiden en tot het vergroten van de maatschappelijke behoeften van kwetsbare personen.

Ten aanzien van reguliere bedrijven kan de overheid de nodige voorwaarden opleggen zodat tegemoetgekomen wordt aan het algemeen belang. De vraag is in hoeverre deze voorwaarden voldoende garanties voor kwalitatieve jobs bevatten bij het openen van de markttoegang voor bepaalde publieke diensten. Zo wijzen meerdere signalen op de nadelige effecten van dienstencheques. Deze hebben als bedoeling in te spelen op maatschappelijke noden en het regulariseren van werk dat op een

⁹⁴ Voorstel voor een richtlijn van het Europese Parlement en de Raad betreffende diensten op de interne markt, http://europa.eu.int/eur-lex/nl/com/pdf/2004/com2004_0002nl02.pdf.

⁹⁵ Zie onder andere: *Statement of Global unions, European trade union confederation (ETUC) and World Confederation on Labour on GATS negotiations*, 2002, <http://www.union-network.org/uniflashes.nsf/0/2d9f48241c4d9de9c1256bd40050b438?OpenDocument>.

⁹⁶ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *In Dialoog Tweede Tweejaarlijkse verslag*, 2003, p. 161-163.

⁹⁷ Platform of European Social NGO's, *Social protection: meeting the challenges of the new century*, Oktober 2000, p. 11, Franse tekst: <http://www.socialplatform.org/module/FileLib/SocialProtectionFINAL2000FR.pdf>, Engelse tekst: <http://www.socialplatform.org/module/FileLib/SocialProtectionFINAL2000EN.pdf>.

(half-)onwettelijke wijze gebeurt. Ze leiden volgens verenigingen en vakbonden⁹⁸ tot een belangrijke transfer van socialezekerheidsinkomsten naar de meer gegoede bevolking omdat mensen in armoede er zelf geen gebruik van kunnen maken. Ze zetten ook aan tot de bevordering van preciaire jobs. Uit een eerste beleidsevaluatie over de dienstencheques blijkt bijvoorbeeld het hoge aandeel kortlopende contracten aangeboden door interimkantoren. Deze evaluatie bevat overigens belangrijke tekortkomingen op methodologisch vlak (bijvoorbeeld enkel gebaseerd op telefonische enquêtes), wat de geldigheid van de resultaten sterk in het gedrang brengt. Een tweede diepgaande kwantitatieve en kwalitatieve evaluatie is daarom onontbeerlijk.

⁹⁸ ATD Quart Monde, Front Commun SDF & Luttes-Solidarités-Travail, *Réflexions sur le Contrat d'Avenir du Gouvernement wallon par les Associations partenaires du suivi du Rapport Général sur la Pauvreté*, 2004, p. 11-12.

Socio-economische gezondheidsongelijkheden bestrijden

Statuut van de tekst

Volgende oriëntatie stoelt op de 11 regionale ontmoetingen (10 provincies + Brussel) die de Koning Boudewijnstichting heeft georganiseerd en op het overleg dat het Steunpunt over dit onderwerp heeft gevoerd. De overleggroep 'Gezondheid' vergadert sinds 1999.

Type deelnemers: verenigingen waar armen het woord nemen, gebruikersverenigingen, mutualiteiten, OCMW's, actoren uit de sector preventie en gezondheids promotie en uit de sector geestelijke gezondheidszorg, wijkgezondheidscentra, gezondheidsobservatoria, relais sociaux (Wallonië) en centra voor algemeen welzijnswerk (Vlaanderen), verpleegkundigen, artsen, tandartsen, patiënten, docenten en wetenschappers.

"In 2005 doodt armoede nog steeds". Met deze uitspraak vatten sommige verenigingen de toestand samen. Bijzondere nadruk leggen zij op de levensomstandigheden en hun impact op de gezondheid. Dat armoede de gezondheidstoestand aantast is wetenschappelijk voldoende gedocumenteerd. Het Algemeen Verslag over de Armoede (AVA) pleit voor een inclusief beleid: een beleid geënt op alle domeinen die de gezondheidstoestand beïnvloeden, zoals opleiding, inkomen, tewerkstelling, huisvesting, ... Het is een strategie die tevens door de Wereldgezondheidsorganisatie wordt gepromoot. De maatregelen die in het voorliggende rapport opgenomen zijn, maken dan ook deel uit van een globaal en coherent gezondheidsbeleid gericht op het behoud en de bevordering van de gezondheid van alle burgers.

Arm maakt ziek, maar ziek zijn kan ook tot armoede leiden. Wonen in een krot, een tekort aan geld, kan uiterst nadelige gevolgen hebben op de gezondheid. Omgekeerd leidt ziekte tot armoede door de vele kosten die onlosmakelijk verbonden zijn met de gezondheidszorg. Het belemmert eveneens de toegang tot onderwijs, arbeid, cultuur, enzovoort. Bovendien, zo beklemtonen deelnemers, kunnen de gezondheidsproblemen onverwachte gevolgen hebben, zoals bij het afsluiten van verzekeringscontracten (weigering van een levensverzekering voor bepaalde kandidaat-eigenaars).

Ondanks het feit dat het Belgische systeem van gezondheidszorg hoogstaande zorgen levert en financieel relatief toegankelijk is en ondanks de vele inspanningen die na het verschijnen van het AVA werden geleverd⁹⁹, kunnen alsmaar meer mensen zich niet laten verzorgen.

RESOLUTIE 44: HANDHAVEN VAN EEN BETAALBARE GEZONDHEIDSZORG

Gezondheidszorg is de voorbije tien jaar steeds moeilijker te betalen voor de laagste inkomensgroepen. Een steeds groter deel van hun budget gaat naar directe kosten voor gezondheidszorg. Steeds vaker kunnen mensen de ziekenhuisrekeningen niet betalen. Heel wat mensen moeten om financiële redenen hun medische zorgen uitstellen of ervan afzien.

PISTE 1. Een maximaal dekkende verplichte ziekteverzekering

Alle deelnemers aan het overleg pleiten voor een versterking van de sociale zekerheid en een betere dekking door de verplichte ziekteverzekering, zeker in het licht van een toenemende privatisering¹⁰⁰ in de gezondheidszorg:

- De verplichte verzekering voor kleine risico's openstellen voor zelfstandigen (zelfstandigen met financiële problemen sluiten vaak geen particuliere verzekering af tegen kleine risico's)¹⁰¹;
- Het pakket van terugbetaalbare zorgen uitbreiden. Zo zijn een aantal medische kosten niet of slecht terugbetaald zoals brillen, prothesen, tandverzorging, psychische hulpverlening, geneesmiddelen uit categorie D zoals pijnstillers.

PISTE 2. Remgelden verlagen

Maatregelen om de remgelden te verlagen dienen aangemoedigd te worden:

⁹⁹ Wij denken hier vooral aan de veralgemeende toegang tot de ziekteverzekering en de uitbreiding van de verhoogde tegemoetkoming voor nieuwe categorieën begunstigden.

¹⁰⁰ Privatisering is een ruim begrip dat vele ladingen dekt. Wij verwijzen hier naar het toenemend aandeel van gezondheidskosten dat hetzij door particulieren, hetzij door privé-verzekeringen gedragen wordt.

¹⁰¹ De regering plant dit uit te voeren tegen 1 juli 2006.

- Zorgverstrekkers nog meer aanzetten om generische geneesmiddelen voor te schrijven. Patiënten, zeker mensen in armoede, durven hun arts geen goedkopere geneesmiddelen vragen. Het aandeel van de generische geneesmiddelen in België bedraagt slechts 8 % van de voorschriften; in Nederland en Duitsland 50 %;
- Het gebruik van het Globaal Medisch Dossier (GMD) stimuleren bij de huisartsen en bij de patiënten (bijvoorbeeld door intensieve communicatiecampagnes).

PISTE 3. Correctiemechanismen verfijnen

– De maximumfactuur

Voor vele patiënten is de maximumfactuur een belangrijk vangnet, maar de maatregel vertoont, zeker ten aanzien van mensen die in armoede leven, nog vele tekortkomingen, zoals een te hoog plafond, onvoldoende dekking van de onkosten, het probleem van de voorschotten.

– De verhoogde tegemoetkoming

De huidige opdeling van rechthebbenden in categorieën maakt dat bij gelijk inkomen twee personen een verschillende behandeling kunnen ondergaan naar gelang van hun statuut. Gebruik van indicatoren die de inkomens- en sociale situatie van de rechthebbenden beter weergeven zou dit verhinderen.

Hierbij dient opgemerkt te worden dat niet iedereen het eens is met de correctiemechanismen: sommigen voeren aan dat deze maatregelen fundamenteel de solidariteit ondergraven vermits ze weinig voordelen bieden aan de hogere inkomensgroepen, die dan meer en meer beroep gaan doen op privé-verzekeringen.

PISTE 4. Derdebetalersregeling veralgemenen

Sinds het AVA wordt de uitbreiding van de derdebetalersregeling naar alle zorgverstrekkers gevraagd. Het betreft een systeem dat ingaat op het probleem van de voorschotten. Momenteel kan de derdebetalersregeling voor ambulante zorgen worden toegepast in de door de wet uitdrukkelijk voorziene omstandigheden, maar moet het niet¹⁰². De zorgverstrekker beslist geval per geval of hij het systeem toepast, ook al vervult de patiënt de voorwaarden die in de wet voorzien zijn. De pilootprojecten die werden opgestart in de regio Gent en Waasland¹⁰³ en in Luik tonen aan dat de derdebetalersregeling, mits overleg en praktische ondersteuning (uitwerken van een procedure en efficiënte informatieverstrekking), op een systematischere wijze kan worden toegepast. Met ondersteunende maatregelen van het beleid kunnen deze ervaringen uitgebreid worden naar andere regio's. Hoe dan ook tonen zij aan dat de overtollige administratie verminderd kan worden. Een nationale sensibiliseringscampagne, gericht tot zorgverstrekkers, rechthebbenden, verzekeringsinstellingen, OCMW's en sociale diensten zou zeker bijdragen tot een snellere invoering van het systeem.

PISTE 5. Naar een ruimere toepassing van het forfaitair betalingssysteem in de eerstelijnszorg

Een aantal deelnemers aan het overleg is van mening dat het forfaitair betalingssysteem een maximale financiële toegankelijkheid garandeert voor de patiënt en preventie in de hand werkt: patiënten met een laag inkomen aarzelen minder om hun arts te raadplegen en aandoeningen kunnen dan ook sneller ontdekt en behandeld worden. Een klein aantal zorgverleners werkzaam in wijkgezondheidscentra past het forfaitair systeem toe. Een ruimere toepassing van dit betalingssysteem wordt gevraagd.

RESOLUTIE 45: NIET-FINANCIËLE DREPELS BESTRIJDEN

Vele andere obstakels beletten mensen die in armoede leven om beroep te doen op de gezondheidszorg: een gebrek aan informatie, een moeilijke communicatie tussen patiënt en zorgverlener, administratieve hindernissen, ...

Voor aanbevelingen inzake het verbeteren van de toegankelijkheid tot de diensten in het algemeen, zie oriëntatie Begeleiding (IV).

PISTE 1. Een goede informatieverstrekking en -doorstroming uitbouwen

Informatie over voorzieningen en uitkeringen, over kosten van zorgen, over rechten en plichten, over nazorg en opvolging zijn vaak niet of onvoldoende beschikbaar of te moeilijk verstaanbaar voor patiënten. Verschillende informatiemiddelen en -kanalen moeten aangewend worden om patiënten te informeren en dit op een begrijpelijke wijze.

¹⁰² K.B. van 10 oktober 1986 inzake derdebetalersregeling en Omzendbrief van 27 mei 2004 van het RIZIV die de modaliteiten omschrijft voor toepassing van de uitzonderingen op het verbod inzake toepassing van de derdebetalersregeling.

¹⁰³ J. De Maeseneer (promotor), *Toegankelijkheid in de gezondheidszorg. Eindrapport. Deelrapport 5: acties om de toegankelijkheid te verbeteren*, Universiteit Gent, Vakgroep Huisartsgeneeskunde en Eerstelijnsgezondheidszorg, 2003.

Deelnemers aan het overleg vragen in het bijzonder dat ziekenfondsen een grotere rol spelen in het informeren en begeleiden van hun leden.

Hulpverleners zeggen problemen te ondervinden inzake informatiedoorstroming (zowel vanuit het beleid, als tussen de verschillende hulpverleners), wat gevolgen heeft op hun ondersteuning van patiënten. Hierom wordt het stimuleren van netwerkvorming en er een structureel karakter aan geven belangrijk gevonden.

Een betere uitwisseling van kennis tussen de voorzieningen in de gezondheidszorg en die uit de welzijnssector kan op verschillende manieren worden gerealiseerd, bijvoorbeeld via een centraal platform, zoals in Vlaanderen via het Sociaal Huis¹⁰⁴ en in grote steden via een schepen voor gezondheid die over transversale bevoegdheden beschikt teneinde de gezondheidsnetwerken beter te organiseren¹⁰⁵. De voor- en nadelen van deze mogelijkheden moeten zeker onderzocht worden.

Zorgverstrekkers betreuen tevens dat bepaalde deontologische regels hen verbieden om kenbaar te maken (op hun naambord, op een affiche, ...) dat zij de derdebetalersregeling toepassen, dat zij al dan niet geconventioneerd zijn, enz. Het is aangewezen om de betreffende verbodsbepalingen van 'publiciteit' te versoepelen om patiënten beter te informeren. Een dergelijke informatie zou zeker in kansarme buurten bijzonder belangrijk zijn.

PISTE 2. *Dialogoog met de medische wereld verbeteren*

De inspraak van patiënten in het systeem van de gezondheidszorg is beperkt, zeker voor mensen in armoede. Patiëntenverenigingen bereiken arme personen ook moeilijk.

Deelnemers aan het overleg vragen dat patiënten voldoende sterk vertegenwoordigd zijn in het gezondheidsbeleid. De belangenbehartiging van de arme patiënten dient op verschillende wijzen beter gerealiseerd te worden: via verenigingen die de patiëntenrechten verdedigen, via de mutualiteiten, ...

Om de directe communicatie tussen zorgverstrekker en patiënt te optimaliseren, dienen strategieën ontwikkeld te worden om in de basisopleiding en nascholing van zorgverstrekkers kennis en vaardigheden in te bouwen inzake het omgaan met mensen in armoede (zie oriëntatie Vorming (XII)).

PISTE 3. *Administratieve procedures vereenvoudigen*

Vaak doen mensen geen beroep op uitkeringen of sociale voordelen omdat ze het niet weten of omdat de procedure te ingewikkeld is. Tegemoetkomingen zouden zoveel mogelijk automatisch moeten worden uitgekeerd. Inzake gezondheidszorg, dient onder meer onderzocht te worden hoe een automatische toekenning van de verhoogde tegemoetkoming kan uitgebreid worden naar meer categorieën van sociaal kwetsbare personen. Deze automatisering is bijvoorbeeld verworven voor de rechthebbenden op het leefloon, maar niet voor de rechthebbenden met het WIGW-statuut, uitkeringsgerechtigde werklozen ouder dan 50 jaar en sinds 1 jaar werkloos, enz. Ook de automatische verlenging van het Globaal Medisch Dossier moet beschouwd worden.

PISTE 4. *Rekening houden met menselijke noden*

Overlegpartners vragen oog te hebben voor menselijke aspecten. Concreet kan dit bijvoorbeeld betekenen: sociale opvangdiensten voorzien op een spoeddienst zodat kinderen of een bejaarde partner kunnen opgevangen worden, enzovoort.

RESOLUTIE 46: MEER HARMONISERING VAN OCMW-PRAKTIJKEN

De grote praktijkverschillen tussen OCMW's werden reeds herhaaldelijk aangeklaagd (zie oriëntatie Begeleiding (IV)), ook op het vlak van toegang tot gezondheidszorg. Deelnemers aan het overleg pleiten voor een inventaris van deze verschillende praktijken teneinde na te gaan of ten minste een gedeeltelijke harmonisering ervan overwogen kan worden. Voorbeeld van een zekere harmonisering is de lijst opgesteld door de Brusselse OCMW's betreffende de geneesmiddelen die door verschillende OCMW's van het Brusselse Gewest terugbetaald worden¹⁰⁶.

Een zekere mate van harmonisering kan ook gezocht worden bij het gebruik van een medische kaart en een medische conventie. Het betreft instrumenten die tot een betere toegang tot de gezondheidszorg voor OCMW-cliënten leiden. OCMW's kunnen op regionaal vlak de door hen gebruikte medische kaart en/of conventie op elkaar afstemmen. De Vereniging van Vlaamse Steden en

¹⁰⁴ Decreet betreffende het lokaal sociaal beleid van 19 maart 2004 (B.S.12 mei 2004).

¹⁰⁵ Voorstel uit het Onderzoek 'Gezondheid en grote steden', uitgevoerd in opdracht van de Cel Grootstedenbeleid, september 2004. <http://www.grootstedenbeleid.be/IUSR/resources/documents/studie%20gezondheid.pdf>

¹⁰⁶ Observatorium voor Gezondheid en Welzijn - Brusselse Welzijns- en Gezondheidsraad, *Beknopt verslag van de rondetafelconferentie 'De Brusselse OCMW's en de eerstelijnsgezondheidszorg'*, Brussels Parlement, 13 juni 2002, p. 3-4.

Gemeenten (VVSG) heeft een lijst opgesteld van de mogelijke inhoud van een medische kaart. Voor de medische conventie wordt dit verder uitgewerkt en goede voorbeelden van een medische kaart en medische conventie zullen ook nog worden opgegeven¹⁰⁷.

RESOLUTIE 47: UITSLUITING VAN MEDISCHE ZORGEN TEGENGAAN

Het recht op bescherming van de gezondheid is een grondrecht en impliceert dat ieder mens toegang moet hebben tot zorg.

PISTE 1. Een duidelijk wetgevend kader scheppen inzake de dringende medische hulpverlening

Mensen zonder papieren hebben geen toegang tot de verplichte verzekering¹⁰⁸ en moeten terugvallen op de dringende medische hulp¹⁰⁹. Vanuit het werkveld worden heel wat knelpunten gesignaleerd.

- Opname in een psychiatrisch ziekenhuis wordt niet gedekt, daar waar mensen zonder papieren wegens hun verleden en hun huidige situatie van illegaal verblijf toch veel met gezondheidsklachten van psychische aard kampen. Het K.B. dient een terugbetaling van de verpleegkosten in een psychiatrisch ziekenhuis, psychiatrisch verzorgingstehuis, MPI, ... mogelijk te maken¹¹⁰.
- Het dringend karakter van medische hulp wordt verschillend geapprecieerd wat rechtsonzekerheid scheidt voor de zorgvrager. In die zin is het zinvol om in de 'medische kaart' of 'conventie tussen het OCMW en de zorgverstrekkers' te vermelden dat dringende medische hulp niet enkel 'dringende' zorgen betreft maar eigenlijk veel ruimer is (preventief en curatief, ambulante en hospitalisatie, ...)¹¹¹.
- Zware administratieve procedures en onzekerheid m.b.t. de betaling bij zorgverleners bemoeilijken de toepassing. De 'medische kaart' en 'conventie tussen het OCMW en de zorgverstrekkers' zijn daarom belangrijke instrumenten en het gebruik wordt door de minister van Maatschappelijke Integratie aangemoedigd¹¹².

PISTE 2. De wettelijke voorzieningen betreffende de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging¹¹³ uitbreiden voor alle minderjarigen

Tijdens het overleg werd bijzondere aandacht gevraagd voor de situatie van alle kinderen, ook minderjarigen zonder wettig verblijf. Het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding zit een werkgroep voor waarin samen met medewerkers van respectievelijk de Christelijke mutualiteiten, de Socialistische mutualiteiten en de vzw Medimmigrant een voorstel van wetswijziging wordt uitgewerkt waardoor deze minderjarigen recht hebben op de klassieke gezondheidszorg. Het voorstel is gebaseerd op gelijkaardige en bestaande wetgeving inzake het recht op onderwijs.

PISTE 3. Mensen terug aansluiting doen vinden bij het ziekenfonds

Sommige mensen zijn potentieel gerechtigd binnen de verplichte ziekteverzekering maar omwille van een opeenstapeling van tekortkomingen en problemen blijven ze er geheel of gedeeltelijk van uitgesloten¹¹⁴. Systemen moeten opgezet worden om deze mensen sneller op te sporen en in orde te stellen met de ziekteverzekering.

- Voor mensen zonder een vaste verblijfplaats betekent dit een maatregel zoeken om deze personen in de mogelijkheid te stellen zich in te schrijven op een referentieadres. Met het referentieadres hebben daklozen in principe toegang tot gezondheidszorg, maar in de praktijk blijkt dat deze personen moeilijkheden ondervinden om een referentieadres te bekomen omdat het OCMW/de gemeente een inschrijving weigert (zie resolutie 57, piste 3).
- Mutualiteiten moeten sneller betalingsproblemen opsporen bij zelfstandigen die te maken krijgen met zware financiële problemen en daardoor hun bijdragen niet kunnen betalen aan de verplichte verzekering.

¹⁰⁷ Nota van VVSG, Werkgroep Toegang tot Gezondheidszorg voor personen met een precair of zonder wettig verblijf over Medische kaart en medische conventie, mei 2005.

¹⁰⁸ Mits enkele uitzonderingen.

¹⁰⁹ K.B. van 12 december 1996 (B.S. 31 december 1996).

¹¹⁰ In de Omzendbrief van 14 juli 2005 spreekt de minister van Maatschappelijke Integratie zijn intentie uit om een wetsontwerp neer te leggen zodat psychiatrische ziekenhuizen ook onder het begrip verpleeginstelling vallen teneinde een terugbetaling van de verpleegkosten te bekomen via de Staat.

¹¹¹ Nota van VVSG, zie supra.

¹¹² Het K.B. van 12 december 1996 vermeldt nochtans dat zowel preventieve als curatieve zorgen in aanmerking komen. De zorgen kunnen ambulante of in een verpleeginstelling worden verstrekt.

¹¹³ Omzendbrief van 14 juli 2005.

¹¹⁴ Het K.B. van 3 juli 1996 tot uitvoering van de wet betreffende de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen gecoördineerd op 14 juli 1994 (B.S. 31 juli 1996).

¹¹⁵ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *Debatopener. 10 jaar Algemeen Verslag over de Armoede*, Brussel, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, 2005, p. 48-49.

- In geval van opname in een psychiatrische instelling, ligt het probleem bij schrapping uit de registers van de burgerlijke stand en moet dit door de bevoegde instellingen onderzocht worden.

RESOLUTIE 48: DE EERSTELIJNSGEZONDHEIDSZORG¹¹⁵ VERSTERKEN

De eerste lijn zal in de komende jaren anders georganiseerd moeten worden, vermits een dalende instroom van huisartsen verwacht wordt. Nu reeds is er in arme buurten een tekort aan huisartsen, consultatiebureaus, wijkgezondheidscentra. Ook kan het moeilijk zijn om een arts tijdens het weekend of 's nachts te bereiken, zonder dat hiervoor al te veel moet betaald worden. Veel mensen in armoede gaan dan naar de spoedgevallendienst wanneer ze verzorging nodig hebben.

PISTE 1. Een voldoende aanbod van eerstelijnszorg verzekeren

In het bijzonder pleiten deelnemers aan het overleg voor volgende maatregelen:

- Gepaste en duidelijke financiering van toegankelijke initiatieven voorzien, zoals voor de wijkgezondheidscentra en de 'Centres de Santé Intégrés'. Dit houdt onder meer in: financiële steun voor beginnende initiatieven, gepaste financiering voor functies die worden beschouwd als zijnde noodzakelijk voor een globale en geïntegreerde eerstelijnsgezondheidszorg en die vandaag niet op een financiering door het RIZIV kunnen rekenen (onthaal, registratie, sociale dienst).
- Zorgverstrekkers (huisartsen, tandartsen, ...) aantrekken om in sociaal achtergestelde buurten te gaan werken. Dit kan bijvoorbeeld via opstartpremies voor groepspraktijken, maar ook door een kader te scheppen waardoor zorgverstrekkers 'sociaal' kunnen optreden zoals bijvoorbeeld het kenbaar mogen maken dat zij de derdebetalersregeling toepassen (zie Resolutie 45, piste 1).

PISTE 2. Kenmerken van goed georganiseerde en toegankelijke wachtdiensten identificeren en veralgemenen

Er bestaan poliklinieken waar een team van huisartsen elke nacht van de week beschikbaar is en 24u/24u tijdens het weekend (voorbeelden: Deurne, Charleroi, Luik, Molenbeek). Deelnemers aan het overleg vinden dit een goede praktijk. Onderzocht moet worden hoe de positieve kenmerken van deze initiatieven veralgemeend kunnen worden.

Verenigingen in contact met daklozen vragen uitdrukkelijk aandacht te schenken aan de verzorging van kleine wonden. Bij verwonding laten deze mensen zich verzorgen in nachtopvangcentra. Wanneer deze centra echter gesloten zijn, zoals in de zomer, kunnen zij nergens heen, terwijl dan juist ook het gevaar op infectie toeneemt, vooral aan de voeten.

RESOLUTIE 49: PREVENTIE TOEGANKELIJK MAKEN VOOR IEDEREEN

De preventieve gezondheidszorg (vaccinatie, vroegtijdige opsporing, bevordering van een gezonde omgeving en van gezond gedrag) bereikt zeer moeilijk de mensen die in armoede leven. Dit was ook een veelgehoorde vaststelling tijdens de ontmoetingsmomenten 10 jaar na het AVA.

PISTE 1. Preventie prioritair op kinderen richten en de betrokken instellingen hiervoor middelen geven

Deelnemers aan het overleg vragen de uitbouw van preventie vooral te richten op het kind vanaf zijn prilste leeftijd: vóór de geboorte (gezinsplanning, prenatale consultaties), tijdens de zwangerschap en gedurende het schoollopen. De school dient een bevoorrechte plaats voor gezondheidspromotie te worden: naast educatieve programma's en campagnes ook ondersteuning van een gezondheidsbevorderend schoolbeleid. Dit veronderstelt voldoende middelen en personeel. Het medisch onderzoek moet een belangrijk aandachtspunt blijven, waarbij vanaf de kleuterschool aandacht gaat naar opsporing en bevordering van de gezondheid, alsook naar bijsturing van gebreken die een negatieve invloed hebben op het schoollopen en naar evaluatie van de geboekte vooruitgang.

PISTE 2. Meer preventie op de eerste lijn

Vandaag treedt de eerstelijnsgezondheidszorg te weinig preventief op omwille van velerlei redenen: onvoldoende aandacht voor preventie in de opleiding van artsen, betaling per prestatie wat niet aanzet tot preventie, ...

¹¹⁵ Eerstelijnsgezondheidszorg is de basis van de gezondheidszorg waar elke persoon een eerste deskundige opvang krijgt, terwijl het tweede en derde niveau respectievelijk voor ziekenhuiszorg en gespecialiseerde ziekenhuiszorg staan.

Aanbevelingen:

- Andere betalingswijzen, zoals een forfaitair systeem of de derdebetalersregeling, stimuleren (cf. supra).
- Stimuli voor zorgverstrekkers voor deelname aan netwerking voor gezondheidsbevorderende projecten.
- Het preventieve en curatieve beter op elkaar afstemmen om een actieve en toegankelijke opvolging te kunnen verzekeren. Koppeling van het preventieve en het curatieve kan door het uitbreiden van de nomenclatuur voor alle preventieve interventies, ondersteuning met een centraal registratieprogramma vaccinatiestatus, ...

PISTE 3. *Gezondheidspromotie op buurtniveau ondersteunen*

Gezondheidsbevorderende projecten op buurtniveau die in een multidisciplinair netwerk en met participatieve werkvormen opgezet worden kunnen een output hebben die veel verder reikt dan het domein van de gezondheid (opbouw van sociale netwerken, groeien van samenwerkingsverbanden tussen organisaties, ontstaan van initiatieven op andere terreinen, leefbaarder klimaat in de buurt, toename van zelfvertrouwen bij mensen in armoede, ...). Initiatieven als de wijkgezondheidscentra, 'Maisons médicales', ..., die volgens het buurtontwikkelingsmodel ('développement communautaire') werken, moeten meer middelen toegewezen krijgen.

PISTE 4. *Sport promoten*

Een aantal verenigingen komen op voor meer recreatieve sportbeoefening voor mensen in armoede. Zij vragen dat de gezondheidspromotie op school voldoende aandacht schenkt aan beweging en het beoefenen van sportactiviteiten. Zij pleiten ook voor sport in de buurt, wat inhoudt: buurtgerichte sportinfrastructuur, een aangepast sportaanbod, betaalbaarheid, toeleiding en begeleiding.

Door de minister van Maatschappelijke Integratie is het project 'Maatschappelijke integratie door sport' opgestart met de bedoeling de sportparticipatie van OCMW-cliënten te bevorderen en samenwerkingsverbanden uit te bouwen tussen OCMW's, sportdiensten, verenigingen, ... Deze projecten moeten samen met alle betrokken actoren geëvalueerd worden en bij gunstig effect op de participatie van allen, dienen deze projecten uitgebreid te worden.

PISTE 5. *Preventiemaatregelen evalueren*

Leefstijlcampagnes bijvoorbeeld (gezonde voeding, regelmatig sporten, ...) riskeren de sociale ongelijkheid te versterken wanneer geen maatregelen worden genomen om de armste bevolkingslaag van middelen en mogelijkheden te voorzien. Onderzoek omtrent de determinanten van de gezondheidskloof en de effectiviteit van preventieve strategieën voor mensen in armoede dient dan ook uitgevoerd te worden en de beleidsaanbevelingen die hieruit resulteren dienen opgevolgd te worden.

RESOLUTIE 50: AANDACHT HEBBEN VOOR GEESTELIJK WELZIJN

Armoede is geen ziekte, maar desondanks heeft het gevolgen op de gezondheid, inclusief op de geestelijke gezondheid. Het verband tussen armoede en geestelijke gezondheid dient zo precies mogelijk onderzocht te worden en personen met psychische problemen moeten gepaste zorgen krijgen.

PISTE 1. *'Psychiatiseren van de armoede' tegengaan*

- De toegang verbeteren tot de geestelijke gezondheidszorg voor mensen die in armoede leven is een noodzaak, maar deze eis komt niet in de plaats van de noodzakelijke en primordiale strijd om hun sociale inschakeling te verzekeren via een kwaliteitsvolle job bijvoorbeeld. Het ontbreken van een activiteit en van sociale contacten die daarmee gepaard gaan, kan inderdaad oorzaak zijn van talrijke mentale ziektes. Indien het opnemen van een betaalde job, zelfs partieel, onmogelijk zou blijken, zou de vrijwillige participatie van deze personen binnen een dienstverlenende organisatie of een buurtvereniging gevaloriseerd moeten worden teneinde hun sociale inschakeling te vergemakkelijken.
- Bij gebrek aan mogelijkheden om politiek te kunnen ingrijpen om sociale situaties te veranderen, gaat men al te vlug over tot het aandienen van psychologische antwoorden op leed dat sociaal van oorsprong is. Hierin schuilt het risico op een psychiatrisering van de armoede. Ten gevolge van een gebrek aan kennis bij beroepsbeoefenaars van de levensomstandigheden van mensen in armoede en hun geschiedenis worden gedragingen en eventueel symptomen medisch geïnterpreteerd, daar waar het vaak om verdedigings-, aanpassings- of zelfs overlevingsstrategieën gaat.

PISTE 2. Een kwaliteitsvolle toegankelijke geestelijke gezondheidszorg voor ieder

- In toenemende mate kampen mensen met psychische en relationele problemen. Het welzijnswerk wordt geconfronteerd met een groeiende vraag naar psychosociale hulp, zonder een duidelijk mandaat (en middelen) om op deze vraag te kunnen ingaan. In Vlaanderen eist het Algemeen welzijnswerk een coherent uitgebouwd systeem om psychosociale noden op een preventieve wijze op te vangen.
- Zorgverleners in de geestelijke gezondheidszorg vragen bijkomende middelen om soepeler te kunnen optreden ten aanzien van patiënten die zich moeilijk kunnen inpassen in een structuur van consultaties op afspraak. Middelen zijn nodig voor de uitbreiding van de onthaalfunctie en van de raadplegingen zonder afspraak, om zich te verplaatsen naar de plaats waar de patiënt leeft thuis, op straat of in een instelling, ... Vandaag staan flexibele werkmethodes onder druk van efficiëntie van tijdsbenutting door onder meer een minimale personeelsbezetting. Dit gebrek aan middelen staat ook een preventieve aanpak in de weg.
- Zorgverstrekkers in contact met mensen in armoede pleiten voor een erkenning van 'brugfiguren' (personnes relais) die arme personen 'als medestander' kunnen bijstaan in hun eerste contacten met een psycholoog/psychiater, een dienst voor geestelijke gezondheidszorg of een andere hulpverlenende dienst. Deze brugfiguren kunnen de 'culturele kloof' tussen de hulpverlener en de hulpzoekende mede helpen overbruggen. Het valoriseren van deze brugfiguren veronderstelt uiteraard een doeltreffende ondersteuning (onder meer financieel) van de verenigingen waarvan zij deel uitmaken, alsook het voorzien van gepaste vormingen om hun bekwaamheid te ontwikkelen.
- Personen met psychiatrische problemen moeten kunnen terugvallen op een omvattende en continue sociale begeleiding. Deze personen kampen met enorme sociale problemen met vaak als gevolg dat zij op de dool geraken, of een leven gaan lijden tussen de straat, een psychiatrische inrichting of een onthaaltehuis.

Een duurzaam huisvestingsbeleid voeren

Statuut van de tekst

Volgende oriëntatie stoelt op de 11 regionale ontmoetingen (10 provincies + Brussel) die de Koning Boudewijnstichting heeft georganiseerd en op het overleg dat het Steunpunt over dit onderwerp heeft gevoerd. De overleggroep 'Huisvesting' vergadert sinds 2003.

Type Deelnemers: verenigingen waar armen het woord nemen, verenigingen en bewegingen die het recht op huisvesting verdedigen, belangengroepen van huurders, vertegenwoordigers van openbare diensten, sociale verhuurkantoren, vrederechters, maatschappelijk werkers, medewerkers van de sector van samenlevingsopbouw (Vlaanderen), relais sociaux (Wallonië), onderzoekers, huurderscomités, individuele huurders van sociale woningen en sociale huisvestingsmaatschappijen.

Iedereen die aan het overleg heeft deelgenomen, is het erover eens: er moeten dringende maatregelen worden genomen die een antwoord bieden op de diepe crisis en op ondraaglijke en onmenselijke toestanden, zoals hele gezinnen die dakloos zijn, maar die dringende maatregelen moeten tegelijkertijd door structurele maatregelen omkaderd worden.

In het algemeen is het absoluut noodzakelijk dat het aanbod van toegankelijke woningen met alle mogelijke middelen wordt uitgebreid. Het is echter ondenkbaar om dat te vatten in één enkele eenvoudige resolutie, die een aantal pistes behelst. Alleen een globaal beleid, dat een hele reeks maatregelen omvat die in onderhavig hoofdstuk uitgebreid zullen worden besproken, zal die doelstelling immers kunnen bereiken.

Tegelijkertijd kan het strijden tegen alle vormen van onwaardige huisvesting – en dat gaat veel verder dan onbewoonbaarheid alleen – enkel maar de strijd tegen armoede dienen indien het slachtoffer niet dubbel wordt gestraft door maatregelen die perverse effecten met zich meebrengen, zoals de sluiting van een gebouw dat verhuurd wordt door een huisjesmelker zonder dat de bewoners ervan geherhuisvest worden. Er dringt zich een transversaal beleid op, dat totstandkomt in overleg met de diverse machtsniveaus.

Gezien het nijpend tekort aan sociale woningen en het feit dat vele arme gezinnen zich op de private markt moeten begeven, lijkt het cruciaal om te beginnen met een aantal pistes die betrekking hebben op de private huurmarkt. Niemand kan nog redelijkerwijs geloven dat de toename van het aantal sociale woningen, rekening houdend met zowel de tijd die nodig is voor de bouw ervan als met de exponentieel groeiende behoefte, de enige oplossing vormt voor de huisvestingscrisis.

RESOLUTIE 51: MIDDELEN INVOEREN OM DE PRIVATE HUURPRIJZEN TE REGULEREN

In 10 jaar tijd is huisvesting steeds meer een factor van uitsluiting en onzekerheid geworden: *"In 1989 betaalde ik 125 euro voor een huis. Vandaag heb ik voor 350 per maand nog slechts een studio, en ik heb een inkomen van 590 euro"* (een deelnemer, provinciale ontmoeting Luik). Die onzekerheid treft ook sommige mensen met een inkomen uit arbeid.

Er werden steeds striktere kwaliteitsnormen ingevoerd, voornamelijk door gewestelijke huisvestingscodes, dat wel. Maar kwaliteit is overduidelijk het enige aspect dat geregeld is. In die context is het concept 'prijs-kwaliteit' voor de meest behoeftigen alles behalve geruststellend, omdat dat lijkt te suggereren dat kwaliteit toelaat om de huurprijzen vrij te bepalen of zelfs te verhogen.

De hieronder naar voren geschoven pistes zijn nu eens alternatieven, dan weer cumuleerbare actiemiddelen.

PISTE 1. De onroerende fiscaliteit fundamenteel herzien en moduleren

Momenteel valt de onroerende fiscaliteit op zijn minst onrechtvaardig te noemen: de eigenaars worden niet belast op de reële huurinkomsten, maar op het kadastraal inkomen dat dateert van 1975 (geïndexeerd vanaf 1990), waarbij geen rekening wordt gehouden met de indeling van het gebouw (eengezinswoning of opgesplitst in diverse studio's, bijvoorbeeld) (zie ook oriëntatie Fiscaliteit (III)).

Er wordt gepleit voor een fiscaliteit die gebaseerd is op de reële huurinkomsten en die, naargelang het gevraagde bedrag, kan belonen dan wel afstraffen. Tijdens het overleg stelden vele deelnemers dat het fout is eigenaars en huurders als 'natuurlijke vijanden' van elkaar te beschouwen. In heel wat gevallen kunnen huurders en eigenaars immers objectieve bondgenoten worden: daarom zijn de voorgestelde maatregelen nooit lineair.

Om het bedrag van de huur te kennen, bestaan er verschillende oplossingen:

- Op het belastingformulier een rubriek voorzien voor natuurlijke personen (eigenaar en huurder);
- In geval van nieuwe woonplaats kan de registratie van het huurcontract eveneens gebeuren bij het huisbezoek van de wijkagent. De verschillende Registratiebureaus, die deel uitmaken van de FOD Financiën, zouden zo via de wijkagent systematisch alle huurcontracten ontvangen, en op die manier de huurgegevens kunnen meedelen aan de ad hoc- administratie.

PISTE 2. De huurprijzen objectief bepalen

Vele actoren vragen om de huurprijzen objectief vast te leggen, waarbij rekening wordt gehouden met de kenmerken van de woningen. Een vraag lijkt echter altijd tot discussie te leiden: moet er al dan niet rekening worden gehouden met de onmiddellijke omgeving, met de regio? Sommigen vinden van wel, anderen daarentegen zijn de mening toegedaan dat deze micro-geografische factor buiten beschouwing moet worden gelaten. In sommige 'rijke' regio's bestaat immers het risico op een 'objectieve huurprijs' die ontoegankelijk zal blijven indien er rekening wordt gehouden met de gemiddelde prijzen.

De Intergouvernementele Conferentie Huisvesting van 5 juli 2005 heeft daaromtrent pilootprojecten opgestart in Brussel, Charleroi en Gent. Bedoeling is objectieve criteria vast te leggen voor de bepaling van huurprijzen en zo te komen tot een indicatief huurprijzenrooster per stad en per wijk. Na 2 jaar wordt het systeem geëvalueerd. Verenigingen vinden dit echter lange termijn, en vragen – gezien het urgente van de problematiek – naar vluggere maatregelen. Bovendien menen ze dat er verder moet worden gegaan dan louter 'indicatieve' huurprijzenroosters en dat er moet worden voorzien in bindende adviezen.

PISTE 3. Huurtoelagen invoeren, gekoppeld aan prijsomkadering en nieuwe woningen

“De huurtoelage is geen structurele oplossing. Helaas is de situatie van die aard dat we ons niet langer kunnen veroorloven te wachten totdat de oplossing wel structureel wordt of totdat er genoeg sociale woningen zijn. De huurtoelagen zijn een dringende en noodzakelijke oplossing” (een maatschappelijk werkster, provinciale ontmoeting Brussel).

De invoering van een huurtoelage is een instrument waardoor waardige huisvesting toegankelijk wordt voor gezinnen met een bescheiden inkomen. Volgens de mensen op het terrein en het middenveld is de omkadering van de huurprijzen een *conditio sine qua non* voor het succes ervan. Het Eigenaarssyndicaat deelt dit standpunt niet. De verenigingen preciseren eveneens dat de huurtoelage slechts een tijdelijke maatregel mag zijn. Bovendien bestaat er geen unanimitieit over wie nu precies van die maatregel zou moeten genieten.

Wat er ook van zij, om het dringende aan het structurele te koppelen moet die maatregel binnen een globale planning worden ingeschreven: indien er een huurtoelage wordt toegekend aan 10.000 gezinnen, moet eveneens de bouw, renovatie, terbeschikkingstelling ... van 10.000 sociale woningen geprogrammeerd en gebudgetteerd worden, overeenkomstig de behoefte van de betrokken huurders.

RESOLUTIE 52: EEN FEDERAAL FONDS VOOR DE HUURWAARBORGEN OPRICHTEN

De meest voorkomende vorm van huurwaarborg is een som geld die, op grond van de wet op de huurcontracten, niet meer mag bedragen dan drie maanden huur en gestort moet worden op een geblokkeerde rekening op naam van de huurder. Met andere woorden, alvorens nog zelfs maar een woning in te kunnen trekken, moet een potentiële huurder over vier maanden huurgeld beschikken. Voor steeds meer mensen is dat een 'mission impossible'.

In het kader van de sociale bijstand helpen de OCMW's sommige mensen om die som bij elkaar te krijgen. De praktijken terzake zijn echter heel gediversifieerd en roepen hevige kritieken op. Voor mensen die geen beroep doen op een OCMW, bestaan er hier en daar al Fondsen (in Brussel is dat een prerogatief van het Woningfonds) die renteloze leningen toekennen aan mensen met lage inkomens. Heel wat mensen die een bescheiden inkomen hebben of die in moeilijke omstandigheden leven (zoals zij die gebukt gaan onder een overmatige schuldenlast), behoren niet tot de inkomenscategorieën waarmee rekening wordt gehouden en worden uitgesloten. Zij zien zich soms genoodzaakt hun toevlucht te nemen tot een krediet, als dat al mogelijk is.

Uit het overleg is gebleken dat de oprichting van een Federaal Fonds voor de Huurwaarborgen¹¹⁶ belangrijk is. Dat Fonds zou verschillende opdrachten kunnen vervullen:

- De gestorte sommen beleggen¹¹⁷ en de eigenaar een bewijs van waarborg afleveren. De bron van de waarborg is hierdoor niet langer gekend en kan dus niet leiden tot discriminatie;

¹¹⁶ Op 1 juli 2005 is er in de Senaat een wetsvoorstel in de zin van deze resolutie ingediend (document 3-1308/1), zie http://www.senaat.be/www/cgi/get_pdf?50334053.

¹¹⁷ Het Tweejaarlijks verslag 2003 van het Steunpunt stelde voor te onderzoeken of het niet mogelijk is die rol toe te vertrouwen aan de Deposito- en Consignatiekas. Zie: Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *In dialoog: Tweejaarlijks verslag*, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, 2003, p. 182. Dit verslag kan worden geraadpleegd op <http://www.armoedebestrijding.be>.

- Solidariteit met huurders die het geld voor de waarborg niet kunnen voorschieten, en dat volgens verder te bepalen modaliteiten. Om dit mechanisme sluitend te maken, mag de wet op de huurcontracten geen andere vormen van waarborgen meer toestaan (de verhuurder waardepapieren geven, bijvoorbeeld, waarvan de limieten niet zijn vastgelegd). Sommigen vinden ook dat een waarborg van twee maanden voldoende is.

RESOLUTIE 53: DE SOCIALE VERHUURKANTOREN (SVK's) STIMULEREN EN BETER WAPENEN

Tijdens de diverse overlegondes is het werk van de Sociale Verhuurkantoren bewierookt. Zij spelen een regulerende rol op de huurmarkt, en besteden een bijzondere aandacht aan het sociale aspect van hun opdracht, zowel ten opzichte van de eigenaars als ten opzichte van de huurders: "Onze filosofie is om opnieuw een band te scheppen tussen de huurder en de eigenaar, en uit de traditionele 'confrontatieloga' te treden" (een SVK, provinciale ontmoeting Henegouwen).

In aansluiting daarop is het nuttig de fundamentele opdracht en recente erkenning van een aantal Associations de Promotion du Logement (APL's) in Wallonië te beklemtonen¹¹⁸.

PISTE 1. Een grootse communicatiecampagne voeren over de SVK's (en de APL's in Wallonië)

Hoewel de SVK's steeds meer bekend zijn bij kandidaat-huurders, zijn de eigenaars onvoldoende op de hoogte van hun bestaan en hun exacte opdracht. Tijdens het overleg werden met name de plattelands regio's geciteerd. Het optreden van de SVK's kan ook een meerwaarde betekenen voor oudere eigenaars, bijvoorbeeld, die terughoudend zijn om hun goed te verhuren en het liever leeg laten staan.

PISTE 2. De SVK's doeltreffende middelen ter beschikking stellen waardoor zij kunnen wegen op de onderhandelingen met de eigenaars

De actoren op het terrein denken voornamelijk aan fiscale stimuli. Deze piste sluit aan bij de eerste piste van Resolutie 51. De eigenaars die het beheer van hun goed toevertrouwen aan een SVK, zouden daarvoor fiscaal beloond kunnen worden.

PISTE 3. Maak SVK's tot verplichte partners wanneer een eigenaar premies aanvraagt om een voor verhuur bestemd gebouw te renoveren

Dat is al het geval in Brussel: eigenaars die niet zelf in hun eigendom wonen, ongeacht of het gaat om natuurlijke personen dan wel rechtspersonen, kunnen enkel een renovatiepremie aanvragen indien zij een huurcontract hebben afgesloten met een SVK of een beheersovereenkomst zijn aangegaan met een SVK voor een minimale periode van vijf jaar¹¹⁹.

Er zijn redenen om deze maatregel te evalueren en, wanneer de resultaten dat uitwijzen, te pleiten voor gelijkaardige maatregelen in Vlaanderen en Wallonië.

PISTE 4. Ken aan SVK's een actieve rol toe bij de gewestelijke regelgeving over de opeising van leegstaande gebouwen

Het gaat om procedures waarvoor de politieke wil vereist is van alle actoren op het terrein (zie Resolutie 57, piste 2). Bepaalde SVK's signaleren echter dat sommige woningen echt in erbarmelijke staat verkeren en dat er eerst voldoende geld voor renovatie beschikbaar moet zijn vooraleer de panden weer in het huurcircuit terechtkomen.

Een eerste, sociaal gedeelte – in ruime betekenis van die diverse procedures lijkt des te meer gerechtvaardigd omdat volgens een studie die de Universiteit van Luik in 2005 heeft uitgevoerd de hoge leeftijd van de eigenaar voor 30 % de voornaamste reden is om af te haken.

PISTE 5. Garandeer een toereikende financiering van de SVK's

De SVK's kampen met een gebrekkige financiering. Naast de gewestelijke subsidies, kunnen ze pas overleven dankzij bijkomende steun van de provincie en/of de gemeente.

¹¹⁸ Een APL is een organisatie met sociale doelstelling die wil bijdragen tot de uitvoering van het recht op waardige huisvesting, met name door een van volgende opdrachten na te streven:

- Sociale integratie bevorderen door een waardige woning ter beschikking te stellen;
- Administratieve, technische of juridische bijstand verlenen op het vlak van huisvesting, in eerste instantie aan gezinnen in armoede;
- Experimentele projecten opzetten waardoor de doelstellingen kunnen worden gehaald die de Waalse Regering gesteld heeft.

De administratieve, technische of juridische hulp is volledig gratis.

¹¹⁹ Besluit van 13 juni 2002 van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering met betrekking tot de toekenning van premies voor de renovatie van de woning, (B.S. 25 juni 2002).

De crisis van de sociale huisvesting is veel ingewikkelder dan het tekort aan woningen alleen. De betrokken maatschappijen worden geconfronteerd met zware financiële engagementen. Het komt erop aan om zo goed en zo kwaad mogelijk een budgettaire evenwicht te vinden. Zo zijn de basishuurprijzen overal gestegen. De meeste beheerders van de maatschappijen stellen trouwens dat het om economische redenen noodzakelijk is te zorgen voor een 'interne solidariteit'. Die interne solidariteit bestaat erin een gedeelte van het woningenpark (maximum 30 %) voor te behouden aan beter gegoede categorieën, die dus een hogere huurprijs moeten betalen dan de andere huurders.

Tijdens de provinciale ontmoetingen is gebleken dat er mensen zijn die geen sociale woning aanvaarden omdat die te duur is, wat de verenigingen aanzien als een regelrecht schandaal en een sociale aberratie. Bovenop de basishuur moeten er vaak ook nog lasten worden betaald die het bedrag van de huurprijs soms zelfs overschrijden (liften en gemeenschappelijk onderhoud van collectieve gedeeltes, individuele lasten ...). Die financiële druk heeft een aanzienlijke impact op de sociale rol van dergelijke vormen van huisvesting. Het komt maar al te vaak voor dat de betrokken maatschappijen bij gebrek aan middelen slechts 1 of 2 – of zelfs geen maatschappelijk werkers in dienst hebben voor meerdere honderden woningen. Over het algemeen wordt een afbrokkeling van de sociale begeleiding vastgesteld. Soms leidt dat tot berusting, soms ontstaat een geschillencultuur waarbij jacht wordt gemaakt op de slechte betaler: "Ofwel betaalt het OCMW, of anders vlieg je eruit" (een bediende van de geschillendienst, maatschappij van Charleroi)¹²⁰.

PISTE 1. *De financieringsbronnen voor openbare huisvesting herzien en diversifiëren, met name door partnerschap tussen de openbare sector en de privé-sector*

Het feit dat de financiering van de sociale woningen voor een groot deel steunt op huurinkomsten, met andere woorden op de meest behoeftige lagen van de bevolking, stelt een ethisch en maatschappelijk probleem. Op termijn lijkt dat ook weinig leefbaar. Er wordt gepleit voor creatieve alternatieven, zoals partnerships tussen de openbare sector en de privé-sector. In de drie Gewesten van het land wint dit idee terrein en worden projecten uitgewerkt, zowel voor de groei als voor de renovatie van het huurpark.

Er moet evenwel op worden toegezien dat die renovaties niet uitmonden in basishuurprijzen die ontoegankelijk zijn voor de meest kwetsbaren.

PISTE 2. *Het aantal sociale woningen voor kroostrijke gezinnen vermeerderen*

Kroostrijke gezinnen met bescheiden inkomens voelen de crisis des te harder. Op de private huurmarkt is een voldoende grote woning over het algemeen te duur, en grote sociale woningen worden steeds zeldzamer.

PISTE 3. *Opnieuw investeren in een kwalitatieve sociale begeleiding*

Een groot aantal sociale huurders legt een moeilijke sociale weg af die bezaaid is met familieproblemen, diverse breuken, financiële of juridische moeilijkheden, ... Die realiteit botst met de financiële logica waarin de sector baadt: "De sociale begeleiding wordt al te vaak beperkt tot financiële problemen" (een vertegenwoordigster van de Huurdersbond van Sint-Gillis, provinciale ontmoeting Namen). Met verontrusting stellen de verenigingen die op het terrein actief zijn vast dat er door de sociale woonwijken een sfeer van verlatenheid heerst, een 'verzuring' ('ressentiment')¹²¹, die extremistische stemmen in de hand werkt.

Bepaalde sociale huisvestingsmaatschappijen leveren echter grote inspanningen om hun kwalitatieve sociale begeleiding te vrijwaren. Zo heeft Habitations Sud Luxembourg zijn sociale dienstverlening uitgebreid: "Voor ons is elke uitzetting een mislukking" (provinciale ontmoeting Luxemburg). Andere sociale huisvestingsmaatschappijen, zoals in Sint-Gillis, gaan een partnerschap aan met de gemeente, om op die manier tegemoet te kunnen komen aan de diversiteit van de gestelde problemen.

Het schrijnend tekort aan middelen is echter algemeen.

De aard van de sociale begeleiding binnen de sociale huisvestingssector roept bij sommige deelnemers vragen op: kan die begeleiding volledig gegarandeerd worden, wanneer die geleverd wordt door de 'eigenaar'? Waar ligt de grens tussen begeleiding en inbreuk op de persoonlijke levenssfeer?

Problemen van huurders vergen soms een multidisciplinaire aanpak. Er is vastgesteld dat de maatschappelijk werkers van de sociale huisvestingsmaatschappijen de eventuele problemen hoe dan ook niet integraal kunnen aanpakken. Hoewel zij een cruciale rol spelen op het vlak van problemen die te maken hebben met huisvesting (snel contact opnemen in geval van wanbetaling, problemen met burens, ...), moeten zij de huurders doorverwijzen naar andere gespecialiseerde diensten indien hun situatie dat vereist.

¹²⁰ Getuigenis uit: F. Noël (onder leiding van), *Le Non-Paiement et les Retards de Loyers – Analyse compréhensive des comportements dans le secteur public du logement à Charleroi*, Centre de Recherche Urbaine, Institut de Sociologie (ULB), januari 2004.

¹²¹ Over die 'verzuring' ('ressentiment'), zie: R.Castel, *L'insécurité sociale*, Editions du Seuil, oktober 2003.

RESOLUTIE 55: DE 'SOCIALE MIX' VAN DE WOONOMGEVING BASEREN OP UITEENLOPENDE GRONDEN

Hoewel het concept van de 'sociale mix' veel naar voor wordt geschoven, blijft het evenwel vaag. "Nergens wordt er gedefinieerd waarvoor 'sociale mix' nu echt staat. Wat wordt er juist verstaan onder 'mix'? En onder 'social'?" (PASH, provinciaal ontmoetingsmoment Antwerpen).

In de sociale huisvesting wordt regelmatig de bezorgdheid naar voren geschoven om 'armengetto's' te vermijden en de levenskwaliteit in de wijk te verbeteren. Meerdere actoren zijn sceptisch omdat de sociale mix gepaard moet gaan met begeleiding, die bijdraagt tot het verbeteren van de levensomstandigheden van de bewoners en van het samenleven in de sociale wijken. Het is precies deze omkadering die dikwijls ontbreekt. Volgens veel deelnemers zijn de motieven van budgettaire aard: in realiteit wil men het aanbod aan sociale woningen openstellen voor de meer gegoede categorieën, die een hogere huurprijs betalen.

Bovendien wordt de sociale mix over het algemeen benaderd vanuit een eenzijdig perspectief: terwijl er pogingen worden ondernomen om de middenklasse aan te trekken naar sociale woonwijken, weigeren sommige zogenaamde 'rijke' gemeenten werk te maken van sociale huisvesting, transitwoningen, enzovoort. Het gebeurt zelfs dat daklozen 'getransporteerd' worden naar andere steden. Uit het overleg blijkt dat in welgestelde wijken een echt 'NIMBY-effect'¹²² speelt.¹²³

Sylvie Tissot en Pierre Tévanian hebben het Franse beleid inzake sociale mix kritisch onder de loep genomen merken het volgende op: "Wat uiteindelijk uit het publieke debat is verdwenen, is de eenvoudige idee om in alle gemeenten, rijk of arm, voldoende sociale woningen te bouwen, opdat de mensen zelf hun woonplaats kunnen kiezen. Met het risico dat, indien de sociale logica leidt tot hergroepering van de meest behoeftigen, er meer sociale dienstverlening zal moeten worden ontwikkeld op de plaats waar die behoeftigen geconcentreerd zijn. Het geld verplaatsen in plaats van de bevolking: is dat niet de meest rechtvaardige en respectvolle oplossing ten aanzien van de bewoners?"¹²⁴.

Er wordt gepleit voor een echte politiek van sociale mix, die breder is dan enkel de sociale huisvesting, door de integratie van een aantal bredere facetten:

- Territoriale diversiteit;
- Sociale begeleiding;
- Stedenbouwkundige en architecturale kwaliteit;
- Solidariteit tussen gemeenschappen en gewesten, en strategieën tegen het 'NIMBY-syndroom';
- Projectmatige aanpak met participatie van bewoners.

RESOLUTIE 56: DE DUBBELE MYTHE VAN TOEGANG TOT EIGENDOM DOORPRIKKEN

Heel wat deelnemers aan het overleg vinden het onontbeerlijk om de mythe van eigendom als synoniem voor succes te doorprikken en de ideologie te bestrijden die de neiging heeft eigenaars-bewoners en huurders tegenover elkaar te plaatsen. Zij benadrukken dat het beeld van die laatsten, zeker indien zij tot een bescheiden sociale klasse behoren, vaak denigrerend is, en dat het statuut van huurder vaak als 'minderwaardig' wordt aanzien. Een deel van de bevolking zal echter nooit eigendom verwerven omdat ze daar onvoldoende middelen voor heeft. Nochtans wordt eigendom aangemoedigd, terwijl er over de toestand van de huurders wordt gesproken in termen van 'problematisch'. In een context waar het aantal toegankelijke woningen, of die nu sociaal of privaat zijn, schaars is, en waar vaak budgettaire beperkingen worden aangehaald, verzetten de verenigingen zich tegen de aanzienlijke bedragen die als incentives voor eigendomsverwerving worden toegekend (fiscale aftrek, premies, sociale kredieten, enz.). Dat is immers een beleid dat het statuut van eigenaar opwaardeert: "Dat de staat ons niet langer komt zeggen dat er geen middelen zijn. De staat doet daar immers zelf vrijwillig afstand van!" (Front Commun des Sans Abri, provinciale ontmoeting Waals-Brabant).

In realiteit is de mythe dubbel: niet alle eigenaars worden inzake eigendomsverwerving op gelijke voet behandeld. Diverse studies hebben terzake een extreem uitgesproken 'Mattheuseffect' aan het licht gebracht: hoe rijker de eigenaars, hoe meer investeringen worden toegestaan om hun woning te verbeteren en hoe meer belastingaftrek zij genieten. Mensen met beperkte inkomens

¹²² Van de Engelse uitdrukking "Not In My Backyard" (Letterlijk: "Niet in mijn achtertuin").

¹²³ Voor het "NIMBY-effect" op vlak van huisvesting en de oplossingen om daar iets aan te doen, verwijzen we onder andere naar de Quebecse studie van Dansereau F. e.a.: "La mixité sociale en habitation – Rapport de recherche réalisé pour le Service de l'habitation de la Ville de Montréal", mei 2002, beschikbaar op http://www.inrs-ucs.quebec.ca/pdf/rap2002_03/rap2002_03.pdf

¹²⁴ Tissot, S., Tévanian, P., La "mixité" contre le choix, Collectif "Les mots sont importants", <http://lmsi.net/index.php3>, 2 mai 2004, p. 4.

hebben eventueel recht op een sociaal krediet, maar daar houden hun voordelen dan ook zo goed als op (omdat zij weinig of zelfs geen belastingen betalen). Hetzelfde geldt voor de niet-fiscale premies (voor renovatie, bijvoorbeeld): die veronderstellen dat er een startkapitaal aanwezig is en dekken niet de totale investering, wat de bescheiden eigenaars uitsluit. Net zoals de 'arme werknemer' bestaat dus ook de 'arme eigenaar'...

PISTE 1. *Hulp bij eigendomsverwerving beperken en beter oriënteren*

Het volgende wordt voorgesteld:

- Fiscale incentives die voortvloeien uit eigendomsverwerving moduleren en plafonneren op basis van het inkomen, om op die manier het 'Mattheuseffect' te counteren, dat door de fiscaliteit wordt veroorzaakt;
- Hetzelfde doen voor de niet-fiscale premies (met name voor de renovatie en het onderhoud van het gebouw);
- Voorzien in een belastingkrediet of gelijk welke andere formule voor eigenaars met een bescheiden inkomen die er des te meer belang bij hebben om, bijvoorbeeld, te investeren in voorzieningen waardoor zij energie kunnen besparen.

PISTE 2. *Meer rechtvaardigheid tussen de statuten van huurder en eigenaar garanderen*

- Besparingen doorvoeren op het vlak van hulp bij eigendomsverwerving (met name door de hierboven aangehaalde plafonneringen) en de daardoor vrijgekomen middelen injecteren in het sociaal huisvestingsbeleid;
- Formules voor verzekeringen 'inkomensverlies' uitwerken die van toepassing zijn op de huurders in de drie Gewesten.

RESOLUTIE 57: BIJZONDERE AANDACHT BESTEDEN AAN DE SCHRIJNENDSTE SITUATIES

Situaties van dakloosheid vergen snelle antwoorden, zelfs indien die niet kunnen worden losgekoppeld van structurele maatregelen, waarmee geanticipeerd wordt op toekomstige problemen. Bij gebrek daaraan verwordt de strijd tegen de armoede tot louter miseriebeheer.

PISTE 1. *Geen uitdrijving zonder engagement voor herhuisvesting*

Het probleem van de uitdrijvingen blijft even schrijnend als complex. Het motief en de vorm van een uitdrijving kunnen heel divers zijn: de huur niet betalen, wat de ultieme uitdrukking kan zijn van een algemene verslechtering van een situatie, onbewoonbaarverklaring van een gebouw zonder herhuisvesting door de gemeentelijke overheid, misbruik van rechten door sommige eigenaars die overgaan tot wilde uitzettingen ...

De actoren op het terrein getuigen van onhoudbare situaties van dakloosheid.

In dit gedeelte gaat het over dringende en schrijnende situaties, die men moet voorkomen door structurele maatregelen, met name door een verhoogd aanbod van toegankelijke woningen. Noodopvang is slechts een tijdelijk middel, dat echter wel gewaarborgd moet zijn bij alle situaties van uitdrijving waarbij geen onmiddellijke herhuisvesting plaatsvindt. Hiermee moet de verdere aftakeling van het leven van de persoon of van het gezin vermeden worden. Noodopvang moet opgevat worden als een springplank naar een waardige en duurzame herhuisvesting, binnen een redelijke termijn. Daarom moet de betrokken persoon of het betrokken gezin kunnen rekenen op de ondersteuning van sociale diensten zolang de herhuisvesting geen feit is.

PISTE 2. *Tenuitvoerlegging van de gewestelijke wetgeving inzake leegstaande gebouwen*

De wet van 12 januari 1993, de zogenaamde 'wet Onkelinx', geeft de burgemeester het recht om leegstaande gebouwen op te eisen en er daklozen in onder te brengen. Hoewel moeilijk toe te passen, is het principe ervan blijven voortbestaan en in afgezwakte en verschillende vormen overgenomen in de gewestelijke huisvestingscodes: het 'gestion provisoire des logements inoccupés' (vaak ook 'réquisition douce' of 'zachte opeising' genoemd) in Wallonië, het 'sociaal beheersrecht' in Vlaanderen en het 'openbaar beheersrecht' van leegstaande woningen in Brussel.

Die beschikkingen worden praktisch niet ten uitvoer gebracht, ondanks ervaringen die aantonen dat het voornamelijk een probleem van politieke wil is (voorbeelden: Borgerhout in Vlaanderen en La Louvière in Wallonië). Indien het gebouw in een te slechte toestand verkeert, dringt het alternatief van een belasting ten voordele van het huisvestingsbeleid zich op. Verkrotting is echter niet noodzakelijk de regel. Zo benadrukken sommigen dat onder 'leegstaande' woningen, vooral in Brussel, ook de onbewoonde etages van handelspanden moeten worden verstaan, wat aanzienlijke perspectieven opent.

PISTE 3. *De toepassing van de wetgeving op het referentieadres evalueren en controleren*

Heel wat verenigingen melden dat diverse OCMW's van het land weigeren om de beschikkingen met betrekking tot het referentieadres toe te passen. Mensen zien hun inschrijving geweigerd omdat zij niet uitgeschreven zijn in de gemeente waar zij verbleven (terwijl het OCMW van de nieuwe gemeente dat wettelijk op zich mag nemen). De dakloze bevindt zich op dat moment in een uiterst ingewikkelde administratieve toestand en in een rechtsvacuüm.

RESOLUTIE 58: ALTERNATIEVE VORMEN VAN WONEN ERKENNEN

In 2004 heeft het Steunpunt een overlegronde georganiseerd over permanent wonen in campings en residentiële parken, wat zowel in Vlaanderen als in Wallonië het voorwerp uitmaakt van een specifiek beleid. Hoewel beide Gewesten beslisten dat de betrokken woonzones niet voorbestemd waren om er permanent te verblijven, hebben de omvang en de sociale dimensie van het fenomeen het beleid een heel andere wending gegeven.

Het overleg van het Steunpunt heeft de bijna uitsluitend armtierige visie kunnen nuanceren die – met name in de media – over dergelijke woonvorm wordt verspreid. Sommige campings zijn inderdaad echte oorden van armoede, maar de globale realiteit is diverser.

Latere getuigenissen van woonwagenbewoners in Limburg (provinciale ontmoeting) stemmen perfect overeen met die van de permanente bewoners. Hoewel deze vorm van wonen officieel erkend is door de Vlaamse overheid, weigeren sommige gemeenten toch terreinen daartoe ter beschikking te stellen. Woonwagenbewoners zijn niet noodzakelijk, zoals men zou kunnen denken, mensen die van stad tot stad trekken. Het gaat om een culturele keuze, die er eenvoudigweg uit bestaat om op een andere manier te leven dan in een stenen huis. De lokale overheid zou hen echter willen verplichten om in sociale woningen te huizen.

Het spreekt voor zich dat de situatie van permanente campingbewoners en die van woonwagenbewoners niet dezelfde is. Maar bepaalde overeenkomsten stellen ons toch in staat een aantal gemeenschappelijke sporen te volgen.

PISTE 1. *Alternatieve vormen van wonen daadwerkelijk aanvaarden, en daartoe de nodige maatregelen nemen*

Voor woonwagenbewoners, bijvoorbeeld, wordt er gevraagd aangepaste terreinen ter beschikking te stellen, met financiële sancties voor de gemeente in geval van weigering. Het feit dat zij regelmatig van de ene plaats naar de andere worden 'verjaagd' heeft belangrijke repercussies, zowel professioneel als wat het onderwijs voor de kinderen betreft.

PISTE 2. *Communicatiecampagnes voeren om stigmatisering en discriminatie tegen te gaan*

Niet alle campings en residentiële parken zijn 'sloppenwijken', een uitermate stigmatiserende journalistieke term. Er werd uitdrukkelijk de klemtoon gelegd op de inspanningen die deze bewoners aan de dag leggen om zich een eigen levenskader toe te meten: zelf bouwen, diverse aanpassingen doorvoeren, niet alleen op grond van hun behoeften maar ook vanuit esthetische bekommernis... Zij eisen hun recht op huisvesting op. In die actieve strijd om hun waardigheid, hebben zowel de permanente bewoners als de woonwagenbewoners het vaak over bepaalde aspiraties die ze dankzij dergelijke vormen van wonen hebben kunnen realiseren: persoonlijke behoeften (solidariteit, bijvoorbeeld), financiële behoeften (besparingen waardoor aan andere vitale levensbehoeften kan worden voldaan) en sociale aspiraties (zijn competenties binnen de groep ontwikkelen).

PISTE 3. *Een open benadering van het concept alternatieve woonvormen, waarbij de participatie van bewoners cruciaal is*

Over het algemeen blijven de overheid en de samenleving vasthouden aan een ultratraditionele opvatting over huisvesting. Iedereen beseft dat niet gelijk wat, waar en hoe kan worden toegelaten, dat er normen nodig zijn. Daar staat wel tegenover dat gevraagd wordt de creatieve alternatieven niet onmiddellijk af te schieten op grond van onaantastbare normen, zodat er op zijn minst over die projecten gediscussieerd wordt. Daar kan toch moeilijk omheen worden gegaan, temeer omdat een groot aantal burgers verstoken blijft van hun recht op waardige huisvesting.

RESOLUTIE 59: EEN FEITELIJK RECHT OP ENERGIE INVOEREN

Het recht op energie is geenszins gegarandeerd. Omdat de sector van het gas en de elektriciteit in Vlaanderen geliberaliseerd is, bestaan er wel degelijk verschillen tussen de Gewesten, maar overal in het land zitten vanaf de helft van de maand gezinnen zonder energie.

Het argument van de 'budgetmeter' dat wordt ingeroepen om aan te tonen dat men (praktisch) niet meer kan worden afgesneden, is bedrieglijk: zoals heel wat deelnemers opmerken, verplicht de budgetmeter de gebruiker te consumeren op basis van zijn finan-

ciële mogelijkheden, en niet op basis van zijn behoeften. Trouwens, wie zijn kaart niet herlaadt wordt al snel 'te kwader trouw' aanzien, wat over het algemeen leidt tot een volledige afsluiting. De budgetmeter stelt ook praktische problemen: ontoereikend aantal oplaadpunten, beperkte openingsuren, reiskosten ... Volgens de getuigenissen gaat het om een instrument dat, in sommige gevallen, wel kan bijdragen tot budgettaire zelfdiscipline.

De vermogenbegrenzer, die in de drie Gewesten nog steeds volgens verschillende modaliteiten bestaat (in Brussel is die resoluut verkozen boven de budgetmeter voor de vrijgemaakte markt), is gebaseerd op het principe van 6 ampères. Die hoeveelheid is totaal ontoereikend voor een normaal gebruik van de courante toestellen.

Bijgevolg kan niet anders dan vastgesteld worden dat noch de budgetmeter noch de vermogenbegrenzer een leven kan garanderen dat strookt met de menselijke waardigheid. Daarom kan redelijkerwijs geen enkele piste worden uitgewerkt ten voordele van deze of gene formule.

PISTE 1. *Het recht op energie in de Grondwet inschrijven*

Het recht op een minimum aan energie bestaat impliciet al in de Grondwet (recht op waardige huisvesting, recht op sociale bijstand, recht op bescherming van de gezondheid). De liberalisering van de energiemarkt legt evenwel de nadruk op de contractlogica, wat nadelig is voor de kwetsbaarste groepen van de bevolking. Dat recht moet dan ook expliciet in de Grondwet worden ingeschreven.

PISTE 2. *Een ombudsdienst oprichten die onafhankelijk werkt van gelijk welke leverancier*

Op federaal niveau beschikt de Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas (CREG) over een som van 800.000 euro voor de oprichting van dergelijke dienst. En hoewel de klachten zich opstapelen, is die dienst nog steeds niet opgericht. De federale minister van Economie heeft beloofd dat de dienst begin 2006 operationeel zou zijn.

PISTE 3. *Garanderen van effectieve toegang tot een minimum aan gas en elektriciteit*

De toegang tot energie moet toereikend zijn en haalbaar voor alle inkomenscategorieën. Daartoe dient men rekening te houden met de gezinssamenstelling.

PISTE 4. *Verbod op totale afsluiting behalve in geval van kwade trouw of fraude.*

De kwade trouw moet strikt door de wetgeving worden omschreven en betalingsmoeilijkheden mogen daar geen deel van uitmaken.

PISTE 5. *De BTW op energiefacturen verlagen van 21 % naar 6 %*

Er moeten compensatiemaatregelen bestudeerd worden opdat geen afbreuk wordt gedaan aan de financiering van de sociale zekerheid.

PISTE 6. *Duidelijke informatie verstrekken over de liberalisering*

Deze vraag wordt gedeeld door alle betrokkenen, losstaand van het feit of de markt al geliberaliseerd is of niet. De publiciteit van diverse bedrijven op de geliberaliseerde markt kadert binnen een reclamecampagne en komt dus niet tegemoet aan die doelstelling.

PISTE 7. *Verscherpen van de controle op de leveranciers en meer in het bijzonder de strijd aanbinden tegen de praktijk van wilde verkoop*

Dergelijke vormen van verkoop zijn in achtergestelde wijken van de Vlaamse markt vastgesteld. Daar moet dus iets aan gedaan worden; bovendien moet er proactief worden opgetreden opdat dergelijke zaken niet voorvallen op de twee andere markten.

PISTE 8. *De werking van de LAC (Lokale Adviescommissie) in Vlaanderen en de CLAC (Commission Locale d'Avis de Coupure) in Wallonië evalueren en heroriënteren*

Sommigen wensen dat de beslissing tot volledige afsluiting altijd het voorwerp uitmaakt van een gerechtelijke beslissing.

PISTE 9. *In hulp voorzien voor de laagste inkomens (en dus niet alleen in de vorm van belastingaftrek) waardoor de kwaliteit van de woning wordt aangepast en verbeterd, en om zo op energie te besparen (isolatie ...).*

Justitie als hefboom voor een daadwerkelijke rechtsgelijkheid voor iedereen

Statuut van de tekst

Deze oriëntatie stoelt op de 11 regionale ontmoetingen (10 provincies + Brussel) die de Koning Boudewijnstichting heeft georganiseerd en op de 3 overlegmomenten in 2005 gecoördineerd door het Steunpunt.

Type deelnemers: verenigingen waar armen het woord nemen, platform dat verschillende actoren werkzaam rond de toegang tot justitie verzamelt, advocaten, diensten die juridische eerstelijnsbijstand verzorgen, OCMW's, justitiehuizen, Commissies voor juridische bijstand, wetenschappelijke onderzoekers.

Overleg over de manier waarop de wetgever de armoede bekijkt, zou in deze oriëntatie zeker op zijn plaats zijn. Het is immers de wetgever die het werkkader van de actoren van justitie uitstippelt. Verenigingen, hulpverleners en onderzoekers vinden dat de sociale controle ten aanzien van kansarme bevolkingsgroepen de laatste jaren is toegenomen. Zo komen er meer armen dan andere mensen met het rechtsapparaat in contact in het kader van strafrechtelijke procedures. Zelfs in het civielrechtelijk kader zijn ze veel vaker verdedigende dan eisende partij. Nochtans kaart de onderstaande tekst deze fundamentele kwestie niet aan omdat er tijd tekort was om deze in overleg te behandelen.

RESOLUTIE 60: VERHELPEN VAN HET 'NIET BEROEP DOEN' OP JUSTITIE

Het rechtssysteem is het ultieme middel om de rechten van de burger te doen gelden, maar minder begunstigde mensen maken er te weinig gebruik van. Nog altijd zijn er mensen die geen toegang hebben tot de rechtsbijstand, ondanks de oprichting van de eerstelijns hulp die gratis informatie biedt. Organisaties voor juridische bijstand bevestigen dat de burgers die zich tot hen richten, vooral uit de sociale middenklassen komen. Armere mensen maken zelden gebruik van hun diensten. En als dat toch gebeurt, ondernemen ze vaak geen gerechtelijk stappen als dat nodig is.

Hiervoor zijn verschillende redenen: mensen zijn er zich niet van bewust dat ze bepaalde rechten hebben, gebrek aan informatie, angst om voor een rechtbank te verschijnen, kosten die inherent zijn aan een rechtszaak, angst voor de gevolgen van een beslissing, zelfs al is die gunstig (bijvoorbeeld in een zaak tegen een instantie waarvan de klager ook in de toekomst afhankelijk blijft), de kosten van een gerechtelijke procedure, ... Voor de armste mensen stapelen de beletsels zich op.

Om dit fenomeen te kunnen tegengaan, moet de draagwijdte van het probleem gekend en de redenen ervoor begrepen worden. Een inventaris van de beschikbare kenniselementen is een eerste stap, daarna moeten er diepgaande kwaliteitsonderzoeken volgen.

RESOLUTIE 61: CENTRALE ACTOREN VAN DE JURIDISCHE BIJSTAND BETER UITRUSTEN

Tijdens de ontmoetingen ter voorbereiding van dit rapport, bleek al dat de Commissies voor Juridische Bijstand (CJB's) heel geschikt zijn om de toegankelijkheid van justitie te verbeteren, zowel vanwege de opdrachten¹²⁵ die zij krijgen, als vanwege het feit dat hun leden verschillende achtergronden hebben¹²⁶.

Verskillende spelers hebben suggesties gedaan om de CJB's beter te laten functioneren.

¹²⁵ De Commissies voor Juridische Bijstand hebben tot taak de zittingen voor juridische eerstelijnsbijstand door advocaten te organiseren, het overleg en de coördinatie te bevorderen tussen de rechtsbijstandsorganisaties en te zorgen voor de verspreiding van informatie over het bestaan van de toegangsvoorwaarden tot de juridische bijstand (art. 508/3 van het Gerechtelijk Wetboek).

¹²⁶ De Commissies voor Juridische Bijstand zijn samengesteld uit vertegenwoordigers van de balie, van de OCMW's en van erkende rechtsbijstandsorganisaties (art. 508/2 § 3 van het Gerechtelijk Wetboek).

PISTE 1. *Zorgen voor een vertegenwoordiging van minder begunstigde rechtsonderhorigen*

Verenigingen waar armen het woord nemen, willen vertegenwoordigd zijn in de CJB's. Met de huidige wet kan dat niet maar het bestaat wel voor andere instanties die zij opgezet heeft, bijvoorbeeld voor de Federale Adviescommissie Maatschappelijk Welzijn. Deze Commissie is namelijk samengesteld 'uit veertien leden, aangeduid op grond van hun ervaring en deskundigheid in de materie waarvoor de Adviescommissie bevoegd is. Hiertoe behoren: ... drie vertegenwoordigers van armenverenigingen, voorgesteld door het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting ...'¹²⁷.

PISTE 2. *Ijveren voor een daadwerkelijke vertegenwoordiging van de verschillende geledingen van de Commissie voor Juridische Bijstand*

De OCMW's zijn vaak oververtegenwoordigd in verhouding tot de erkende organisaties. Om aan die feitelijke situatie, die door de wetgeving¹²⁸ mogelijk is gemaakt, een einde te maken, stelt de sector voor om de voorwaarden om als juridische bijstandsorganisatie¹²⁹ te worden erkend, te versoepelen. Een van die voorwaarden is dat erkende organisaties een jurist ter beschikking moeten stellen. Die voorwaarde vormt de belangrijkste hinderpaal voor de erkenning van organisaties. Bepaalde actoren vragen een betere explicitering van de notie 'ten minste een persoon die houder is van het diploma van doctor of van licentiaat in de rechten ter beschikking kunnen stellen'. Is een gesalarieerde jurist noodzakelijk of volstaat een conventie met een extern organisme (balie, OCMW)?

PISTE 3. *Een systeem van voorzitterschap bij roterend invoeren*

De ongelijke positie van de verschillende leden van de CJB's (balies, OCMW's, erkende organisaties voor juridische bijstand) wordt steeds weer aangehaald. Om wat aan die situatie te doen, hebben sommige CJB's een systeem van voorzitterschap bij toerbeurt ingevoerd. Omdat dit systeem nu afhankelijk is van de goede wil van de CJB's zelf, vraagt de sector om de toerbeurt te verplichten door een artikel aan het koninklijk besluit van 20 december 1999 toe te voegen.

PISTE 4. *De bevoegdheden van de CJB's uitbreiden*

Bepaalde betrokkenen willen de CJB's een rol in de juridische tweedelijnsbijstand en in de rechtsbijstand laten spelen. Zij denken dat een dergelijke uitbreiding van de bevoegdheden een extra motivatie voor de leden van de CJB's kan zijn.

Andere betrokkenen zijn nog ambitieuzer: zij willen van de CJB's echte kenniscentra maken waar over de verhoudingen tussen gerechtelijke overheden en minder bedeelde rechtsonderhorigen wordt nagedacht. Zij stellen bijvoorbeeld voor om de Commissie een overzicht te laten maken van jurisprudentie over onderwerpen die relevant zijn in de strijd tegen de armoede. Zulke instanties bestaan al in andere landen, zoals Canada.

PISTE 5. *De financiële middelen van de CJB's opnieuw bekijken*

Sommige beroepsmensen betreuren het gebrek aan financiële middelen waardoor de Commissies hun wettelijke opdracht niet naar behoren kunnen uitvoeren. Volgens anderen is niet zozeer een gebrek aan middelen het probleem, maar de verdeling van die middelen: sommige CJB's kunnen de kosten van de zitdagen die ze organiseren, amper of niet betalen, terwijl andere CJB's hun budget gewoon niet op krijgen.

PISTE 6. *Het driepartijensysteem invoeren*

Bepaalde CJB's hebben een overeenkomst met de balie en het OCMW. Op die manier kunnen zij de zitdagen in het kader van de eerstelijnsbijstand in de lokalen van het OCMW organiseren en de advocaat vergoeden die die bijstand verleent. Zulke overeenkomsten bestaan al, zoals bij het CJB van Nijvel. Die zouden door andere CJB's kunnen worden gebruikt.

RESOLUTIE 62: VERBETEREN VAN DE INFORMATIE OVER RECHTSBIJSTAND

Vele betrokkenen stellen in dit verband een eerstelijnsbijstand voor: verenigingen, balies, OCMW's, justitiehuisen, ... Om daar gebruik van te kunnen maken, moet de burger wel weten dat ze bestaan en welke opdrachten zij uitvoeren. Voor juridische tweedelijnsbijstand moet de rechtsonderhorige zich tot het Bureau voor Juridische bijstand of een pro Deo-advocaat richten. Ook dan is correcte informatie over de te volgen procedure belangrijk.

¹²⁷ Art. 2 § 1 van het koninklijk besluit houdende regeling van de samenstelling, de bevoegdheden en de werking van de Federale Adviescommissie Maatschappelijk Welzijn (B.S. 22 september 2001).

¹²⁸ Art. 8 § 2 van het koninklijk besluit van 20 december 1999 tot bepaling van de nadere regels inzake erkenning van de organisaties voor juridische bijstand, alsook betreffende de samenstelling en de werking van de commissie voor juridische bijstand en tot vaststelling van de objectieve criteria van subsidiëring van de commissies voor juridische bijstand, overeenkomstig de artikelen 508/2, § 3, tweede lid en 508/4 van het Gerechtelijk Wetboek.

¹²⁹ Art. 2 van het koninklijk besluit van 20 december 1999.

PISTE 1. *De informatieve opdracht van de CJB's evalueren*

De wetgever heeft deze opdracht expliciet in de wet opgenomen en ze aan de Commissies voor Juridische Bijstand toevertrouwd. Hij vraagt de CJB's om deze informatie-opdracht met een bijzondere waakzaamheid uit te voeren "bij de sociaal meest kwetsbare groepen"¹³⁰. Er dient geëvalueerd te worden of deze groepen daadwerkelijk toegang hebben tot de nodige informatie wanneer zij dat wensen.

Tijdens de overlegmomenten en de provinciale ontmoetingen werd er door deelnemers regelmatig op gewezen dat de plaatsen waar de informatie wordt verstrekt bepalend zijn voor de toegankelijkheid ervan.

- De geografische nabijheid is een belangrijk element: als de verschillende diensten voor rechtsbijstand (erkend en niet-erkend) in kaart worden gebracht, kan de verspreiding van de informatiepunten over het grondgebied nagegaan worden, en kunnen de regio's met een te klein aanbod gedetecteerd worden.
- De symbolische betekenis van de plaatsen speelt ook een rol. Zo zullen zwakkere burgers, die gewoon informatie zoeken, de justitiehuisen misschien negatief beoordelen omdat die worden ingeschakeld in het begeleiden van maatregelen inzake probatie of sociale bescherming. Gemeentehuizen, gezondheidscentra of centra voor gezinsplanning, waar mensen veel makkelijker binnenstappen, zijn daarentegen waarschijnlijk wel goede informatiekanalen.

PISTE 2. *'Proactieve' stappen ondernemen aanmoedigen*

Diensten die juridische bijstand geven, erkennen dat ze er niet in slagen om in contact te komen met mensen die in een extreem sociaal isolement leven.

In het licht van die vaststelling heeft een aantal betrokkenen het initiatief genomen om mensen in hun eigen leefomgeving op te zoeken, bijvoorbeeld in stations. Zij zeggen dat ze zo mensen bereiken die ze anders nooit zouden zien.

Een structuur oprichten waarbinnen vertegenwoordigers van de balie en van de gemeentelijke diensten kunnen samenwerken, zoals die in Sint-Gillis bijvoorbeeld bestaat, is tevens een interessante praktijk op het vlak van nabije justitie.

Bepaalde OCMW's geven informatie over rechtsbijstand in de correspondentie die ze naar de gebruikers sturen. Die aanpak helpt om mensen te informeren zonder dat die daar zelf om hoeven te vragen. De sector stelt voor dat ook andere instanties die contact houden met bevolkingsgroepen die het moeilijk hebben, zoals de gemeenten, en dan vooral de Dienst Vreemdelingenzaken, die aanpak zouden overnemen.

PISTE 3. *Een juridisch bijstandsregister opstellen*

Verschillende mensen die hebben deelgenomen aan de bijeenkomsten ter voorbereiding van deze oriëntatie, pleiten ervoor om een juridisch bijstandsregister per geografisch gebied op te stellen. Dan kunnen mensen die informatie zoeken, nagaan waar ze terecht kunnen en kunnen de beroepsmensen de gebruikers naar de juiste dienst doorverwijzen. Sommige balies beschikken al over die informatie, maar het lijkt erop dat ze nauwelijks of niet wordt verspreid. In Namen hebben de betrokken verenigingen en het OCMW samen zo een register opgesteld. De CJB's kunnen deze aanpak aanmoedigen en ervoor zorgen dat de registers geregeld worden bijgewerkt.

RESOLUTIE 63: DE FINANCIËLE TOEGANG TOT JUSTITIE VERGEMAKKELIJKEN

Erelonen van advocaten en procedurekosten wegen zwaar op een klein budget. Als het bedrag al een rem is, zal de onzekerheid over de eindsom dat ook zijn.

PISTE 1. *De maxima verhogen voor de inkomens die recht geven op gratis juridische tweedelijnsbijstand*

Organisaties voor eerstelijnsbijstand melden dat het steeds vaker voorkomt dat mensen die zich tot hen richten, toch geen gerechtelijke stappen ondernemen omdat ze net boven het maximuminkomen zitten en dus geen financiële hulp krijgen.

Alle betrokkenen uit de gerechtelijke wereld die aan de provinciale bijeenkomsten en het overleg hebben deelgenomen, stellen dat een verhoging van de drempel die toegang geeft op rechtsbijstand moet samengaan met een optrekken van het budget voor rechtsbijstand. Gebeurt dat niet, dan bestaat het risico dat de kwaliteit van de rechtsbijstand zal achteruitgaan omdat de werkdruk dan zal stijgen omdat meer mensen recht krijgen op gratis bijstand, of omdat deze van caritatief vrijwilligerswerk en niet van de overheidsdiensten moet komen.

¹³⁰ Art. 508/3 3° van het Gerechtelijk Wetboek.

PISTE 2. *De verschillende voorstellen om de financiële barrières die de toegang tot het gerecht bemoeilijken samen met de betrokkenen bestuderen*

- Een voorontwerp van wet wil een verzekeringsplicht in de gezinsverzekeringspolissen laten opnemen. Verenigingen waarin arme mensen zich herkennen, twijfelen er sterk aan of minder bedeelde burgers een dergelijke polis zullen kunnen afsluiten. Bovendien bestaat het gevaar dat maatschappijen weigeren om bepaalde personen te verzekeren. Dit is inherent aan de privé-sector.
- Het platform 'Justice pour tous' stelt voor om een fonds op te richten om de toegang tot het gerecht te vergemakkelijken. Dit fonds zou worden gefinancierd met directe of indirecte belastingen en met proportionele bijdragen van de rechtsonderhorigen (op basis van hun materiële welstand)¹³¹. Dit voorstel is er ook op gericht om onvoorwaardelijke toegang te bieden tot de onmiddellijke tussenkomst van een advocaat, want aan kansarme justitiabelen vragen om formaliteiten te vervullen alvorens ze de hulp van een advocaat kunnen krijgen, en hen dan deze hulp ontzeggen zodra hun inkomsten een bepaald plafond overschrijden, is niet verenigbaar met het 'gelijke wapens'-principe dat men voor alle justitiabelen moet kunnen waarborgen. Het nagaan van de financiële situatie moet kunnen gebeuren tijdens de behandeling van het dossier en hierbij moet men ook rekening houden met de tijdelijke schommelingen die des te vaker voorkomen bij de kwetsbare bevolkingsgroepen.
- Tijdens de discussies omtrent de financiële toegankelijkheid is de baremisering van de erelonen van advocaten ook ter sprake gekomen, zelfs indien dit vooral de rechtzoekenden betreft die geen toegang hebben tot de juridische tweedelijnsbijstand. De baremisering is ook een mogelijkheid om de onzekerheid weg te nemen over de uiteindelijke kosten, die toch voor veel ongerustheid zorgen. Sommige mensen uit de sector vergelijken dit systeem met dat van de gezondheidssector. Advocaten zouden kunnen kiezen of ze al dan niet aan de vaste tarieven (barema's) vasthouden, zoals dokters dat ook kunnen.

PISTE 3. *Debatteren over de terugvordering in termen van gelijke toegankelijkheid tot justitie*

Vandaag bestaat er juridische onzekerheid over de terugvordering van de honoraria en andere kosten van de advocaat, dit wil zeggen, over de mogelijkheid van de winnende partij om aan de tegenpartij te vragen om de honoraria van haar advocaat of andere kosten terug te betalen¹³². Daarom is het nodig over deze materie wetten op te stellen.

Meerdere beroepsmensen die aan de voorbereiding van dit verslag hebben deelgenomen, vrezen dat het principe van de terugvordering de huidige vaststelling – namelijk dat er een justitie met twee snelheden bestaat – nog zal verergeren, omdat dit het financiële risico (bedrag en onzekerheid) verbonden aan een gerechtelijke procedure zou vergroten en dit de mensen zou ontmoedigen voor wie gerechtskosten vandaag al een hinderpaal zijn om een proces aan te spannen.

RESOLUTIE 64: VEREENVOUDIGEN VAN DE AANVRAAGPROCEDURE NAAR JURIDISCHE TWEEDELIJNSBIJSTAND EN RECHTSBIJSTAND

Minderbedeelde mensen die zich voor het gerecht willen verdedigen of zelf een procedure in gang willen zetten, moeten verschillende stappen doorlopen: de documenten verzamelen die vereist zijn om juridische tweedelijnsbijstand aan te vragen, aanschuiven bij de diensten van het Bureau voor Juridische Bijstand, een aanvraag voor rechtsbijstand indienen, ...

PISTE 1. *Eén enkele procedure invoeren om juridische tweedelijnsbijstand en rechtsbijstand aan te vragen*

Eén procedure om juridische en rechtsbijstand te krijgen zou de administratie een stuk makkelijker maken. Met de wet van 1998 zijn deze twee soorten van bijstand geharmoniseerd, maar het blijven twee verschillende procedures. De Raad van State gaat al op deze manier tewerk: om rechtsbijstand te krijgen volstaat het om aan te tonen dat een advocaat is aangewezen.

PISTE 2. *Het aantal vereiste bewijsstukken tot een minimum beperken*

Niet alle documenten die voor een verzoek tot juridische bijstand moeten worden aangevraagd, zijn even nuttig omdat ze elkaar overlappen. Een getuigschrift 'samenstelling van het gezin' vragen aan een alleenstaande werkloze heeft bijvoorbeeld geen zin. Het is ook overbodig om aan een gezinshoofd met een uitkering te vragen om zijn inkomen te bewijzen.

¹³¹ Het platform "Justice pour Tous" wordt op dit ogenblik gesteund door de vzw Rechten van de Jongeren, het Collectief tegen uitsluiting (werk en inkomsten voor iedereen), de vzw Espace social Télé-Service, de vzw Free Clinic, de Liga voor de Rechten van de Mens, de Christelijke Arbeidersbeweging, de vzw Solidarités nouvelles Wallonie, "le Syndicat des Avocats pour la Démocratie", de vzw Huurderssyndicaat.

¹³² Een arrest van het Hof van Cassatie van 2 september 2004 bekrachtigt het principe van de terugvordering in het contractuele domein.

PISTE 3. *De lijst van personen met een laag inkomen vervolledigen*

Bepaalde categorieën van mensen hoeven hun inkomen niet te bewijzen. De deelnemers aan de ontmoetingen ter voorbereiding van dit rapport vragen dat mensen in collectieve schuldenregeling ook ambtshalve kunnen genieten van gratis juridische tweedelijnsbijstand, mits voorlegging van een bewijsstuk omtrent hun situatie.

Mensen met zware schulden die geen collectieve schuldenregeling hebben gekregen, zouden veel gemakkelijker van gratis rechtsbijstand moeten kunnen genieten, zelfs als hun inkomen het plafond overschrijdt, vermits er een mogelijkheid bestaat om rekening te houden met kosten die het gevolg zijn van uitzonderlijke schulden. Dit begrip zou explicieter gedefinieerd moeten worden in het koninklijk besluit¹³³.

PISTE 4. *Bepaalde databanken toegankelijk maken voor de beroepsmensen die bij de juridische tweedelijnsbijstand betrokken zijn*

Om te vermijden dat zwakkeren een hoop administratieve rompslomp moeten verwerken, stellen sommige beroepsmensen voor om bepaalde gegevensbanken voor de sector toegankelijk te maken. Advocaten kunnen nu al het nationale bevolkingsregister raadplegen, zij het niet automatisch of onbeperkt. Met de toegang tot databanken dient even voorzichtig te worden omgegaan. Er moet worden vastgelegd wie toegang heeft tot welke gegevens. Meerdere deelnemers aan het overleg benadrukken dat waakzaamheid aan de dag gelegd moet worden inzake de bescherming van het privéleven van de rechtzoekenden. Sommigen vrezen dat het gebruik van een informatienetwerk kan leiden tot een vermindering van de soepelheid welke vandaag mogelijk is bij de beoordeling van een situatie.

PISTE 5. *Artikel 508/9 § 1 van het Gerechtelijk Wetboek schrappen*

“Voor het verkrijgen van gedeeltelijk of volledig kosteloze juridische tweedelijnsbijstand verwijzen de personen die de juridische eerstelijnsbijstand verlenen de aanvrager door naar het bureau.”

Als je deze bepaling heel strikt interpreteert, moet iemand die bijstand aanvraagt, eerst verplicht via de eerstelijnsbijstand passeren. In de praktijk is deze bepaling echter in onbruik geraakt. Door dit artikel te schrappen valt elke dubbelzinnigheid weg.

RESOLUTIE 65: VERBETEREN VAN DE COMMUNICATIE TUSSEN DE GERECHTELIJKE AUTORITEIT EN DE BURGER

Tijdens het overleg en de provinciale ontmoetingen vonden alle betrokkenen dat de stijl die in de rechtsplegingsakten en de vonnissen wordt gebruikt, de toegankelijkheid tot het gerecht ernstig belemmert.

PISTE 1. *Modellen van rechtsplegingsakten die iedereen kan lezen, algemeen gebruiken*

Er bestaat al een concreet wetsvoorstel dat tot doel heeft de rechtstaal¹³⁴ te vereenvoudigen, maar dat is nog niet rechtsgeldig. Het voorstel is gebaseerd op het denkwerk van beroepsmensen (rechters, advocaten, deurwaarders, griffiers en maatschappelijk werkers) die zich over deze kwestie hebben gebogen onder de coördinatie van de Koning Boudewijnstichting en in samenwerking met het Adviesbureau voor Leesbaarheid en het Centrum voor Gelijkheid van Kansen. Voor het strafrecht is zoiets nog niet gebeurd.

PISTE 2. *Vonnissen begrijpelijker maken*

Tijdens het overleg hebben beroepsmensen herinnerd aan het belang van de voorstellen van de ‘Association Syndicale des Magistrats (ASM)’ in verband met het opstellen van vonnissen in burgerlijke rechtszaken zodat ook iemand die niet thuis is in het recht, ze kan begrijpen¹³⁵. We willen er nog eens aan herinneren dat niet alle rechtsonderhorigen over een advocaat beschikken om een vonnis uit te leggen.

De voorstellen van de ASM betreffen de structuur van de vonnissen, de inhoud ervan en de gebruikte woordenschat en zinsbouw. Zij doen de volgende concrete voorstellen:

- Geen Latijnse uitdrukkingen, geen wendingen als “in aanmerking genomen dat” of ingewikkelde uitdrukkingen als “vonnis op tegenspraak” meer;
- Geen dubbele negaties;

¹³³ Koninklijk besluit van 18 december 2003 tot vaststelling van de voorwaarden van de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand (B.S. 24 december 2003).

¹³⁴ Kamer van Volksvertegenwoordigers van België, 7 augustus 2003, Doc. 51 0158/001, Wetsvoorstel tot wijziging van artikel 43 van het Gerechtelijk Wetboek met het doel de rechtstaal te vereenvoudigen.

¹³⁵ Association Syndicale des Magistrats, *Dire le droit et être compris: comment rendre le langage judiciaire plus accessible? Vade-mecum pour la rédaction des jugements*, 2002, 73 p.

- Eén idee per zin;
- Draai de volgorde van het vonnis om zodat de beslissing op de eerste bladzijde staat.

Het Hof van Cassatie en sommige vrederechters hebben een aantal van deze aanbevelingen al overgenomen. Een groot aantal van deze voorstellen kan ook in strafrechtelijke vonnissen worden toegepast.

PISTE 3. *Altijd een kopie van het vonnis naar de partijen sturen*

Strafrechtelijke vonnissen worden in tegenstelling tot vonnissen in burgerlijke zaken niet naar de partijen gestuurd. Om een kopie te krijgen moeten de partijen een aantal formaliteiten vervullen: ze moeten naar de griffie, een aanvraag indienen en griffiebewijzen laten invullen voor de betaling.

Een wetsvoorstel wil alle partijen een niet-getekend afschrift van het vonnis laten bezorgen, of ze nu worden vertegenwoordigd door een advocaat of niet¹³⁶. Het Handvest van de sociaal verzekerde stelt dat de betrokken partijen sowieso van de beslissingen van de administratie op de hoogte dienen te worden gesteld. Niets rechtvaardigt het feit dat dit in gerechtelijke zaken niet altijd gebeurt.

PISTE 4. *De griffiers een didactische rol geven*

De griffiers kunnen de rechtsonderhorigen in belangrijke mate informeren. Veel mensen weten bijvoorbeeld niet dat een vonnis betekend moet worden en beseffen de draagwijdte hiervan niet. Een griffier kan hen dit perfect uitleggen. Dat is veel duidelijker dan schriftelijke informatie.

RESOLUTIE 66: VERBETEREN VAN DE OPLEIDING VAN PROFESSIONALS

De vraag naar een opleiding is zowel door de professionele hulpverleners als door de verenigingen gesteld. Deze vraag gaat tegelijkertijd over het vermogen van de hulpverleners om te luisteren en een dialoog te voeren en over de juridische kennis. Ze is gericht op betrokkenen uit de juridische en de sociale wereld (zie oriëntatie Vorming (XIII)).

RESOLUTIE 67: EVALUEREN VAN DE TOEPASSING VAN DE BEMIDDELINGSWET¹³⁷

Bemiddeling als alternatief voor conflictoplossingen wordt op dit ogenblik sterk aangemoedigd. Het biedt namelijk bepaalde voordelen: minder processen en een kleinere gerechtelijke achterstand; ontlasting van de rechters; een cultuur van onderhandeling in plaats van confrontatie; minder lange en dure processen.

Sommige deelnemers aan de voorbereidende ontmoetingen vrezen echter dat de bemiddelingsprocedure tot een soort van tweederangsjustitie zal verworden, die uitmondt in akkoorden waarin het respect voor de rechten van de zwakste partij wordt aangetaast.

De wet zou een jaar nadat ze van kracht is geworden (30 september 2005) moeten worden geëvalueerd om na te gaan of deze vrees gegrond is. Daarnaast is het ook nodig om te onderzoeken of de materie waarmee de kansarmen het meest worden geconfronteerd, effectief in het actieveland van deze wet valt.

Deze oriëntatie is vertaald uit het Frans.

¹³⁶ Kamer van Volksvertegenwoordigers van België, 7/10/2004, Doc. 51 1366/001, Wetsvoorstel tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek om vonnissen en arresten begrijpelijker te maken.

¹³⁷ Wet van 21 februari 2005 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek in verband met de bemiddeling (B.S. 22 maart 2005).

Het vormen van beroepskrachten, actoren in de armoedebestrijding

Statuut van de tekst

Er is geen specifiek overleg over de vormingproblematiek geweest. Nochtans is deze problematiek meermaals aangehaald tijdens de ontmoetingsmomenten in de 10 provincies en Brussel, alsook in de thematische overleggroepen van het Steunpunt.

"Er heerst een grote kloof tussen de leefwereld van mensen in armoede en die van de hulpverleners, advocaten en dokters. Kennen zij de dagelijkse realiteit, dromen en interesses van mensen in armoede?" (Een onderzoekster provinciaal ontmoetingsmoment Vlaams Brabant).

Om de kwaliteit van de relatie tussen mensen in armoede en beroepskrachten te verbeteren, pleitte het Algemeen Verslag over de Armoede (AVA) voor een betere vorming van de beroepskrachten (maatschappelijk werkers, onderwijzers, gezondheidswerkers, culturele actoren, advocaten en magistraten, ...). De vorming is niet alleen bedoeld om kennis te verwerven in de domeinen waarmee de hulpverleners die in een kansarm milieu werken vaak worden geconfronteerd, maar ook om vaardigheden te verwerven om met mensen in armoede te communiceren.

RESOLUTIE 68:

INVENTARISEREN VAN VORMINGSBEHOEFTE EN VASTLEGGEN VAN PRIORITEITEN

Sinds het AVA werd vooral vooruitgang geboekt op het vlak van de nascholing. Materialenbanken werden aangemaakt ter ondersteuning van nascholingen, er werden leermethodieken ontwikkeld, Steunpunten opgericht die vormings- en ontmoetingsdagen organiseren over strategieën om sociale ongelijkheid aan te pakken. Voorbeelden zijn het platform over strategieën om sociale ongelijkheid in het onderwijs aan te pakken 'SCHOOL +' ¹³⁸; de vormingsbijeenkomsten inzake armoede georganiseerd door 'Coordination Santé mentale et précarités' van de Brusselse Franstalige Liga voor Geestelijke Gezondheid; het programma Vierde Wereld Partenaariat ¹³⁹; het opleidingsaanbod van het Vlaams Instituut voor Gezondheidspromotie rond het thema 'Kansarmoede en gezondheid', ...

Nu komt het er op aan om beleidsprioriteiten voor verschillende (toekomstige) beroepskrachten vast te stellen op basis van een inventaris van opleidingsinitiatieven - zowel basisopleidingen als nascholingen - die door de betrokkenen positief geëvalueerd zijn. In een tweede fase dienen hiervoor tevens middelen te worden uitgetrokken om deze goede praktijken algemeen in te voeren.

Prioriteiten kunnen gelegd worden:

- In de aard van programma's die worden aangeboden, gaande van sensibilisatie, training van trainers, tot 'co-opleidingen', waarbij het leren kennen van het standpunt van de andere partij centraal staat, zoals bijvoorbeeld tussen maatschappelijke werkers en hulpvragers;
- In thema's die worden aangereikt;
- In doelgroepen die worden bereikt;
- In de gehanteerde methodieken, gaande van uiteenzettingen over de 'ander' tot zelfreflectie, casuïstieke analyse en strategie-bepaling.

¹³⁸ <http://www.school-ecole-plus.be>

¹³⁹ Groupe de Recherche Action-Formation, Quart Monde Partenaire, *Le croisement des pratiques. Quand le Quart Monde et les professionnels se forment ensemble*, Paris: Editions Quart Monde, 2002.

Deelnemers aan de voorbereidende bijeenkomsten van dit verslag hebben eraan herinnerd dat in de meeste opleidingen er weinig of geen aandacht is voor de leef- en denkwereld van mensen die in armoede leven. Voor beroepskrachten is het dan ook vaak moeilijk om oog te hebben voor de complexe problematiek waarmee mensen in armoede geconfronteerd worden en om de reacties van deze mensen voldoende te kunnen begrijpen. Dit heeft gevolgen voor de kwaliteit van de dienstverlening: diagnoses kunnen verkeerdelijk gesteld worden, adviezen die gegeven worden en maatregelen die genomen worden kunnen ondoeltreffend blijken, hulpverlening kan zelfs sluipend meewerken aan de uitsluiting van de armsten.

De problematiek van armoede dient ingebed te worden in een pedagogisch kader met ruimere aandacht voor diversiteit (socio-economische en culturele). De deelnemers van de overlegbijeenkomsten hebben – net zoals het AVA al heeft gedaan – ook aangedrongen op een Rechten van de Mens-opleiding ‘waarin armoede wordt beschouwd als een schending van de rechten van de mens en een initiatie in praktijken die getuigen van een afwijzing van armoede en uitsluiting’¹⁴⁰.

PISTE 1. *Werk maken van de voorstelling omtrent armoede*

In de basisopleiding moet men aan de studenten de mogelijkheid bieden om hun voorstelling van armoede te ontwikkelen. Deze bewustmaking is bedoeld om de belevings- en ervaringswereld van mensen in armoede beter te begrijpen, met onderkenning van de structurele dimensie van armoede.

Tevens moeten bouwstenen aangereikt worden om als professional over een respectvolle houding te kunnen beschikken, zoals ontwikkeling van een luistervaardigheid en communicatieve vaardigheden in het algemeen, geëigende manieren om mensen in armoede te kunnen ondersteunen in hun inspanningen om tegen de armoede te vechten, ...

Men vraagt om voor elke basisopleiding te onderzoeken hoe het werken op deze voorstelling en deze vaardigheden het best kan opgenomen worden in het verplichte curriculum. Een multidisciplinaire aanpak zal zich ongetwijfeld opdringen.

PISTE 2. *In het leerplan een groter belang hechten aan vakken die sterk met armoede te maken hebben*

Professionals hebben tijdens de overlegmomenten uitgelegd dat ze tijdens hun studies te weinig vertrouwd waren met essentiële materies inzake armoedebestrijding. Geneesheren hebben gewezen op het feit dat weinig belang werd gehecht aan het vak sociale geneeskunde, advocaten hebben erkend dat zij weinig weet hebben van wetgevende maatregelen inzake maatschappelijke dienstverlening, ... Men heeft gevraagd om bevoegde instanties samen te brengen om studieprogramma's uit te werken waarin meer nadruk op deze materies wordt gelegd.

PISTE 3. *Ervaringsgerichte kennis aanmoedigen*

Voor een aantal deelnemers aan de ontmoetingsmomenten moet vorming zoveel mogelijk ervaringsgericht zijn. Zij stellen voor dat opleidingsinstituten hun studenten aanmoedigen om een stage te lopen in scholen, gezondheidscentra, justitiehuisen, welzijnscentra, ... waar ze in contact komen met een diversiteit aan gebruikers, of om een eindwerk te maken rond een thema dat betrekking heeft op sociale uitsluiting, armoede, ... op basis van hun contacten met het terrein.

Nog een andere mogelijkheid: opleidingsinstituten kunnen verenigingen waar armen het woord nemen, ervaringsdeskundigen, terreinwerkers, ... uitnodigen om aan studenten uiteen te zetten met welke problemen ze geconfronteerd worden en hoe ze hierop ingaan, of ze kunnen ook bezoeken organiseren aan plaatsen waar zich integratieproblemen voordoen, of studenten laten deelnemen aan activiteiten van verenigingen.

PISTE 4. *Diversiteit in de studentenpopulatie stimuleren*

Een diverse groep studenten in de opleiding aantrekken (instroom), een gedifferentieerde studentenbegeleiding uitbouwen (doorstroom), afgestudeerden met uiteenlopende achtergronden tewerkstellen (uitstroom) is belangrijk om de sociale uniformiteit bij de beroepskrachten te verminderen. Een divers team leraren in een school is zeer belangrijk om aan alle leerlingen en ouders mogelijke identificatiefiguren en aanspreekpunten te bieden en zo de gelijke kansen van alle leerlingen te bevorderen. Projecten werden opgezet gericht op de begeleiding van allochtone studenten in de lerarenopleiding. Hieruit kunnen lessen getrokken worden voor een eventuele navolging en uitbreiding naar andere beroepsgroepen en naar andere groepen met een verschillende achtergrond. Een flexibeler vormingsaanbod zoals een modulair leertraject op eigen tempo kan ook meer studenten uit kansarme milieus aanspreken.

¹⁴⁰ *Algemeen Verslag over de Armoede*, ATD Vierde Wereld België en de Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten (Afdeling Maatschappelijk Welzijn), Koning Boudewijnstichting, 1994, p. 396.

Beroepskrachten in contact met mensen in armoede vragen om beter uitgerust te zijn om armoede te helpen bestrijden. Omdat armoede multi-pele gezichten vertoont en omdat de wetgeving en de maatregelen snel evolueren, is een regelmatige nascholing vereist om deskundig te kunnen blijven en de kwaliteit van de dienstverlening te kunnen garanderen.

PISTE 1. *Vorming stimuleren en middelen voor vorming garanderen*

Nascholing kan gestimuleerd worden via het toekennen van accreditatiepunten, via het stimuleren van leeromgevingen ('het leren van elkaar', peter-meterschap, interventies, ...), door de vorming in de missie in te schrijven, door de hiërarchische overheid erbij te betrekken, ...

Sommigen denken dat de ervaringsdeskundigen op de werkplaatsen een rol kunnen spelen in de vorming van de beroepskrachten. Er is vraag naar een evaluatie van de lopende experimenten die recent zijn op federaal vlak en die al wat ouder zijn in Vlaanderen, die aandacht heeft voor dit vormingaspect.

Financiële middelen moeten uitgetrokken worden voor nascholing. Ook moeten beroepskrachten over tijd kunnen beschikken om nascholing te kunnen volgen. Zo stuiten leerkrachten, maatschappelijk werkers, ... dikwijls op moeilijkheden wanneer ze een opleiding willen volgen, meer bepaald omdat niemand hen kan vervangen, ... De nascholing van het personeel moet geprogrammeerd worden en opgenomen in de programmering van de organisatie.

PISTE 2. *Onthaalbedienden vormen*

Gelet op het belang van het onthaal (zie oriëntatie Begeleiding IV) - het moment van het eerste contact dat bepalend is voor het vervolg van de relatie tussen de gebruiker en de dienst - is het belangrijk dat onthaalbedienden op deze post zouden leren hoe ze moeten (re)ageren in de omgang met mensen in armoede en met diversiteit in het algemeen.

Beleidsvoorwaarden in de strijd tegen armoede bewaken

Statuut van de tekst

Deze oriëntatie is niet op specifiek overleg gestoeld. Zij stipt de elementen aan die tijdens de thematische debatten herhaaldelijk terugkwamen.

De inhoud en de doeltreffendheid van beleidsmaatregelen worden sterk bepaald door de wijze waarop zij uitgedacht worden. Na het overlopen van een aantal hefbomen die ingezet kunnen worden in de strijd tegen armoede, is het mogelijk om een aantal richtlijnen af te leiden voor het uitstippelen van het beleid.

RESOLUTIE 71: DE BESTAANDE KENNIS VOLLEDIG BENUTTEN

De uitvoerende organen – ongeacht of het federale, Gewest- of Gemeenschapsorganen zijn – hebben diensten die elk specifiek belast zijn met het geven van adviezen, aanbevelingen, enz. om hun sociaal beleid te verbeteren. Bovendien geven tal van onderzoekscentra, wetenschappelijke instellingen en verenigingen zelf ook verslagen uit die kunnen dienen om de beleidsvoering te begeleiden.

Jammer genoeg blijft de zo vergaarde materie al te vaak ongebruikt en wordt ze weinig besproken. Dit gebrek aan 'respons' van de politieke instanties ontmoedigt dan de actoren op het terrein, de mensen die in armoede leven, de gebruikers van de overheidsdiensten en de beroepsmensen om stappen voor overleg te zetten.

Het verslag van het Steunpunt tot bestrijding van armoede heeft het voordeel dat de wet voorziet in een follow-up ervan¹⁴¹. Het moet worden voorgelegd aan de Interministeriële Conferentie Maatschappelijk integratie. De regeringen van de Gewesten, de Gemeenschappen en de federale Staat zijn verplicht daarover een debat te voeren, net als over de adviezen die verstrekt worden door hun raadgevende instanties (Nationale Arbeidsraad, Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, enz.). Ook de verschillende parlementen ontvangen het verslag. Helaas is die follow-up totnogtoe slechts heel gedeeltelijk gebeurd.

Deze procedure zou de debatten moeten voeden en voortzetten die binnen de overleggroepen gevoerd zijn ter voorbereiding van het verslag. Op die manier komt er een dynamiek 'terrein- politiek-terrein' op gang.

RESOLUTIE 72: EEN ALGEMEEN BELEID VOEREN

Het Algemeen Verslag over de Armoede (AVA) stelde al de invoering van algemene maatregelen voor in plaats van selectieve maatregelen.

Het gaat om het creëren van maatregelen die voor de begunstigten perspectieven openen in het kader van een structureel beleid, en waarbij bijzondere maatregelen moeten inspelen op een noodsituatie en voorlopig moeten blijven. Algemene maatregelen hebben het voordeel dat ze makkelijker erkend en aanvaard worden omdat ze betrekking hebben op bredere lagen of zelfs de totale bevolking. Selectieve maatregelen hebben daarentegen het nadeel dat er drempels worden ingevoerd en dat er minder vaak een beroep op wordt gedaan.

Twee voorbeelden:

– De sociale zekerheid versterken

De sociale zekerheid vormt de eerste bescherming tegen sommige risico's (werkloosheid, ziekte, enz.) die tot armoede kunnen leiden. Binnen een beleid dat uitsluiting wil bestrijden, lijkt de versterking ervan dan ook fundamenteel. Vanuit dat standpunt doen de onlangs genomen maatregelen, zoals de activering van het zoekgedrag naar werk bij werklozen, vrezen dat een bepaald aantal personen die een uitkering trekken, zullen terugvallen op residuaire rechten, die het allerlaatste opvangnet vormen.

¹⁴¹ Artikel 4 van het samenwerkingsakkoord tussen de federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten betreffende de bestendiging van het armoedebeleid (B.S. 16 december 1998 en 10 juli 1999), zie bijlage 3 in dit verslag.

– Een globale omkadering van de huurmarkt bevorderen

De oriëntatie over huisvesting (X) heeft duidelijk de beperkingen van een systeem van huurtoelagen blootgelegd, een maatregel die door de crisis dringend noodzakelijk is maar die als tijdelijk moet worden beschouwd. Want zelfs de actoren op het terrein zijn het, op het moment van de eventuele invoering ervan, niet over eens wie de begunstigden van deze maatregel dienen te zijn: moet het gaan om mensen die op de wachtlijst voor een sociale woning staan of, onder die mensen, om huishoudens voor wie de nood erg hoog is of om andere achtergestelde groepen die niet noodzakelijkerwijs beantwoorden aan de toekenningsvoorwaarden van een sociale woning? Een algemeen huisvestingsbeleid, waarbij tegelijkertijd de private huurmarkt gereguleerd wordt en werk wordt gemaakt van een groter aantal sociale woningen, vermijdt dergelijke selectiviteit die tot uitsluiting leidt.

RESOLUTIE 73: REKENING HOUDEN MET DIVERSITEIT

Ondanks het feit ‘essentiële vormen’ of terugkerende kenmerken van armoede kunnen onderscheiden worden, bestaat er geen ‘typevoorbeeld’ van een persoon in armoede.

Armoede heeft verschillende oorzaken en gevolgen afhankelijk van persoonlijke kenmerken zoals de leeftijd (bijvoorbeeld een moeilijke toegang tot werk voor jongeren, bejaarden die hun zelfstandigheid verliezen), het geslacht (bijvoorbeeld ongelijkheid bij werkaanbiedingen in het nadeel van vrouwen), de afkomst (discriminatie op de arbeidsmarkt, in de huisvesting, in het onderwijs), de gezondheidstoestand (bijvoorbeeld een chronische ziekte kan leiden tot grote uitgaven en tot werkonbekwaamheid), enzovoort.

Armoede is ook afhankelijk van sociale kenmerken: de sociale afkomst, de vorm van het gezin (bijvoorbeeld kroostrijke gezinnen, eenoudergezinnen), het verblijfsstatuut (dat bijvoorbeeld bepaalt of men toegang heeft tot de gezondheidszorg, werk), de verblijfplaats (die leidt tot een stigmatisering van bepaalde wijken die als ‘getto’s’ worden bestempeld), enzovoort.

Als men aandacht heeft voor de heterogeniteit van de kenmerken van armoede, dan kan men ze beter bestrijden. Door deze heterogeniteit te erkennen, kan men de antwoorden aanpassen en toch ‘verschillende groepen’ samenbrengen rond gemeenschappelijke eisen.

Nochtans komt het er niet op aan om doelgerichte antwoorden uit te werken voor bepaalde bevolkingsgroepen, maar wel om de maatregelen, waaronder deze die specifiek de strijd tegen armoede tot doel hebben, toegankelijker te maken voor iedereen, door ze aan te passen aan de bijzondere omstandigheden waarmee deze groepen worden geconfronteerd.

Voorbeelden:

- Sociale woningen bouwen die kroostrijke gezinnen kunnen huisvesten;
- Voorzien in kinderdagverblijven die het onthaal buiten de klassieke kantooruren organiseren om ouders die jobs (verkoopsters, schoonmaaksters) met ‘atypische’ werkuren hebben, de kans te geven er ook gebruik van te maken.

De inspanningen om de diversiteit van armoede beter te leren kennen, moeten worden voortgezet (zie de oriëntatie over kennis (I)):

- Door de indicatoren te diversifiëren, zodat men de verscheidenheid van de armoedesituaties kan waarnemen;
- Door de ontwikkeling van kwalitatief onderzoek aan te moedigen, die de mogelijkheid biedt om waar te nemen welke structuren en mechanismen uitsluiting veroorzaken;
- Door de kwaliteit van de databanken te verbeteren, namelijk door in deze databanken de reële situatie op te nemen van de bevolkingsgroepen die meestal worden verwaarloosd, daklozen, mensen die in een instelling wonen, mensen die illegaal in het land verblijven, ...;
- Door onderzoek te bevorderen dat de deelname van de betrokken bevolkingsgroepen impliceert.

RESOLUTIE 74: DE PARTICIPATIE VAN ALLEN BEVORDEREN

De participatie van de actoren die tegen armoede strijden – mensen die zelf geconfronteerd worden met bestaansonzekerheid én beroepsmensen –, was het kenmerk van het AVA. In navolging van de vraag van de auteurs van het AVA, hebben de regeringen en

parlementen een instantie opgericht die deze dialoog structureel moest maken met name het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting¹⁴².

Maar de participatie van allen mogelijk maken, is een veeleisende stap. Eén van de eisen schuilt in het collectieve draagvlak van 'het woord': een geïsoleerde bijdrage werpt geen gewicht in de schaal en heeft maar weinig legitimiteit. Tot een collectief standpunt, a fortiori tot dat van mensen in armoede, kan niet worden gekomen zonder de nodige middelen. Want "echte participatie van de armen veronderstelt dat ze deelnemen aan de grote maatschappelijke debatten (de arbeidsverdeling, de reflectie over het recht van allen op een aanvaardbaar inkomen, ...), dat ze ervan op de hoogte worden gebracht en dat ze erover nadenken vanuit hun eigen ervaring"¹⁴³.

De verenigingen waar armen het woord nemen, spelen terzake een belangrijke rol. Zij bieden de meest kwetsbaren een plaats om van gedachten te wisselen. En zij verrichten zelfs daarvóór al veel werk om die mensen te bereiken die niet spontaan tot een groep toetreden.

Al deze stappen die de ontmoeting met andere partners voorafgaan, worden niet naar hun echte waarde geschat. En dit terwijl heel wat beleidsverantwoordelijken, of het nu op Europees, federaal, gemeenschaps- of gewestelijk niveau is, pleiten voor de participatie van iedereen. De vraag om de verenigingen te ondersteunen, rekening houdend met de beginsituatie en met de moeilijkheidsgraad van het te leveren werk, is zeker niet nieuw maar nog altijd even relevant.

Meer in het bijzonder wordt gevraagd de wetgeving te evalueren op basis waarvan die verenigingen erkend zijn, en dit door de vraag te stellen naar de vrijgemaakte middelen om het recht op vereniging van mensen in armoede te ondersteunen. De vraag naar evaluatie richt zich in het bijzonder op de middelen die ter beschikking worden gesteld om in contact te komen met de groepen die het meest achtergesteld zijn, op het verzekeren van 'het aanwezig-zijn' bij deze groepen en op het buurtwerk. Indien hieraan niet tegemoetgekomen wordt, is een participatie van deze groepen aan collectieve methodieken en aan een dialoog onmogelijk.

In de Franse Gemeenschap moet het 'décret sur l'action éducative dans le champ de l'éducation permanente'¹⁴⁴, vanuit deze invalshoek onderzocht worden. In Vlaanderen gaat het om het 'decreet betreffende de armoedebestrijding'¹⁴⁵.

De vrijheid van spreken en van het voeren van actie is inherent aan het recht op vereniging. Het feit dat men subsidies ontvangt mag de onafhankelijkheid van de verenigingen niet belemmeren, zo benadrukken deze laatste.

RESOLUTIE 75: WAKEN OVER DE COHERENTIE VAN HET BELEID

In dit verslag wordt voortdurend verwezen van de ene oriëntatie naar de andere, van de ene resolutie naar de andere: iets wat in het ene deel wordt aangekaart, heeft invloed op andere delen. Mensen die in armoede leven, ervaren elke dag opnieuw dat het niet mogelijk is om één recht te garanderen zonder de andere rechten eveneens te verzekeren. De fundamentele rechten zijn nu eenmaal ondeelbaar. Ook de beroepsmensen op het terrein worden op een cruciale manier geconfronteerd met het verband dat tussen de verschillende beleidslijnen bestaat: al te vaak hebben zij de indruk dat zij voornamelijk werken om op lokaal niveau de tekortkomingen in het structureel beleid weg te werken, om de armoede te verlichten die elders veroorzaakt wordt.

De politiek verantwoordelijken, die zich hiervan bewust waren, hebben een instantie opgericht om de verschillende bevoegdheidsniveaus met elkaar in contact te brengen, met name de Interministeriële Conferentie Maatschappelijke Integratie. Er wordt gevraagd om de werking van dit overlegorgaan te optimaliseren en de communicatie over de werkzaamheden die er verricht worden, te verbeteren.

Andere interministeriële conferenties, zoals die over huisvesting, zijn eveneens van essentieel belang wil men een coherent beleid voeren.

¹⁴² Samenwerkingsakkoord tussen de federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten betreffende de bestendiging van het armoedebeleid (B.S. 16 december 1998 en 10 juli 1999).

¹⁴³ *Algemeen Verslag over de Armoede*, ATD Vierde Wereld België en de Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten (Afdeling Maatschappelijk Welzijn), Koning Boudewijnstichting, 1994, p. 17.

¹⁴⁴ Décret sur l'action éducative dans le champ de l'éducation permanente van 17 juli 2003 (B.S. 26 augustus 2003).

¹⁴⁵ Decreet van 21 maart 2003 betreffende de armoedebestrijding (B.S. 11 juni 2003).

Het samenwerkingsakkoord betreffende de bestendinging van het armoedebeleid waarmee het Steunpunt werd opgericht, legt zowel de nadruk op de noodzaak om het beleid te evalueren als op het belang om alle betrokken actoren in deze evaluatie te laten participeren. Aan de evaluatie moeten alle betrokken actoren deelnemen, ook de rechthebbenden, die zoals in het AVA wordt erkend, een uiterst belangrijke rol spelen bij de uitwerking, de toepassing en de evaluatie van het beleid.

De evaluatie onderzoekt het beleid op het vlak van pertinentie, doeltreffendheid, efficiëntie, coherentie en duurzaamheid. Op die manier kan de kwaliteit van de beslissingen verbeterd worden, de middelen beter toegekend worden en rekenschap afgelegd worden aan de burgers. Dit noodzaakt de participatie van alle actoren. Zo eigenen zij zichzelf als het ware de evaluatie toe waardoor er voortdurend uiting kan worden gegeven aan hun ervaringen¹⁴⁶.

Om de evaluatie van het beleid tot een goed einde te brengen, dringen zich een aantal specifieke aanbevelingen op.

– **Het verzamelen van gegevens systematiseren**

Vanaf het ontwerpen van maatregelen moet er al worden nagedacht over de manier waarop gegevens zullen worden ingezameld voor de evaluatie ervan. Wat is de meest relevante informatie? Hoe die inzamelen? Hoe de geldigheid en betrouwbaarheid ervan garanderen?

– **Het aantal evaluatieniveaus vergroten**

Het evalueren van de effecten van beleidsmaatregelen is dikwijls heel ingewikkeld. Soms is het moeilijk om te bepalen of de waargenomen effecten het resultaat zijn van ingevoerde beleidsmaatregelen of dat het gaat om een meer algemene economische evolutie. Om de hinderpalen die de evaluatie in de weg staan, weg te werken, moet men de benaderingen uitbreiden tot verschillende niveaus. De evaluatie moet gepaard gaan met het in perspectief zetten van de omstandigheden (middelen en sociaal-economisch milieu) waarin de beleidsmaatregelen worden toegepast.

– **Het evaluatieproces uitbreiden tot alle betrokkenen**

De evaluatie moet plaats laten voor alle belanghebbende standpunten: dat van de begunstigen, de maatschappelijke werkers, de beheerders en de mandatarissen, de partners, ... Elke betrokken actor moet zijn prioriteiten kunnen verdedigen (effecten op het welzijn en de toegang tot de rechten, de toepassing van de wetgeving, doeltreffendheid en efficiëntie,), alsook de gebruikte evaluatiemethode.

– **Het onderzoek en de verspreiding op het gebied van de evaluatiemethodologie ondersteunen**

Deze oriëntatie is vertaald uit het Frans.

¹⁴⁶ Deze omschrijving is geïnspireerd op de definitie van het Stichtingshandvest van de Société wallonne de l'évaluation et de la prospective (SWEP), <http://www.prospeval.org>.

DE OPVOLGING

Dit verslag betekent geen einde op zich. Het samenwerkingsakkoord, dat de opdrachten van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting definieert, heeft het ontworpen als een hulpinstrument voor de beleidsbeslissingen. Het voorziet dat de regeringen, de parlementen en de bevoegde adviesorganen er over discussiëren. Talrijke actoren op het terrein hebben zich gemobiliseerd om bij te dragen tot dit verslag; hun verwachting tegenover de beleidsverantwoordelijken is groot.

- Artikel 4 van het Samenwerkingsakkoord tussen de federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten betreffende de bestendiging van het armoedebeleid

Art. 4. § 1. Het Verslag wordt via de Interministeriële Conferentie Sociale Integratie vermeld in artikel 9 overhandigd aan de federale Regering en aan de Regeringen van de Gemeenschappen en van de Gewesten, die zich ertoe verbinden het aan hun Raden, Parlementen of Vergaderingen te bezorgen.

§ 2. De Federale Regering bezorgt het Verslag binnen de maand na ontvangst aan de Nationale Arbeidsraad en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven die op hun beurt binnen de maand advies uit brengen, namelijk over de gebieden die tot hun taken behoren. De Gemeenschappen en Gewesten vragen eveneens advies aan hun adviesorganen die op dit vlak bevoegd zijn volgens dezelfde procedure.

§ 3 Alle ondertekenende partijen verbinden er zich toe een debat te houden over de inhoud van het verslag en van de adviezen, inzonderheid over de aanbevelingen en voorstellen van het verslag.

Lijst van personen die betrokken waren bij de opmaak van het verslag

Lijst van personen en organisaties die betrokken waren bij de opmaak van het tweejaarlijkse Verslag. Het gaat om mensen die hebben deelgenomen aan de overleggroepen die plaatsvonden in het Steunpunt, die geïnterviewd werden door medewerkers van het Steunpunt of die in de loop van het proces een schriftelijke bijdrage hebben geleverd.

Gaëtan ABSIL (Université de Liège, APES-Ulg), Séverine ACERBIS (BADJE), Nicole ADAM (Fédération wallonne des assistants sociaux de CPAS), Laurence ADAM (Article 27), Mateo ALALUF (Université Libre de Bruxelles), Marlène ALVAREZ (Sips, Centre de planning familial), Séverine BAILLEUX (FGTB de Bruxelles), Catherine BASTYNS (Lire et Écrire), Martine BERCKMANS (Solidarités Nouvelles Bruxelles), Marc BERGEN (Recht-Op vzw), Anne-Marie BERGHEZAN (Observatoire de la Santé du Hainaut), Jan BEUKELEIRS (Administratie Gezinnen en Maatschappelijk Welzijn, Ministerie Vlaamse Gemeenschap), Paul BIOT (Mouvement du théâtre-action), Ronny BLOMME (Justitiehuis Gent), Jan BLONDEEL (Koning Boudewijnstichting / Fondation Roi Baudouin), Rita BOLLEN (Vrederechter), Christiane BONTEMPS (Institut Wallon pour la Santé Mentale), Sophie BORCEUX (Habitations Sud Luxembourg), Marie-France BOTTE (Théâtre Royal de la Monnaie), Fabienne BOUCHAT (Service Droit des Jeunes), Naïma BOUIH (Partenariat D+ de Schaerbeek et Saint-Josse), Wendy BRAEKEN (vzw Wijkpartneriaat - De Schakel), Pierre BRIMEYER (Bureau d'aide Juridique de Bruxelles et Ordre français des Avocats du Barreau de Bruxelles), Didier BRISSA (Fédération générale du travail de Belgique Liège), Sabine BURGELMAN (Zuidpoort Gent), Paul BUYCK (Tweedekansonderwijs Mechelen vzw), Bruno BUYTAERT (Vlaams Instituut voor Gezondheids promotie), Koen CALLIAUW (DAK), Sarah CARPENTIER (Centrum voor Sociaal Beleid, UA), Marie-Thérèse CASMAN (Université de Liège, Panel de Démographie familiale), Greet CASTERMANS (Vlaams Overlegplatform Sociale Economie & Meerwaardeneconomie), Paloma CASTRO (Centre d'éducation en milieu ouvert et service jeunesse du CPAS de Saint Gilles), Joke CATRYSSSE (Vlaamse Vereniging voor Respiratoire Gezondheidszorg en Tuberculosebestrijding), CEL WILLEBROEK (ATD Vierde Wereld), Christine CISELET (Le Maître Mot asbl), Bianca CLAES (Integrale Jeugdhulp Antwerpen), Henri CLARCK (Le Pivot d'Etterbeek), Ann CLÉ (Kunst en democratie), Mieke CLYMANS (Samenlevingsopbouw Provincie Antwerpen), Gilles COCK (Fédération des Agences Immobilières Sociales de la Région de Bruxelles-Capitale), Luc COLINET (Ligue Bruxelloise Francophone pour la santé mentale, Coordination Santé Mentale et précarités, Le Pivot asbl), Lysiane COLINET (Relais Social de Mons), Sandrine COLLET (Service d'accompagnement pour personnes handicapées de l'Intercommunale Sociale du Brabant Wallon), Valérie COSTANTINI (Solidarités Nouvelles Wallonie), Philippe COUPLEUR (Dignitas asbl / vzw), Sandy CRABBÉ (De Keeting vzw), Sarah CRAEGHS (Sivi - 't Vincentje vzw), Sophie CRAPEZ (Comme Chez Nous), Jos CRÉ (Koepel Vrije Centra voor Leerlingenbegeleiding), Kurt CREYF (Orde van Vlaamse Balies), Valeer CREYF (ATD Vierde Wereld / ATD Quart Monde), Roger D'HONDT (Schulden Op School vzw), Nancy DE BACKER (Recht-Op vzw), Marcel DE BEUKELEER (Raad van Ouders van de Jeugdhulp), Katrien DE BOYSER (Onderzoeksgroep Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad, Universiteit Antwerpen), Saskia DE BRUYN (Leren Ondernemen) Lieve DE CLEEN (Beweging van Mensen met Laag Inkomen en Kinderen vzw), André DE COCK † (Beweging van Mensen met Laag Inkomen en Kinderen vzw), Marie-Louise DE CROOCK (Antwerps Platform Generatiearmen), Pascal DE DECKER (Onderzoeksgroep Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad, Universiteit Antwerpen), Corinne DE CUYPER (Association de parents luttant contre l'échec scolaire et l'abandon scolaire asbl), Gert DE KEYSER (Vlaamse Huisvestingsmaatschappij), Chris DE KIMPE (Stad Gent-Pedagogische Begeleidingsdienst), Silvere DE LOOSE (Sivi - 't Vincentje vzw), Carine DE MEESTER (Steunpunt Gelijke Onderwijskansen), Magda DE MEYER (Volksvertegenwoordiger), Marcel DE MUNNYNCK (Frittage cultures), Régis DE MUYLDER (ATD Quart Monde / ATD Vierde Wereld), Guido DE PALMENAER (Vrederegerecht), Jan DE RIDDER (Integrale Jeugdhulp Antwerpen), Myriam DE SPIEGELAERE (Observatoire de la Santé et du Social de Bruxelles-Capitale / Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad), Noëlle DE VISSCHER (Maison Droit Quart Monde), Wim DE WEERD (Open Huis, deelwerking Protestants Sociaal Centrum Antwerpen vzw), Roseline DEBAILLIE (Federatie Wit-Gele Kruis van Vlaanderen vzw), Nathalie DEBAST (Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten, team sociaal beleid), Dominique DEBELLE (Relais Social Urbain de La Louvière), Ivan DECHAMPS (Union Nationale des Mutualités Socialistes), Nathalie DECOENE (De Figuranten), Anne-Marie DEKONINCK (Ministère de la Communauté française, Observatoire de l'Enfance, de la Jeunesse et de l'Aide à la Jeunesse), Lucile DELGHUST (De Vrolijke Kring), Chille DEMAN (Fédération Bruxelloise des Unions de Locataires / Federatie van Brusselse huurdersunie), Barbara DEMEYER (Hoger Instituut voor de Arbeid, Katholieke Universiteit Leuven), Christian DENYS (Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme / Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding), Agnès DERYNCK (Gaffi asbl), Marilyn DESCAMPS (Union Nationale des Mutualités Socialistes), Ann DESCHACHT (OCMW Oostende), Edouard DESMED (Ligue des Familles), Ella DESMEDT (Hoger Instituut voor de Arbeid), Béatrice DESMET (Hulpkas voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering), Sofie DESMET (Leren Ondernemen vzw), Alexis DESWAEF (Maison Droit Quart Monde), Jean DETIENNE (Commission Royale du Patronage), Jacqueline DETRY (Direction générale de l'Aide à la Jeunesse), Anne DEVRESSE (Maison Rue Verte), Koen DEWULF (Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding / Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme), Koen

D'HAEN (De Willers vzw), Philippe D'HAEYERE (Plate-forme 'Justice pour tous'), Els D'HOOGHE (De Keeting vzw), Mercedes D'HOOP (Home Familial Bruxellois), Lydia DIELS (Buurthuis 't Lampeke), Kris DOM (Samenlevingsopbouw Gent), Ellen DRUYTS (MEDimmigrant vzw / asbl), Philippe DUBOIS (Région wallonne, Cabinet du Ministre de la Santé, de l'Action sociale et de l'Égalité des chances), Caroline DUCENNE (Collectif Logement), François DUCHATEAU (Fédération des Equipes Populaires du Centre), Hilde DUMORTIER (Werklozenwerking ABVV), Christophe ERNOTTE (Fédération des CPAS de l'Union des Villes et des Communes de Wallonie), Annie ESMANS (Faim et Froid asbl), Martha FALIZE ('Opvoedingskring', Provincie Vlaams-Brabant), Jacques FIERENS (Université de Liège - FUNDP, avocat), Pénélope FISZMAN (Observatoire de la Santé du Hainaut), Piet FONTAINE (IGOA - GIREP), Sonia FORT (Bijzondere Jeugdbijstand, preventieteam regio Vlaams-Brabant en Brussels Hoofdstedelijk Gewest), Jacques FOURNEAU (Luttés Solidarités Travail), Katleen FRANSEN (Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen vzw), Abraham FRANSSEN (Facultés universitaires Saint-Louis), Françoise FRIPPIAT (Comme chez nous - Le Rebond asbl), Isabelle GASPARD (Fédération des Institutions Médico-Sociales), Myriam GAUTHIER (Juge de Paix), Jacqueline GAYE (Le Maître Mot asbl), Werner GEBRUERS (Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen vzw), Brigitte GERVAIS (Groupe de réflexion des assistants sociaux des 19 CPAS de Bruxelles / Werkgroep van maatschappelijk werkers van de 19 Brusselse OCMW's), Steven GIBENS (Commissie voor Juridische bijstand Antwerpen), Herman GOEMANS (Centrum Kauwenberg), Brigitte GOEYVAERTS (De Populieren), Frédéric GOIZZET (Collectif Logement), Jean-Pierre GOOR (Fondation Roi Baudouin / Koning Boudewijstichting), Luc GOOSSENS (Onderzoeksgroep Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad, Universiteit Antwerpen), Josée GORIS (POD Maatschappelijke Integratie / SPF Intégration Sociale), Robert GRAETZ (Association syndicale des magistrats asbl), Pascal GRAULICH (Le FOREM), Anne-Catherine GUIO (Institut wallon de l'évaluation, de la prospective et de la statistique), Jean-Luc HACHEZ (Dignitas asbl / vzw), Kathleen HAEVE (Federatie van Vlaamse OCMW-maatschappelijke werkers), Pierre HARGOT (Home Familial Bruxellois), Michel HEMMERYCK (Fédération des Centres de Service Social), Pierre HENDRICK (ATD Quart Monde / ATD Vierde Wereld), Marja HERMANS (Welzijnsschakels), Jean HERMESSE (Landsbond der Christelijke mutualiteiten / Alliance Nationale des Mutualités chrétiennes), Lies HEUGEBAERT (Recht-Op vzw), Nico HIRTT (Appel pour une école démocratique), Ludo HOREMANS (Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen vzw), Philippe HUBAUX (AIS Gestion Logement des Cantons de Gembloux et Fosses), Bernard HUBEAU (Vlaamse ombudsdienst), Delphine HUYBRECHT (Fédération Bruxelloise des opérateurs de l'Insertion Socioprofessionnelle), Corinne HUYGENS (Centre d'Action sociale globale Wolu-Services), Suzanne HUYGENS (Relais Social de Charleroi), Geert INSLEGERS (Vlaams Overleg Bewonersbelangen), Jean Pierre JAMIN (Restos du Coeur de Namur, Boutique de Droit), Ivo JANSSENS (Kunst en democratie), Joke JANSSENS (Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen vzw), Annick JESPERS (Dignitas asbl / vzw), Jean-Marie JEURISSEN (Rechtbank van eerste aanleg), Betty JOHNSON (Wijkgezondheidscentrum De Sleep vzw), Ria JOHNSON (Centrum Kauwenberg vzw), Luc JOOS (Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen, Steunpunt Opbouwwerk Meetjesland), Stef JORISSEN (Recht-Op vzw), Claire KAGAN (Centre PMS de la Communauté française de Saint Gilles), Didier KETELS (Droits quotidiens asbl), Geneviève LACROIX (Relais Social de Charleroi), Moo LAFORCE (Leren Ondernemen vzw), Hendrik LARMUSEAU (FOD Sociale Zekerheid / SPF Sécurité Sociale), Rudy LAUWERS ('t Trefpunt 'Warme Hart'), Frans LEEMANS (Brussels Forum van strijd tegen de armoede / Forum Bruxellois de Lutte contre la Pauvreté), Arnaud LEFEBVRE (Maison Droit Quart Monde), Luc LEFÈVRE (Luttés Solidarités Travail), Cécile LEFÈVRE (Mutualité Neutre du Hainaut), Caroline LEJEUNE (Maison Droit Quart Monde), Peter LELIE (FOD Sociale Zekerheid / SPF Sécurité Sociale), Martine LEMAIN (Maison de la Famille), Michele LEMBO OTTORINO (Le Mini Parlement asbl), Bérengère LENS (Observatoire de la Santé du Hainaut), Danny LESCRAUWAET (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk), Leo LEVY (Centre d'éducation en milieu ouvert et service jeunesse du CPAS de Saint Gilles), Daniel LHOST (Forum Bruxellois de Lutte contre la Pauvreté / Brussels Forum van strijd tegen de armoede), Miel LISSENS (Directeur Justitiehuis Dendermonde), Gerdi LOGGHE (Sociaal Verhuurkantoor Webra), Pierre-Yves LOISEAU (Dentisterie sociale), Fred LOUCKX (Vrije Universiteit Brussel, Vakgroep Medische Sociologie), Laurence LUYCKFASSEL (Médecins Sans Frontières / Artsen Zonder Grenzen), Bert LUYTS (ATD Vierde Wereld / ATD Quart Monde), Lieve MAESMANS (Project Drieklap Leuven), Paul MAHIEU (Universiteit Antwerpen), Michèle MANHAY (PharmAccess, Pharmaciens sans Frontières / Apothekers zonder Grenzen), Paul MARÉCHAL (L'Observatoire du crédit et de l'endettement), Jan MARIS (Antwerps Platform Generatiearmen), Yves MARTENS (Collectif solidarité contre l'exclusion), Céline MASSON (Partenariat inter-écoles inter-réseaux de Saint Gilles), Jan MATTHYS (Wijkcentrum De Kring), Sofie MERCKX (Médecine pour le Peuple / Geneeskunde voor het volk), Fitwi MESFIN (Habiter Bruxelles), Laurent MESSIAEN (Fondation Roi Baudouin / Koning Boudewijstichting), Jos MEVENSEN (Platform Antwerpse Sociale Huurders), Amina MEZIANI (Médecins Sans Frontières / Artsen Zonder Grenzen), Mickaël MICHEL (ATD Quart Monde / ATD Vierde Wereld), Bruno MILONE (Maison d'accueil 'La Source'), Christophe MINCKE (Facultés universitaires Saint-Louis), Luc MOERKERKE (Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen vzw), Ilse MOORS (Antwerps Platform Generatiearmen, Cultuur Proeven), Diane MORAS (Antwerps Platform Generatiearmen), Luc MOREAU (Agence Immobilière Sociale Woluwé-Saint-Lambert), Hein MORTIER (De Figuranten), Marc MOSTIN (Maison Droit Quart Monde), Colette MOULAERT (Médecine pour le Peuple / Geneeskunde voor het volk), Daniëlle MOURAUX (Chercheuse dans le domaine de la sociologie de l'éducation), Astérie MUKARWEBEYA (Association pour l'emploi des diplômés étrangers et d'origine étrangère), Jean-Marie MULLENDER (CPAS Liège), Valérie MÜLLER-KURZ (Antenne Nord-Est, CPAS Bruxelles), Lea MUTSAERTS (Platform Antwerpse Sociale Huurders), Iris NAESENS (Justitiehuis Antwerpen), Ides NICAISE (Hoger Instituut voor de Arbeid, Katholieke Universiteit Leuven), Françoise NOËL (Université Libre de Bruxelles, Centre de Recherche Urbaine), Luc NOTREDAME (Adviseur, Bijstand

aan personen en Openbaar Ambt / Conseiller, Aide aux personnes et Fonction publique), Tanja NUELANT (Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen), Marie-Thérèse NYIRIMANA (Faim et Froid asbl), Dirk ONGENA (Recht-Op vzw), Tinne OP DE BEECK (Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen vzw), Marc OTJACQUES (Luttés Solidarités Travail Andenne), Els PALMAERS (Vrije Centra voor Leerlingenbegeleiding vzw), Paul PALSTERMAN (Confédération des Syndicats Chrétiens), Benoit PARMENTIER (Ministère de la Communauté française, Observatoire de l'Enfance, de la Jeunesse et de l'Aide à la Jeunesse), Riet PAUWELS (De Keeting vzw), Bart PEETERS (Arteveldehogeschool, Departement Verpleegkunde), Jean PEETERS (Front Commun des Sans Domicile Fixe), Lut PELGRIMS (A-denkers Menen), Ramón PEÑA-CASAS (Observatoire Social Européen), Maria PERDAENS (POD Maatschappelijke Integratie / SPF Intégration Sociale), Annette PERDAENS (Observatoire de la Santé et du Social de Bruxelles-Capitale / Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad), Sylvia PERDAENS (ORBEM / BGDA), Marielle PETERS (Forum Bruxellois de la lutte contre la pauvreté / Brussels Forum van strijd tegen de armoede), Jean-Claude PETO (La Ruelle asbl), Koen PHILIPPETH (Samenlevingsopbouw Gent), Mireille PIETTE (Union Nationale des Mutualités Socialistes), Nathalie PIRENNE (Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen vzw), Nathalie POELAERT (Agence Immobilière Sociale du Brabant Wallon), Anne QUERINJEAN (Musées royaux, Service éducatif-culturel), Johan QUINTELIER (Bewegingswerk ACV), Isabelle RAVIER (Université Catholique de Louvain, Faculté de Droit), Ria RECTOR (Hogeschool Limburg), Christine REDANT (Réseau Coordination Enfance), Philippe REGNAULT (Restos du Coeur de Namur, Boutique de Droit), Nicole REICH (PharmAccess, Pharmaciens sans Frontières / Apothekers zonder Grenzen), Anita RIMAUX (Centrum Kauwenberg), Françoise ROBIN (Université Libre de Bruxelles), Karine ROCHTUS (Landsbond der Christelijke Mutualiteiten), Truus ROESEMS (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad / Observatoire de la Santé et du Social de Bruxelles-Capitale), Paul ROSIERS (ATD Vierde Wereld / ATD Quart Monde, Recht-Op vzw, Samenlevingsopbouw Antwerpen, Groep 'Energie', Turnhout), Jerry RUYYS (Stad Antwerpen - Dienst Huisvesting), Christine RUYTERS (Institut wallon de l'évaluation, de la prospective et de la statistique), Pierre RYCKMANS (Médecins Sans Frontières / Artsen Zonder Grenzen), Alexandra SAEY (Multidisciplinair Team Bijzondere Jeugdbijstand Oost-Vlaanderen), R. SAGLAM (Médecins Sans Frontières / Artsen Zonder Grenzen), André SANDRA (Comité de citoyens sans emploi), Flor SARENS (De Keeting vzw), Pascal SARLETTE (Ministerium der Deutschsprachigen Gemeinschaft), Kristien SCHEEPMANS (Federatie Wit-Gele Kruis van Vlaanderen vzw), Jean-Paul SCHILTZ (Front Commun SDF), Patricia SCHMITZ (CPAS Ixelles), Marleen SCHOUTEDEN (Orde van Vlaamse Balies), Vincent SCHROEDER (Relais Social du Pays de Liège), François SCHYVENS (Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen vzw), Manuella SÉNÉCAUT (avocate), Carine SERANO (Ligue des Usagers des Services de Santé asbl), Roel SEURS (Brusselse Welzijns- en gezondheidsraad vzw, Brussels Platform Armoede), Katrien SMITS (Kunst en democratie), Anne SNICK (Flora asbl / vzw), Luc SNOECK (Relais Social du Pays de Liège), Magda SNOEKS (Recht-Op vzw), Odette SOENS (Sivi - 't Vincentje vzw), Myriam SOMMER (Office de la Naissance et de l'Enfance), Marcel SOMMEREIJNS (Fédération des Equipes Populaires du Centre), Lou STALLAERT (Comité voor bijzondere jeugdzorg Brussel), Joke STEENHOUDT (vierdewereldgroep Mensen voor Mensen vzw, Aalst), Serge STEIN (Service Médiation Scolaire en Wallonie), Rita STROOBANTS (Werkgroep van maatschappelijk werkers van de 19 Brusselse OCMW's / Groupe de réflexion des travailleurs assistants sociaux des 19 CPAS de Bruxelles), Myriam SUETENS (Vereniging voor Wijkgezondheidscentra), Cathy SZAFRANSKI (ABVV Werklozenwerking), Ingrid TACK (Steunpunt Opvoedingsondersteuning Provincie Vlaams-Brabant), Bernard TAYMANS (Fédération wallonne des assistants sociaux de CPAS), TEAM MIKADO (Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg Mensana Antwerpen), Christiane TENNSTEDT (Réseau d'aide aux toxicomanes et Planning Familial), Hélène TERMONIA (Stichting tegen Kanker / Fondation contre le Cancer), Nele THEUNIS (Centrum voor Algemeen Welzijnswerk Hageland), Maria TINTIKAKIS (Centre d'éducation en milieu ouvert et service jeunesse du CPAS de Saint Gilles), Guido TOTTE (Kansen in Onderwijs Antwerpen), Philippe TOUSSAINT (Dynamo asbl), Paul TRIGALET (Solidarités Nouvelles Wallonie), Philip TURNER (Serice Laïque d'Aide aux Justiciables et aux Victimes Bil asbl), Frédéric UREEL (Syndicat des Avocats pour la Démocratie), Paul VAERNEWYCK (Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen vzw), Anne VAN CUTSEM (Vzw Kinderdienst), Rudi VAN DAM (FOD Sociale Zekerheid / SPF Sécurité Sociale), Kristien VAN DEN BERGH (Recht-Op vzw), Ann VAN DER WILT (Welzijnszorg vzw), Norbert VAN GAVER (Luttés Solidarités Travail Andenne), Ronny VAN HEE (Landsbond van Liberale Mutualiteiten), Rosa VAN HOVE (Recht-Op vzw), Yves VAN HULSEL (ACV Werkzoekendenwerking), Marie VAN LOOVEREN (Vrije Universiteit Brussel, vakgroep agogiek), Gerard VAN MENXEL (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk vzw), Stefaan VAN MULDER (Administratie Gezin en Maatschappelijk Welzijn, Ministerie Vlaamse Gemeenschap), Gunther VAN NESTE (Vlaams Minderhedencentrum), Gert VAN SNICK (Sociaal Verhuurkantoor Baita), Karel VANACKER (De Figuranten), Véronique VANCOPPENOLLE (Ondersteuningsstructuur Bijzondere Jeugdzorg), Sigrid VANCORENLAND (Landsbond der Christelijke Mutualiteiten / Alliance Nationale des Mutualités Chrétiennes), Betty VANDECAUTER (Vzw Leren Ondernemen), Katrien VANDENBEMPT (Provinciebestuur Limburg, Directie Welzijn), Carine VANDELDELDE (Solidarités Nouvelles Bruxelles), Anne VANDOOREN (Home Familial Bruxellois), Jan VANHEE (Beweging van Mensen met Laag Inkomen en Kinderen vzw), Veronique VANHOUTRYVE (Bijzondere Jeugdbijstand, regio's Brussel en Halle-Vilvoorde), Lut VERBEECK (Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten, team sociaal beleid), Didier VERBEKE (Luttés Solidarités Travail), Ann VERBOVEN (Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding), Georges VERCHEVAL (Culture et Démocratie), Sabine VERHELST (Culture et Démocratie), Rebekka VERNIEST (Landsbond der Christelijke Mutualiteiten / Alliance Nationale des Mutualités Chrétiennes), Philippe VERSAILLES (Luttés Solidarités Travail), Nicole VETTENBURG (Universiteit Gent, Vakgroep Sociale Agogiek), Victoria VIDEAIN (Groupe de Réflexion & d'Echange des Praticiens de l'Aide Juridique asbl, Service

communal Justice de proximité), Dominique VISÉE-LEPORCQ (ATD Quart Monde / ATD Vierde Wereld), Didier VRANCKEN (Université de Liège), Jan VRANKEN (Onderzoeksgroep Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad, Universiteit Antwerpen), Roos WAEGHE (Leren Ondernemen), Claire WALTHERY (Ecole Supérieure d'Action Sociale, Liège), Marie WASTCHENKO (Association de la Ville et des Communes de la Région de Bruxelles Capitale, Section CPAS / Vereniging van de Stad en de Gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, afdeling OCMW), Christian WETTINCK (Juge de Paix), Sara WILLEMS (Universiteit Gent, Vakgroep Huisartsgeneeskunde en Eerstelijnsgezondheidszorg), Frederik WILLEMS (Stad Antwerpen - Dienst Huisvesting), François WYNGAERDEN (Psytoyens asbl), Dirk WYNSBERGHE (Geneesheer).

Gezien de duur en de omvang van het overleg, zou het kunnen dat bepaalde mensen of organisaties niet of onjuist zijn opgenomen in deze bijlage. Wij willen ons hier bij voorbaat voor excuseren.

Het Steunpunt heeft tevens beroep kunnen doen op de medewerking van de leden van haar Begeleidingscommissie.

Lijst van deelnemers aan de ontmoetingsmomenten naar aanleiding van 10 jaar Algemeen Verslag over de Armoede. De Koning Boudewijnstichting (KBS) organiseerde in de tien provincies en in Brussel telkens 8 thematische ateliers waar de voorbereidende nota's van het Steunpunt werden besproken. Talrijke personen en organisaties komen in de twee lijsten voor vermits zij hebben deelgenomen én aan de overleggroepen van het Steunpunt en aan de provinciale ontmoetingsmomenten.

Fatiha AARAB, Anja ABEEL, Gaëtan ABSIL, Elke ACCIANI, Séverine ACERBIS, Barbara ACQUISTO, Laurence ADAM, Rachida ADOUANE, Karin ADRIAENSEN, Bernadette ADRIAENSENS, Joke AERTS, Joske AERTS, Nuran AKGUN, Koen ALBRECHTS, Jacqueline ALIXIN, Marlène ALVAREZ, Halima AMAGAROU, Gil AMAND, Wouiza AMRANI, Marie-Joëlle ANCIAUX, Marijssje ANDREA, Elisabeth ANDRIEN, Nathalie ANGELINI, Marleen ANTHIERENS, Pierre ANTHOINE, Christina ANTOINE, Roseline ANTOINE, Martine APPELTANS, François ARDIES, Josy ARENS, Huguette ARNOLD, Albert ARTOOS, Rachida ASSAIDI, Anne-Pascale BABUT DU MARES, Susana BACO, Hans BAETSLÉ, Séverine BAILLEUX, Carine BAIWIR, Annemie BALCAEN, Thierry BALSAT, Stéphane BALTHAZAR, Philippe BARBIER, Christophe BARTHOLOME, Claire BASTIEN, Kathleen BAUTMANS, Karine BECKERS, Jan BEGHIN, René BEGON, Andrée BÉGUIN, Marijke BEHAEGHEL, Wilfried BEIRNAERT, Johan BEKAERT, Virginie BELLEFROID, Paula BEMELMANS, Jacques BENTHUY, Messaouda BENZAAMA, Marc BERGEN, Jean-Marie BERGER, Anne-Marie BERGHEZAN, Luc BERGHMANS, Danielle BERGMANS, Eric BERNARD, Sonia BERTELS, Bruna BETTIOL, Jan BEUKELEIRS, Rosita BIERTEN, Anne BIETTLOT, Jos BILLIET, Anne-Marie BIREN-KLEIN, An BISTMANS, Jean BLANCHEZ, Marcel BLOMME, Yves BOCKLANDT, Dominique BODEUX, Alain BODSON, Jules BODSON, Carine BOGAERT, Christel BOGAERT, Jan BOGAERTS, Dirk BOLLEN, Karel BOLLEN, Jocelyne BONELLI, Ann BONTE, Joost BONTE, Jan BOON, Annemie BOONE, Sophie BORCEUX, Griet BOTTU, Noura BOUAOUD, Fabienne BOUCHAT, Katleen BOUDRY, Naima BOUKHATEM, Mina BOUSELMATI, Wendy BRAEKEN, Marthe BRAEKERS, Isabelle BRAL, Isabelle BREULS, Laurence BREUSKIN, Caro BRIDTS, Hilde BRINCKMAN, Truus BRÖKLING, Wendy BROOS, Lise BRUNEEL, Marie BRUYER, Peter BRUYLAND, Gustave BRUYNDONCKX, Pia BRY, Jenny BUELENS, Dirk BUELENS, Audrey BURETTE, Sabine BURGELMAN, Cosmina BUSITA, Paul BUYCK, Nele BYLOIS, Antonio CACI, Philippe CADET, Patricia CAMUS, Sophie CANARD, Fabienne CAPOT, Eva CARDONE, Gaëtane CARLIER, Monique CARPENTIER, Sarah CARPENTIER, Sandra CARREMANS, Véronique CARUSO, Marie-Thérèse CASMAN, Marijke CASSIERS, Carmen CASTELLANO, Olivier CATOIRE, Monique CAUFRIEZ, Rebekka CELIS, Claudine CHALTIN, Vinciane CHARLES, David CHARLES, Frédérique CHENOY, Delphine CHEVALIER, Marie-Paule CHIARELLI, Manuel CHIQUERO, Pascale CIMINO, Christine CISELET, Linda CLAASSEN, Ludo CLAES, Hilde CLAES, Chloé CLAES, Marie-José CLAES, Anja CLAEYS, Henri CLAUS, Marie Louise CLEERENS, Lut CLOETENS, Mieke CLYMANS, Steven CNEUVELS, Jo COLAERS, Luc COLINET, Lysiane COLINET, Sandrine COLLET, Roger COLLINET, Martine COLPAERT, Pascal COLSON, Martin CONINCX, Marie-Paule CONNAN, Helger COOREMANS, Stijn COPPENS, Brigitte COPPIETERS, Guido CORLUY, Liesbeth CORNILLIE, Valérie COSTANTINI, Philippe COUPLEUR, Romain COUSSEMENT, Nadine COUTEREEL, Wouter COX, Fabienne CRAUWELS, Jean-Christian CRETEUR, Valeer CREYF, Bart CRIEL, Guy CROUGHS, Femke CROUX, Anne CUISINIER, Cil CUYPERS, Saskia DAEMERS, Luc DAENEKINDT, Annette DALEM, Catherine DALOZE, Laurent DAMAS, Sandra DAMUS, Jacqueline DANHAIVE, Janette DANYIOUA, Sandrine DAPSENS, Olivier DAVID, Stijn DAVID, Nancy DE BACKER, Rik DE BAERMAEKER, Rita DE BECKER, Jacques DE BILDE, Georges DE BILDERLING, An DE BISSCHOP, Rita DE BOECK, Det DE BOSSCHERE, Jeroen DE BOUVRIE, Katrien DE BOYSER, Philippe DE BRIEY, Saskia DE BRUYN, Jelle DE BRUYNE, Lieve DE CLEEN, Axelle DE CLERCK, Els DE COCK, Eduard DE COUNE, Jeanne DE DECKER, Monique DE DOBBELEER, Claire DE GENNARO, Etienne DE GHELLINCK, Lieve DE GRANDE, Elisabeth DE KERCHOVE, Etienne DE KEYSER, An DE KLERK, Indra DE KNIJF, Daniëlla DE LA RIVIERE, Marianne DE LAAT, Vincent DE LAET, Kurt DE LOOR, Silvère DE LOOSE, Ingrid DE MEESTER, Willy DE MESMAEKER, Magda DE MEYER, Régis DE MUYLDER, Kaat DE NIJS, René DE PRETER, Frankie DE PRINS, Katleen DE RICK, Jacintha DE ROECK, Françoise DE ROY, Brigitte DE SCHUYTTER, Henk DE SMAELE, Jean-Marie DE SMET, Rik DE SMET, Daniëlla DE SPIEGELEER, Jean-Benoît DE STAERCKE, Jacques DE VOS, Tine DE VRIENDT, Patricia DE VRIEZE, Maryke DE WAELE, Bea DE WAGTER, Hilde DE WILDE,

My DE WILDE, Jozef DE WITTE, Kurt DEBAERE, Alexia DEBAILLEUX, Nathalie DEBAST, Alain DEBAUGNIES, Dominique DEBELLE, Shiwanie DEBLAERE, Daniel DEBLAERE, Michel DEBRUYNE, Mieke DEBUYSERE, Christine DECANTERE, Lieven DECEUNINCK, Marc DECKERS, Bernard DECLERCQ, Johan DECLERCQ, Nathalie DECOENE, Marie-Jeanne DECONINCK, Régine DECOSTER, Patricia DECRAENE, Kristine DECROOS, Tineke DECROOS, André DEFAUX, Elke DEFORCE, Isabelle DEFROYENNES, Marie-Françoise DEGEMBE, Heidi DEGERICKX, Pascale DEGRANDE, Leen DEGRIECK, Jurgen DEGRYSE, Tom DEHAENE, Michèle DEHOUSSE, Carine DEILGAT, Fabian DEJOSE, Francine DEKOK, Cécile DELACHARLERIE, Jean DELANDE, Erica DELBAERE, Francine DELECOUR, Isabelle DELENS-RAVIER, Isabelle DELHALLE, Céline DELHOUX, Sonia D'ELIA, Daniel DELLOY, Jean DELMALLE, Sofie DELVAUX, Marina DELVAUX, Jean-Marie DELVOYE, Barbara DEMEYER, Viviane DEMORTIER, Carina DENACOURT, Guy DENEUMOSTIER, Patrick DENEVE, Michel DENIS, Jeannot DEPAEPE, Françoise DEPOORTERE, Martin DEPRAETERE, Anne DEPREZ, Joke DEPREZ, Anne DEREINE, Marie-Paule DERMINE, Nadège DERONNE, Myriam DEROO, Pascal DERWAELE, Erik DERYCKE, Nicole DERYCKERE, Geneviève DESCAMPS, Luc DESCAMPS, Ann DESCHOUHER, Johan DESENDER, Sophie DESLOOVERE, Marie DESMET, Tom DESMET, Rita DESMET, Sofie DESMET, Martine DESOPPERE, Lucile DESSALLE, Benoite DESSICY, Christelle DEVAERE, Annemie DEVREESE, Anne DEVRESSE, Inge DEVUYST, Cis DEWAELE, Ester DEWILDE, Maurice DEWOLF, Geneviève DEWONCK, Mira DEZUTTERE, Philippe D'HAERYER, Claire D'HAVÉ, Femke D'HONT, Els D'HOOGHE, Mercedes D'HOOP, Antoine D'HOOP, Luisa DI FELICE, DIABOLO, Lydia DIELS, Danielle DIERCKX, Maria DIERCKX, André DIERICKX, Nuray DOGRU, Elke DOISE, Kris DOM, Isabelle DORCHAIN, David DRAPIER, DRAYESE, Koen DRESSELAERS, Kristel DRIESENS, Laurent DROUSIE, Cécile DUJARDIN, Bart DUMALIN, Josée DUMALIN, Annick DUMALIN, Wouter DUMOLEIN, Christian DUPONT, Willy DUPONT, Patricia DUQUESNE, Hervé Daniel DUTERTE, Wouter DUTRÉ, Leopold ELIAS, Khadija ELKAASS-PERIN, Danny ENGELS, Christophe ERNOTTE, Bruno EULAERS, Rita EVERAERT, Xavier EVLARD, Christian EXBRAYAT, Alberte EYCKMANS, Gisèle EYCKMANS, Frans FAICT, Chantal FAIDHERBE, Martha FALIZE, Marie FAYT, Jacqueline FELTZ, Carmen FERREIRA DE CARVALHO, Renée FIDLER, Micky FIERENS, Jacques FIERENS, Pénélope FISZMAN, Mesfin FITWI, Catherine FLAMENT, Florida FLORES, Maryse FONTAINE, Pierre FONTAINE, Desie FORIER, Carole FOURMARIER, Jacques FOURNEAU, Piet FRANCOIS, Sandrine FRANKEN, Katleen FRANSEN, Simone FREDERICK, Nicole FREDERICKX, Claire FRÉDÉRIQUE, Sara FREDERIX, Réjane FRENALIS, Chris FRIGNE, Françoise FRIPPIAT, Charlotte FUNKEN, Paul GALAND, Yoann GALLARD, Serge GARCET, Valérie GARCIA, Sandra GASPAROTTO, Myriam GAUTHIER, Claire GAVRAY, Frédéric GAVROY, Werner GEBREURS, Rosa GEENS, Koen GEERS, Michel GEERTS, Dirk GELDOLF, Jean-Claude GENARD, Pierre GENETTE, Marie Bernadette GENTIEN, Eric GEORGERY, Marie-Christine GERARD, Arnaud GERARD, Françoise GERARD, Frank GERARD, Johanna GERARD, Marcel GERARD, Viviane GERITS, Jeanine GERLACH, Sven GERMONPRE, Elodie GERONDAL, Ann GERYL, Koen GEVAERT, Roger GHIJSEN, Jean GHISLAIN, Thomas GHISLAIN, Ampélio GHISLAIN, Inge GHYSELBRECHT, Sofie GIEDTS, Denis GIELEN, Veerle GIJS, Georges GILIS, Nathalie GILISSEN, Louis GILLARD, Isabelle GILLARD, Annie GILLARDIN, Raphaël GILLET, Michel GLINNE, Thierry GLINNE, Dominique GOBERT, Vincent GODEFROID, Jose GODELAINE, Lionel GODRIE, Herman GOEMANS, Sandrine GOETHALS, Jean-Pierre GOOR, Luc GOOSSENS, Josée GORIS, Raoul GORJON, Steven GORTEBECKE, Laurent GOUVAERT, Jean GRAGONETTI, Laurence GRANDJEAN, Anne GREGOIRE, Georgette GRONDAL, Martine GROSJEAN, Nies GRYSPERDT, Ingrid GUELFF, Jamila GUENFOUD, Alain GUERITTE, Caroline GUFFENS, Geoffrey GUILLAUME, Leen GYSSELS, Jean-Luc HACHEZ, Joke HAEVE, Kathleen HAEVE, Gert HAMBROUCK, Carole HANOT, Krien HANSEN, Nele HANSENS, Lea HARDY, Cathy HARRIS, Chantal HAUTUS, Jos HELLINGS, Tine HELSEN, Michel HEMMERYCKX, Sandra HÉNAUT, Pierre HENDRICK, Rita HENDRICKX, Maryse HENDRIX, Catherine HENRION, Maggy HENROTTE, Yvon HENRY, Karel HERMANS, Luk HERMANS, Lies HEUGEBAERT, Marijn HEYLIGEN, Dany HISMANS, Nele HOFMAN, Bart HOLLEVOET, Ludo HOREMANS, Marina HORVATH, Benoît HOSSAY, Frank HOSTEAUX, Michèle HOSTEKINT, Marie-Louise HOUART, Gwennaël HOUBION, Fernand HOUDART, Winnok HOUSAER, Philippe HUBAUX, Marie-Paule HUBERTY, Theo HULLEBROECK, Marleen HUS, Johan HUYGEN, Corinne HUYGENS, Suzanne HUYGENS, Willi HUYGHE, Els HUYSMAN, Anke INGHELBRECHT, Rassin ITHEIMER, Bernard JACOB, Isabelle JACOB, Kathy JACOBS, Marijs JACOBS, Noëlla JACOBS, René JACQUEMYN, Etienne JACQUES, Mireille JAMAR, Jean-Pierre JAMIN, Richard JAMMART, Luc JANSEN, Dirk JANSSEN, Nele JANSSEN, Joke JANSSENS, Joke JANSSENS, Ivo JANSSENS, Maria-Anna JANSSENS, Colette JANUTH, Anne-Marie JASPAR, Geert JASPERS, Claire JEANGOUT, Isabelle JEANJOT, Françoise JEANMART, Isabelle JENNES, Annick JESPER, Hubert JEUNEN, Karin JIROFLÉE, Bernard JOACHIM, Jacques JOCKIR, Betty JOHNSON, Bieke JONGER, Laura JONKER, Luc JOOS, Stef JORISSEN, Dominique JOUS, Claire KAGAN, Yücel KAHRAMAN, Martine KAPITA KAMBA, Emma KAYOLO-KATSHAKA, Katrijn KELCHTERMAN, Angele KERSTENS, Michel KESTEMAN, Didier KETELS, Damien KINDS, Joël KINIF, Jacques KINSABIL, Luther KLAUS, David KNIEPER, Jean-Paul KNOPS, Marie KOERPERICK, Maria KONINGS, Pat KUSSÉ, Francesco LA PORTA, Alain LABY, Geneviève LACROIX, Paul LAFFINEUR, Moo LAFORCE, Leyla LAGHZAOU, Catherine LAGNEAU, Bouagaz LAHOUCINE, Jean-Marie LAINE, Anne LAMARCHE, Alexandra LAMBERT, Marie-Noëlle LAMBERT, Patrice LAMBERT, Clémence LAMBINON, Céline LAMBOTTE, Pierre-Yves LAMBOTTE, Stefaan LAMBRECHT, Philippe LAMOTTE, Freddy LANGENUS, Lieve LAPORTE, Anne LARCIN, Delphine LATAWIEC, Lien LATHOUWERS, Murielle LAURENT, Corinne LAUREYS, Rudy LAUWERS, Nathalie LAZZARA, Laurent LEBACQ, Jacques LEBLANC, Béatrice LEBRIAT, Elisabeth LEBRUN, Patrick LEBRUN, Colette LECLERCQ, Daniël LECLERCQ, Martine LECLoux, Christiane LECOMTE, Mia LECOMTE, Gérard LECOQ, Frans LEEMANS, Leona LEEMANS, Caroline LEFÈBVRE, Luc LEFÈBVRE, Sophie LEFÈVRE, Cécile LEFÈVRE, Catherine LEGROS, Hélène LEJEUNE, Brigitte LEKIEN, Ruud LELIEUR, Héloïse LELOUP, Michele LEMBO OTTORINO, Virginie LEMEUNIER, Phil LEMOINE, Pierre LÉONARD, Mathieu LÉONARDT, Laurence LEPOIVRE, Nathalie LEPRINCE, Adeline LEROY, Marcel LEROY, Martine LEROY, Maryline LESSIRE, Melina LETIGIERS, Chantal LEVA, Stan LEYERS, Jacques L'HOES, Daniel LHOST, Nathalie LIBBRECHT, Vincent LIBERT, Henri LIERNEUX, Caroline LIESSENS, Hervé LISOIR, Maria LISSON, Jo LOCQUET,

Pierre LOISEAU, Muriel LOMME, Filip LOOBUYCK, Dirk LOOSVELDT, Marleen LOUAGIE, Anthony LOUETTE, Carole LOUIS, Betty LUDWIG, Klaus-D. LUETHJE, Bert LUYTS, Karine LYCOPS, Marie Jo MACORS, Suzy MAERTENS, Catherine MAES, Nikie MAES, Rita MAES, Lieve MAESMANS, Stefanie MAEYAERT, Laurent MAILLEN, Ingrid MALBRENNE, Elise MALEVÉ, Geert MALFAIT, Jimmy MALFAIT, Daniel MALOUX, Erik MANNAERTS, Lucas MARAIN, Annie MARCELIS, Jocelyne MARCHAND, Michelle MARCHAND, Françoise MARCIL, Arthur MARÉCHAL, Vanessa MARIAUL, Marie-Ange MARIËN, Yves MARTENS, Fabian MARTIN, Sarah MARTIN, Rita MARX, Claudine MARX, Katty MASCIARELLI, Christine MASSART, Roger MASSET, Nathalie MASSIN, Philippe MATHIEU, Michel MATHOT, Xavier MATHOT, Valérie MATRICHE, Raphaël MATTHIJS, Michel MATTHOT, Valérie MAUGUIT, Philippe MAZY, Paul MEERSMAN, Emiel MEERT, Marie MEEUS, Nicole MEEUSEN, Elisabeth MEIS, Marie-Emilie MENGAL, Antonietta MERIATANTE, Françoise MERTENS, Daniel MEULEMAN, Jos MEVENSEN, Yamina MEZIANI, Mickaël MICHEL, Pietra MICHEL, Françoise MICHIELS, Geneviève MIGAEL, Nathalie MIGNANO, Marc A. MIGNOT, Bruno MILONE, Martin MINNEBO, Eddy MOERENHOUT, Nathalie MOERIS, Luc MOERKERKE, Veerle MOERMAN, Herman MOERMAN, Yota MOKOS, Sophie MOLINGHEN, Anne-Pascale MOLLO, Bernard MONNIER, Séverine MONNIEZ, Georges MONSEUR, René MONTROYER, Liliane MOONS, Ilse MOORS, Diane MORAS, Carine MOREL, Bea MORISSENS, Cecile MORMONT, Maria MORTELMANS, Aude MOTQUIN, André MOULING, Liesbeth MUHRING, Lea MUTSAERTS, Didier MUZALIA, Anne-Marie NAGANT, Cani NAS, Naima NASSIR, Ides NICAISE, Betty NICAISE, Anne-Marie NIHOUL, Françoise NOËL, Marie-Françoise NOËL, Joseph NOISET, Ayden NOLAN, Yvette NOLLET, Rose NOLLEVAUX, Pol NUITTEN, Ivan NULENS, Youri NUYTINCK, Lieve NYS, Cécile NYSSSEN, Vinciane NYSSSEN, Clotilde NYSSSENS, Cécile OBÉE, Inge OBYN, Jenny OGIER, Gerd OLAERTS, Tinne OP DE BEECK, Marie Luz ORDONEZ, Marc OTJACQUES, Veronika PAENHUYZEN, Jean-Marie PAQUAY, Paul PAQUET, Cécile PARENT, Marie-Noëlle PARIS, José PAROLÉZE, Soeladi PARVANEH, Riet PAUWELS, Monique PAUWELS, Michaël PEERSMANS, Bart PEETERS, Jean PEETERS, Magda PEETERS, Patricia PEETERS, Lut PELGRIMS, Robrecht PENDERS, Kathleen PENNING, Pascale PERAITA, Annette PERDAENS, Maria PERDAENS, Fabienne PEROE, Béatrice PERRAD, PETERS, Jean-Louis PETERS, Lieve PETIT, Liliane PETIT-FAVAY, Nicolas PHILIPPART DE FOY, Pierre PHILIPPET, Franck PIERRET, Virgine PIERREUX, Nathalie PIRENNE, Gilbert PIRON, Jean PIRSOUL, Angelo PIZZUS, François PLANCHON, Marcel PLESSERS, Pascale PLUYMEN, Nathalie POELAERT, Alice POLART, Lieve POLFLIET, Benoît PONCELET, Emile PONCIN, Marie PONCIN, Vanessa PONDANT, David PRAILE, Jo PROOT, Maria PROVOOST-VLIEGEN, Erwin PRUVOOST, Roel PULINX, Martine PUTTAERT, Alain PYCK, Ann PYPE, Martine QUEQUIN, Anne QUERINJEAN, Martine QUEROLES, Véronique QUINET, Isabelle QUINTENS, Tom RAES, Catherine RAES, Marie Josée RAES, Noël RAMON, Jacqueline RASADOR, Bernadette RASQUIN, Wendy RASSAERT, Catherine RASSEL, Valérie RECHT, Christine REDANT, Viviane REDANT, Bénédicte RÉGINSTER, Philippe REGNAULT, Pierre REMAN, Claude RENAUT, Leticia REYES, Catherine REYNAERTS, Omer REYNIERS, Sonia REZGUI, Ria RIBBENS, Véronique RICHARD, Christine RIGAUX, Nathalie RIGAUX, Anita RIMAUX, Jean-Jacque ROBYNS, Karine ROCHTUS, Frieda RODET, Truus ROESEM, Paul ROESIERS, Kitty ROGEMAN, Hélène ROGISTER, Françoise ROMAIN, Brigitte ROMBAUT, Christine ROMBAUT, Jackie ROMBAUT, Fredelinde ROSSAERT, Lut ROSSEEL, Michèle ROUSSEL, Eric ROUXHET, Christiane RUE, Catherine RUELLE, Geneviève RULENS, Nathalie RUTTEN, Jerry RUY, Christine RUYTERS, Pierre RYCKMANS, Najat SAADI, Denis SABINE, Véronique SAELENS, Alexandra SAEY, Mourad SAHLI, Caroline SALVATORE, Réjane SAMAIN, André SANDRA, Dirk SANSEN, Latifa SAOUDI, Flor SARENS, Noël SCABAAL, Louise SCABAAL-GUERENNE, Marie-Louise SCHAEN, Muriel SCHAUS, Jean-Marie SCHEPERS, François SCHIJVENS, Marie Chantal SCHMITZ, Patricia SCHMITZ, Els SCHOENMAEKERS, Marcelle SCHRAENEN, Annie SCHREURS, Daniëlle SCHREURS, Harrie SCHREURS, Vincent SCHROEDER, P. SCHUSTER, François SCHYVENS, Etienne SCORIER, Catherine SCORIER, Alice SEGAERT, Christian SEGERS-WILKIN, Philippe SELLIÈRE, Manuella SENECAUT, Carine SERANO, Julie SEREXHE, Claudine SERGEANT, Filip SERVAIS, Roel SEURS, Kara SEVIL, Tine SEYNAEVE, Bert SEYS, Brigitte SEYS, Peggy SIBORGD, Swa SILKENS, Dany SIMON, Dominique SIMON, Josiane SIMONS, Mirko SKORIN, Lia SMANS, Jacqueline SMETS, Lea SNAJDER, Marleen SNEYERS, Anne SNICK, Luc SNOECK, Magda SNOEKS, Koen SNYERS, Marie SOERS, Nathalie SOHY, Gaby SOMERS, Jean SONCK, Lien SONNEVILLE, Marie SOULIER, Guilan SPEELMANS, Anne SPIRGI, Arnaud STAS, Annabel STEEL, Patricia STEIFER, Serge STEIN, Patricia STEPMAN, Paul STESENS, Sylvain STEVENS, Sabine STROOBANDT, Gaston STROOBANTS, Etienne STRUYF, Chantal SWERTS, Inge SWIMBERGHE, Ria SZEKÉR, Ingrid TACK, Jocelyne TALON, Bernard TAYMANS, Christiane TENNSTEDT, Hélène TERMONIA, Danny TEURELINCX, Nicole THAUVOYE, Nele THEUNIS, Véronique THIBAUT, Lea THIELEMANS, Samuel THIRION, Jules THIRY, Stéphanie THOMAS, Jan THUY, Christian THYRION, Pascale THYS, Gil THYS, Catherine THYS, Betty TIELEMANS, Greet TIELEMANS, Emmelie TINDEMANS, Rik T'JAMPENS, Maureen TOMCZAK, Maryse TONON, Anne-Marie TORDEUR, Bernadette TORDOIR-MAUFROID, Candice TOURRET, Jean-Marc TOUSSAINT, Nancy TOYE, Fino TRATSART, Paul TRIGALET, Oanh TRINH, Rosalia TUDISCA, Roel TULLENEERS, Lut TUYMANS, Annemie TYTGAT, Dirk UTEN, Denis UVIER, André UYTRELST, Nathalie VACKIER, Ludo VALCKE, Marie-Thérèse VAN ACKERE, Liselot VAN ASSCHE, Natalie VAN ASSCHE, Bregje VAN AUTREVE, Zeger VAN BESIEN, Cathy VAN BIJLEN, Erwin VAN BIJLEN, Marjorie VAN CAETER, Jeanine VAN CAUWENBERGE, Els VAN CRAEN, Anne VAN CUTSEM, Benediekt VAN DAMME, Nel VAN DAMME, Florette VAN DE GENACHTE, Alfons VAN DE VELDE, Caroline VAN DEN ABEELE, Erik VAN DEN BEGIN, Kristien VAN DEN BOGAERT, Mariëtte VAN DEN BREMPT, Adèle VAN DEN BROECK, Barbara VAN DER BREMPT, Martine VAN DER MAST, Gerda VAN DER PLAS, Rosita VAN DER STEENEN, Ann VAN EECKHOUT, Norbert VAN GAVER, Guido VAN GEEN, Julien VAN GEERTSOM, Martine VAN GIERDEGHOM, Brenda VAN HEIRSEELE, Bob VAN HOECKE, Ann VAN HOOFF, Frédérique VAN HOUCKE, Veerle VAN HOUDENHOVE, Rosa VAN HOVE, Rudy VAN KERCKHOVE, Tanja VAN KERCKHOVEN, Mieke VAN KRIEKINGEN, Dirk VAN LERSBERGHE, Jeannine VAN LESSEN, Wim VAN LOO, Werner VAN MIEGHEM, Karin VAN MUYLDER, Nancy VAN NERUM, Marianne VAN NEVEL, Dirk VAN NOTEN, VAN ONSEM, Hilde VAN RANSBEKE, Tine VAN REGENMORTEL, Martine VAN RUYMBEKE, Sylvie VAN SIMAEYS, Josse VAN

STEENBERGEN, Marc VAN THILLO, Maria VAN WASSENHOVE, Veerle VAN WASSENHOVE, Jos VAN WASSENHOVE, Albert VAN WOLDE, Moira VAN ZEEBROECK, Erik VANACKEN, Erik VANACKERE, Marieke VANBESELAERE, Angela VANBLAERE, Joeri VANCOILLIE, Véronique VANCOPPENOLLE, Jean-Marie VANCRAYEBECK, Pierre VANDAMME, Christine VANDEBUERIE, Anniek VANDECASTEELE, Betty VANDECAUTER, Nathalie VANDEKERCKHOVE, Madeleine VANDELANOITTE, Isabelle VANDEMAELE, Tom VANDEN EEDE, Darline VANDEN HENDE, Wim VANDENABEELE, Luc VANDENABEELE, Katrien VANDENBEMPT, Kurt VANDENBROECKE, Johan VANDENBUSSCHE, Christiane VANDENHOVE, Rita VANDENREYT, Rudy VANDENREYT, Georges VANDENREYT, Hilde VANDEPUT, Béatrice VANDEPUTTE, Hendrik VANDEPUTTE, Michelle VANDEPUTTE, Filip VANDERBEEK, Riet VANDERLEYDEN, Bert VANDERLINDEN, Jacqueline VANDERSCHUEREN, Ingrid VANDERVARENT, Anne VANDOOREN, Hilde VANDORMAEL, Helga VANGEEL, Eric VANGENEUGDEN, Annemie VANHOOREN, Silvie VANHOUTTEGHEM, Patricia VANLAMOEN, Bieke VANLERBERGHE, Lieven VANLEUVEN, Martine VANNESTE, Nadine VANRUSSELT, Stéphanie VANSIGHEN, Hasan VARIS, Mie VERACHTERT, Leen VERBANCK, Lut VERBEECK, Sabrina VERBEEK, Didier VERBEKE, Dieter VERBERCK, Michel VERBIEST, Jan VERBOOMEN, Ria VERBOVEN, Cecile VERDRU, Léopold VEREecken, Nicole VERGAELLEN, Caroline VERHAEGHE, Denise VERHAERT, Sabine VERHELST, Bea VERLEYEN, Ans VERLOOY, Vicky VERMEERSCH, Gaston VERMEULEN, Lieven VERNAEVE, Tina VERRAES, Eddy VERSCHUEREN, Eva VERSTRAETE, Aude VERVOIR, Jean-Marie VIAENE, Victoria VIDEGAIN, Ana Isabel VIEIRA DA SILVA, Marie-Thérèse VIKTORY, Bruno VINIKAS, Pascale VINKE, Nelly VISCONTI, Dominique VISÉE-LEPORCQ, Emile VLERICK, Guy VOLDERS, Jean-Luc VRANCKEN, Jeroen VYNCKE, Geert WAEGEMANS, Roos WAEGHE, Riet WALTENS, Claire WALTHÉRY, Bernard WANDJA, Marie WASTCHENKO, Georgette WAUTELET, Jan WAUTERS, Martine WEEMAELS, Brigitte WELTER, André WENKIN, Fabienne WERNETTE, Christian WETTINCK, Agnes WIJNS, Véronique WILLEMART, Sara WILLEMS, Linda WITTEVRONGEL, Ariste WOUTERS, Katty WOUTERS, François WYNGAERDEN, Dirk WYNSBERGHE, Filiz YILMAZ, Sadan YILMAZ, François YVON, Francis ZAMARRON, Jean-Marc ZEIPPEN, Sami ZEMNI, Fabienne ZEVENNE, Chéripha ZOUITA, Olga ZRIHEN, Peter ZWERT VAGHER.

Gezien de duur en de omvang van het overleg, zou het kunnen dat bepaalde mensen of organisaties niet of onjuist zijn opgenomen in deze bijlage. Wij willen ons hier bij voorbaat voor excuseren.

Opvolging van het tweede tweejaarlijkse verslag – december 2003

Het Beheerscomité van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting heeft gevraagd om dit overzicht aan het huidige verslag toe te voegen.

Het is beschikbaar op <http://www.armoedebestrijding.be/opvolging2003.htm>.

– Federaal

- Nationale Arbeidsraad, Centrale Raad voor het Bedrijfsleven: Advies over het tweede tweejaarlijks verslag van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, 7 juli 2004.
- Senaat:
 - Voorstelling van het tweejaarlijkse verslag tijdens het breed maatschappelijk debat “175-25: Dagen van het burgerschap” op 9 mei 2005: sociale inclusie.
 - Commissie Sociale Aangelegenheden, 18 mei 2005, namiddag: Gedachtewisseling met de heer Ch. Dupont, minister van Ambtenarenzaken, Maatschappelijke Integratie, Grootstedenbeleid en Gelijke Kansen, over het beleid inzake de strijd tegen de armoede.
- Kamer:
 - Commissie voor de Volksgezondheid, 21 juni 2005: voorstelling en debat over het tweejaarlijkse verslag. Deze zitting werd gevolgd door een gedachtewisseling betreffende de tiende verjaardag van het Algemeen Verslag over de Armoede op 12 juli 2005.

– Waals Gewest

Conseil économique et social de la Région wallonne: Avis relatif au second Rapport bisannuel du Service de Lutte contre la pauvreté et l'exclusion sociale, 19 april 2004.

– Franstalige Gemeenschap

Parlement: Commissions réunies de Coopération avec les Communautés et avec les Régions - Sessie (2003-2004), 6 mei 2004.
Gezamenlijke bespreking van de tweejaarlijkse verslagen (2001 en 2003) van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, onderdeel van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding - Doc. nr. 518 (2003-2004).

– Vlaamse Gemeenschap

- Gezins- en Welzijnsraad, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap: Advies betreffende het tweejaarlijkse verslag van het Steunpunt tot Bestrijding van Armoede, bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting, mei 2004.
- Permanent Armoedeoverleg (PAO): het tweejaarlijkse verslag is aan de leden van het PAO voorgelegd op 11 april 2005.

– Duitstalige Gemeenschap

Parlement: commissies Sociale zaken, Cultuur en Onderwijs: voorstelling en debat over het tweejaarlijkse verslag, 30 juni 2005.

– Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Economische en Sociale Raad voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Advies betreffende het verslag over bestaansonzekerheid, armoede, sociale uitsluiting en ongelijke toegang tot de rechten, 24 februari 2005.

Samenwerkingsakkoord betreffende de bestendinging van het armoedebeleid

Het Samenwerkingsakkoord tussen de federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten betreffende de bestendinging van het armoedebeleid werd ondertekend te Brussel op 5 mei 1998, en goedgekeurd door:

- de Vlaamse Gemeenschap, decreet van 17 november 1998, B.S. van 16 december 1999
- de federale Staat, wet van 27 januari 1999, B.S. van 10 juli 1999
- de Franse Gemeenschap, decreet van 30 november 1998, B.S. van 10 juli 1999
- de Duitstalige Gemeenschap, decreet van 30 november 1998, B.S. van 10 juli 1999
- het Waals Gewest, decreet van 1 april 1999, B.S. van 10 juli 1999
- het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, ordonnantie van 20 mei 1999, B.S. van 10 juli 1999

Samenwerkingsakkoord tussen de federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten betreffende de bestendinging van het armoedebeleid

Gelet op art. 77 van de Grondwet;

Gelet op de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, inzonderheid op artikel 92bis, § 1, ingevoegd bij de bijzondere wet van 8 augustus 1988 en gewijzigd bij de wet van 16 juli 1993.

Gelet op de bijzondere wet van 12 januari 1989 met betrekking tot de Brusselse Instellingen, inzonderheid op artikelen 42 en 63;

Gelet op de wet van 31 december 1983 tot hervorming der instellingen voor de Duitstalige Gemeenschap, inzonderheid op artikel 55bis, ingevoegd bij de wet van 18 juli 1990 en gewijzigd bij de wet van 5 mei 1993;

Gelet op de beslissing van het Overlegcomité Federale Regering - Gemeenschaps- en Gewestregeringen van 3 december 1997;

Overwegende dat bestaansonzekerheid, armoede en sociale, economische en culturele uitsluiting, zelfs voor één enkele persoon, op een ernstige manier afbreuk doen aan de waardigheid en aan de gelijke en vervreembare rechten voor alle personen;

Overwegende dat het herstellen van de voorwaarden voor menselijke waardigheid en de uitoefening van de rechten van de mens, zoals bepaald in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens van 10 december 1948 en in de twee Internationale Verdragen inzake economische, sociale en culturele rechten en inzake burgerrechten en politieke rechten van 19 december 1966, een gemeenschappelijk doel is voor iedere overheid van het land;

Overwegende dat daartoe voortdurende en gecoördineerde inspanningen nodig zijn van elke overheid apart en van allen samen, voor het uitstippelen, het uitvoeren en het evalueren van het beleid tot voorkoming van bestaansonzekerheid, tot bestrijding van de armoede en tot integratie van de personen in de samenleving;

Overwegende dat de sociale zekerheid prioritair is voor het behoud van de sociale samenhang en voor het voorkomen van bestaansonzekerheid, armoede en sociale ongelijkheid en voor de menselijke emancipatie;

Overwegende dat het nodig is de bestendinging van dit integratiebeleid te waarborgen, namelijk door het aanpassen en het ontwikkelen van de openbare dienstverlening;

Overwegende dat de betrokkenheid van alle personen bij dit integratiebeleid, reeds bij het uitstippelen ervan, door de overheid moet gewaarborgd worden;

* de Federale Staat, vertegenwoordigd door de Eerste Minister, de Minister van Sociale Zaken, de Minister van Tewerkstelling en Arbeid, belast met het beleid van gelijke kansen voor mannen en vrouwen, de Minister van Volksgezondheid en Pensioenen en de Staatssecretaris voor Maatschappelijke Integratie;

* de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest, vertegenwoordigd door hun Regering, in de persoon van de Minister-President en de Ministers bevoegd voor de coördinatie van het armoedebeleid en voor de bijstand aan personen;

* de Franse Gemeenschap, vertegenwoordigd door haar Regering, in de persoon van de Minister-President;

* de Duitstalige Gemeenschap, vertegenwoordigd door haar Regering, in de persoon van de Minister-President en de Minister

van Jeugd, Vorming, Media en Sociale Zaken

- * het Waals Gewest, vertegenwoordigd door de Minister-President en de Minister van Sociale Actie;
- * het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, vertegenwoordigd door de Minister-President;
- * de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, vertegenwoordigd door de leden van het Verenigd College bevoegd voor Bijstand aan Personen;

Kwamen het volgende overeen :

Artikel 1

Zonder afbreuk te doen aan hun eigen bevoegdheden verbinden de ondertekenende partijen zich ertoe hun beleid tot voorkoming van bestaansonzekerheid, tot bestrijding van de armoede en tot integratie van de personen in de samenleving voort te zetten en te coördineren op basis van de hierna volgende principes :

- * het realiseren van de sociale rechten, vastgelegd in artikel 23 van de Grondwet;
- * een gelijke toegang voor iedereen tot al deze rechten, wat ook maatregelen van positieve actie kan inhouden;
- * het invoeren en versterken van de modaliteiten voor de deelneming van alle betrokken overheden en personen, inzonderheid van personen die in armoede leven, aan het uitstippelen, het uitwerken en het evalueren van dit beleid;
- * een beleid van maatschappelijke integratie is een inclusief, globaal en gecoördineerd beleid, dit wil zeggen dat het moet gevoerd worden op alle bevoegdheidsgebieden en dat een voortdurende evaluatie van alle ondernomen en overwogen initiatieven en acties daartoe vereist is.

Art. 2.

Daarom verbinden de ondertekenende partijen zich ertoe bij te dragen elkeen binnen hun bevoegdheden aan een « Verslag over Bestaansonzekerheid, Armoede, Sociale Uitsluiting en Ongelijke Toegang tot de Rechten, verder "het Verslag" genoemd. Dit wordt tweejaarlijks tegen de maand november opgemaakt door het "Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting", voorzien in artikel 5 van dit akkoord, op basis van de bijdrage van de partijen. Het verslag wordt in de drie landstalen opgemaakt.

Het bevat minstens :

- * een evaluatie van de evolutie van onzekere levensomstandigheden, van armoede en van sociale uitsluiting op basis van indicatoren zoals zij overeenkomstig artikel 3 worden vastgelegd;
- * een evaluatie van de daadwerkelijke uitoefening van sociale, economische, culturele, politieke en burgerrechten alsook van de ongelijkheid die blijft bestaan wat betreft de toegang tot de rechten;
- * een inventaris en een evaluatie van het beleid en van de acties die sinds het vorig verslag werden gevoerd;
- * concrete aanbevelingen en voorstellen om de toestand van de betrokken personen op alle in dit artikel bedoelde gebieden zowel op lange als op korte termijn te verbeteren.

Art. 3.

Na overleg met de wetenschappelijke wereld, de bevoegde administraties en instellingen, de sociale partners en de organisaties waar de armen het woord nemen, zullen de ondertekenende partijen onderzoeken welke kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren en instrumenten kunnen gebruikt en/of uitgewerkt worden om de evolutie op alle in artikel 2 bedoelde gebieden te analyseren, opdat de bevoegde overheden op de meest passende manier kunnen ingrijpen. Een eerste reeks indicatoren zal worden vastgelegd voor 15 november 1998.

Zonder afbreuk te doen aan de wetten en reglementen betreffende de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van de individuen, verbinden de ondertekenende partijen zich ertoe alle gegevens waarover een voorafgaand akkoord wordt bereikt kosteloos ter beschikking te stellen van het "Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting" of de toegang tot deze gegevens te vergemakkelijken, indien ze behoren tot externe diensten. De ondertekenende partijen hebben ook toegang tot deze gegevens.

Art. 4.

§ 1. Het Verslag wordt via de Interministeriële Conferentie Sociale Integratie vermeld in artikel 9 overhandigd aan de federale Regering en aan de Regeringen van de Gemeenschappen en van de Gewesten, die zich ertoe verbinden het aan hun Raden, Parlementen of Vergaderingen te bezorgen.

§ 2. De Federale Regering bezorgt het Verslag binnen de maand na ontvangst aan de Nationale Arbeidsraad en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven die op hun beurt binnen de maand advies uit brengen, namelijk over de gebieden die tot hun taken behoren. De Gemeenschappen en Gewesten vragen eveneens advies aan hun adviesorganen die op dit vlak bevoegd zijn volgens dezelfde procedure.

§ 3 Alle ondertekenende partijen verbinden er zich toe een debat te houden over de inhoud van het verslag en van de adviezen, inzonderheid over de aanbevelingen en voorstellen van het verslag.

Art. 5.

§ 1. Om het voorgaande te kunnen realiseren wordt een "Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting" opgericht, belast met de volgende opdrachten :

- * informatie over bestaansonzekerheid, armoede, sociale uitsluiting en toegang tot de rechten inventariseren, systematiseren en analyseren op basis van de indicatoren, zoals bepaald in artikel 3;
- * concrete aanbevelingen en voorstellen doen om het beleid en de initiatieven tot voorkoming van bestaansonzekerheid, tot bestrijding van de armoede en tot integratie van de personen in de samenleving te verbeteren;
- * minstens om de twee jaar een Verslag zoals bedoeld in artikel 2 opmaken;
- * op verzoek van één van de ondertekenende partijen, van de Interministeriële Conferentie Sociale Integratie of op eigen initiatief adviezen uitbrengen of interimverslagen opmaken over ieder vraagstuk dat betrekking heeft op een gebied dat tot zijn opdrachten behoort.
- * structureel overleg organiseren met de armsten.

§ 2. Om de doelstellingen van § 1 waar te maken betreft het Steunpunt de verenigingen waar de armen het woord nemen op een structurele en bestendige manier bij zijn werkzaamheden, hierbij gebruikmakend van de dialoogmethode zoals ze ontwikkeld werd bij het tot standkomen van het « Algemeen Verslag over de Armoede ».

Het Steunpunt kan ook een beroep doen op alle personen en op openbare of privé organisaties die op dit vlak deskundig zijn.

Art. 6.

§ 1. Het "Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting" wordt opgericht als drietalige instelling op federaal niveau, bij het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding. Het wordt gesubsidieerd door alle betrokken partijen. Voor 1998 wordt een budget ter beschikking gesteld van 20 miljoen frank :

- * 15.000.000 BF door de federale Staat;
- * 2.800.000 BF door de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest;
- * 1.700.000 BF door het Waals Gewest (in overleg met de Franse en de Duitstalige Gemeenschap);
- * 500.000 BF door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (in overleg met de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie).

De bedragen worden jaarlijks geïndexeerd. Het budget kan mits akkoord van alle betrokken partijen worden aangepast na evaluatie door middel van een aanhangsel bij dit samenwerkingsakkoord.

De bedragen worden gestort voor maart van het jaar waarop ze betrekking hebben.

§ 2. Er moet een permanente en structurele samenwerking zijn tussen het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting en de bevoegde administraties van de Gemeenschappen en Gewesten. Daartoe worden aan het "Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting" wetenschappelijke medewerkers onder één of andere vorm ter beschikking gesteld door de drie Gewesten, namelijk 1,5 full-time equivalent door het Vlaams Gewest, 1 full-

time equivalent door het Waals Gewest en 1/2 full-time equivalent door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Indien het om ambtenaren gaat blijven deze deel uitmaken van het personeel van het Gewest.

§ 3. De Gemeenschappen en de Gewesten zorgen, in volle respect voor elkanders bevoegdheden en budgetten, voor de erkenning en aanmoediging van organisaties waar armen het woord nemen.

Art. 7.

§ 1. Een Beheerscomité wordt bij het "Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting" opgericht, met de volgende opdrachten :

- * ervoor zorgen dat dit samenwerkingsakkoord correct wordt uitgevoerd;
- * op voorstel van de Begeleidingscommissie, voorzien in artikel 8, beroep doen op wetenschappelijke instellingen of gespecialiseerde studiediensten die, gelet op hun ervaring en het materieel waarover zij beschikken, het "Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting" kunnen bijstaan in het vervullen van zijn taken. In dit geval moet een overeenkomst worden gesloten met het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding
- * het opmaken voor het "Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting" van een ontwerp van budget waarvan het beheer strikt gescheiden is van de organieke dotatie voor het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding;
- * het bepalen van het personeelsbehoefteplan en inzonderheid het functieprofiel van de coördinator.

§ 2. De Voorzitter en de Ondervoorzitter van het Beheerscomité en de coördinator van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting wonen de vergaderingen van de Raad van Beheer van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding bij met raadgevende stem, wanneer punten die betrekking hebben op het "Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting" op de agenda staan.

§ 3. Naast de vertegenwoordiger van de Eerste Minister die het Beheerscomité voorzigt, telt dit comité 12 leden onder wie :

- * 4 leden voorgedragen door de federale Staat;
- * 3 leden voorgedragen door de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest;
- * 2 leden voorgedragen door het Waals Gewest in overleg met de Franse Gemeenschap;
- * 2 leden voorgedragen door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in overleg met de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, onder wie één Nederlandstalige en één Franstalige;
- * 1 lid voorgedragen door de Duitstalige Gemeenschap.

Deze leden worden aangesteld op grond van hun deskundigheid en ervaring op de in dit samenwerkingsakkoord bedoelde gebieden. Ze worden door de respectieve Regeringen aangesteld en bij een in Ministerraad overlegd koninklijk besluit benoemd voor een hernieuwbaar mandaat van 6 jaar.

§ 4. Daarnaast zijn de Directeur en de Adjunct-directeur van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding alsook de coördinator van het "Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting" leden van het Beheerscomité met raadgevende stem.

Art. 8.

Er wordt een Begeleidingscommissie opgericht onder voorzitterschap van de minister of staatssecretaris die Maatschappelijke Integratie onder zijn bevoegdheid heeft, die de werkzaamheden van het "Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting" begeleidt. De Begeleidingscommissie bewaakt ook de methodologie en criteria zoals bepaald in artikel 3, evenals de vooruitgang van het Verslag. De Begeleidingscommissie bestaat uit de leden van het Beheerscomité, voorzien in artikel 7, minstens aangevuld met :

- * 4 vertegenwoordigers van de sociale partners, voorgedragen door de Nationale Arbeidsraad;
- * 2 vertegenwoordigers van de ziekteverzekeringsinstellingen, voorgedragen door het Nationaal Intermutualistisch College;

- * 5 vertegenwoordigers voorgedragen door de organisaties waar de armen het woord nemen, waaronder een vertegenwoordiger van de daklozen;
- * 3 vertegenwoordigers voorgedragen door de afdeling Maatschappelijk Welzijn van de Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten.

Deze vertegenwoordigers worden voorgedragen op grond van hun deskundigheid en ervaring op de in dit samenwerkingsakkoord bedoelde gebieden. Het Beheerscomité verleent hen een mandaat van 6 jaar.

Art. 9.

Om overleg tussen de verschillende Regeringen te waarborgen, komt de Interministeriële Conferentie Sociale Integratie minstens tweemaal per jaar bijeen.

Zonder afbreuk te doen aan de bevoegdheden van de overheden waaruit zij is samengesteld, heeft zij tot taak te zorgen voor een globale, geïntegreerde en gecoördineerde benadering van het beleid tot voorkoming van bestaansonzekerheid, tot bestrijding van de armoede en tot integratie van de personen in de samenleving.

Zij wordt door de Eerste Minister voorgezeten en voorbereid in samenwerking met de minister of staatssecretaris die de Maatschappelijke Integratie onder zijn bevoegdheid heeft. Zij staan ook in voor de opvolging ervan. Daartoe doen zij een beroep op de deskundige hulp van de Cel Armoede binnen het Bestuur Maatschappelijke Integratie en van het "Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting".

Art. 10.

In het kader van de Interministeriële Conferentie Sociale Integratie zullen de ondertekenende partijen de werking van het "Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting" en van dit samenwerkingsakkoord jaarlijks evalueren.

Art. 11.

Het huidig samenwerkingsakkoord streeft er toe de opdracht van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding haar taak te bevestigen zoals omschreven in artikel 2 van de wet van 15 februari 1993 over de oprichting van een Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding, in het bijzonder voor de bevoegdheid aangaande de strijd tegen elke vorm van uitsluiting. Dat is dan ook de reden waarom, bij het hernieuwen van de Raad van beheer van het Centrum, de federale regering het Parlement zal uitnodigen rekening te houden met deze bevestiging op basis van de evaluatie voorzien door artikel 10.

Gedaan te Brussel, op 5 mei 1998, in 7 exemplaren.

Voor de Federale Staat : J.-L. DEHAENE, Eerste Minister; M. COLLA, Minister van Volksgezondheid;

M. DE GALAN, Minister van Sociale Zaken; M. SMET, Minister van Tewerkstelling en Arbeid,

J. PEETERS, Staatssecretaris voor Maatschappelijke Integratie;

Voor het Vlaams Gewest en de Vlaamse Gemeenschap : L. VAN DEN BRANDE, Minister-President;

L. PEETERS, Minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Stedelijk Beleid en Huisvesting;

L. MARTENS, Minister van Cultuur, Gezin en Welzijn;

Voor de Franse Gemeenschap : L. ONKELINX, Minister-President

Voor de Duitstalige Gemeenschap : J. MARAITE, Minister-President; K.-H. LAMBERTZ, Minister van Jeugd, Vorming, Media en Sociale Zaken;

Voor het Waals Gewest : R. COLLIGNON, Minister-President; W. TAMINIAUX, Minister van Sociale Actie;

Voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest : CH. PICQUE, Minister-President;

Voor de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie : R. GRIJP, D. GOSUIN, Leden van het Verenigd College bevoegd voor Bijstand aan Personen.

